

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА ПРОБЛЕМ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

За загальною редакцією

академіка НААН України, доктора економічних наук, професора

М. А. Хвесика

КИЇВ-2023

УДК 502.330.1
ББК 65.9

*Рекомендовано до друку рішенням ученої ради
Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук
України
протокол № 12 від 30.11.2023 року*

Рецензенти:

Т. О. Євсюков, д.е.н., проф. (Національний університет біоресурсів і природокористування України);
Л.В. Левковська, д.е.н., проф. (Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України);
П.В. Іванюта, д.держ.упр., доцент (Вінницький кооперативний інститут).

Потенціал підприємництва у сфері природокористування
[монографія] / [За заг. ред. акад. НААН України М. А. Хвесика]. – Київ: Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України, 2023. – 350 с.

ISBN 978-617-14-0192-1

В монографії розроблено засади розвитку підприємництва у сфері природокористування, які передбачають можливість диференціації за джерелами капіталів (державний і приватний) з виокремленням рівнів підприємництва в контексті посилення ринкових позицій природних ресурсів. З врахуванням цієї схеми визначено параметри розвитку підприємництва для кожного рівня, враховуючи економічні показники функціонування суб'єктів ринку і їх спроможність дотримуватися принципів сталості.

Сформовано принципи дослідження системи параметрів розвитку підприємницької діяльності у сфері природокористування в умовах трансформацій простору, які виявили окремі диференціації за рівнями і можливостями генерації економічних й екологічних ефектів.

В межах дослідження: розроблено методологічні принципи використання реперів сталості для підприємств, що імplementовані з середовища генерації сталої бізнес-моделі (стала орієнтація підприємництва, можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції, системні підходи до організації функціонування, врахування позицій стейкхолдерів), що використовувалися для оцінки дотримання сталої орієнтації підприємств у сфері природокористування; положення до системи оцінки ефективності підприємництва за участі державного і приватного капіталів, які показали їх галузеві особливості, що зумовлюється впливом комплексу процесів.

Розраховано для науковців і фахівців органів державної влади, діяльність яких пов'язується з широким спектром питань використання природних ресурсів, викладачів, здобувачів наукового ступеню, студентів спеціальності економіка природокористування і охорони навколишнього середовища.

ISBN 978-617-14-0192-1

© Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Теоретико-методологічні засади формування платформи системних взаємодій природоресурсного та ринкового циклів розвитку	9
1.1. Засади розвитку підприємництва у сфері землекористування	9
1.1.1. Змістовні параметри підприємництва у сфері землекористування	9
1.1.2. Функціональні особливості організації підприємництва у сфері землекористування	21
1.1.3. Змістовні параметри підприємництва у сфері лісокористування	26
1.1.4. Функціональні особливості організації підприємництва у сфері лісокористування	36
Методологічні засади побудови підприємництва у сфері природокористування	42
1.2. Принципи організації підприємництва у сфері природокористування в сучасних умовах	42
1.2.1. Принцип сталої орієнтації підприємництва, формування розширеного прибутку і сталої вартості у сфері землекористування	42
1.2.2. Принцип сталої орієнтації підприємництва, формування розширеного прибутку і сталої вартості у сфері лісокористування	48
1.2.3. Принцип впровадження системного підходу організації функціонування і врахування позицій стейкхолдерів сфери землекористування	50
1.2.4. Функції підприємництва і їх особливості для землекористування	56
1.2.5. Функції підприємництва і їх особливості для лісокористування	64
Класифікація характеристик підприємництва у сфері природокористування	70
1.3.1. Важливість питань класифікації для дослідження підприємництва	70
1.3.2. Зміст понять державного і приватного капіталів для сфери землекористування і джерела їх формування	76

1.3.3.	Зміст понять державного і приватного капіталів для сфери лісокористування і джерела їх формування	82
1.3.4.	Ефективність використання капіталу в галузі землекористування	86
1.3.5.	Ефективність використання капіталу в галузі лісокористування	92
1.3.6.	Швидкість обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі землекористування	96
1.3.7.	Швидкість обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі лісокористування	104
	Аналіз можливостей розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі державного капіталу	111
1.4.1.	Умови середовища для розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі державного капіталу	111
1.4.2.	Загальний стан державних підприємств в аграрній галузі	114
1.4.3.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств в аграрній галузі	119
1.4.4.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств в лісовій галузі	129
1.4.5.	Дотримання принципів сталості для цих підприємств в аграрній галузі	138

РОЗДІЛ II

СИСТЕМНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

	Показники розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: первинний рівень	142
2.1.1.	Загальний стан розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: первинний рівень (агрохолдинги)	142
2.1.2.	Можливості розвитку первинного рівня підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: приватні ліси (Польща)	147
2.1.3.	Параметри (окремі показники) розвитку агрохолдингів	154
2.1.4.	Параметри (окремі показники) розвитку приватного лісокористування (Польща)	164
2.1.5.	Дотримання принципів сталості для агрохолдингів	173
2.1.6.	Дотримання принципів сталості для цих підприємств в лісовій галузі	184

	Вторинний рівень розвитку природокористування за участі приватного капіталу і його особливості	191
2.2.1.	Загальний стан розвитку підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу: вторинний рівень (банки і страхові компанії)	191
2.2.2.	Загальний стан розвитку підприємництва у сфері лісокористування за участі приватного капіталу: вторинний рівень (банки і страхові компанії)	197
2.2.3.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері землекористування	204
2.2.4.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері лісокористування	214
2.2.5.	Дотримання принципів сталості для цих підприємств в Україні	223
	Стабілізаційний й інноваційний рівні розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу	228
2.3.1.	Загальний стан розвитку підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу: стабілізаційний й інноваційний рівні	228
2.3.2.	Загальний стан розвитку підприємництва у сфері лісокористування за участі приватного капіталу: стабілізаційний й інноваційний рівні	234
2.3.3.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері землекористування	238
2.3.4.	Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері лісокористування	246
2.3.5.	Дотримання принципів сталості для цих підприємств в Україні	258
	Принципи побудови державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування	261
2.4.1.	Важливість розбудови державної політики розвитку підприємництва у сфері землекористування	261
2.4.2.	Важливість розбудови державної політики розвитку підприємництва у сфері лісокористування	265
2.4.3.	Поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва у сфері землекористування	270
2.4.4.	Поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва у сфері лісокористування	273
2.4.5.	Використання системи стимулів і преференцій для підприємництва у сфері землекористування	277

2.4.6. Використання системи стимулів і преференцій для підприємництва у сфері лісокористування	283
ВИСНОВКИ	286
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	305
MAIN POSITIONS	347
Для нотаток	348

ПЕРЕДМОВА

Актуальність теми та важливість очікуваних результатів обумовлюється структурними змінами у сфері використання природних ресурсів, що проходять в Україні та потребують осмислення й використання нових методів регулювання процесів трансформації складних систем.

Концепт розвитку підприємницької діяльності у сфері природних ресурсів займає особливе, домінуюче місце, оскільки не тільки суттєво впливає на регулювання процесу використання ресурсів, але й сприяє екологізації простору. Тому, з системної точки зору, потребують переосмислення й підходи, принципи та моделі організації використання природного потенціалу в умовах формування нових правил організації бізнес-процесів. Обраний напрям дослідження входить до загального мейнстріму для України та пов'язується з питаннями адаптації існуючої національної практики господарювання до стандартів, що притаманні економікам із розвиненими ринковими відносинами та відповідним інституційним середовищем. Відповідно потребують упорядкування й нові економічні процеси.

Існує об'єктивна необхідність вивчення концептуальних засад, змістовних моделей та рекомендацій розвитку підприємницької діяльності у сфері природокористування з урахуванням економічних трансформацій та вимог забезпечення сталого розвитку. У цьому зв'язку ключовими питаннями дослідження є розкриття сутності та особливостей інтеграції природних ресурсів до підприємницької діяльності в умовах трансформацій простору. Наукове обґрунтування вирішення цих проблем відноситься до одного з пріоритетних завдань економіки природокористування.

Авторами розробки є: д.е.н., с.н.с. А.М. Сундук (вступ, підрозділи, висновки); д.е.н., с.н.с. Ю.Б. Шпильова (1.1.4.; 1.2.6.; 1.3.7.; 1.4.4.; 2.1.4.; 2.2.4.; 2.3.4.); к.е.н., с.н.с. О.А. Голуб (1.1.3.; 1.2.2.; 1.3.3; 2.1.2.; 2.2.2.; 2.3.2.; 2.4.4.; 2.4.6.); к.е.н., с.н.с. Л.О. Шашула (1.1.1.; 1.2.3.; 1.3.4.; 1.4.5.; 2.1.1.; 2.2.1.; 2.3.1.; 2.4.1.); к.е.н., с.н.с. Н.А. Третяк (1.1.2.; 1.2.1.; 1.3.2.; 1.4.3; 2.1.5.; 2.2.5.; 2.3.5.; 2.4.3.); м.н.с. О.В. Каленська (1.1.1.; 1.2.1; 1.3.4.; 1.4.1.; 2.1.3.); пров. екон. О.М. Гамзіна (1.1.5.; 1.2.6.; 1.3.5; 2.1.6.; 2.2.2.; 2.3.4.; 2.4.2.); пров. екон. І.С. Денисенко (1.1.2.; 1.2.5.; 1.3.6.; 1.4.3; 2.1.5.; 2.2.3.; 2.3.3.; 2.4.5.)

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Теоретико-методологічні засади формування платформи системних взаємодій природоресурсного та ринкового циклів розвитку

1.1. Засади розвитку підприємництва у сфері землекористування

1.1.1. Змістовні параметри підприємництва у сфері землекористування

Різниця між підприємництвом і підприємництвом у сфері землекористування. Планування власного бізнесу спонукає до відповіді для низки питань: хто має право займатися підприємницькою діяльністю; які види економічної діяльності дозволені в Україні; як зареєструвати (узаконити) свою діяльність; як оподатковується дохід або прибуток підприємця тощо. Відповіді на такі питання потрібно шукати передусім у Господарському кодексі України, який почав діяти з 01.01.2004 року. Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає перелік податків та зборів, платників, їх права та обов'язки, відповідальність за порушення податкового законодавства тощо. Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників. Ним визначено правові основи найму працівників підприємцем (укладання трудового договору, робочий час, нормування та оплату праці тощо). Законом “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” визначено умови, механізми надання фінансової, інформаційної, консультаційної державної підтримки цим суб'єктам господарювання.

Правові основи організації та функціонування підприємницьких структур, державного регулювання підприємництва висвітлено в законах України, постановах Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, указах Президента України, наказах міністерств і відомств, розпорядженнях голів держадміністрацій та інших нормативних актах з цих питань.

Відповідно до Господарського кодексу України (ГосКУ далі) Стаття 3. Господарська діяльність та господарські відносини 1. Під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. 2. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Отже, підприємництво – це господарська діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку.

Подібний зміст має поняття “бізнес” – справа, заняття, економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку. В Україні поняття “бізнес” і “ підприємництво” сприймаються як слова-синоніми. Проте поняття “бізнес” ширше за змістом, оскільки до бізнесу належить здійснення будь-яких одноразових комерційних угод в будь-якій сфері діяльності, які направлені на одержання доходу. Суб'єкта в бізнесі називають бізнесменом або комерсантом. Відповідно до ГосКУ Стаття 42. Підприємництво як вид господарської діяльності 1. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Отже, бажання отримати прибуток – основна рушійна сила виробництва в системі

вільного підприємництва. Підприємництво здійснюється на постійній основі (систематична діяльність), а не на основі разових угод. Крім цього, важливими рисами підприємництва є діяльність на основі приватної власності), з власної ініціативи, на власний ризик.

У процесі своєї діяльності підприємець повинен передбачати можливість отримання збитків замість прибутку і навіть банкрутство. Повністю запобігти ризику неможливо, тому що складно прогнозувати розвиток подій на товарних ринках або дії фірм-партнерів, конкурентів чи покупців. Отже, підприємництво – це тип господарської поведінки, пов’язаний з ризиком неотримання прибутку та соціального ефекту.

Щодо сфери землекористування то підприємництво передбачає комплекс ініціатив, що реалізуються за допомогою системи інструментів в бізнес-середовищі з метою отримання прибутку при дотримання природоохоронних вимог.

Змістовними елементами подібного тлумачення є “бізнес-середовище”, “ ініціативи”, “ отримання прибутку”, “ природоохоронні вимоги”. Бізнес-середовище передбачає формування і функціонування системи підприємницьких зв’язків за участі суб’єктів ринку, що реалізуються в умовах встановлених правил і норм розвитку. Для бізнес-середовища важливу роль грають інституціональні межі, що регулюють підприємницькі процеси.

Важливим елементом є можливість формування і прояву ініціативи. Ініціативи для підприємництва у сфері землекористування виступають стимулюючим впливом, що сприяє започаткуванню підприємництва, розвертанню його масштабів. Крім ініціативи важливим є і кроки щодо оформлення нових процесів. Як правило, у сфері підприємництва ініціативи спрямовані до сфери отримання прибутку (хоча можливі і інші пріоритети). Отримання прибутку виступає драйвером започаткування підприємництва. Разом з тим, зауважимо, що для сфери

землекористування, подібно до інших природних ресурсів, формування прибутку обумовлюється впливом ряду інших процесів, що мають позаринкове походження.

Природоохоронні вимоги, а також їх дотримання, являються ідентифікуючою ланкою підприємництва. Обов'язково, щоб ця позиція була врахованою.

Зважаючи, що ці процеси розвиваються, важливим є підприємництво в фінансовій сфері. Це як новий вид підприємництва. Розвиваються нові види підприємництва за включення земельних ресурсів до банківської сфери, інвестиційної. З метою поліпшення моніторингу цих процесів за ініціативи ООН сформовано Центр по вивченню впливу фінансування землекористування. Зауважуються, що банки та інвестори, враховуючи потреби, формують рекомендації та практичні рішення, які допоможуть акцептувати інвестиції у землекористування з користю для природи. Новий інструмент дозволить реалізувати політичні зусилля у фінансовій галузі та стимулюватиме приплив капіталу в активи та діяльність, що приносять користь природі. Надійні системи вимірювання впливу є ключем до підвищення довіри державних та приватних інвесторів, залучення різних джерел пільгового фінансування та залучення приватного капіталу в діяльність із збереження біорізноманіття [284].

Крім цих видів підприємництва, можливо виокремити й інші його види: сільськогосподарська діяльність та містобудівна.

Змістовні особливості підприємництва у сфері землекористування. Підприємницька діяльність у сільському господарстві здійснюється за загальними принципами. Але, на відміну від інших галузей, слід врахувати ту обставину, що вона спрямована на всебічне і найбільш повне використання сил природи, а також життєвих функцій рослин і тварин. У цій галузі технологія виробництва ґрунтується на використанні закономірностей життя рослин і тварин. Все більшого впливу на результати

підприємницької діяльності набувають інноваційні та екологічні аспекти сільськогосподарського виробництва.

Серед об'єктів підприємницької діяльності є такі, які мають пріоритетне значення для її здійснення. У сільському господарстві до них належить земля, яка перебуває у певній формі власності.

Земельна власність – це історично певна суспільна форма відчуження або привласнення землі як предмета природи, що виражає економічні відносини щодо її використання як необхідної умови будь-якої підприємницької діяльності і головного засобу виробництва у сільському і лісовому господарстві.

Для всіх видів підприємницької діяльності земля відіграє важливу роль. Це впливає з того, що вона є всезагальною умовою матеріального виробництва, предметом праці, загальним для всіх галузей засобом виробництва.

Щодо використання землі у сільському господарстві виникають певні відносини. Відносини, які виникають між суб'єктами підприємницької діяльності щодо використання землі як основного засобу виробництва, називаються земельними. Основою останніх є земельна власність, яка проявляється у формі землеволодіння, землекористування і розпорядження землею.

Головне для підприємницької діяльності у сільському господарстві – кому належить земля, хто її власник, хто нею володіє і використовує її властивості. Фактичне володіння землею на певних юридичних засадах, що зумовлює відповідні права та обов'язки землевласників, називається землеволодінням. Воно базується на реальній наявності землі та певній суспільній формі володіння (власність на землю чи її оренда) нею. Землевласник має право продавати свою землю, дарувати, здавати в оренду, тобто має право виняткового фізичного контролю над цим даром природи. Під землеволодінням мають на увазі, як правило, власність на землю у

певній формації. Це поняття охоплює всі випадки, коли володіння землею не відокремлене від права земельної власності, коли власником землі і її користувачем є одна і та ж особа. На кожному етапі розвитку виникали притаманні їм форми земельної власності, формувалися різноманітні види великого, середнього і дрібного землеволодіння, які мають різний правовий режим.

Землекористування – система господарського та іншого використання землі, що сформувалась під дією об’єктивних чинників або запроваджена державою. Воно передбачає можливості застосування корисних властивостей землі. Землекористувач має право використовувати землю для таких цілей, як ведення сільськогосподарського виробництва, зведення житлових і виробничих об’єктів.

Підприємницька діяльність містобудівна формується із відносини у сфері містобудівної діяльності що регулюються Конституцією України, Цивільним, Господарським і Земельним кодексами України, законами України “Про регулювання містобудівної діяльності”, “Про Генеральну схему планування України”, “Про основи містобудування”, “Про архітектурну діяльність”, “Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду”, “Про землеустрій”, іншими правовими актами, прийнятими відповідно до вказаних законів.

Відповідно до преамбули Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності” цей Закон встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку.

Так, згідно із ч.1 ст.35 Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності” лише після набуття права на земельну ділянку підприємець може виконувати підготовчі роботи, визначені державними будівельними нормами, стандартами і правилами, крім винесення інженерних мереж та видалення зелених насаджень, з повідомленням

відповідної інспекції державного архітектурно-будівельного контролю. Таким чином, безпосередньо цим Законом встановлено, що проектування та будівництво може здійснюватись лише власниками або землекористувачами земельних ділянок, тобто умовою для здійснення проектування та будівництва є наявність у підприємця документа, який би підтверджував право власності на земельну ділянку або право користування земельною ділянкою з цільовим призначенням, наприклад для будівництва та обслуговування будівель торгівлі, передбаченого ст.126 ЗК України [99].

Після набуття права на земельну ділянку, згідно ст.35 Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності” підприємець може виконувати підготовчі роботи, визначені будівельними нормами, державними стандартами і правилами, крім винесення інженерних мереж та видалення зелених насаджень, з повідомленням відповідної інспекції державного архітектурно-будівельного контролю. Підготовчі роботи з винесення інженерних мереж та видалення зелених насаджень підприємець здійснює на підставі зареєстрованої декларації про початок виконання підготовчих робіт.

Крім поняття “підприємництво у сфері землекористування” є схожі поняття – “зелене підприємництво”, “екологічний бізнес”.

“Зелений бізнес” можна визначити як бізнес, що дотримується принципів екологічної збалансованості у своїй діяльності, прагне до використання відновлюваних ресурсів і намагається мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на довкілля. Деякі аспекти цього визначення потребують уточнення:

- зелений бізнес дотримується нормативних вимог щодо екологічних показників, утім, робить конкретні кроки для перевищення цих показників з метою мінімізації свого впливу на довкілля;

- зелений бізнес може виробляти або постачати традиційні чи нові продукти та послуги таким способом, щоб мінімізувати вплив на довкілля;
- зелений бізнес прагне використовувати ресурси й енергію, які було вироблено так, аби мінімізувати вплив на довкілля.

Лише декілька (якщо такі є) прикладів бізнесу може бути описано як повністю зелений бізнес. Це – варіанти бізнесу, які не створюють впливу на довкілля. Однак багато представників бізнесу – великого, середнього й малого – зробило важливі кроки на шляху до мінімізації впливу їхньої діяльності на довкілля. Окремі з них перейшли до безвідходного виробництва, у якому всі матеріали або повністю використовуються в бізнесі, або проходять вторинну переробку. Інші – послуговуються замкненою системою водокористування, у якій було ліквідовано скидання стічних вод. У деяких видах бізнесу використовуються лише вторинні (перероблені) матеріали у виробничому процесі. У всіх цих і в багатьох інших випадках власники бізнесу дійшли таких висновків, результатами яких стали рішення щодо інвестицій та операційної діяльності, які значно знизили їхній вплив на довкілля.

Бізнес може запроваджувати “зелену” стратегію в межах своїх інтересів, щоб бути “зеленим” бізнесом. Для багатьох видів бізнесу це просто означає, що зелена стратегія збільшить доходи – або шляхом зменшення витрат, або шляхом збільшення продажу, або за допомогою поєднання цих двох факторів. Інші власники бізнесу можуть вирішити, що довгострокова життєздатність їхньої діяльності залежить не лише від прибутку, а й від зосередження на соціальних і екологічних показниках. Усе більше представників бізнесу вважає за потрібне реагувати на попит клієнтів на “зелені” продукти та послуги. У таких випадках вони навмисно орієнтують свої продукти й послуги, а також технологію та спосіб, за допомогою яких виробляють і постачають ці продукти та послуги, на

дотримання вимог своїх клієнтів (які часто мають бажання платити радше за зелені, ніж за традиційні продукти чи послуги).

Важливо зауважити, що ця сфера почала розвиватися у відповідь на зростання рівня обізнаності про довкілля і впливу промисловості та споживачів на довкілля. З'явився попит на зелені продукти та послуги, що мінімізують вплив на довкілля.

Малий і середній бізнес в Україні є однією з потужних соціально-економічних сил, яка забезпечує роботою більшість найманих працівників в економіці країни та передбачає випуск такого обсягу продукції, що перевищує половину обсягу загальної продукції. Сучасне підприємництво в Україні зазвичай нехтує екологічним аспектом. Робота безлічі малих та великих підприємств, що виготовляють товари та надають послуги сприяють погіршенню екологічної ситуації.

Об'єктивно виникає питання: чому саме бізнес-структурам варто бути дружніми до навколишнього середовища? По-перше, впровадження екологічно дружніх принципів функціонування бізнесу – це один із проявів корпоративної соціальної відповідальності, а корпоративна культура, орієнтована на турботу про довкілля, приваблює нових клієнтів, покращує конкурентоспроможність компанії на ринку. По-друге, компанії з міцними корпоративними цінностями є привабливими для найпрогресивнішої частини учасників ринку праці, адже для висококваліфікованих працівників зі значним досвідом роботи важливим фактором при виборі місця праці є не тільки матеріальна вигода, але й можливість працювати у динамічній, інноваційній і відповідальній компанії.

Важливим поняттям є екологічний ритейл – це така реалізація товарів чи послуг споживачеві, за якої: а) компанія пропонує екологічно чисті товари; б) частина прибутку йде для екологічних цілей; в) компанія веде супутню діяльність, направлену на збереження довкілля. Одним з таких прикладів є сайт електронної комерції EcoPlum. Він пропонує певні

програми споживацьких винагород. Кожен проданий продукт компанії сертифікований як екологічний відповідними організаціями. Також EcoPlum створює освітній контент, наприклад, розміщує щомісячні колонки експертів галузі [98].

Розглянемо що ж являє собою екологічне підприємництво і які його основні особливості.

Підприємництво виявляє розриви на ринку, в яких підприємці вбачають можливості для створення та розвитку бізнесу. Таким чином, еко-підприємництво – пошук нових можливостей, які допомагають захистити навколишнє середовище для досягнення екологічної стабільності.

Відправною точкою в дослідженнях екологічного підприємництва дослідники називають роботу [350], в якій обґрунтовано положення про те, що розвиток екологічного руху може сприяти появі нових вигідних ринків та розширенню бізнесу, а не тільки створювати бар'єри для економічної діяльності. Однак лише наприкінці 1980-х рр. цей напрямок досліджень став помітним.

Поняття екологічного підприємництва було введено у науковий обіг на початку 1990-х рр., але свій розвиток дослідження екологічного підприємництва отримало наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. Можливо, це пов'язано з публікацією в підсумковому документі Другої конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) програми реалізації сталого розвитку.

Для визначення передумов появи еко-підприємництва вчені застосовують два підходи. Перший пов'язаний з тим, що еко-підприємництво розглядається як екологічна модернізація в дії. Другий розуміє еко-підприємництво як реакцію на провали ринку та держави.

Відповідно до першого підходу, екологічна модернізація (екологізація) як сукупність політичних дій створює простір та підвищену потребу в таких формах підприємництва, які одночасно використовують

дві логіки ведення господарської діяльності, які раніше здавалися несумісними, – комерційну та екологічну. Ринок заохочує “озеленення” промислових секторів через зростання попиту на екологічно безпечні продукти і послуги. При цьому створений “зелений ринок” розвивається за рахунок збільшення потреби в області екологічних технологій для задоволення все більш жорстких вимог споживачів.

В рамках другого підходу до визначення екологічного підприємництва застосовується синтез теорії провалів ринку і теорії підприємництва. Деградація навколишнього середовища виступає результатом провалів ринку, в той час як в літературі з підприємництва стверджується, що екологічно значущі провали ринку створюють для підприємців ринкові можливості при одночасному зменшенні негативних наслідків для навколишнього середовища.

Відмінність екологічного підприємництва від традиційного полягає, що еко-підприємець створює більш високу споживчу цінність для екологічно зацікавлених споживачів, пропонуючи еквівалентний продукт.

Для еко-підприємництва характерним є пріоритет екологічних цілей над економічними і плановим ринковим ефектом бізнесу. Пріоритет екологічних цілей може перебувати в діапазоні від низького до високого. У першому випадку охорона навколишнього середовища розглядається тільки як виконання вимог законодавства, у другому – екологічні завдання розглядаються як складова частина основних видів діяльності.

Ринковий ефект, до якого прагне компанія, може бути невеликим, коли задовольняються специфічні потреби поодиноких клієнтів, середнім (еконіші) або великим (масовий ринок). Для еко-підприємців вирішення екологічних проблем виступає в якості основи їх діяльності, оскільки економічний успіх тісно пов’язаний з їх екологічною ефективністю. При цьому вони прагнуть отримати більшу або зростаючу частку ринку.

Зараз можливо привести ряд прикладів вже впроваджених проектів.

1) одяг із кропиви. Цей бізнес складається з певних етапів: а) створення тканини з кропив'яної сировини, яке проходить декілька стадій); б) пошиття одягу. Екологічність такого матеріалу, як кропива, безсумнівна: вона росте в будь-яких умовах у великих кількостях, їй не потрібні добрива. А кропив'яне волокно має багато переваг: воно набагато м'якше, тонше, шовковистіше і еластичніше за конопляне та лляне. Тому італійський будинок моди Corro Nove почав виробництво одягу з кропив'яної тканини. Куртки і джинси з кропиви мали приголомшливий успіх, і не лише з причини екзотичності сировини. Новий одяг мав ще й лікувальні властивості: полегшував напади ревматизму і знімав алергічні реакції.

2) взуття та аксесуари з біорозкладних матеріалів. Ще одна гарна ідея – виготовлення речей з матеріалів, здатних пройти повторне використання у навколишньому середовищі. Як відомо, багато вуличних художників обмежені в фінансах. Але іспанська фірма El Naturalista побачила гарну можливість у виробленні взуття та аксесуарів для цієї групи. Художники виступали як дизайнери виробів, а бізнесмени дарували їм уже готові речі за їхніми ескізами. А коли лінія взуття здобула позитивні відгуки, вуличні художники стали штатними працівниками компанії. До того ж El Naturalista робить взуття і сумки винятково з природних матеріалів: перероблених і біорозкладних тканин, рослинних фарб.

3) екологічні матеріали в будівництві. Цей вид бізнесу означає: а) використання матеріалів, що пройшли перероблення, на об'єктах будівництва; б) використання екологічно стійкіших матеріалів. Наприклад, компанія Axion створює залізничні стяжки та шпали з використаної пластмаси побутового та промислового призначення, а не зі сталі та бетону, які більше піддаються руйнуванню та забруднюють довкілля. Сьогодні Axion співпрацює з такими серйозними партнерами, як Long Island Rail

Road, та сподівається зробити відновлення інфраструктури Сполучених Штатів більш екологічним.

4) екологічні сервіси. Таким бізнесом може бути консультування щодо використання матеріалів, які пройшли вторинне оброблення, у комерційних проектах та домогосподарствах, а також практична допомога у цих питаннях.

Наприклад, магазин Eco Carmel, що у Каліфорнії, не лише продає екологічно чисті продукти: нетоксичні фарби, дошки для нарізання продуктів, виготовлені з екологічно чистих матеріалів, тощо. Компанія надає послуги та консультації щодо екології.

1.1.2. Функціональні особливості організації підприємництва у сфері землекористування

Важливою функціональною особливістю є можливість підприємництва формувати фінансові потоки. За своєю економічною сутністю фінансові потоки функціонують у вартісній формі постійних, стійких взаємозв'язків господарських одиниць, державних органів, господарств з виробництва й споживання природних ресурсів, товарів та послуг сільськогосподарського призначення. Фінансові потоки безпосередньо пов'язані з економічним базисом у сфері природокористування, оскільки становлять функціональний початок його ефективного та сталого зростання.

Формування фінансових потоків відображає відповідний перелік факторів ендогенного й екзогенного характеру, які здатні впливати на акумуляцію руху фінансових ресурсів, тобто забезпечення інтенсифікації фінансових потоків в досліджуваному секторі економіки.

Важливу роль у процесі формування фінансових потоків відіграють агрохолдинги, показники їх діяльності певною мірою корелюються з

фінансовою збалансованістю. Агрохолдинги в Україні стабільно показують високі показники. Основними видами діяльності є сільськогосподарське виробництво, переробка сільськогосподарської сировини. Для цих видів діяльності характерні відповідні фінансові потоки, які в інтересах гармонійного розвитку агрохолдингів можуть бути сконцентровані та направлені на ті сфери діяльності, які вимагають прискореного розвитку в коротко- або довгостроковому періоді. Агрохолдинги покращують фінансові потоки між видами діяльності, що значно важче досягнути в умовах відокремленого функціонування аграрного та переробного виробництва й торгівлі. Таким чином, агрохолдингам значно простіше акумулювати фінансові ресурси та вкладати їх у виробництво, зокрема і сільськогосподарське, порівняно з іншими формами ведення аграрного бізнесу.

Агрохолдинги крім власних фінансових ресурсів, використовують фінанси компаній засновників, які в основному мають власні банки, залучають іноземні інвестиції та дешеві кредити закордонних банків. Агрохолдинги мають кращий доступ до фінансових ресурсів, що дає їм можливість впроваджувати сучасні технології на всіх стадіях виробничого процесу – від сільського господарства до торговельних мереж продуктами харчування. Цей чинник є їх безперечною конкурентною перевагою перед іншими формами ведення аграрного бізнесу.

Можливість зв'язків з іншими учасниками ринку. За умови, що земельні ресурси включаються до підприємництва, це зумовлює посилення їх зв'язків з державою.

Основними можливими зв'язками взаємодії держави та бізнесу, які розвинуті та працюють на сьогодні є: державно-приватне партнерство; співпраця з розвитку аграрних кластерів і технопарків; взаємодія державних та місцевих органів влади із самозайнятими підприємствами;

партнерство на місцевому рівні щодо підтримки ініціатив сільських громад у розбудові соціальної інфраструктури сіл.

Зв'язки між державою та приватним бізнесом у вигляді державно-приватного партнерства дозволяє забезпечувати узгодження та врахування взаємних інтересів в реалізації спільних інноваційно-інвестиційних проектів, цільових галузевих програм тощо.

Для держави основними перевагами таких зв'язків є активізація інвестиційної діяльності, ефективне управління майном, підвищення ефективності ринкової інфраструктури, стимулювання підприємницької діяльності.

Для приватного бізнесу вигода полягає у доступі до ресурсів, використання яких раніше було неможливим, спрощенні дозвільних процедур, розширенні можливості отримання кредитів на пільгових умовах під державні гарантії.

Можливі зв'язки держави та бізнесу можна розглядати з позицій форм партнерства, таких як економічне, правове та організаційне партнерство.

Економічне партнерство передбачає здійснення спільної підприємницької діяльності державними органами та підприємницькими структурами, спрямованої на отримання неподаткового бюджетного доходу шляхом використання ресурсів підприємницького сектора.

Правове партнерство полягає у спільній організації процесу регулювання підприємницької діяльності з боку держави.

Організаційне партнерство являє собою різні форми участі представників однієї із сторін у структурних підрозділах іншого боку взаємодії.

Властивість природного ресурсу формувати коопераційні зв'язки. Формування різних форм коопераційних зв'язків є одним з перспективних напрямів розвитку підприємництва в сфері землекористування.

Ефективне ведення підприємництва в умовах зростаючої конкуренції досить гарно себе показало при переході на коопераційну співпрацю та створення ефективних зв'язків, які сприятимуть укріпленню комплексів підприємств різних галузей економіки. Саме завдяки кооперації – внутрішні товаровиробники зможуть забезпечити економічний розвиток агропромислового комплексу як в середині країни, так і зовні.

Розвиток коопераційних зв'язків в підприємстві зумовлений змінами, які відбуваються у виробництві на сучасному етапі, зокрема загострення конкуренції у глобальному масштабі, підвищення ступеня невизначеності середовища внаслідок суттєвого уповільнення темпів зростання у всіх індустріально розвинених країнах, посилення тенденції до фрагментації ринків по причині диференціації споживчого попиту.

Коопераційні зв'язки являються об'єктивною необхідністю, яка впливає із закономірностей суспільного поділу праці та передумовою розвитку підприємств й формою взаємодії різних по величині підприємств.

Зараз велике розповсюдження отримує встановлення довгострокових коопераційних зв'язків між товаровиробниками та споживачами. Все більше число підприємств розробляють план своєї майбутньої діяльності спільно з фірмами, які виробляють для них засоби виробництва і є споживачами їхньої продукції. Нерідко відбувається формування промислово-торговельних комплексів, інтеграція великих промислових й торговельних компаній. Зростає також така форма співробітництва кооперацій, як організація спільних підприємств, обмін патентами та науково-технічною інформацією.

Формування та розвиток кооперації у підприємстві – це якісний початок, перехід від відносин прямої купівлі-продажу готових товарів з їх нестабільністю й непередбаченістю до стійких зв'язків, що диктується сучасним рівнем спеціалізації і кооперації, тісними виробничими та технічними взаємозв'язками підприємств. Ринкові відносини не зникають,

а набувають іншої форми, відносини продавець-покупець чітко персоніфікуються.

Врахування потреб і природного ресурсу і ринку. В процесі підприємництва важливо враховувати потреби, позиції земельних ресурсів і ринку, щоб розвивалося і підприємництво і земельний ресурс зберігав свої властивості, екологічні вимоги дотримувалися. Підприємництво, пов'язане з використанням природних ресурсів та впливом на природне середовище, обмежене рамками екосистемного підходу, тобто здійснення господарської діяльності можливе за умови дотримання екологічних вимог нормування та стандартизації, оцінки впливу планованої діяльності на навколишнє середовище. Отже, отримання прибутку обмежено раціональним землекористуванням та екосистемним підходом. У зв'язку з цим підприємництво у сфері землекористування ґрунтується, перш за все, на принципі раціонального використання природних ресурсів при здійсненні підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність обмежена похідністю права користування природними ресурсами від права власності на них держави та цільовим призначенням користування природними ресурсами.

Значення підприємництва в ринковій економіці й загалом у житті суспільства полягає в тому, що воно є одним з провідних секторів економіки, оскільки визначає темпи економічного розвитку, демонструє розширення й оновлення пропозицій на внутрішньому ринку товарів і послуг.

Підприємництво впливає на структурну перебудову в економіці країни, сприяє економії та раціональному використанню ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції й усунення монополізму в здійсненні підприємницької діяльності.

1.1.3. Змістовні параметри підприємництва у сфері лісокористування

У процесі визначення сутності поняття “підприємництво” варто зауважити, що у більшості літературних джерел це поняття трактується як ініціативна, самостійна діяльність фізичних і юридичних осіб, спрямована на одержання прибутку чи доходу та характеризується інноваційністю.

Прибуток виступає головним рушієм підприємницької діяльності, яка ґрунтується на базовій, організаційній та творчій основах. Найбільш повно економічно-суспільна сутність підприємництва характеризується наявністю підприємця-новатора та побудовою його діяльності на інноваційній основі.

У законодавчій базі України частіше зустрічаємо використання поняття “підприємництво” ніж “бізнес”. Зокрема, Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” формує визначення малого і середнього підприємництва, перелік основних заходів задля його розвитку та державної підтримки, проте у тексті зазначеного документу зустрічається поняття “бізнес” у контексті процесів здійснення та організації підприємницької діяльності. Натомість, основним поняттям для визначення суб’єктів господарської діяльності є “підприємництво” [212].

У Законі України “Про підприємництво” визначено, що підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб’єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [209].

У Господарському Кодексі господарська діяльність визначена як діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва,

спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [50].

Ведення лісового господарства здійснюється суб'єктами господарювання на правах власності та користування. Виключне право на заготівлю деревини, згідно зі ст. 19 Лісового кодексу, покладено на постійних лісокористувачів. Так само вони мають право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації [139].

Основними суб'єктами господарювання щодо використання лісових ресурсів є державні, комунальні та приватні підприємства. Лісогосподарські підприємства здійснюють основну свою діяльність з використанням лісових ресурсів відповідно до КВЕД секції А “Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство” розділ 02 “Лісове господарство та лісозаготівлі” та секції С “Переробна промисловість” розділ 16 “Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння” [179].

У науковій літературі основними напрямками розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері виділяють:

- 1) лісовідновлення та лісорозведення на засадах екологічно орієнтованого лісівництва. Здійснення лісогосподарських заходів щодо сприяння природному відтворенню лісів, проведення лісовідновних рубок. Проведення лісокультурних робіт за віковими технологічними фазами. Плантаційне лісовирощування, створення енергетичних посадок для виробництва біопалива (вирощування швидкорослих порід, скорочення

обороту рубки, і, як наслідок, зниження антропогенного навантаження на природні ліси та забезпечення їх відновлення);

2) використання окремих лісогосподарських робіт з лісовирощування. Лісогосподарські заходи з формування високопродуктивних насаджень, максимально подібних до корінних деревостанів. Проведення рубок догляду та санітарних рубок (заходи із захисту лісів від шкідників та збудників хвороб; заходи з охорони лісів від пожеж та інших пошкоджень; гідромеліорація та лісоосушення; будівництво доріг лісогосподарського призначення);

3) виробництво лісопосадкового матеріалу. Створення лісонасінневої бази (лісонасінних плантацій, ділянок; заготівля лісового насіння; вирощування елітного посадкового матеріалу);

4) лісозаготівельна діяльність. Використання ресурсів деревного, недеревного та тваринного походження;

5) лісопромислове виробництво. Деревообробка, лісохімія, харчова переробка. Використання відходів: лісопиляння та деревопереробки, а також усіх видів відходів, пов'язаних із повним циклом лісовирощування, лісозаготівлі та деревообробки;

6) рекреаційна діяльність. Розширення та покращання якості екосистемних послуг щодо використання рекреаційних ресурсів лісів. Здійснення лісогосподарських заходів щодо збереження біорізноманіття та покращання генофонду рослинних ресурсів;

7) створення захисних лісових насаджень. Лісова рекультивація. Агромеліорація (створення лісозахисних смуг, заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь та ерозійно небезпечних земель). Створення “ вуглецевих” лісів;

8) надання екологічних послуг. Впровадження екологічного аудиту та механізмів екологічного страхування [158, с. 8].

Підсумовуючи необхідно процитувати Пірса П. [185] “ підприємницька діяльність у лісовому господарстві має глибший еколого-економічний і соціальний зміст, порівняно з іншими сферами діяльності, виходячи із мультифункціональності лісів. Зміст управління лісами полягає в держанні максимального чистого доходу для суспільства за досягнення різних цілей – виробництво максимально можливих обсягів лісопродукції, максимізація прибутків власниками, стабілізація обсягів лісозаготівель. Окремі підприємці переслідують вузькі цілі, що так чи інакше конфліктують з цілями максимізації економічної ефективності використання лісів. Цінності, які ліси генерують для суспільства, можуть набувати різних форм. Деякі з них, такі як ділова деревина, є безпосередньо ринковими і їх вартість відображається ринковими цінами на лісопродукцію. Корисні функції лісів, їх естетичні якості і форми рекреації не мають ринкового виміру своєї вартості”.

Щодо змістовних особливостей підприємництва у сфері лісокористування, то лісовий сектор є специфічною сферою економічної системи держави, в межах якої виникають різноманітні суспільні відносини, в тому числі й господарські. Особливість останніх полягає у використанні суб'єктами господарювання у своїй діяльності особливого природного ресурсу – лісу.

Лісовий сектор економіки України – комплексна система взаємопов'язаних галузей, які об'єднують підприємства, що здійснюють виробничу та невиробничу лісогосподарську діяльність у лісовиробничому комплексі (галузях лісового господарства і лісової промисловості), а також підприємства, що здійснюють допоміжну діяльність для забезпечення їх функціонування, які в сукупності в процесі своєї діяльності, у відносинах зі споживачами, уповноваженими органами державної влади і місцевого самоврядування створюють і забезпечують діяльність ринку

лісопродуктових товарів (ринку деревини і ринку продукції переробки деревини).

З урахуванням положень теорії підприємництва, розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері визначається як продуктивна та відповідальна організація процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів і факторів виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях лісових ресурсів відповідно до принципів сталого та екосистемного управління лісами.

Крім того, можливе ще актуальне тлумачення поняття як особливий вид господарської діяльності, що здійснюється спеціальними суб'єктами господарювання в межах лісу (з використанням або без використання лісових ресурсів) з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг у сфері лісового господарства, що включає заготівлю деревини, продукції побічного користування, роботи з відтворення лісів, їх охорони та захисту.

Важливим є “бізнес-середовище”, “ініціативи”, “отримання прибутку”, “природоохоронні вимоги”. В науковій літературі існує ряд тлумачень поняття бізнес-середовища, однак вони потребують ідифікаційного змісту і при цьому застосовуються різні критеріальні підходи та проблемним є виділення структуроформуючих елементів. Однак найчастіше під поняттям бізнес-середовища зосереджують сукупність факторів у межах яких здійснюється господарська діяльність з метою отримання прибутку. З точки зору конкретного підприємства, бізнес-середовище постає сукупністю невідконтрольних (зовнішнє середовище) та відконтрольних (внутрішнє середовище) факторів, які впливають на його господарську діяльність.

Одними з потужних драйверів розвитку сфери лісокористування має стати активізація підприємницької ініціативи. Підприємницька ініціатива

для розвитку лісового господарства пов'язана з постійним пошуком нових джерел сировини, нових ресурсів та їх комбінацій, нових технологій, ідей, а також з їх використанням для випуску нових продуктів або існуючих новими методами, або з новими якостями. Метою такої діяльності є досягнення економічних і соціальних результатів, зокрема одержання прибутку.

В сучасних умовах прибуток є основним ефективним джерелом розвитку і результатом діяльності будь якого підприємства. Прибуток – це дохід, отримуваний від виробництва і реалізації товару або послуги, тому мета підприємства і основа його розвитку. Отримати прибуток – це як створити джерело інвестування, він є основою прийняття управлінських рішень. Ефективно функціонуючі підприємства у сфері лісокористування матимуть можливість самостійно формувати джерела власного інвестування, які включають, насамперед, прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні фонди, сформовані резервні фонди тощо.

Важливим є і дотримання природоохоронних вимог. Хоча ця складова опосередковано пов'язана з природоохоронною діяльністю, але має важливе значення для збереження лісових ресурсів та їх використанні. Поряд з цим важливо вивчати нові технології і методів ведення лісового господарства та враховувати досвід європейських країн, що впливатиме на оновлення машин та робочої техніки для зменшення трудовитрат на підприємствах.

Враховуючи це, важливим є підприємництво в фінансовій сфері. Це як новий вид підприємництва. Розвиваються нові види підприємництва за включення лісових ресурсів до банківської сфери, інвестиційної. У зв'язку з необхідністю формування конкурентного середовища у сфері лісокористування та лісовідтворенні, з метою посилення фінансової самодостатності підприємств лісового господарства актуалізується

проблема включення лісових ресурсів у систему офіційних фінансових відносин, а відтак, в умовах сучасної економіки використання їх потенціалу у повній мірі. Розв'язання цієї проблеми можливе лише у випадку коли лісові ресурси набудуть форми фінансових інструментів та відбудеться їх проходження через адекватну фінансову інфраструктуру, що дозволить отримати прибуток у формі інвестицій або кредитних надходжень. Використання лісових ресурсів як активів (коли вони набувають віртуальної форми фінансів) є важливою передумовою економічного розвитку простору та підприємств через отримання доходів. Саме на цій основі і розвиваються нові види підприємництва у лісовому секторі.

Крім поняття “підприємництво у сфері лісокористування” є схожі поняття – “зелене підприємництво”, “екологічний бізнес”.

Учені визначають “зелений” бізнес як комерційну діяльність, спрямовану на отримання прибутку від продажу екологічних товарів і послуг, виробництво та надання яких передбачає застосування методів і технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, а їх використання сприяє створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів.

Згідно з міжнародною класифікацією до “зеленого” бізнесу входять три групи компаній : компанії, чією діяльністю є виробництво екологічних товарів та послуг (традиційний “Сектор екологічних товарів та послуг”); фірми, які пішли на активні та самостійні дії, щоб змінити свою продукцію або процеси, беручи до уваги сталий розвиток (“зелені” компанії/підприємства); усі інші фірми, які вживають ряд заходів щодо підвищення ефективності процесу або змінюють свій імідж.

За дослідженнями вітчизняних науковців і практиків екологічне підприємництво – це діяльність з виробництва екологічної продукції, виконання робіт і надання послуг виключно природоохоронного

призначення, яка здійснюється з метою збереження та охорони довкілля й для одержання еколого-економічного сприятливого результату.

Європейська комісія ЄС пропонує під екологічним підприємництвом розуміти виробництво товарів та надання послуг з вимірювання, попередження, обмеження або усунення екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниженню рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини та забруднення довкілля. Суб'єктами екологічного підприємництва слід вважати юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм власності, фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку (господарську) діяльність без створення юридичної особи та інші, передбачені законодавством України, суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво продукції, виконання робіт та послуг природоохоронного призначення.

Можливість отримання прибутку і дотримання природоохоронних вимог – це реально?

Принципово новим підходом до управління розвитком та підвищення конкурентоспроможності лісомисливських господарств України є використання механізму екологічного менеджменту. До переваг екологічного менеджменту зараховують: підвищення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках, можливість освоєння нових ринків, зокрема отримання “зеленого” світла до ринків країн ЄС; здобуття позитивного іміджу підприємством; підготовка більш кваліфікованого персоналу; покращення якості продукції та приваблення нових споживачів, оскільки якість продукції буде асоціюватися з її відповідністю екологічним стандартам; економія виробничих витрат і ресурсів (раціоналізація споживання матеріалів та сировини, води, енергії); зниження ризику виникнення аварійних ситуацій і масштабів їх наслідків; зниження природоохоронних платежів і

ефективніше дотримання вимог законодавства, уникнення штрафів і стягнень через скорочення обсягів викидів шкідливих речовин; вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій (технологічне оновлення виробництва, поява якісно нових продуктів) тощо. Необхідно зазначити, що виділення цих переваг дозволяє стверджувати про можливість отримання прибутків при дотриманні природоохоронних заходів.

Таким чином, засади екологічного напрямку менеджменту є логічним продовження пошуку шляхів поєднання можливостей економічного розвитку та збереження довкілля і соціального добробуту людей. Обов'язковим аспектом екологічного менеджменту є управління якістю як динамічного процесу управління, координації та контролю у сфері якості. Екологічний менеджмент лісокористування є однією із умов підвищення конкурентоспроможності та ефективності роботи лісогосподарських підприємств та галузі в цілому.

Корисні властивості лісів роблять їх оцінюваними економічними ресурсами. Вартість кінцевих товарів і послуг, одержувані з лісових площ, більш значима, ніж вартість лісів на корені. Підприємницька діяльність у цій галузі характеризується багатоваріантністю використання лісу. Деревина може бути заготовлена й використана різними способами: для виробництва пиломатеріалів, паперу, як паливо, а дерева – збережені на корені для підтримки рекреаційних й естетичних цінностей або залишені для промислового використання.

При цьому постає низка альтернатив: яким чином управляти лісами які товари і послуги виробляти, які заходи (інвестиції) забезпечать приріст деревини та ін. Тобто, підприємцю слід знайти відповідь, яким чином обмежені фактори виробництва розміщуються серед альтернативно можливих напрямів їх використання для виробництва товарів і послуг [230].

Таблиця 1.1

Загальна система форм підприємництва

Форми підприємництва	Традиційне	Екологічно орієнтоване	Екологічне підприємництво
Юридичні особи різних організаційно-правових форм, фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи та інші, передбачені законодавством України, суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво продукції, виконання робіт та послуг			
Особливості виокремлення	з метою отримання прибутку	з метою отримання прибутку та одночасно орієнтацією на збереження довкілля та забезпечення сталого розвитку	Природоохоронного призначення (виробництво екологічної продукції) з метою отримання прибутку та забезпечення екологічної безпеки
Специфіка діяльності	будь-які види виробничої, торговельної, комерційної та іншої діяльності, надання послуг тощо	будь-які види виробничої, торговельної, комерційної діяльності, надання послуг з орієнтацією на збереження довкілля та забезпечення сталого розвитку	виробництво очисного обладнання; технологій і матеріалів для ресурсозбереження; засобів екологічного контролю; с.-г. технологій; переробка і знешкодження відходів; рекреаційні та біологічні послуги; залучення альтернативних джерел енергії тощо

Джерело: [281]

1.1.4. Функціональні особливості організації підприємництва у сфері лісокористування

Здебільшого функціональні особливості організації підприємництва є універсальними щодо більшості видів економічної діяльності. Втім, сфера лісозаготівлі має декілька специфічних рис, через які функціональні особливості підприємницької діяльності щодо неї проявляються по-іншому. До таких особливостей слід віднести низький темп обігу капіталу, пряму залежність підприємців від наявності доступних для заготівлі лісових ресурсів, а також необхідність відновлюваних робіт щодо лісових насаджень. Різні моделі лісокористування, які практикуються у світі, передбачають різну ступінь залучення підприємницької ініціативи.

Важливою функціональною особливістю є можливість подібного підприємництва формувати фінансові потоки. Зараз точаться суперечки щодо включення підприємницьких структур у лісокористування та витіснення державних інституцій. Однак, у контексті сучасних обставин очевидно, що через фінансові, організаційні та інші труднощі, що об'єктивно виникнуть у держави, лісове господарство мусить розраховувати саме на залучення приватних ресурсів та приватних підприємств, які будуть надалі розвивати лісокористування.

Необхідність реформування лісогосподарського комплексу у нових умовах обумовлюють необхідність створення нової концепції переходу лісового господарства на засади лісового підприємництва. Важливим моментом є свобода підприємницької діяльності суб'єктів, різних організаційно-правових форм, створюваних з урахуванням реформованих суб'єктів лісокористування. Останніми роками лісове підприємництво розвивалося інтенсивно.

Аналізуючи стан підприємництва в лісовому господарстві в період до 2022 р. зазначимо, що проблеми, що виникли до цього періоду (зазначені

вище), лише погіршилися. По-перше, через недосконалість існуючої нормативно-правової бази, що погіршилося реформуванням лісового господарства. По-друге, через відсутність реально діючих механізмів підтримки підприємницьких структур, що спеціалізуються на лісогосподарських роботах. По-третє, з огляду на низькі розцінки та неефективні способи ціноутворення, що застосовуються на роботи та послуги в лісовому господарстві. По-четверте, через падіння платоспроможного попиту на продукцію лісового господарства на внутрішньому ринку України.

Внутрішніми причинами, що стримують розвиток лісогосподарського підприємництва, виступають насамперед виробнича неспроможність суб'єктів підприємництва (застарілий парк лісових машин при деградації вітчизняного лісового машинобудування та суттєвих цінах на імпорتنі аналоги); низький кадровий потенціал (через недостатню мотивацію працівників лісового господарства, відмови від раніше існуючих виплат та підтримки, при високих вимогах до якості лісогосподарських робіт та продуктивності праці); фінансова незабезпеченість (як наслідок низької рентабельності продукції, робіт).

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність створення інструментів розвитку підприємництва в лісовому господарстві, що забезпечують, з одного боку, якісне виконання лісогосподарських робіт, передбачених лісогосподарським регламентом, а з іншого – що дозволяють підприємницьким структурам отримувати розрахункову норму прибутку на вкладений капітал, тим самим сприяючи зростанню інвестиційного привабливості лісогосподарського виробництва.

Подібними інструментами в умовах ринкової економіки є:

- 1) підприємницькі мережеві структури;
- 2) лісовий кластер;
- 3) державно-приватне партнерство.

Характерною особливістю всіх вищевказаних інструментів є партнерство, у межах якого вибудовуються взаємодії лісокористувачів, держави та всіх зацікавлених осіб. І саме підприємницька ініціатива є основою для взаємодії всіх зазначених учасників. Відповідно, розвиватися таке співробітництво також має у підприємницькому середовищі.

Підприємницькі мережі як форма взаємодії, ділового партнерства компаній набули широкого поширення як у індустріально розвинених країнах, і частково – в Україні. Вони, як правило, об'єднують підприємства, які економічно зацікавлені одне в одному, на основі гнучких взаємин, співпраці (що побудована на зустрічній вигоді). Мережі дозволяють поліпшити контакти, налагодити ефективну кооперацію, узгоджувати плани бізнес-суб'єктів: різних організацій, їх власників та ринкових стратегій.

Такі мережі формуються внаслідок прагнення бізнес-партнерів задовольнити свої потреби, унаслідок чого відображають актуалізовані потреби підприємців. Зазначимо, що підприємницькі мережі будуються на довгострокових контрактних відносинах і основі вертикальних і горизонтальних зв'язків між суб'єктами цієї мережі. Для того, щоб такі мережі мали можливість розвиватись у сфері лісокористування, держава має створити належне інституційне забезпечення.

Ця обставина дозволяє вважати такі підприємницькі мережі найбільш ефективною формою інтеграції, реалізація якої стає можливою за наявності розвиненого підприємницького середовища, що поки що відсутнє у лісовому господарстві. У майбутньому, можливо, у галузі лісового господарства підприємницька мережа матиме місце як форма взаємодії підприємницьких структур, які здійснюють лісогосподарські роботи ідентичного виду (наприклад, лісокультурні) у межах однієї зони. Як приклад можуть виступити мережеві структури, що займаються

виращуванням посадкового матеріалу (мережа лісових розсадників). Зазначимо, що мережеві структури мають низку конкурентних переваг:

- 1) об'єднання закупівель, що дозволяють суттєво знижувати собівартість – так звана економія на масштабі;
- 2) логістика та використання систем автоматизації, що дозволяють мінімізувати витрати та забезпечити скорочення термінів доставки до споживача;
- 3) значний асортимент товарів, робіт, послуг; наявність єдиного апарату управління, підпорядкованого загальної мети; зацікавленість всіх учасників у максимізації підприємницького доходу;
- 4) високий рівень взаємозв'язку структурних елементів, більш тісний, ніж просто ринковий.

Співпраця елементів мережі, побудована на взаємній вигоді та взаємній участі, дозволяє досягти синергетичного ефекту. Ці та інші переваги роблять привабливим механізм мережевої взаємодії для розвитку підприємництва у лісовому господарстві.

Якщо вести мову про державно-приватне партнерство у лісокористуванні, то слід відзначити, що така форма взаємодії у лісокористуванні дискутувалася в українській науковій та експертній спільноті багато років. Втім, до стадії впровадження на практиці ідея не дійшла. Фактично, протягом останнього десятиліття відтворювалася попередня модель лісокористування, із деяким коригуванням на поточні умови. Тобто, потенціал цієї форми взаємодії між підприємницьким сектором та державними інститутами ще не розкрито.

Державно-приватне партнерство як інструмент інтеграції сприяє вирішенню багатьох проблем в економіці через поєднання зусиль всіх зацікавлених суб'єктів господарювання. Такий інструмент сприятиме створенню ефективного механізму взаємодії держави та бізнесу у лісовому секторі. Державно-приватне партнерство є інституційним та

організаційним альянсом державної влади та приватного бізнесу з метою реалізації суспільно значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності.

Так само, як і формат державно-приватного партнерства, значним інструментом розвитку підприємництва лісовому господарстві виступає лісової кластер. І так само даний інструмент активно дискутується у науковій та експертній спільноті, однак не мав достатнього практичного впровадження в українських умовах.

Лісовий кластер є формою інтеграції організацій, яка можна використовувати як інструмент підвищення ефективності лісогосподарського виробництва, раціонального використання лісових ресурсів, підвищення конкурентоспроможності лісового сектора економіки.

Зазначимо, що лісові кластери ґрунтуються на поглибленому партнерстві та співпраці між галузевими підприємствами та державними дослідницькими організаціями, у тому числі університетами, фінансовими інститутами. Переваги лісового кластеру лежать у сфері поліпшення використання деревини, а ця діяльність повинна забезпечуватися спільними зусиллями всіх сторін: 1) лісозаготівельників, які постачають лісоматеріали; 2) деревообробників, які переробляють їх у кінцеву продукцію.

Поширення інтеграційних процесів. У зв'язку з цим важливим напрямком організації лісогосподарських комплексів є формування та розвиток інтеграційних процесів у багатолісних регіонах, невід'ємною частиною якого є розробка відповідної моделі управління розвитком, що включає в себе системний підхід до обґрунтування економічних підвалин організації вертикально інтегрованих структур.

Обираючи варіант та умови інтеграції в контексті ефективної організації виробництв із переробки, завжди необхідно керуватися

економічними розрахунками. Водночас ефект від організації деревопереробки на спеціалізованих підприємствах загалом визначається транспортно-технологічними схемами поставки сировини, її ціною та умовами реалізації.

Можливість зв'язків з іншими учасниками ринку. це може бути держава, приватний бізнес. За умови, що лісові ресурси включаються до підприємництва, це зумовлює посилення їх зв'язків з державою, приватними структурами. Зв'язок з державою – держава встановлює, формує умови для розвитку підприємництва. Також, держава приймає участь у веденні підприємництва – є ряд форм підприємництва за участі державного капіталу (землі в управлінні державних підприємств, структур (НААН); держпідприємства з вирощування і переробки (державні агропідприємства).

Зв'язок з приватним бізнесом – пряме включення лісових ресурсів до бізнесу (агрохолдинги, банки, тощо), отримання прибутку.

Підвищення фінансової стійкості до мінливості екзогенних умов внутрішнього середовища для лісопромислового комплексу має особливе значення, оскільки лісові та лісопереробні підприємства орієнтовані на розробку сировини (деревини), якісні параметри якої практично не змінюються в часі. У той же час внаслідок інтеграції з переробними галузями, менш статичними і більш чутливими до технологічного прогресу, конкурентні переваги отримують структурні елементи інтегрованого об'єднання.

Методологічні засади побудови підприємництва у сфері природокористування

1.2. Принципи організації підприємництва у сфері природокористування в сучасних умовах

1.2.1. Принцип сталої орієнтації підприємництва, формування розширеного прибутку і сталої вартості у сфері землекористування

Забезпечення сталого розвитку є актуальною не лише для національної економіки в цілому, але й для окремих підприємств. Як відмічається в деяких наукових джерелах, підприємництво та сталий розвиток не є взаємовиключними [305]. Виходячи з цього, пошук можливостей у рамках взаємодії стійкості та підприємництва представляється як головна й постійна проблема для організацій [340].

Принципи сталості закладаються в стратегії розвитку країн з найбільшими економіками світу. Вони починають формувати нову кон'юнктуру ринку, де для підприємств-забруднювачів створюються перепони у вигляді штрафів, екологічних та карбонових податків, обмеження можливостей для реалізації продукції тощо.

Європейський Союз ухвалив “Зелений європейський курс”, що має на меті зробити європейський континент кліматично-нейтральним до 2050 року. Європейська комісія планує перегляд кожного чинного закону на наявність кліматичних переваг, а також запровадження нового законодавства щодо циркулярної економіки, оновлення будівель, біорізноманіття, сільського господарства та інновацій.

Зважаючи на процес інтеграції України до ЄС, така політика наших найближчих друзів вказує на напрямок для формування стратегії розвитку українського підприємництва. Наприклад, якщо українські виробники не відповідатимуть “екологічним критеріям” ЄС, то не матимуть змоги

експортувати туди продукцію. Своєю чергою для “зеленого” бізнесу це створює конкурентні переваги.

Комісія з навколишнього середовища та розвитку (1987) визначає стійкість як можливість задовільняти поточні потреби без шкоди задоволення потреб у майбутньому. При цьому економічна стійкість має місце, коли досягнуто рівновагу між прагненням до економічної ефективності та її сталого розвитку. Екологічна стійкість пов’язана з впливом бізнесу організації процесів, діяльності та операцій на її природне середовище, цей вплив є позитивний або негативний. Нарешті, соціальна стійкість заохочує міцне партнерство між бізнесом і суспільством для сталого розвитку. Іншими словами, з цим останнім виміром шукається безпрограшна ситуація.

Однак останнім часом стимули до цього все частіше з’являються з точки зору підприємництва, пов’язаного з поняттям сталості [337]. Сталий розвиток підприємства забезпечується за рахунок поєднання та збалансування трьох складових діяльності кожного суб’єкта (рис.1.1) [135]:

1) Соціальна (передбачення можливих проблем управління персоналом, формування якісної системи, орієнтованої на підтримку культурної і соціальної стабільності тощо);

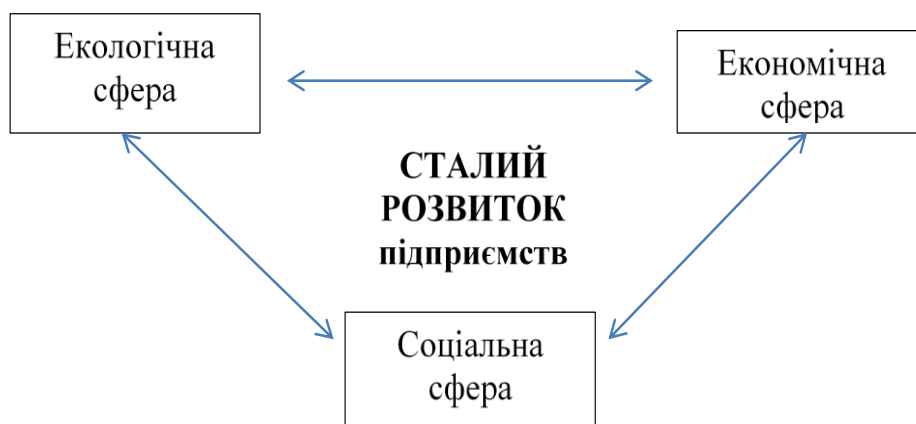

Рисунок 1.1 Складові забезпечення сталого розвитку підприємств [242]

2) Економічна (зростання економічних показників ефективності завдяки раціональному використанню природних ресурсів та оптимізації бізнес-процесів організації);

3) Екологічна (орієнтація на цілісність та збереження фізичної та біологічної природних систем за допомогою екологізації виробничих процесів та забезпечення відповідної політики діяльності організації, впровадження корпоративної та соціальної відповідальності).

Взаємозв'язок економічних, екологічних, соціальних складових обумовлений тим, що лише зростання економічних показників не усуне проблем, які виникають в соціальній сфері, і, тим більше, не призведе до екологічної стійкості. Розроблена концепція стійкого розвитку пропонує комбінований підхід до діяльності компаній, при якому досягається паритетність соціальних, економічних та екологічних цілей підприємства, їх інтеграція та взаємозв'язок, зокрема ототожнення темпів економічного зростання та швидкості відновлення природних ресурсів. Принципи кожного процесу є основним рушієм, системними правилами, які формують загальне бачення і структурність розуміння контекстного підґрунтя кожної концепції. Ключовими принципами сталого розвитку підприємств виступають [27]:

- вирішення задач, що безпосередньо стосуються розвитку як сучасного, так і наступного поколінь, рівноправних в ресурсних потребах;

- динамічність: найчастіше, перетворення у певному параметрі діяльності організації зумовлюють перетворення в інших. Відповідно, в кожен період часу підприємство визначається певною сукупністю характеристик, що відображають ефективність виробничо-фінансової діяльності;

- можливість балансу економічної та екологічної складових: реалізація такого рівня розвитку, при якому індивіди виробничої сфери або

іншої економічної сфери діяльності мають мінімальний нищівний вплив на довкілля;

- адаптивність та гнучкість: кожна організація є відкритою системою, що має бути гнучкою, здатною пристосовуватись до змін в навколишньому середовищі задля можливості стійкого та конкурентоспроможного існування на ринку в довгостроковій перспективі. Тому необхідною умовою цього принципу є здатність до прийняття стратегічних управлінських рішень;

- цілісність, а саме: можливість оновлення, пошук необхідних елементів та перетворення в новітню систему, із одночасним підтриманням фінансової рівноваги. Цей принцип є фактором, який відображає результативність діяльності, а саме наскільки ефективним є баланс та пропорціональність окремих складових діяльності: операційної, фінансової та інвестиційної;

- цілеспрямованість: забезпечення такого взаємозв'язку між складовими, який би дозволив підтримувати стимули стійкого розвитку підприємства в довгостроковій перспективі;

- можливість балансу економічної та соціальної складових, що полягає в максимальному задоволенні попиту населення ресурсами, створеними в результаті економічного розвитку.

Потрібно відмітити, що підприємництво все частіше використовує методи сталого розвитку, прагнучі підвищити екологічну та соціальну відповідальність, зберігаючи та покращуючи прибутковість. Однак залишаються питання як саме підприємницькі організації можуть розвивати можливості сталого розвитку, які не охоплені нинішніми ринками, які все ще знаходяться на рівні наукових обговорень, оскільки підприємництво нерозривно переплітаються з практикою.

Протягом останнього десятиліття виокремлюють різні дослідницькі підходи щодо цієї проблеми. Тим не менш, є роботи, які спільно

інтегрують соціальні та екологічні аспекти разом з економічними з метою досягнення повної та цілісної перспективи, яка відповідає трьом вимірам стійкості (економічної, екологічної, соціальної). За словами Тіллі та Янга [366], “тільки тих підприємців, які збалансують свої зусилля, щоб зробити внесок у три сфери створення багатства, справді можна назвати підприємцями стійкого розвитку”. Таким чином, для стійкого підприємництва необхідна наявність трьох вимірів – економічного, екологічного та соціального. Досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей є синергетичним.

Наступним важливим принципом є принцип формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції. Зараз сформувалася ситуація, коли більшість власників бізнесу та підприємців мають неправильні підходи до формування вартості. Тим не менш, створення вартості ставить одну компанію вище інших і в кінцевому підсумку забезпечує безперервність і виживання. З питаннями вартості пов’язуються питання цінності. У цей сучасний час, коли конкуренція жорстка, стає очевидним, що створення цінності є ключем до успішного бізнесу підприємництва. При цьому варто зазначити, що створити й виміряти цінність може бути складно, оскільки вона не відчутна. Зазначимо, що створення цінності – це процес перетворення праці та ресурсів у те, що задовольняє потреби інших.

Найуспішніші підприємства дотримуються позиції, що метою будь-якого бізнес-заходу є створення цінності для клієнтів, інвесторів, співробітників, і інтереси цих трьох груп переплітаються. Тому економічну цінність слід пропонувати не одній групі, залишаючи позаду інші, а створювати для всіх. Створення цінності є метою кожного успішного суб’єкта господарювання, створення цінності для клієнтів допомагає легко продавати свої продукти та послуги. У тому ж ключі створення вартості

для акціонерів у формі збільшення дивідендів і цін на акції забезпечує доступність інвестиційного капіталу для фінансування майбутніх операцій.

З точки зору бізнесу, вартість створюється, коли компанія отримує прибуток на капітал (дохід), який перевищує початковий капітал. Однак більшість фінансових аналітиків наполягають на більш широкому визначенні створення вартості, яке відрізняється від традиційних фінансових показників.

В широкому тлумаченні створення вартості розглядається як кращий інструмент управління, ніж просто фінансові показники ефективності бізнесу. Створення цінності має бути мотивацією кожного бізнесу. Вважається, що якщо бізнес зосереджений на створенні цінності для клієнтів, стає легко переконати підтримувати продукти та послуги.

Отже, ефективне створення економічної вартості починається з розуміння концепції цінності споживача, того, що клієнти сприймають як цінність, як потреби клієнтів змінюються з часом і як отримати зворотний зв'язок із клієнтами. Підприємство повинно усвідомити, що купують лише продукти чи послуги, які створюють для них найбільшу цінність. Тому, щоб створити економічну цінність, ви повинні визначити та зрозуміти, що клієнт сприймає як велику цінність. Ви повинні розуміти, як клієнти бачать продукти та послуги вашого конкурента, важливі речі для клієнтів при їх рішеннях про покупку та сприятливий діапазон цін.

Теоретичні внески та інструменти моделювання однаково підкреслюють орієнтацію на загальне стійке створення вартості, тобто на формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції. При цьому, розвиток сталої бізнес-моделі відрізняється від звичайних підходів через його мету створити стійку вартість, наприклад, у формі соціальної доданої вартості або потрібного результату [294]. Зміст підходу полягає у тому, що замість того, щоб ставити економічний прибуток основної фірми в центр уваги, стала бізнес-модель вимагає узгодження та визначення нормативних

цінностей, інтересів та цілей, пов'язаних із різноманітними сферами (соціальною, екологічною та економічною). Як вже зазначалося принцип вимагає, щоб розвиток сталої бізнес моделі мав сприяти генерації не лише для окремих компаній, а мав цінність і для їхніх клієнтів та акціонерів. Слід керуватися принципом розширеного створення вартості та генерувати цінність для ринкових та неринкових суб'єктів в грошовому та немонетарному вираженні.

1.2.2. Принцип сталої орієнтації підприємництва, формування розширеного прибутку і сталої вартості у сфері лісокористування

Для сфери лісових ресурсів стала орієнтація системи підприємництва набуває (вимагає такого ставлення) значення не просто теоретико-методологічних принципів.

В умовах поступового формування передумов переходу до постіндустріального етапу економічного розвитку така парадигма, очевидно, потребує суттєвого концептуального корегування [251]. Особливо і в першу чергу, на рівні регіональних ринків природоресурсного спектру (особливо лісових ресурсів і екосистемних послуг) першочерговим предметом особливого дослідження має бути обрана не стільки система ціноутворення. Натомість таким пріоритетним предметом має стати система ціннісного значення вказаних ресурсів та послуг саме для того регіонального рівня, на якому відбувається процес їх відтворення. Без врахування системної цінності, а лише через ринково-сировинне ціноутворення просто взагалі ніяким практичним чином не можна досягти вимог постіндустріального ставлення до розвитку соціально-економічної системи. Чиста, так би мовити, економіка (тобто цінова), без соціальної орієнтації, без врахування екосистемних обмежень, просто неспроможна забезпечити ні методологічну, ні тим більше, практичну базу для

постіндустріального розвитку соціально-природно-економічного середовища, яке корелюється із регіональними (територіальними) ринками. Така кореляція із ринковими системами більш глобалізованого масштабу може не простежуватись, а частіше мати негативний показник.

Ринок як такий, тобто як базове методологічне і суто практичне поняття, є формоутворюючою сутністю економічної системи на різних рівнях її утворення й функціонування. Тобто, це дієвий прояв сукупності відносин між різноманітними суб'єктами господарювання, які намагаються вживати дієвих заходів для обирання способів оптимального використання обмежених ресурсів з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб.

Ринок лісових ресурсів як ймовірна складова загального ринку в регіональному плані є критично диференційованим. Фактично можна вести мову про відсутність в багатьох регіонах України можливостей, а по суті справи, і будь-якої практичної потреби намагатися цілеспрямовано (штучно) розвивати регіональні ринки як можливий сегмент загальнодержавного ринку лісових ресурсів. На такий фактичний стан справ впливають, в першу чергу, два класичних (хрестоматійних) фактора ринкоутворення:

1. відсутність достатньої бази ресурсів для забезпечення попиту.
2. відсутність попиту на такі ресурси на регіональному рівні.

Як результат взаємодії вказаних факторів створюється фактор необґрунтованості потреби у методологічному, а тим більше, практичному штучному формуванні таких утворень.

Власне кажучи, потребує, по-перше, визначення та усвідомлення ролі ринків як таких, в тому числі, а можливо, перш за все, територіальних (регіональних) в процесі концептуального напрямку розвитку постіндустріальних формацій. З точки зору загального цивілізаційного підходу (поступу), власне кажучи, до певної міри досить умовно існує

можливість виділення таких економічних систем: 1) аграрної (нібито традиційної); 2) індустріальної; 3) постіндустріальної.

Концепція “постіндустріального суспільства” є своєрідною проекцією “індустріального суспільства”. Система “постіндустріалізму” має такі параметри: 1. перехід від виробництва товарів до виробництва послуг; 2. переважання серед працівників “класу” професійних фахівців; 3. провідна роль теоретичних знань як основи нововведень в економіці, політиці і соціальній структурі суспільства; 4. орієнтація в майбутньому на методи контролю і оцінка можливих напрямів розвитку технології; 5. прийняття рішень на засадах нової “інтелектуальної технології”.

Ці процеси уже набирають реальних життєвих форм, тоді як риси традиційного капіталізму поступово зникають [251]. Чисто “сировинне” значення у процесі переходу до постіндустріальних формацій трансформується у сферу надання послуг, які користуються значним суспільним попитом, а сировинна складова трансформується у форму просторового базису надання таких послуг. При цьому кардинально важливим стає розвиток транспортної, логістичної або інформаційної (умовно, дистанційної) інфраструктури, тобто послуг.

Таким чином, інкорпорація лісових ресурсів до ринкової зони впливу в контексті так званих постіндустріальних формацій, зокрема, для України та її регіонів повинна базуватись, на наш погляд, на суттєвому розширенні природоохоронних і середовищевих пріоритетів.

1.2.3. Принцип впровадження системного підходу організації функціонування і врахування позицій стейкхолдерів землекористування

Системний підхід відіграє важливу роль в організації функціонування землекористування. Основними ознаками системи є: а)

наявність елементів, які її складають; б) наявність підсистем як результат взаємодії елементів; в) наявність компонентів як результат взаємодії підсистем; г) наявність зв'язків між підсистемами та компонентами; ґ) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегрований результат; д) зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища.

Тому кожен окрему науку, наукову діяльність необхідно розглядати як певну систему, що має взаємопов'язані елементи, підсистеми, компоненти, визначені функції, цілі, структуру. Забезпечити системну спрямованість наукового дослідження і практичного пізнання об'єкта допомагає застосування принципів цілісності, всебічності, примату цілого над його складовими, ієрархічності, структурності, самоорганізації та взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

У процесі системного дослідження об'єкт розглядають як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює якісно нові цілісні властивості цієї множини, які, однак, не зводяться до механічного їх поєднання. Основну увагу тут зосереджують на виявленні різноманітних зв'язків і відношень, що мають місце як усередині об'єкта, що досліджується, так і в його взаємодії із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не тільки і не стільки сумарними властивостями його окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою його структури, особливими системотворчими, інтегративними зв'язками об'єкта, що досліджується.

Системний підхід – це напрям в методології пізнання об'єктів як систем. Основними елементами системи є компоненти, зв'язки, межі. Її склад, структуру і властивості вивчають за допомогою системного аналізу, що є основою системного підходу і являє собою сукупність методологічних засобів, що використовуються для вирішення складних наукових проблем.

У цю сукупність засобів входить комплекс методів від простих описових і логічних до досить складних, математичних.

Технічною основою системного аналізу є сучасні ЕОМ і інформаційні системи з широким використанням методів математичного програмування, теорії ігор тощо. Основними системними принципами є: цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, множинність опису кожної системи.

Цілісність – це узагальнена характеристика, властивості якої не зводяться до суми властивостей її елементів і не виходять з цих властивостей. Структурність – встановлення структури і взаємозалежності структурних елементів, обумовленості поведінки системи її структурою (структура біоценозу, трофічна структура екосистеми і встановлення зв'язків між трофічними рівнями тощо). Взаємозалежність системи і середовища виражається в формуванні і прояві її властивостей в результаті цієї взаємодії (взаємодія біоценозу і біотопу, популяцій в біоценозі). Ієрархічність – це коли кожен компонент системи розглядається як самостійна система, а сама досліджувана система є складовою частиною більш широкої системи.

Принцип врахування позицій стейкхолдерів. Ідентифікація стейкхолдерів підприємств та оцінка їхнього впливу на управлінські рішення є необхідним процесом в умовах глобалізації, де взаємодія із зацікавленими сторонами – це передумова налагодження партнерських відносин, формування ділової репутації і виходу підприємств на міжнародні ринки.

Поняття стейкхолдеру (від англ. stakeholder) буквально перекладається на українську мову як “тримач зацікавленостей”. Відповідно, необхідність ідентифікації стейкхолдерів пояснюється і тим, що інтереси та очікування різноманітних груп мають різний вектор спрямування і саме їх неврахування може призвести не просто до

порушення партнерських відносин, але й набути формату деструктивного конфлікту.

Концепція зацікавлених сторін (stakeholder concept) – одна з науково-практичних точок зору глобальної економіки, згідно з якою корпоративне середовище – це екосистема взаємопов’язаних груп, інтереси якої потрібно враховувати і задовольняти, щоб зберегти компанію здоровою і успішною в довгостроковій перспективі. Відповідно, система управління будь-якого підприємства повинна забезпечувати створення цінності також і для його стейкхолдерів. Згідно з міжнародним стандартом ISO26000, одним із принципів соціально відповідального підприємства є повага до позицій стейкхолдерів (поважати, враховувати і відповідати їхнім очікуванням). А для цього потрібно: визначити (ідентифікувати) стейкхолдерів; оцінити і прийняти до уваги відносну здібність стейкхолдерів взаємодіяти з підприємством і впливати на нього; розглянути групи стейкхолдерів, чиї зацікавлення можуть бути порушені рішенням чи діями, навіть якщо вони не відіграють ніякої формальної ролі в управлінні підприємством або не знають цих позицій.

На основі врахування зазначених параметрів пропонуємо об’єднати групи стейкхолдерів у чотири рольові групи: 1. “відповідальні стейкхолдери” (власники, персонал) – безпосередньо впливають на управлінські процеси та інших стейкхолдерів, маючи при цьому великий ресурсоутворюючий потенціал; 2. “ділові партнери” (споживачі, інвестори, постачальники) – впливають на якість управлінських рішень менеджерів підприємств через ділову співпрацю, що сприяє формуванню репутаційного капіталу і набуттю конкурентних переваг; 3. “спостерігачі” (конкуренти) – оцінюють управлінський успіх підприємств за рівнем конкурентних позицій, визначаючи “слабкі місця”; 4. “регулюючі інститути” (громади, органи державної влади) – створюють платформу для прийняття конструктивних управлінських рішень і підвищення репутації.

Для ділових партнерів ресурсоутворюючий потенціал межує між середнім і високим (залежно від специфіки стейкхолдера), а для конкурентів ресурсоутворюючий потенціал і сила їхнього впливу – низькі. Регулюючі інститути теж мають низький ресурсоутворюючий потенціал.

Відповідно, вважаємо, що ідентифікацію стейкхолдерів і оцінку їхнього впливу доцільно здійснювати у так званому “силовому полі” між параметрами ресурсоутворюючий і владний потенціали, умовно поділивши його на три рівні впливу: низький, середній і високий (рис. 1.2). Для кращої візуалізації можна здійснювати оцінку за бальною шкалою, наприклад, від 0 до 5.

Рисунок 1.2 “Силове поле” ідентифікації стейкхолдерів підприємства та оцінки їхнього впливу (загальний підхід)

Чим вищий рівень ресурсоутворюючого чи владного потенціалу стейкхолдера, тим більш “прискіпливим” повинно бути ставлення менеджерів підприємства до процесу задоволення їхніх позицій та очікувань, пам’ятаючи, що характер впливу зацікавлених сторін може бути як конструктивним, що сприяє процесу прийняття управлінських рішень і посиленню конкурентних позиції підприємства, так і деструктивним, що навпаки, послаблює їх. Вважаємо, що об’єднання груп зацікавлених сторін за вищезазначеними категоріями полегшить процес вибору стратегії

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

налагодження партнерських відносин зі стейкхолдерами. Але їх склад не обмежується лише тими, що наведені у таблиці 2, оскільки він буде змінюватися в часі і, звичайно, залежати від сфери діяльності підприємства, його позицій на ринку, місця локації виробничих потужностей та інших факторів.

Таблиця 1.2

Загальна характеристика базових груп стейкхолдерів підприємства

Категорія	Група	Інтереси та очікування	Характер впливу	
			конструктивний	деструктивний
«Відповідальні стейкхолдери»	Власники	Можливості розширення бізнесу, зростання прибутковості і вартості гудвіл	Задоволення інтересів та очікувань персоналу	Контроль через недовіру, звільнення некваліфікованого персоналу
	Персонал	Належна заробітна плата, сприятливі умови праці, справедливе відношення, соціальні гарантії, можливості самореалізації	Високий рівень креативності, професійна зацікавленість у підвищенні прибутковості роботодавця	Низька активність, висока плинність кадрів, погане «сарафанне радіо» серед потенційної робочої сили
«Ділові партнери»	Споживачі, клієнти	Асортимент і висока якість продукції (послуг), прийнятні ціни	Повторна покупка та формування лояльного ставлення до підприємства та її продукції	Надання переваги у виборі продукції (послуг) фірм-конкурентів
	Інвестори	Гарантія виконання договорів, розширення спектра партнерських зв'язків	Довгострокова співпраця, якість ресурсів	Дострокове розірвання договорів, «сарафанне радіо» серед ділових партнерів про досвід негативної співпраці
	Постачальники	Стабільні замовлення, вчасні розрахунки відповідно до умов договору		
«Спостерігачі»	Конкуренти	Вільна конкуренція без шахрайства та інших незаконних і неетичних дій, наявність конкурентних переваг	Можливість створення платформи ділового партнерства шляхом інтеграції певних процесів	Набуття конкурентних переваг на основі виявлення «слабких місць», відкрита протидія
«Регулюючі інститути»	Територіальні громади	Розвиток інфраструктури, соціальне партнерство, охорона довкілля	Створення мотиваційної платформи ведення бізнесу	«Блокування» бізнесу громадськими рухами
	Органи державної влади	Дотримання законодавства, сплата податків		Примусова реорганізація чи ліквідація підприємства

Виходячи з даних таблиці, інтереси та очікування груп стейкхолдерів мають три основні спрямування: економічне, соціальне та екологічне, що відповідає управлінським сферам підприємств в умовах сталого розвитку. З одного боку стейкхолдери впливають на стратегії сталого розвитку підприємств через систему професійних і ділових взаємовідносин, а з другого, – саме вони оцінюють рівень відповідності їх діяльності проголошеним стандартам ведення бізнесу з урахуванням позицій і очікувань зацікавлених сторін. Ідентифікація ж стейкхолдерів та оцінка їхнього впливу лежить в основі налагодження партнерських відносин, тобто забезпечення ціннісно-цільового балансу між позиціями та очікуваннями бізнесу і стейкхолдерів. А це можливо шляхом ведення діалогу, що дозволить з'ясувати схожість і розбіжність поглядів на вирішення проблем, зміцнити довіру до підприємства, налагодити співпрацю для досягнення поставлених цілей, об'єднати ресурси і, в цілому, сприятиме сталому розвитку.

1.2.4. Функції підприємництва і їх особливості для землекористування

Суть підприємництва полягає в організації виробничого процесу за допомогою засобів виробництва й праці та використання як трудових ресурсів, так і ресурсів природного середовища, основним з яких є земля, з метою одержання сільськогосподарської продукції належної якості та забезпечення ефективності її виробництва. Економічна особливість цієї діяльності полягає у володінні чи користуванні наявними ресурсами, зокрема земельними, вмілому їх поєднанні та раціональному використанні, де реалізація виробленої продукції забезпечувала б суб'єктам господарювання відповідний фінансовий дохід. В даному випадку підприємництво розглядається й трактується як комерційна діяльність в

бізнес-середовищі з метою одержання прибутку при дотримання природоохоронних вимог.

Значення підприємництва в аграрному секторі економіки країни співпадає з його важливою роллю у життєдіяльності економічної системи загалом, а саме: зростає ефективність сільськогосподарського виробництва, формуються більш гнучкі структури на аграрному ринку, розширюється сфера прикладання праці сільського населення.

Підприємницька діяльність виконує ряд функцій, через які розкривається сутність підприємництва в економіці будь якої країни, в тому числі і в сфері землекористування. Важливими є ресурсна, організаційна й інноваційна.

Ресурсна функція підприємництва є необхідною складовою та передумовою формування стратегії розвитку підприємства, є системою взаємопов'язаних різних видів ресурсів, які є у розпорядженні підприємства або можуть бути залучені до його господарської діяльності для максимального задоволення потреб споживачів та підвищення його конкурентоспроможності на ринку. При цьому визначається як кількість та якість ресурсів, які є на відповідний момент, так і оптимальне співвідношення, відповідність величини та склад потреб, вирішуваних завдань.

Матеріальні ресурси – це ресурси в натуральній або предметній формі, які використовуються у господарській діяльності підприємства, до складу якого входять основні фонди та частка обігових фондів. Основні фонди – це матеріально-речові цінності підприємства, які використовуються як засоби праці, з яких частина обігових фондів входить до складу матеріальних ресурсів: малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальні матеріали, паливо, електроенергія тощо. До нематеріальних ресурсів відносяться об'єкти промислової та інтелектуальної власності,

здатні приносити користь тривалий час: гудвіл, ноу хау, бази знань, бази даних, патент, винаходи тощо.

Трудові ресурси – сукупність зайнятих осіб на підприємстві як основною так і допоміжною діяльністю. Трудовий потенціал приводить в дію всі інші складники ресурсного потенціалу підприємства. Це залежить від кількісних та якісних характеристик та дає змогу здійснювати оцінку кадрового потенціалу у вартісних категоріях.

До фінансових ресурсів належать грошові коштiв й надходження які є в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, а також здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання зайнятих осіб. Це вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, що забезпечують процес виробництва, є неодмінною умовою неперервності процесу виробництва. В умовах конкуренції, навіть при достатній наявності на підприємстві основних фондів та кадрів, підприємство інколи не здатне функціонувати, адже не має необхідної суми фінансових ресурсів.

Впровадження ресурсної функції дає змогу отримати економічний, соціальний та екологічні ефекти. Основними ознаками економічного ефекту господарської діяльності є обсяг доходу від реалізації продукції та прибуток. Якщо порівнювати ці показники із обсягом ресурсів, що використані для їх отримання, то це дасть змогу оцінити ефективність використання ресурсів. Показники ефективності використовують для оцінювання ефективності функціонування господарської діяльності.

Ресурсна функція підприємництва є основною в сучасних умовах. Оскільки основною метою підприємництва є отримання прибутку в умовах обмежених ресурсів, головне завдання – знайти оптимальне співвідношення факторів виробництва, при якому прибуток максимальний, а витрати мінімальні. Таким чином, підприємницька діяльність спрямована

на пошук і мобілізацію різних ресурсів, необхідних для здійснення виробничого процесу.

Організаційна функція. Мобілізовані ресурси можуть принести користь своєму власникові, підприємцю та суспільству в цілому тільки при правильному використанні. Тому підприємець бере на себе функцію організації виробництва, продажів, маркетингових досліджень, наукових розробок тощо.

Організаційна функція підприємництва проявляється в тому, що підприємці самостійно вирішують як організувати свій бізнес, диверсифікувати його, впровадити модерне підприємництво, створити відповідні підприємницькі структури, змінити корпоративну стратегію тощо. Організаційна функція проявляється, зокрема і в швидкому розвитку малого та середнього підприємництва.

З організаційною функцією підприємництва тісно пов'язані конкуренція та ризики.

Сучасний стан економіки характеризується досить високим рівнем конкуренції, яка супроводжує розвиток підприємств, а також процес реалізації товарів та послуг. Прагнучи зберегти та зміцнити позиції на ринку, підприємства вирішують одне з головних завдань, а саме нарощують свої конкурентні переваги. Це завдання пов'язане з ризиками. Однією з важливих причин виникнення ризиків є невизначеність, яка виникає у зв'язку з тим, що підприємцю складно визначити ймовірність виникнення тих чи інших подій і результат їх прояви. У процесі збільшення конкурентних переваг розробляються різного роду стратегії, реалізація яких вимагає впровадження інноваційних підходів до управління, підвищення ефективності формування та використання фінансових, матеріальних і кадрових потоків, нарощування якості послуг тощо. Впровадження інноваційних підходів, освоєння нової стратегії, як правило, супроводжується ризиками. Причиною виникнення ризиків, що

впливають на конкурентоспроможність, може стати необхідність вибору різних варіантів конкурентної стратегії, наявність невизначеності, неможливість точно оцінити ймовірність настання тих чи інших подій.

Ризик пов'язаний із невизначеністю, властивою зовнішньому середовищу, ступінь якої можна істотно зменшити шляхом встановлення законів зміни основних чинників ринкового середовища на основі накопичення знань про ринкове середовище, аналізу можливостей, шляхів та методів прогнозування ризиків, вибору та розроблення оптимальних методів оцінки величини ризику, розроблення теоретико-методологічної бази антикризової діяльності для бізнес-структур.

Ризик є однією з характерних функцій підприємництва, його розмір прямо пов'язаний з матеріальною винагородою. Визнання цього потребує цілого ряду практичних дій щодо планування ризиків, їх розподілу, визначення плати за ризик в колективних структурах, відпрацювання стратегій ризику по різних його напрямках.

Інноваційна функція. Підприємництво визначається і як творча діяльність, спрямована на пошук нових напрямків капітальних інвестицій, створення нових та вдосконалення існуючих продуктів, галузей промисловості, розвиток власних переваг, ефективне використання різних можливостей для отримання прибутку. При цьому підприємництво характеризується обов'язковим включенням інноваційного моменту, а саме: виробництво нового продукту для ринку, зміна профілю діяльності або створення нового підприємства чи галузі.

Інновації є одним з основних елементів функціональної характеристики підприємництва. Під інновацією розуміють діяльність новатора як людини, що вводить щось нове, руйнує усталені правила, норми та дає поштовх прогресивному розвитку. Підприємець є рушійною силою реорганізації економічного життя. Підприємницька діяльність

передбачає постійний систематичний пошук змін і використання можливостей.

Економісти К. Р. Макконнелл С.Л. Брю визначають чотири функції підприємця для поняття суті підприємництва:

- підприємець виступає з ініціативою об'єднати такі ресурси як земля, капітал і працю – в єдиний процес виробництва товарів і послуг;
- підприємець бере на себе розробку й прийняття основних рішень в процесі ведення бізнесу, тобто тих операцій, які визначають хід діяльності підприємства, напрямок розвитку бізнесу:
- підприємець прагне виробляти нові продукти (послуги), розробляти нові технології виробництва або впроваджувати нові форми організації та розвитку бізнесу;
- підприємець бере на себе ризик, що виникає при здійсненні підприємницької діяльності, так як прибуток для підприємця не гарантується, винагорода за витрачений час, зусилля та здатність можуть бути як прибутком, так і збитком. При цьому підприємець ризикує не тільки своїм часом, роботою та діловою репутацією, але й вкладеними коштами.

Таким чином, інновація є однією з функцій підприємця, відповідно, вона завжди повинна бути присутня в підприємницькій діяльності.

За Й. Шумпетером, завдання підприємців – реформувати спосіб виробництва шляхом впровадження винаходів, а в цілому за рахунок використання нових технологій для виробництва нових товарів або старих товарів, але новим методом через відкриття нового джерела сировини або нового ринку готової продукції – аж до реорганізації старої і створення нової галузі. Тобто важливою функцією підприємництва є інновації та новизна [107].

Підприємницька діяльність включає в себе інноваційний момент, як наприклад, використання нової організації управління виробництва, якості

продукції або впровадження нових методів організації виробництва чи новітніх технологій. Розвиток інноваційного підприємництва залежить від попиту споживачів на інновації, наявності розвиненого науково-технічного потенціалу економіки країни, функціонування венчурних фірм та інвесторів, які фінансують ризиковану інноваційну діяльність.

Інноваційне підприємництво – це особливий вид господарської діяльності орієнтований на інновації, це особливий інноваційний процес зі створення чогось нового, впровадження нових проектів чи покращення існуючих, це процес управління, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації. Це пов'язано з готовністю підприємця взяти на себе всі ризики реалізації нового проекту або вдосконалення існуючого, а також отриманої фінансової, моральної та соціальної відповідальності. У загальних рисах інноваційне підприємництво можна визначити як економічний процес, що призводить до створення кращих товарів, продуктів, послуг і технологій шляхом практичного використання інновацій.

В аграрній сфері підприємництво формується й спрямовується у напрямках: створення відповідного ринкового середовища; організація підприємницьких структур та надання господарській діяльності нового змісту; формування особистостей підприємців.

Екологічний менеджмент і його важливість для впровадження функцій підприємництва. Загалом, екологічний менеджмент – це інноваційний вид екологічного менеджменту на підприємстві, який базується на соціально-економічній та екологічній мотивації, заснованої в першу чергу на принципах екологічної ефективності, екологічної справедливості та екологічної платоспроможності. При цьому система екологічного менеджменту охоплює повний спектр проблем екологічного регулювання, пов'язаних з екологічними аспектами та процесами як об'єкта управління.

Основними задачами екологічного менеджменту для земельних ресурсів є бізнес планування екологічної діяльності суб'єктів господарювання на землі, обґрунтування політики екологізації діяльності, еколого-економічна гармонізація виробництва для забезпечення сталого екологічно збалансованого землекористування в умовах ринку. Екологічний менеджмент сприяє досягненню екологізації суб'єктів господарювання на землі шляхом вирішення відповідних завдань, які відповідають цілям екологічної політики, таких як створення передумов еколого-економічної ефективності використання орних земель, еколого-економічне обґрунтування системи сівозмін та екологічна збалансованість землекористування.

Цілями економічного менеджменту є збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на основі ефективного використання наявного виробничого потенціалу, виробництво екологічно чистих продуктів харчування, що передбачає розвиток системи землеохоронних заходів; забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті на основі визначення оптимальної системи сівозмін та збільшення прибутку за рахунок мінімізації витрат на основі використання ресурсозберігаючих технологій.

Важливістю екологічного менеджменту для впровадження ресурсної функції підприємництва для земельних ресурсів є врахування ґрунтово кліматичних особливостей, оптимізація структури посівних площ, надійне фінансове забезпечення та належний рівень організації підприємництва.

Організаційна функція спрямована на забезпечення в дію програм розвитку земельних відносин та створення надійної й ефективної системи розробки нормативно-правових актів у сфері екологізації землекористування, запровадження сучасних інформаційних технологій.

Інноваційна функція сприяє врахуванню внутрішньогалузевих та міжгалузевих відносин, враховує особливості розвитку продуктивних сил

на землі, передбачає дотримання умов пріоритетності збереження довкілля та відтворення родючості ґрунтів, забезпечує збалансованість економічно-екологічно безпечного рівня віддачі земельних ресурсів, удосконалення регіонального підходу на основі врахування регіональних відмінностей певних територій використання земель з урахуванням конкретних місцевих умов, які властиві певній території чи регіону, пошуку ефективних напрямів проведення екологічної політики та опрацювання парадигми екологізації.

Екологічний менеджмент дозволяє досягти якісно нового рівня взаємодії з природою, робить системною та ефективною природоохоронну діяльність, що в свою чергу передбачає здійснення необхідних заходів щодо вдосконалення цієї діяльності з одночасним збереженням економічних інтересів й отриманням додаткових переваг у конкурентному середовищі. Система екологічного менеджменту є сучасним механізмом управління природоохоронною діяльністю, визнаним на міжнародному рівні. Основою є системний підхід та використання комплексу управлінських рішень, методик та документації.

1.2.5. Функції підприємництва і їх особливості для лісокористування

Забезпечення організації та розвитку підприємництва у лісовому секторі з огляду на багатогалузеву його спрямованість залежить від комплексу особливих функцій, що виконуються підприємствами, спрямованих на забезпечення розвитку та вдосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності.

Сучасна економічна література виокремлює три головних функції сфери підприємницької діяльності:

- ресурсну (формування і продуктивне використання капіталу, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів);
- організаційну (організація виробництва);
- творчу (новаторські ідеї, генерування та активне використання ініціативи, уміння ризикувати) [41].

Таким чином, узагальнивши необхідно зазначити, що розвитку підприємництва притаманні такі фактори як організаційно-господарське новаторство і економічна свобода і, відповідно, функції, характерні для підприємництва: функція ефективного і повного задоволення потреб населення за всіма якісними параметрами; соціальна функція; функція фінансового забезпечення доходів державних бюджетів; функція оптимального комбінування і інтегрування факторів виробництва і тим самим найбільш ефективного використання економічних ресурсів.

Особливої уваги заслуговує функція розвитку інноваційного типу відтворення. Завдяки прагненню підприємців створювати нові потреби, нові товари, нові технології та інші нововведення економіка України може просунутися у вирішенні завдання реструктуризації і модернізації [129].

Сутнісними рисами підприємництва у лісовому секторі є ініціатива, ризик, комбінування та новаторство, які відображають певні функціональні сторони діяльності підприємця та виступають в якості ознак підприємництва. Застосування теорії підприємництва дозволяє більш системно та повно представити сутнісно-змістовну основу підприємництва у лісовому секторі, через розкриття функцій, які характеризують його як вид діяльності та особливий тип господарської поведінки.

До основних функцій підприємництва у лісовому господарстві варто віднести:

- комбінування, мобілізація та консолідації ресурсів. Перш за все слід зазначити, що підприємницька організація виробництва передбачає певні форми, способи та методи комбінування, модернізації та консолідації

виробничих ресурсів (факторів) на інноваційній основі. Всі фактори взаємозалежні і вони взаємодоповнюють один одного, і підприємництво виступає в якості специфічного господарського ресурсу. Підприємець здійснює, організовує комбінування факторів лісогосподарського виробництва для досягнення інтегрованого, економічного та соціального результату від використання та відтворення лісових ресурсів. Мобілізація ресурсів у сфері полягає в концентрації виробничих ресурсів для досягнення екологічних, економічних та соціальних цілей сталого лісокористування. Консолідація ресурсів передбачає, зокрема, об'єднання лісогосподарської та лісопромислової діяльності, створення інтегрованих підприємницьких структур кластерного типу [132, с.17; 160; 161];

- організаційна функція підприємництва у сфері лісокористування полягає у безпосередній організації лісогосподарювання, реалізації механізмів соціально відповідального лісокористування. Розглядається як процес формування та реалізації системи ефективного управління бізнес-діяльністю щодо інтегрованого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів на інноваційній основі;

- ініціативно-інноваційна функція. Полягає у генеруванні та реалізації нових ринкових можливостей щодо інтегрованого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів;

- мотиваційно-стимулююча функція. Реалізується через мотивацію та стимулювання лісогосподарювання. Мотивація є функцією управління що виступає засобом реалізації та узгодження суспільних та підприємницьких інтересів у сфері використання та відтворення лісових ресурсів. Стимулювання ґрунтується на створенні інституціональних механізмів раціоналізації використання та відтворення лісових ресурсів, які б сприяли активізації інвестиційної діяльності та формували конкурентні переваги з урахуванням соціально-екологічних параметрів лісо господарювання [160];

- реагування та перетворення. Реалізація функцій реагування пов'язана з підприємницькими реакціями щодо вирішення еколого-економічних та соціальних проблем на ринкових засадах, які полягають у формуванні нових та удосконаленні існуючих механізмів управління фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами для пристосування їх до процесів зовнішнього середовища. Функції перетворення характеризують вплив розвитку лісогосподарського підприємництва на соціально-економічну систему. Ці функції направлені на більш ефективне використання ресурсного та екологічного потенціалу лісів на підприємницьких та конкурентних засадах тощо [132; 161].

Ринкова система господарювання в Україні безпосередньо пов'язана з підприємницькою активністю в усіх сферах економіки, а її зростання стає стимулюючим перспективним напрямом створення конкурентного ринкового середовища. Світовий досвід і практика господарювання дають підстави зробити висновки, що існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення є найважливішим компонентом ринкової економіки [21, с. 11].

Екологічний менеджмент як невід'ємна складова розвитку підприємств лісопромислового комплексу. Класичне визначення поняття екологічного менеджменту має такий зміст: "екологічний менеджмент – це ініціативна й результативна діяльність економічних суб'єктів, спрямована на досягнення їхніх власних екологічних цілей, проектів та програм, розроблених на основі принципів екоефективності й екосправедливості" [152, с. 22]. Це поняття пояснюється як екологічно безпечне управління будь-яким виробництвом для збереження навколишнього природного середовища. Тобто, екологічний менеджмент – це частина адміністративного управління, яка спрямована для формування та впровадження екологічної політики шляхом здійснення ініціативної діяльності суб'єктами господарювання.

Поняття “екологічний менеджмент лісопромислового комплексу” має низку тлумачень, насамперед, через багатогранність дефініції. Серед яких: Дейнека А. “новий підхід в управлінні лісовим господарством, що засновано на засадах сталого розвитку, забезпечує екологізацію управлінських функцій: планування, організації, мотивації, контролю та координації в управлінні лісовим господарством, спрямовано на раціональне використання та відтворення лісоресурсного потенціалу” [58]; Мішенін Є., Ярова І.: “ процес прийняття ефективних управлінських рішень з метою екологізації використання та відтворення лісових ресурсів” та “система управлінських важелів, яка забезпечує сукупний ефект скоординованої діяльності (праці) працівників лісового господарства у сфері екологічно орієнтованого лісокористування на багатоцільовий основі” [158]. Узагальнюючи їх можна стверджувати що екологічний менеджмент лісопромислового комплексу це ініціативна діяльність підприємств різних форм власності (що здійснюють лісогосподарську, лісозаготівельну діяльність, хіміко-механічну переробку деревини та надають екосистемні послуги), спрямовану на ведення сталого господарювання для досягнення соціально-економічної та екологічної ефективності у процесі реалізації встановлених цілей.

Серед принципів екологічного менеджменту лісопромислового комплексу як основних постулатів екологізації лісопромислової діяльності необхідно виділити:

- раціональності, що полягає у врахуванні ролі лісу як ключового елементу екосистем та підтримки і збереження його екологічних функцій. Реалізація даного принципу передбачає, що лісокористувачі у процесі здійснення діяльності мають керуватися екологічними законами (закон мінімуму, толерантності, конкурентного виключення тощо) та нести повну відповідальність за можливі наслідки управлінських рішень;

- сталості, зорієнтований на те, щоб максимально повно задовольняти суспільні потреби протягом тривалого часу, шляхом розвитку системи сталого забезпечення лісопромисловою продукцією;

- відповідальності, що передбачає узгодження цілеспрямованої діяльності лісопромислових підприємств, реалізація якої передбачає активну, екологічно відповідальну позицію суб'єктів екологічного менеджменту та інтереси місцевого населення;

- цілісності, зорієнтованість на перспективу розвитку підприємства та спрямування на попередження можливих екологічних проблем.

Саме тому екологічна діяльність у сфері управління лісогосподарюванням повинна реалізовуватись наступним чином, а саме, екологічний менеджмент:

- не впливає на поточну екологічну діяльність підприємства щодо дотримання чинного законодавства, а інтегрується в її систему на добровільних засадах;

- повинен стати для суб'єкта господарювання не одноразовою діяльністю, а постійним механізмом екологізації основної діяльності, що активно розвивається та постійно доповнюється;

- поєднає в собі вирішення питання охорони лісового природного середовища одночасно зі збільшенням ефективності використання природних ресурсів, підвищенням якісних характеристик виготовленої продукції та наданих послуг [160; 155; 158].

Запровадження ефективного екологічного менеджменту лісопромислового комплексу сприятиме нівелюванню впливу негативних екологічних чинників та зменшенню ризиків від їх наслідків. Зокрема, серед найгостріших питань лісопромислового комплексу залишаються оцінка наслідків забруднення навколишнього середовища у контексті їх впливу на стан лісових екосистем та способи врахування екологічних чинників при плануванні діяльності підприємств. У результаті

запровадження системи екологічного менеджменту підприємств лісопромислового комплексу, значно покращиться імідж підприємства на вітчизняному та міжнародному ринках за рахунок досягнення екологічних показників та мінімізації негативного впливу на довкілля. За рахунок лояльної до довкілля діяльності, продукція покращить показники конкурентоспроможності. Також можна передбачити збільшення кількості споживачів та розширення ринків збуту продукції. Окремим позитивним результатом є залучення інвестицій та пільгових кредитів.

Стосовно запровадження ефективного екологічного менеджменту у лісопромисловому комплексі слід виділити характерні особливості, зокрема час, як важливу категорію. Загальновідомо, що час вирощування різних порід деревини варіюється і завжди перевищує п'ять років. Тому від моменту вкладання коштів до моменту реалізації продукції проходять десятиліття, що ускладнює процес планування. Крім того, такий довготривалий процес виготовлення первинної сировини значно ускладнює процес оцінки ефективності екологічного менеджменту. Результати запроваджених природоохоронних заходів у частині лісопромислового комплексу (лісове господарство) будуть мати пролонговану дію і можуть бути оціненими у довгостроковому періоді.

Класифікація характеристик підприємництва у сфері природокористування

1.3.1. Важливість питань класифікації для дослідження підприємництва

Для дослідження особливостей підприємництва важливим є існування системи диференціації, розмежування. Класифікація

підприємницької діяльності за галузями необхідна, для покращення отримання інформації про особливості підприємництва та його специфічні можливості.

Зараз існує ряд критеріїв класифікації підприємництва. Все розмаїття підприємницької діяльності можна диференціювати за такими ознаками: за рівнем розвитку (міждержавний, національний, регіональний локальний); за сферою розвитку (реальний сектор економіки, фінансовий); за рівнем інноваційності; за формою власності (приватна, державна, муніципальна).

Щодо розподілу підприємств за формою власності, то приватне підприємництво – це форма здійснення економічної активності від імені підприємства (якщо воно зареєстровано в цій якості) або підприємця (якщо така діяльність здійснюється без найму робочої сили, у формі індивідуальної трудової діяльності).

Державна власність – це форма власності на засоби виробництва, при якій їх власником виступає держава. Державна власність утворюється за рахунок державного будівництва, ресурсів держбюджету і націоналізації приватних підприємств.

Державне підприємництво – це форма здійснення економічної активності від імені підприємства, заснованого:

а) державними органами управління, які уповноважені (відповідно до чинного законодавства) керувати державним майном (державне підприємство);

б) органами місцевого самоврядування (муніципальне підприємство).

Муніципальна власність – це майно, що належить на праві власності міст, селищ, сіл та інших муніципальних утворень (школи, системи енерго- і водопостачання, дороги, комунальні служби, соціальні об'єкти та ін.).

Крім того, підприємництво розвивається на змішаній і спільній формі власності, якщо в створенні підприємницької організації поряд з

українськими користувачами беруть участь іноземні засновники, і власності (100%) іноземних інвесторів.

- залежно від права власності (індивідуальне або загальне) підприємницька діяльність здійснюється в індивідуальній (з утворенням або без утворення юридичної особи) або в загальній формі власності, коли майно належить двом і більше особам.

- залежно від напрямків діяльності.

Щодо напрямів, то є можливість виокремити, зокрема, виробниче підприємництво – пов'язане з виробництвом товарів, наданням послуг, виробничим споживанням товарів і послуг; виконанням робіт, інформаційним забезпеченням.

Природоорієнтовані підприємства стали важливими гравцями в прийманні рішень для вирішення суспільних проблем, але мало відомо щодо можливостей і факторів, що впливають на їхній розвиток.

Природоорієнтовані підприємства формують можливість приймати природокористувальні рішення для вирішення суспільних проблем. Рішення, засновані на природі, такі як зелені зони, парки, ліси та синьо-зелена інфраструктура, створюють численні переваги – від зниження температури до пом'якшення наслідків повеней – водночас допомагаючи покращити здоров'я та добробут міських жителів, серед інших переваг.

Природні підприємства дуже різноманітні за своїм спрямуванням. Наведемо деякі приклади:

- ландшафтні архітектори та експерти з біорізноманіття допомагають містам проектувати та планувати технічні аспекти природними рішеннями сприяти стійкості до зміни клімату, та багатофункціональності в них, проектувати та надавати низку екосистемних послуг. Це забезпечує оптимальний чистий прибуток для біорізноманіття, для громад і для навколишнього середовища в цілому.

- спеціалізовані дизайнери та садівники налаштовують живі стіни, дахи відповідно до індивідуальних вимог до планування внутрішніх і зовнішніх просторів.

- підприємства сталого водопостачання та водовідведення використовують природу в плануванні та формуванні економічно ефективних послуг, таких як стійкі дренажні системи та фіторе mediaційні очисні споруди стічних вод.

- стале сільське господарство, стале лісове господарство та підприємства сталого туризму використовують природу відповідально, залежно від підтримки нових бізнес-моделей, часто отримуючи нові навички, а також розвиток і створення робочих місць у сільському та передміському контекстах.

- нові моделі управління сприяють виникненню громадського інтересу та стимулюють взяти на себе довгострокове управління та відповідальність, за соціальні середовища такі як сади та парки.

- нова хвиля інноваційних технологічних компаній використовує супутникові данні, датчиків і програмного забезпечення для моделювання для кращого планування та моніторингу і прийняття рішень щодо навколишнього природного середовища [17].

У дослідженнях було визначено декілька підприємств, пов'язаних із природоохоронною діяльністю, переважно в лісовому господарстві та туризмі. Підприємства, що приносять користь громаді, особливо запрошують громади в управлінні лісами, щоб забезпечити пряму та непряму вигоду для суспільства та громади. Додаткові цілі включають збереження, зменшення бідності, розвиток, культурне відродження та розширення політичних можливостей. Комерційні лісгосподарські підприємства можуть сприяти збереженню та сталому використанню лісів одночасно покращуючи умови існування місцевого населення.

Таблиця 1.3

**Підприємства та організації, що займаються
природокористуванням, працюють у таких секторах:**

Пряме природокористування	
Створення екосистем відновлення та управління	- Екологічне та ландшафтне відновлення - Збереження та управління екосистемами - Збереження біорізноманіття - Лісовідновлення - Відновлення морської та прісноводної екосистеми - Збереження і управління морською та прісноводною екосистемами
Природні рішення для зелених будівель	- Живі зелені дахи та фасади - Жива зелена стіна у приміщенні - Жива зелена стіна на відкритому повітрі
Природні рішення для публічного та міського простору	- Зелені райони, парки та сади - Проекти міської регенерації - Управління зеленим простором - Зелена інфраструктура - Міське лісове господарство
Природні рішення для управління та відновлення водних ресурсів	- Природне управління повеннями поверхневих вод - Міська зелена та синя інфраструктура - Управління міськими водоймами - Управління стічними водами
Стійке сільське господарство та виробництво продуктів харчування	- Агролісівництво - Бджільництво
Стійке лісове господарство та біорізноманіття	- Стійке лісове господарство - Біоматеріали для будівництва - Біопродукти харчування
Не пряме використання природи	
Консультативні послуги	- Біорізноманіття та екосистеми - Міське озеленення, дизайн, планування - Ландшафтна архітектура - Управління водними ресурсами
Фінансові послуги	- Компенсування вуглецю - Інвестиції для збереження біорізноманіття - Натуральний капітал

Прикладом такого підприємництва можуть бути традиційні лісогосподарські компанії у Швейцарії, було виявлено, що вони зміщують свою діяльність з виробництва екосистемних послуг (наприклад, виробництво деревини) на культурні та допоміжні послуги, у тому числі рекреаційно-туристичну діяльність і практики збереження біорізноманіття.

Підприємства природного туризму пропонують послуги в дикій природі або пов'язані з нею. У скандинавських країнах діяльність відбувається в лісах, гірських районах, річках і озерах і включають широкий спектр послуг.

Агротуризм – це інший тип туристичного бізнесу, який пропонує розміщення на фермі та участі в її житті. Цей вид туризму передбачає автентичну або поетапну взаємодію між відвідувачами і сільським господарством на працюючих або непрацюючих фермах. Як і діяльність лісового господарства так і туристичні підприємства, як правило, є місцевими, і дають економічні вигоди для місцевого бізнесу та розвитку навколишнього середовища та селища. Крім того, комерційний екотуризм на охоронюваних територіях може бути корисним для збереження природи, оскільки забезпечує економічне обґрунтування створених місцевих пілґ.

Підприємства, які підтримують біорізноманіття, сприяють біорізноманіттю та сталому використанню послуг екосистем, будучи фінансово прибутковими. Основним принципом є плата за екосистемні послуги, коли бенефіціари стягують плату за їх використання через фінансові механізми, а прибуток інвестується в збереження. Прикладами цього є водно-болотні угіддя та банки місць існування. Були також знайдені приклади бізнес-моделей і комерційних додатків, розроблених підприємствами, які екологічно використовують природу.

Розвиток підприємництва у сфері природокористування безперечно потребує інвестицій з боку держави і зі сторони приватного сектору. Такі інвестиції ще можна назвати екологічними.

При цьому також застосовують поняття “екологічно орієнтовані інвестиції” – види цінностей, вкладених інвестором (майнові, фінансові та інтелектуальні), що спрямовані на зниження й ліквідацію негативного техногенного впливу на довкілля; збереження, покращення і оптимальне використання природно-ресурсного потенціалу (рис. 1.3).

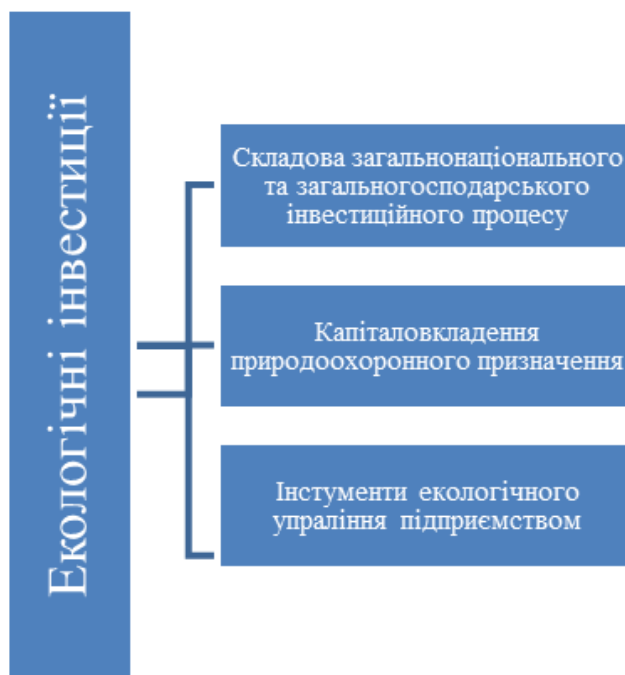

Рисунок 1.3 Засади до трактування екологічних інвестицій

1.3.2. Зміст понять державного і приватного капіталів для сфери землекористування і джерела їх формування

Є зрозумілим, що без цивілізованого підприємництва, – Україні, як і іншим країнам пострадянського простору, не створити потужної економіки та не вийти на світові ринки товарів і послуг як міжнародний гравець. Сучасні тенденції розвитку у світі доводять, що прогрес неможливий без ініціативних підприємців та без розвитку різних форм підприємницької діяльності та інноваційних технологій ефективного використання природних ресурсів (земельних, лісових, водних). Зазначимо, що високий

рівень підприємницької активності призводить не лише до зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), створення робочих місць, збільшення рівня податкових відрахувань, а й підвищення рівня життя мешканців країни [111].

Потрібно сказати, що підприємницька діяльність – це особливий вид активності, в якому основою стійкого росту та стабільності виступає власний капітал. Капітал є тим ресурсом, без якого неможливе виробництво будь-якого товару, створення матеріальних благ.

Зазначимо, що за джерелами походження капітал поділяється на державний (офіційний) і недержавний (приватний), і подібна класифікація можлива для підприємництва, зокрема у сфері природокористування (земеле-, лісо-, водокористування) (рис. 1.4).

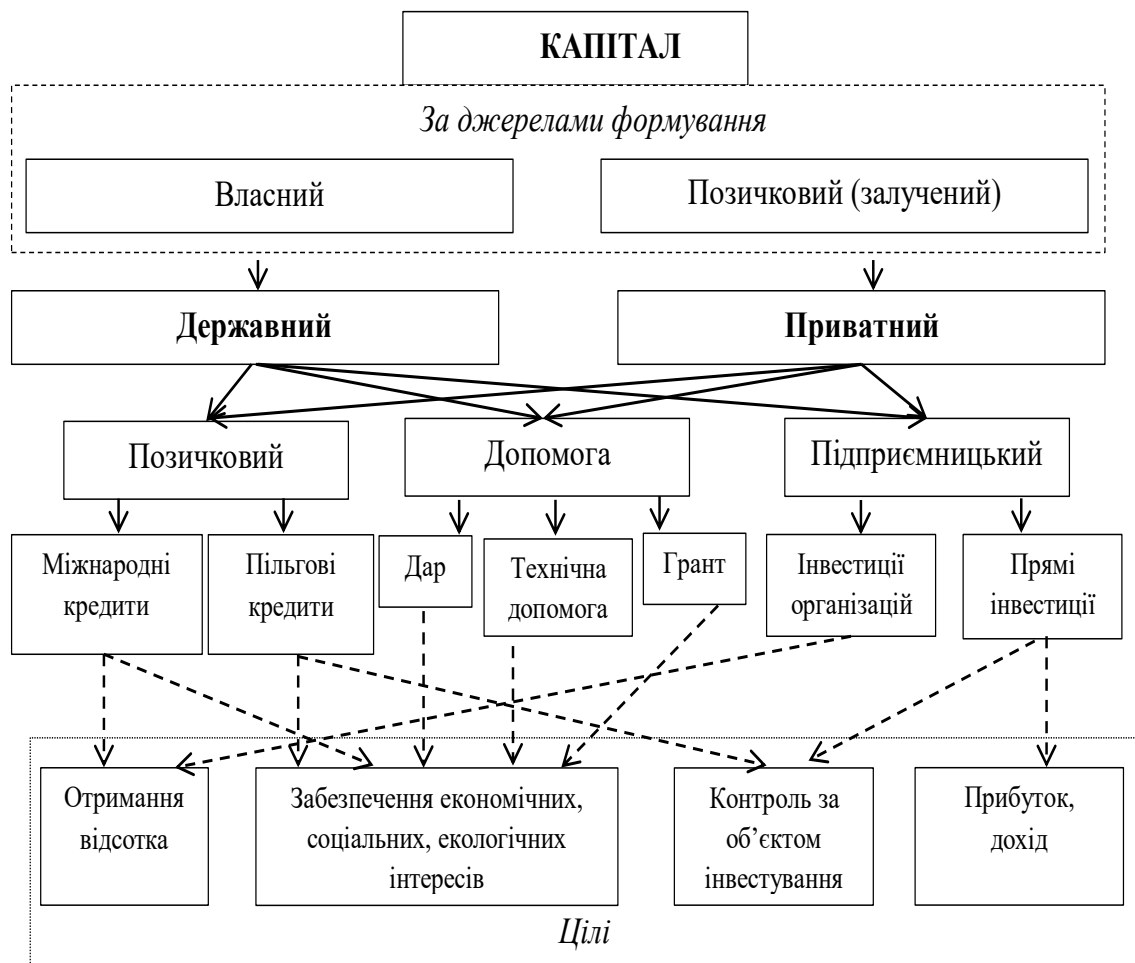

Рисунок 1.4 Види, форми і мотивація капіталу

Оскільки, такого роду підприємництво потребує більшого вкладу для свого розвитку, тому важливим є джерело їх походження. Як приклад, для країн Європи, поряд з державними структурами, успішно працюють і приватні структури, зокрема таких відомих, як Rabobank (Нідерланди), яка формує до 90% фінансових ресурсів для аграрного сектору країни чи компанія Lactalis (Франція), що інвестує в різні аграрні проекти поза межами Франції.

Відмітимо, що державний капітал – це ресурси державного бюджету, передбачені відповідними його статтями або міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк та ін.), що переміщують за кордон або приймають з-за кордону за рішенням урядів або міжурядових організацій; їх джерелом є гроші платників податків. До них належать державні позики, гранти та різні види дарунків чи допомоги, які надаються однією країною іншій за міжурядовими угодами.

Державний капітал в підприємстві – це капітал, що формується і спрямовується державою для започаткування і підтримання підприємництва з метою реалізації переважно бізнесових цілей. Оскільки, для держави підприємство може вирішувати і інші цілі, крім отримання прибутку. Підприємство, що засноване за участі держави може бути корисним для забезпечення робочими місцями, підтримки місцевої інфраструктури, вирішення природоохоронних питань тощо.

Недержавний (приватний) капітал – це засоби приватних фірм, банків та інших організацій, що більш орієнтується для досягнення цілей в бізнесі – це і можливість прибутку, і просування продукту, завоювання нових ринків, інноваційні рішення.

Тобто, головна різниця, це те, що у першому випадку джерелом капіталу є засоби державного бюджету, а у другому – власні або запозичені фінанси приватних організацій. У першому випадку рішення про переміщення капіталу приймає уряд країни спільно із парламентом, а у

другому випадку уряд має право його регулювати і контролювати особливо строго, коли фіксується переміщення капталу, який спрямовується за кордон.

Потрібно сказати, що підприємницький капітал найчастіше виступає у формі приватного, хоча бувають випадки використання і державних ресурсів, для цих же цілей (найбільш типові випадки – нафтовидобувні арабські країни).

Щодо прикладів застосування цих капіталів і функціонування бізнесу за участі земельних ресурсів, то зауважимо, що аграрний бізнес – це одна з найбільш сприятливих областей для інвестування грошей. Банки охоче фінансують аграрний сектор, так як в Україні максимально сприятливі умови для вирощування різних рослинних культур, а також в нашій країні добре розвинені аграрні традиції, на сьогоднішній день сільськогосподарські позики мають відносно високі процентні ставки. Але, як державні, так і приватні фінансові компанії пропонують позичальникам найрізноманітніші програми, що дає можливість заощадити. У більшості випадків гроші видаються на придбання сільськогосподарського обладнання, техніки, кормів для тварин, посівного матеріалу, медпрепаратів, добрив і так далі. Як видно, витрати в аграрній галузі чималі, тому фермери намагаються звертатися в ті компанії, де можна отримати в борг значну суму грошей під доступний відсоток і на тривалий строк.

Позику для розвитку або відновлення сільськогосподарської діяльності сьогодні можна взяти практично в кожному банку України. Якщо говорити про частку фінансів, яка задіяна під сільське господарство в кожній фінансовій компанії, цей показник становить приблизно від 20% до 60%. Крім цього, розвиток фермерства дає можливість значно збільшити кількість робочих місць, а також стабілізувати реалізацію екологічно чистих продуктів на ринку. При цьому, фінансування сільського

господарства має такі особливості, зокрема банківські продукти, які розроблені з урахуванням специфіки аграрного бізнесу. Повернення грошових ресурсів при оформленні таких позик має певні відмінності від класичних споживчих позик. Тут враховується рівень доходу фермерського господарства, сезонний фактор і інші специфічні відмінності кожного окремого позичальника [181].

Щодо прикладів, то Ощадбанк пропонує програми з компаніями-партнерами. На придбання добрив, насіння та засобів захисту рослин Ощадбанк спільно з компаніями UKRAVIT, УкрАгроКом, OSTCHEM RETAiL пропонує ставки від 0,01%, без комісії та гнучкими графіками погашення, в тому числі зі сплатою всієї суми боргу в останній місяць користування фінансами. Окремо, з компанією OSTCHEM RETAiL запроваджено акцію: при фінансуванні клієнтів на придбання мінеральних добрив за державною програмою [82].

Цільові програми фінансування Ощадбанку передбачають придбання нової і вживаної сільгосптехніки. При цьому достатньо виконання вимог до подібного забезпечення – як за рахунок коригування авансового платежу, так і шляхом додаткової застави. Щодо нової техніки, то умови партнерських програм дозволяють придбати її за пільговими відсотковими ставками від 0,1% таких світових брендів, як JOHN DEERE, CLAAS. Для українського ринку є можливість придбати техніку виробництва “АГРОМАШ-КАЛИНА”, “ОРІХІВСІЛЬМАШ”.

Важливо зауважити, що в системі дослідження джерел капіталу з’явилися і інші джерела. З початку повномасштабної війни в Україні зареєстрували понад 50 тисяч нових бізнесів, оскільки підприємці знаходять дедалі більше можливостей реалізовувати свої ідеї в умовах війни [126], зокрема з використанням природних ресурсів (земельних, лісових, водних). Як приклад, з 1 липня в Україні стартувала грантова

програма “ЄРОБОТА” – це грошова підтримка для стартапів, малого й середнього бізнесу.

У програмі “ДІЯ” є такі гранти: 1) на власну справу; 2) на сад; 3) на теплицю; 4) на переробне підприємство.

В таблиці 1.4, наведено деякі з грантових програм, конкурсів та програм підтримки від держави, Європейського Союзу та світових компаній для українського бізнесу.

Таблиця 1.4

Окремі грантові програми, конкурсів та програм підтримки від держави, Європейського Союзу та світових компаній для українського бізнесу

Назва	Зміст/Суть
Грант на теплицю “ЄРОБОТА”	Грант на побудову теплиці для ФОПів і юридичних осіб, які мають у власності землю або право користування нею не менш як на сім років. На побудову теплиці дають рік. Площа може бути від 1,6 до 2,4 гектара. На два гектари передбачено виділяти до семи мільйонів гривень. Під час отримання гранту треба створити 40 робочих місць, працювати мінімум три роки після завершення будівництва й платити податки. Якщо умови не виконують, грант доведеться повернути.
Грант для заснування саду	Отримати грант на висадку саду можуть ФОПи і юридичні особи, які мають у власності землю або право користування нею не менш як на сім років. Грант передбачає сад від одного до 25 гектарів. За один гектар можна отримати грант на суму від 140 до 400 тисяч гривень. Але сума гранту не має перевищувати 70% вартості всього проєкту висадки (решта 30% підприємець покриває з власного капіталу).
Грантова програма «Підтримка	Ініціатива має на меті сприяння розвитку органічного ринку та зростанню торгівлі українською органічною продукцією на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Назва	Зміст/Суть
органічного сектору в Україні» від Об'єднання «Органічна Ініціатива»	В рамках грантової програми підтримка надаватиметься мікро-, малим та середнім підприємства. Заявниками програми можуть бути оператори органічного ринку, надавачі послуг, громадські організації та спілки, що працюють у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що належним чином зареєстровані на території України та здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства. Заявниками можуть бути виключно юридичні особи, зареєстровані відповідно до законодавства України.
Програма для жінок-фермерок	Проект спрямований на мінімізацію наслідків російської агресії для будь-якого жіночого бізнесу в сільській місцевості. Жінки власниці агробізнесу, які зазнали втрат від російської агресії: вимушені покинути домівки, втратили бізнес та доходи або працюють під обстрілами, можуть отримати підтримку бізнесу. Також планується конкурс грантів на закупівлю обладнання чи розхідних матеріалів для бізнесу.

1.3.3. Зміст понять державного і приватного капіталів для сфери лісокористування і джерела їх формування

Для формування дієвого та відчутного у масштабі національного та регіональних ринків обсягу лісоресурсних активів винятково важливим питанням слід визнати подолання фінансово-економічними методами традиційної для системи суттєвої недооцінки вартості лісових ресурсів.

Найбільш проблематичним для лісових ресурсів в процесі їх перетворення на природно-ресурсний актив є ідентифікація відповідального власника (розпорядника, користувача) природним ресурсом, що має гарантувати прибутковість в рамках раціональності

використання в довготривалій перспективі [264]. В цьому контексті підприємницька ініціатива (формування та розвиток традицій екологічно спрямованої приватної чи громадської ініціативи) стосовно значного розширення спектра використання лісових ресурсів є, напевно, єдиною можливою запорукою підвищення вартості лісових угідь як природоресурсного активу.

Ключовим моментом для підвищення вартості лісоресурсних активів є реформування системи форм власності на ліси як природні об'єкти довготривало використання і користування. Державна форма власності не гарантує в достатній мірі такої вимоги. Приватна чи комунальна також не забезпечує таких гарантій самих собою.

Це повинно в більшій мірі (або навіть виключно) стосуватися екологічно чи соціально спрямованих видів підприємницької діяльності в сфері лісокористування і забезпечувати повторюваність вказаних фінансово-економічних процесів.

На даний час, за експертними оцінками, потенційні можливості зростання вартості земельних ресурсів переважають такі можливості для лісових. Таке становище можна пояснити відсутністю платоспроможного попиту на послуги лісового господарства, не пов'язані прямо із заготівлею та реалізацією деревної сировини.

Поступове планомірне зростання вартості лісових ресурсів є ключовим фактором їх становлення як економічних активів. Воно пов'язано із законодавчим та інституціональним забезпеченням розширення сфери підприємницької діяльності, зокрема, в сфері надання екологічно та соціально спрямованих послуг на базі лісових насаджень (рекреація, агролісомеліорація тощо) через посилення персоніфікації прав власності на лісові ресурси (розпорядження, користування) із поступовим звуженням пріоритету експлуатації сировинної складової.

Стосовно лісових ресурсів формування капіталу має створювати, зокрема, необхідні умови для суттєвого удосконалення організації просторового та функціонального розміщення складових частин лісоресурсного потенціалу, суб'єктів права власності та ведення господарської діяльності, врегулювання різноманітних ситуацій між згаданими суб'єктами, в основному (бажано), з використанням не адміністративно–командних, а переважно методів економічного впливу (стимулювання або стримування) на розвиток тих чи інших форм взаємовідносин в сфері лісокористування (охорони, раціонального використання та повноцінного відтворення лісоресурсного потенціалу).

На даний час цілком очевидно має бути зроблений вирішальний вибір стратегічного спрямування (мети) здійснення лісокористування – за природозберігаючим чи за промисловим спрямуванням [44]. Якщо вибір буде зроблений на користь першого зазначеного, що на нашу думку, має більше підстав для існування в існуючій на даний час системі соціально–економічних координат, то треба проаналізувати можливості вибору відповідної сукупності суб'єктів інституціонального устрою лісокористування. Від цього вибору і буде в подальшому логічно вибудовуватись вся система організації та ведення лісокористування, тому варто проаналізувати наведені в науковій літературі пропозиції щодо цього. Тобто можна зазначити, що практично основоположним питанням стосовно до започаткування активного процесу вирішення завдань структуризації просторово–територіальної організації в лісокористуванні є правильне (вдале і об'єктивне) визначення об'єкту такого комплексу планомірних дій.

Таким чином, з достатньо високим рівнем вірогідності можна стверджувати, що проблема вибору стратегічного напрямку розвитку просторового устрою лісокористування в Україні залишається по своїй сутності не вирішеною, хоча треба визнати, що це не впливає однозначно

негативно на розвиток лісового господарства. Мова йде саме про стратегічні перспективи розвитку сфери лісокористування, в тому числі і приведення її у відповідність до значної кількості вже існуючих та активно діючих в рамках міжнародної спільноти стандартів природоохоронного спрямування.

Попри об'єктивну можливість різноманітних варіацій та співвідношень в стратегічному плані наявним є вибір між двома моделями ведення лісового господарства. Одна із них має базуватись на індустріалізованому устрої (організації) ведення господарства. Така модель в переважній більшості випадків застосовується на даний час і передбачає достатньо високу міру механізації процесів (лісогосподарських заходів). Інша модель базується на максимальному використанні природних можливостей лісових насаджень до самовідновлення та позитивного впливу на елементи навколишнього середовища. Обидві такі моделі, на наш погляд, майже в однаковій мірі мають право на існування.

Крім того, важливо зауважити, що особливого значення набувають можливості інтегрування лісових ресурсів до сфери утворення специфічного капіталу різної власності за походженням, але уніфікованого спрямування на розвиток підприємницької ініціативи саме в сфері природокористування (лісокористування зокрема). Таке інтегрування не має автоматичного характеру перенесення дії механізмів з вищого ієрархічного рівня. Просте декларування та накази (наполегливі рекомендації) до виконання певних фінансово-економічних заходів фактично приречені, скоріш за все, на просте виконання (або невиконання) таких дій без певного відчутного результату. Просторові особливості лісових ресурсів в є напряду залежними від конкретних природно-економічних умов, тобто не можуть бути тим чи іншим чином відкореговані за рахунок ефекту маневрування значно більшою базою. Тобто просторові особливості та обмеження повинні бути основою будь-

якої позитивної (результативної діяльності). За інших обставин інтеграційні до ринкових процесів заходи створюють досить значний ризик стати дезінтеграційними. Це породжує вимоги генерування та підтримки на дієвому (ефективному) рівні інструментів посилення взаємодій природних ресурсів і ринкового середовища. Вважаємо за потрібне висунути концептуальну пропозицію про поступове запровадження принципу адаптивності (для наочності сприйняття – за принципом зміни інтенсивності карантинних заходів) щодо регулювання взаємовідносин ринкового і природного циклів територіального масштабу в сфері лісокористування. Така ідея сама собою, на наш погляд, не містить в своїй сутності ознак невинуватеної несподіваної новизни як фактора виникнення активного спротиву фахово консервативного середовища. Натомість сприятиме лібералізації підприємницької активності.

1.3.4. Ефективність використання капіталу в галузі землекористування

Економічна ефективність – це отримання максимально можливих благ від наявних у розпорядженні ресурсів. Проблемою економічної ефективності найчастіше є проблема вибору, що стосується того, що, як і яким чином проводити, як розподіляти ресурси, капітал і прибуток. Від рівня економічної ефективності багато в чому залежить вирішення низки соціально-економічних завдань, таких як швидке зростання економіки, вдосконалення умов праці та відпочинку, зниження рівня інфляції.

Поділяючи погляди провідних вчених на визначення економічної ефективності, пропонуємо власне бачення цього поняття. Економічна ефективність – результат фінансово-економічної діяльності суб'єкта господарювання, який покриває витрати на її здійснення та містить чистий

прибуток, що залишається для розвитку бізнесу. Відповідно, економічна ефективність підприємства визначається основними факторами:

1) запровадження максимально досяжних економічних цілей, орієнтованих на потенціал підприємства; 2) виявлення змін, необхідних для повного розкриття потенціалу підприємства; 3) проведення необхідних змін, досягнення поставлених стратегічних цілей. Відзначимо, що фактори є взаємопов'язаними, адже повинні ставитися саме досяжні цілі. Проте досяжність цілей визначається не власником, не керівником підприємства, а колективом.

Об'єктивна оцінка ефективності діяльності підприємства має винятково велике значення, оскільки характеризує успішність менеджменту підприємства, формує його імідж, сприяє доступу на ринки капіталу й обґрунтовує доцільність інвестицій. У цих умовах уміння менеджменту оцінити потенціал підприємства та визначити шляхи його реалізації з максимальною ефективністю є головним завданням.

Підвищення економічної ефективності будь-якого суб'єкта господарювання відіграє визначну роль у його діяльності, тому існує потреба постійного контролю та пошуку шляхів її зростання. Важливим поняттям, що становлять основу будь-якої економіки, є витрати та собівартість продукції. Вирішальне значення для ефективного управління підприємством мають повнота, достовірність і оперативність надходження інформації про витрати, які формують собівартість продукції. Під час здійснення контролю ефективності діяльності підприємства необхідно постійно аналізувати показники фінансово-господарської діяльності, визначати місце підприємства на ринку та здійснювати пошук можливості для його подальшого розвитку з урахуванням факторів впливу.

Фактори, що впливають на ефективність діяльності підприємства, відповідно до груп показників наведені (рис. 1.5). Залежно від спрямованості дії фактори можна об'єднати у дві групи, а саме позитивні й

негативні. Позитивні – це такі фактори, вплив яких покращує показники діяльності підприємства, а негативні – навпаки. Залежно від місця виникнення всі фактори можна класифікувати на внутрішні й зовнішні, де внутрішні фактори (внутрішнє середовище) залежать від діяльності самого підприємства, тобто саме підприємство їх породжує.

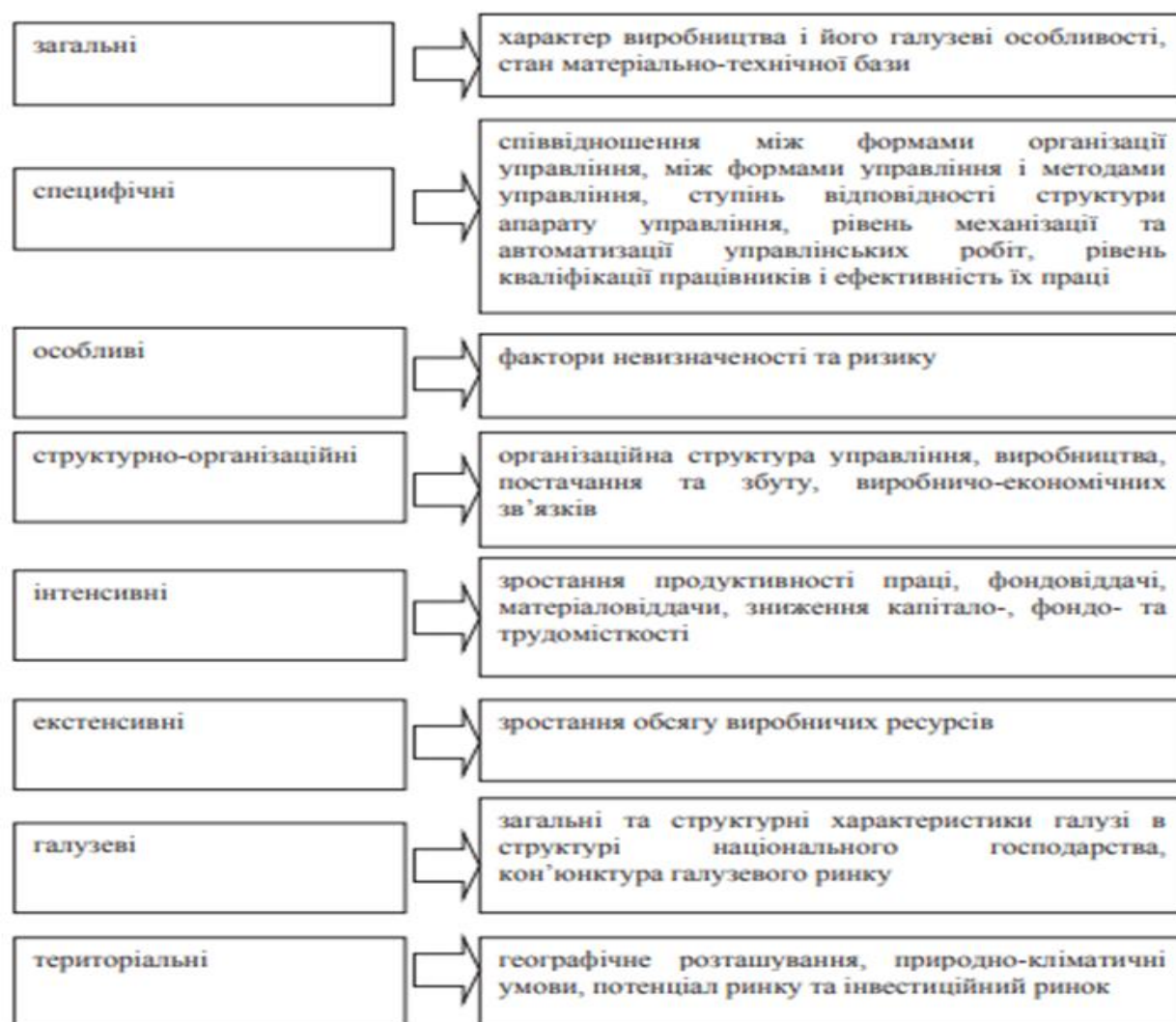

Рисунок 1.5 Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства відповідно до груп показників

Рівень ефективності діяльності підприємства залежить також від зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх слід віднести: – державну та соціальну політику (діяльність владних структур, законодавство, фінансові інструменти, економічні нормативи); – інституційні механізми

(дослідні й навчальні центри, інститути, асоціації); інфраструктуру (інноваційні фонди, комерційні банки, фондові біржі, інформаційні мережі, транспорт, торгівля); – структурні зміни в суспільстві та економіці (у сфері технологій, наукових досліджень, складі персоналу за ознаками освіченості та кваліфікації) тощо.

Внутрішні чинники розподіляють на “тверді”, тобто ті, що мають фізичні параметри та “м’які” (організація і система управління, працівники, методи роботи, стиль управління). Кожне підприємство мусить постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників через розроблення та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності, а також враховувати вплив на неї зовнішніх чинників.

Важливим питанням є ефективність використання капіталу для державних і приватних підприємств. Основні характеристики типів капіталу запропонував Р.М. Курильців. Зокрема, цікавим є земельний капітал – це сукупність благ (земельних), якими розпоряджається людина на відповідних правах (або які вона може використовувати) і які являють собою синтез природної енергії в різних формах та людських здібностей (праця, інтелект людини), а також земельні поліпшення й інше предметне багатство (дорожня, інженерна, меліоративна інфраструктури тощо), що нерозривно пов’язане із землекористуванням чи ділянкою землі та раніше створене людиною у вигляді матеріальних і нематеріальних засобів, ресурсів, інформації.

Поняття капіталу взагалі невід’ємне від власності, оскільки водночас становить сутність і форму її вартості. Тому право володіння, розпорядження чи користування слід розглядати як правомочність фізичної або юридичної особи щодо використання всіх активів, які поширюються на простір над та під поверхнею земельної ділянки (землекористування). Також зрозуміло, що виключне використання активів призведе до

зменшення сукупного капіталу землекористування, тоді як інвестиції забезпечать його зростання. Інвестування в різні форми капіталу – необхідна умова сталого економічного розвитку регіону й країни.

Варто зауважити, що землю щодо інших товарів, які мають ринкову вартість, вирізняють такі особливості, як обмеженість і сталість ресурсу. Продукцію за потреби завжди можна виробляти в потрібній кількості, а землі примножити жодним способом неможливо. Проте існують ринкові інструменти, завдяки яким законними способами можна фактично продати будь-який товар, особливо обмежений кількісно. Варто зазначити, що земля на біржах – унікальний товар, тому є можливість скористатися професійно підготовленою пропозицією продажу української землі за значно завищеними цінами. Це принесе в економіку України значні валютні ресурси, які, очевидно, можна використати як для особистого збагачення громадян України, так і для започаткування приватного бізнесу, а головне – це створення платоспроможного попиту. Дуже важливо є те, що державні органи абсолютно не працюють у вказаному напрямі, а знаходять дуже прості способи поповнення національного бюджету за рахунок одержання регулярних кредитних позичок у Міжнародному валютному фонді, Європейському фонді реконструкції та розвитку. Торгуватися на біржі можуть тільки цінні папери на земельні ділянки. Земельні бони найбільш кращі деривативи, оскільки проміжних деривативів не передбачено.

Для підтримання номінальної ціни земельного бону головною умовою виставляння його на біржі повинна бути фізична оплата валютою власникові бону номінальної вартості та сплата в бюджет податкових платежів. Зрозуміло, що обмеження мінімальної ціни земельного бону, який виставляється на біржу, різко знижує ліквідність усіх земельних дериватив, а це призводить до значного подовження термінів реалізації земельних бонів. На базі земельних бонів потрібно випустити похідні

фінансові інструменти – земельні деривативи (англ. derivative). Слід зазначити, що до одного базового активу – землі – можуть бути генеровані не один, а більше деривативів. Механізм наповнення фінансовобіржових операцій ліквідними первинними цінними паперами давно вже відрегульований на продукування супутніх цінних паперів, таких як: варанти (англ. warrant – повноваження, довіреність – цінний папір, що дає його власникові право на купівлю деякої кількості акцій на певну майбутню дату за визначеною ціною), конвертовані в облігації, депозитарні розписки. Дуже важливо, що реальна ліквідність похідних цінних паперів часто на порядок перевищує ліквідність самих первинних паперів, таких як земельні бони.

Головне завдання державних органів – забезпечувати законодавчо мінімальну ліквідність земельних бонів, причому робитися це все має прозоро, вчасно й професійно, і тільки тоді Україна вийде зі згубного шляху збільшення державного боргу. Монопольне представлення всього земельного пулу країни на біржах світу дасть додатково від 7 до 12 % доданої вартості цінних паперів залежно від кон'юнктури ринку та наявності вільних банківських активів. Безумовно, додаткові ресурси можуть бути одержані державою за рахунок звичайних біржових спекуляцій, але важливо враховувати, що вартість усієї землі в Україні є високою, тому потрібно зважати як на попит, так і на наявність на ринку таких значних вільних валютних ресурсів.

Ефективне управління сукупним капіталом у системі землекористування сприятиме можливості розв'язування ряду проблем, які існують тепер на місцевому рівні.

Екологічна ефективність – вимірювані результати системи управління навколишнім середовищем, пов'язані з контролем організацією її екологічних аспектів, заснованих на її екологічній політиці, а також на цільових і планових екологічних показниках.

Екологічна ефективність заходів щодо раціонального природокористування характеризується системою показників, які відображають співвідношення очікуваних результатів і необхідних витрат.

1.3.5. Ефективність використання капіталу в галузі лісокористування

Сам процес використання капіталу підприємствами-природокористувачами можна розглядати у натуральному та вартісному вираженні. Сутність економічного поняття “ефективність використання капіталу” у вартісному вираженні полягає у збільшенні, прирості оцінки природних ресурсів на основі проведених заходів щодо покращення їх екологічних, якісних та об’ємних показників, прирості вартісної оцінки природного капіталу, що вводиться у господарський обіг.

У натуральному вираженні ефективність використання капіталу у процесі природокористування полягає у покращенні екологічного (якісного та кількісного) стану природних ресурсів у державі, які безпосередньо чи опосередковано використовуються економічно відокремленими суб’єктами, а також введення у господарський обіг природних ресурсів за певними напрямками їх використання.

Використання капіталу у процесі природокористування у вартісному вираженні також можна розглядати як процес нарощування природно-ресурсного потенціалу (накопичення “ресурсного багатства”). Накопичення невідновних природних ресурсів можливе зі знаком мінус чи плюс. Зі знаком мінус накопичення відбувається тоді, коли вичерпується природний ресурс або виводиться з господарського обороту через високий рівень забруднення або виснаження. Зі знаком плюс накопичення відбувається тоді, коли на основі розвіданих родовищ вводяться нові види природних ресурсів, відбувається заміщення невідновного природного

ресурсу іншим об'єктом природного або техногенного характеру за рахунок ресурсів, які були накопичені в процесі експлуатації даного невідновного природного ресурсу.

Накопичення засобів виробництва у матеріально-речовій формі складається з основних фондів, які забезпечують раціональне використання природних ресурсів, зниження надходження забруднюючих речовин до природних об'єктів, їх відновлення та відтворення.

Можна виділити декілька основних каналів накопичення природного капіталу:

1) додатковий продукт, який формується в процесі виробничого використання природних факторів виробництва, а потім перерозподіляється між виробничою та невиробничою сферами використання та відновлення природних ресурсів. Додатковий продукт, який перерозподіляється на накопичення природного капіталу, може формуватися за рахунок галузей, що безпосередньо отримують прибуток від використання природного ресурсу та за рахунок перерозподілу прибутку галузей, які безпосередньо не отримують прибуток від використання природного ресурсу. Додатковий продукт лише на рівні конкретної економіки трансформується на прибуток. Потім у вигляді податку на прибуток акумулюється у державному та місцевому бюджетах;

2) частина надходжень до бюджету у вигляді податків на додану вартість, акцизних зборів та торгових мит також може бути спрямована як фінансові кошти на накопичення природного капіталу;

3) платежі за використання та забруднення природних ресурсів, екологічні податки, рентні платежі можуть також бути джерелом накопичення природного капіталу.

4) на макрорівні фонди накопичення та споживання є складовими частинами національного доходу.

Відмінності у використанні капіталу при природокористуванні між державними і приватними структурами. Управління капіталом в природокористуванні за державної форми власності на природні ресурси має бути спрямоване на відновлення та відтворення тих об'єктів, які мають першорядну екологічну важливість. Це створення нових та розвиток наявних заповідників, охорона зникаючих видів природних об'єктів, здійснення великомасштабних державних та міждержавних програм природокористування.

Тільки держава може бути основним суб'єктом накопичення потенціалу природокористування, оскільки тільки вона може з найменшими витратами, порівняно з іншими формами власності на природні ресурси, організувати розробку тих напрямів природокористування, які необхідні на даному етапі для розвитку національної економіки.

Загальнонародна форма власності на природні ресурси та накопичення у природокористуванні на користь всього суспільства має бути спрямоване на соціо-економіко-екологічний добробут усіх суб'єктів економіки. Накопичення, властиве певній формі власності на природні ресурси, визначає основний напрямок раціонального використання та відновлення природних об'єктів власності. Існування різноманітних форм та прав власності на природні ресурси та техногенний капітал забезпечує різні рівні та інтенсивність накопичення природного капіталу.

При цьому перерозподілятися на відновлення природного капіталу можуть грошові надходження, що виступають у формі податку на прибуток не тільки від використання природного капіталу (видобуток мінеральних ресурсів, сільське господарство, рибальство тощо), його забруднення всіма галузями народного господарства, а й іншими суб'єктами підприємницької діяльності, які безпосередньо не використовують природний капітал.

Є певна різниця між поняттями економічної і екологічної ефективності.

Процеси накопичення у сфері реалізації відносин власності на природні ресурси необхідно аналізувати та прогнозувати їх розвиток у двох напрямках.

Введення в господарський обіг природних об'єктів, що раніше не використовуються. Виділення необхідних інвестицій для їх освоєння та використання власником. Якщо об'єкт природного капіталу перебуває у державній формі власності, то в даному випадку держава має вирішити, на підставі яких форм та яких прав власності (умов користування) слід вводити даний об'єкт у господарський оборот. Можливий ряд варіантів. По-перше, держава за рахунок власних ресурсів може виділити інвестиції для введення в господарський оборот об'єкта природного капіталу, що раніше не використовується. По-друге, можливий варіант, за якого об'єкт природного капіталу передається на правах користування економічно відокремленому суб'єкту (фірмі, домогосподарству), які за рахунок власних ресурсів вводять цей об'єкт у господарський обіг.

Підвищення ефективності використання об'єктів природного капіталу, що вже перебувають у господарському обороті. Аналіз ефективності використання природних ресурсів на основі одержуваного економіко-екологічного ефекту та витрат власника на досягнення цього ефекту приймається рішення щодо використання форм власності або умов користування об'єктом природного капіталу.

Економічні процеси накопичення в природокористуванні недостатньо визначати у вигляді збільшення фондів природоохоронного та природовідновлювального призначення, розширення кількості природних ресурсів, що вводяться в господарський обіг, збільшення інвестицій у природокористування, збільшення витрат на використання природних ресурсів. Необхідно оцінювати економіко-екологічну ефективність

накопичення природних ресурсів на основі різноманітних форм власності на них. Якщо інтеграція додаткових техногенних фондів природоохоронного призначення та додаткових природних ресурсів у господарський оборот значно випереджає корисний економіко-екологічний ефект від їх використання, необхідно змінювати структуру накопичення в природокористуванні, змінювати економіко-екологічні форми власності на природні ресурси.

Нагромадження у сфері природокористування як економічна форма реалізації власності на природні ресурси має забезпечувати цільові напрями економіко-екологічного розвитку національного господарства. Інтенсивність накопичення визначається співвідношенням форм власності на природні ресурси. Необхідно максимально використовувати гармонійне співвідношення форм власності на природні ресурси у процесі реалізації цілей загальнонародної власності у природокористуванні. Введення різноманітних форм власності на природні ресурси виправдано лише у тих випадках, коли вони ведуть до великих структурних зрушень у природокористуванні.

Умови функціонування різноманітних форм власності на природні ресурси повинні сприяти технічному оновленню в основному виробничій ланці природокористування.

1.3.6. Швидкість обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі землекористування

Швидкість обігу грошей – кількість циклів, повних оборотів, що здійснюються протягом року грошовою одиницею, що використовується як засіб обігу та платежів. Розраховується як ставлення номінального обсягу внутрішньо валового продукту до обсягу грошової маси. Використовується

як показник інтенсивності руху грошових знаків при функціонуванні їх як засіб платежу.

Швидкість обігу фінансів є показником того, наскільки швидко відбувається перехід грошей від одного суб'єкта грошових відносин до іншого в обслуговуванні економічних операцій за певний період, скільки разів у середньому за відповідний період грошова одиниця витрачається на купівлю товарів та послуг.

Швидкість обігу грошей являється явищем об'єктивним і визнається як фактор, що впливає на стан грошового обігу, представниками всіх грошових теорій. Особливу увагу швидкості обігу приділяють прихильники кількісної теорії грошей. Найвиразніше роль цього фактора визначено у відомій формулі обміну І. Фішера:

$$V = P \cdot \frac{Q}{M}$$

де V – швидкість обігу грошей;

P – середній рівень цін на товари та послуги;

Q – фізичний обсяг товарів та послуг, що реалізовані в цьому періоді;

M – середня маса грошей, що перебуває в обігу за цей період.

Ця формула показує величину швидкості обігу грошей, що прямо пропорційно пов'язано з номінальним обсягом виготовленого національного продукту й обернено пропорційно, відповідно з обсягом маси грошей, що є в обігу.

Показники швидкості обігу грошей визначають і за такими критеріями, як середня частота використання грошової одиниці в оплаті доходів, тобто у формуванні національного доходу; середньою частотою використання грошової одиниці у здійсненні платежів, в цілому у

формуванні всього грошового обігу; частотою проходження готівки через каси банків. Один із цих показників може бути визначений як ділення обсягу національного доходу на масу грошей в обігу, другий – як відношення загального обсягу грошового обороту до M , третій – як ділення загального обсягу касового обігу усіх комерційних банків за рік на середньорічну суму готівки в обігу.

Швидкість обігу активів є показником ефективності їх використання. Прискорення оборотності впливає на поліпшення фінансового стану підприємства.

Швидкість обігових грошей має велике значення для забезпечення стабільності фінансового стану як державного, так і приватного підприємства, що пояснюється такими факторами: прискорення оборотності оборотних активів зменшує потребу в них, дає змогу підприємству вивільняти частину оборотних коштів або для їх використання в економіці (абсолютне вивільнення), або для додаткового виробництва продукції (відносне вивільнення); за рахунок прискорення обігу вивільняються майнові елементи оборотних засобів, зменшується відносна потреба в запасах сировини, а отже, вивільняються і грошові активи, раніше вкладені в ці запаси і, відповідно, вивільнені гроші дають можливість підвищити платоспроможність підприємства тощо.

Показники, які характеризують оборотні активи підприємства:

коефіцієнт обертання характеризує кількість оборотів, яку здійснюють оборотні активи за період, що аналізується; визначається як відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної вартості оборотних активів. Цей коефіцієнт показує величину чистого доходу, одержаного в розрахунку на 1 грн середньорічної вартості оборотних активів: коефіцієнт завантаження показує величину оборотних коштів, авансованих у розрахунку на 1 грн чистого доходу; визначається як відношення середньорічної вартості оборотних активів до

чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Коефіцієнт завантаження є величиною, оберненою до коефіцієнта обертання;

тривалість одного обороту в днях днів характеризує середню кількість днів, необхідних для здійснення одного обороту оборотних активів; визначається як відношення тривалості періоду, що аналізується, до коефіцієнта обертання;

коефіцієнт обертання запасів є показником інтенсивності використання матеріальних оборотних активів;

коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості визначається відношенням чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної величини поточної дебіторської заборгованості.

Швидкість обороту фінансів залежить від тривалості їх перебування у сфері виробництва та сфері обігу.

Для підприємств державного капіталу динаміка обігу фінансів є досить повільною. Це обумовлюється стилем управління, неефективним використанням способів організації розвитку підприємства.

Державні підприємства показують гіршу прибутковість, ніж підприємства з приватною формою власності. Серед найбільших галузей це особливо виразно виявляється в аграрному секторі та сільському господарстві. З однієї сторони державні підприємства менш прибуткові за приватні, з іншої, отримання прибутку не є причиною державного володіння підприємством, нею являється або може бути суспільно корисна функція. Мотивацією державної власності на підприємстві є громадський інтерес, а саме створення суспільних благ, робота на ринку природних монополій, підтримка стратегічних національних інтересів. Прибутковість не входить до переліку можливих цілей державної власності.

Для приватного капіталу ситуація протилежна. Приватні підприємства мають набагато кращі показники, ніж державні. Це і кращі

динамічні параметри, і ефективне спрямування фінансів. Для приватного бізнесу не може бути інакшою ситуація, адже це призведе до занепаду фірми. Приватні підприємства у сільському господарстві за рівних умов мають прибутковість набагато більшу ніж підприємства з державною формою власності. Це пояснюється тим, що приватні підприємства більше орієнтовані на експорт, а тому більш конкурентні, ніж підприємства державної форми власності.

В аграрному секторі різниця між прибутковістю державних та приватних підприємств може становити до 15 відсотків в сторону переваги приватних підприємств.

Вагомого покращення використання оборотного капіталу можна досягти завдяки підвищенню швидкості його обороту. В сільському господарстві ця швидкість обмежена природними та біологічними факторами. Разом з тим існують невикористані резерви для прискорення кругообігу ресурсу. Як приклад, вагомим фактором підвищення ефективності використання оборотного капіталу, прискорення його кругообігу є впровадження у виробництво нових, більш урожайних та скоростиглих сортів сільськогосподарських культур, а також інтенсивних технологій їх вирощування, внесення оптимальних доз мінеральних добрив на фоні органічних за оптимального співвідношення в них азоту, фосфору та калію. При таких умовах не затягується вегетаційний період рослин, здійснюється їх своєчасне дозрівання, а отже, не порушується нормальний процес кругообігу оборотного капіталу. Прискорення швидкість обороту відбувається за рахунок скорочення часу перебування ресурсів у сфері обігу завдяки розвитку виробничої інфраструктури та впорядкуванню взаєморозрахунків із заготівельними організаціями, переробними підприємствами та постачальниками аграрним підприємствам.

Сфера землекористування та пов'язане з ним аграрне, сільськогосподарське виробництво – це не тільки торгівля й не типове виробництво, його не можна призупинити чи законсервувати. Сільське виробництво та агропромисловий комплекс має швидкий цикл обігу грошей, зрозумілу циклічність та високий потенціал щодо розвитку та відновлення. Так, до воєнних дій частка аграрного сектору сягала 10% внутрішньо-валового продукту України, а в повоєнний період, за прогнозами експертів, вона повинна збільшитися до 30%. Це має дати стимул для швидкого росту економіки та повоєнної відбудови держави.

Можливість зміни (корегування) політики підприємства.

Розвиток підприємства як державної форми власності, так і приватної, залежить від швидкості його реагування на зміни зовнішнього середовища, які ініційовані внутрішніми факторами динаміки підприємства. Адаптивність відіграє важливу роль у підтриманні конкурентоспроможності підприємства, є способом виживання у середовищі, яке швидко змінюється, формою досягнення стратегії реагування на зміни, є умовою використання адаптивного управління конкурентоспроможністю з метою пристосування внутрішнього середовища та його складових до зовнішніх змін. Особливість діяльності в сфері землекористування потребує від політики підприємства пошуку нових шляхів підвищення рівня адаптивності.

Діяльність підприємства залежить від факторів мінливого зовнішнього середовища, впровадження відповідних управлінських заходів. Розвиток підприємств під управлінням як приватного, так і державного менеджменту, пов'язаний із змінами зовнішнього середовища і, відповідно, саме такі зміни ініційовані внутрішніми причинами росту економіки. Спрямованість та інтенсивність зміни елементів, які не входять в економічну сферу є функцією запитів практичної господарської дійсності. Зміни відбуваються коли з'являються необхідні економічні

умови для їх застосування, тому адаптація підприємств є закономірним процесом еволюції економіки. Проблема адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища набуває нових рис, коли досягнутий підприємством стаціонарний стан стає тимчасовим явищем через істотне збільшення рівня мінливості та вплив невизначеності.

Під час формування зміни позиції підприємства насамперед визначаються теоретичні здобутки у сфері адаптації діяльності підприємств та управління цими адаптаційними змінами.

Адаптація – це безперервний процес дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства, розроблення й впровадження змін в управлінні складниками діяльності підприємств для досягнення цільових показників діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Зміни – це процес впровадження нововведень в підприємстві. Розрізняють дві групи механізмів зміни системи: адаптивні механізми, які характеризують зміни, які дають змогу системі адаптуватися до динамічної зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища без утрати системної цілісності; біфуркаційні механізми, які характеризують зміни, за яких організація як система не зберігає цілісності та набуває нової якості за збереження.

Особливостями функціонування підприємства є висока швидкість та динамічність змін, що відбуваються на цьому ринку. Така швидкість та динамічність накладають свій слід на необхідність адаптації діяльності підприємств до цих змін. Керування адаптаційними змінами підприємств, що базується на науково обґрунтованому підході, є запорукою формування конкурентоспроможного підприємства в умовах ринку.

Також вчені виділяють, що недостатньо тільки швидко реагувати на зовнішні зміни, необхідно їх передбачати в майбутньому для подальшого ефективного функціонування підприємства, тобто акцентується увага не

тільки на процесі управління адаптаційними змінами підприємства, а й на формуванні такого механізму управління адаптаційними змінами підприємства, який здатен прогнозувати зміни у середовищі діяльності підприємства та легко пристосовуватися до них.

Адаптація визначається об'єктивною необхідністю пошуку оптимальних організаційних параметрів взаємодії підприємства із середовищем, в якому проявляються нові зміни, як приклад, зростає роль міжнародних чинників середовища як із погляду конкуренції, так і з погляду кооперації.

В підприємствах, які займаються сільськогосподарським та/або аграрним виробництвом мета адаптації змінюється у забезпечення стійкості функціонування, факторами перетворень виступають зовнішні умови різного рівня та характеру, адаптаційні можливості визначаються внутрішнім середовищем й станом ринку, на якому функціонує підприємство, а інструменти адаптаційних змін представлені системою регуляторів.

Інструментами адаптації підприємства є: створення інформаційної системи, здійснення стратегічного планування, створення гнучкої організаційної структури, встановлення партнерських відносин. Кожен з цих інструментів може бути використаним менеджментом підприємства для зниження невизначеності, отримання інформації, що дозволить максимально підвищити ступінь захисту від непередбачених обставин, сформувавши стратегію й довгострокову ціль та подальший їх розвиток, швидке реагування на зміни зовнішнього середовища, наприклад, як за мінімальний проміжок часу змінити напрямок розвитку чи кардинально змінити спеціалізацію тощо. Диференціація інструментів адаптації залежить від ринкової структури, у рамках якої функціонує суб'єкт господарювання і це є специфікою сільськогосподарської галузі, де наповненість структури визначається особливостями конкретних

просторових ринків. Як приклад, ринок досконалої конкуренції надає найменші можливості адаптації через нераціональність чи недоступність таких інструментів, як цінова або нецінова конкуренція та диференціація продукту. Монополія формує ситуацію з найбільшим можливим впливом суб'єкта на зовнішнє середовище, тобто тут переважає вектор асиміляції зовнішнього середовища під внутрішні властивості суб'єкта, домінуючою конкурентною стратегією монопольного ринку стає стратегія фокусування. Зміни конкурентного середовища мають потенціал відкриття для організації нових сприятливих можливостей, мати негативний вплив або їхня дія може бути невизначеною. Цим визначаються зміст, основні функції та завдання процесу адаптації.

Адаптація є складним процесом, який починається з комплексної діагностики та може закінчуватися реорганізацією структури підприємства. Адаптація стає для багатьох підприємств не лише способом виходу з кризового фінансового стану, а й метою забезпечення економічної безпеки за допомогою підвищення ефективності використання ресурсів, забезпечення гармонії позицій з суб'єктами зовнішнього середовища, збереження ринкових позицій.

1.3.7. Швидкість обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі лісокористування

Швидкість обігу фінансів. Фінанси підприємств є складовою фінансової системи країни. Тому стану фінансів підприємств залежить не тільки створення національного доходу та забезпечення фінансової стійкості держави, але й можливість задоволення суспільних потреб населення, зменшення рівня безробіття і соціальної напруги в суспільстві. Фінанси підприємства безпосередньо пов'язані із функціонуванням

грошового обороту і грошового обігу. Грошовий оборот характеризує рух грошей у формі капіталу, а грошовий обіг – у формі грошей [12, с. 8].

Грошовий оборот – це оборот капіталу фірми: грошові ресурси, сировина, матеріали, паливо незавершене виробництво; готова продукція; засоби в розрахунках тощо. Грошовий оборот здійснюється за допомогою грошового обігу – простого переміщення грошей між суб'єктами економічних відносин і етапами обороту капіталу. Отже, грошовий оборот відбувається за умови наявності грошової маси, яка може перебувати у двох формах: готівковій і безготівковій [67].

Складна взаємодія між різноманітними виробничими, торговими й інвестиційними процесами безпосередньо пов'язана з нагромадженням і вкладенням капіталу, формуванням та використанням кредитних ресурсів, які, в свою чергу, забезпечуються грошовим обігом. Здійснюючи купівлю-продаж товарів, надаючи різноманітні послуги чи виконуючи різні види зобов'язань, економічні суб'єкти (підприємства, зокрема лісового сектору) здійснюють розрахунки і платежі, які в сукупності утворюють грошовий обіг.

В економічній літературі грошовий обіг трактують як рух грошей у готівковій і безготівковій формах, що обслуговує реалізацію товарів та здійснення нетоварних платежів в економіці.

Для розкриття суті грошового обігу визначають його ознаки, основними серед яких є наступні:

- в основі грошового обігу лежить товарне виробництво. Тобто поява грошового обігу, як і грошей, зумовлена розвитком товарного виробництва та обміну, які виникли як результат суспільного поділу праці;

- перебування грошей в обігу є постійним на відміну від товарів, що надходячи у сферу обміну, послідовно виходять із неї у міру здійснення економічними суб'єктами актів купівлі-продажу;

- оскільки гроші опосередковують товарообмінні операції, то з ростом обсягів купівлі-продажу товарів і послуг повинен збільшуватися обсяг грошового обігу в країні;

- грошовий обіг бере участь в обслуговуванні створення, розподілу та обміну валового національного продукту, охоплюючи рух капіталів.

У сучасних умовах ринкової економіки грошовий обіг обслуговує кругообіг капіталу, обмін суспільного продукту, обіг товарів і послуг, рух позичкового капіталу, а також доходи різних верств населення. Тобто грошовий обіг в умовах ринкових відносин вирішує два основні завдання:

1) перерозподіляє гроші між різними секторами економіки, забезпечує перелив капіталу з однієї сфери ринку в іншу;

2) в самому процесі грошового обігу створюються нові гроші, які забезпечують задоволення потреби в них усіх ринкових сегментів [70].

Суб'єктами грошового обігу є всі юридичні та фізичні особи, що беруть участь у створенні, розподілі, обміні та споживанні валового національного продукту. Сюди зараховують і підприємства лісового сектору.

Економічною основою грошового обігу є процес суспільного відтворення. Суб'єкти цього процесу постійно одержують грошові доходи від реалізації належних їм ресурсів чи виготовлених ними продуктів, які зумовлюють відповідні грошові потоки. Разом з тим потоки руху грошей є не тільки результатом відтворювального процесу, а й важливою передумовою його успішного здійснення.

Швидкість обігу грошей характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей (гривня, долар тощо) використовується в середньому для реалізації товарів і послуг за певний період (рік, квартал, місяць). Швидкість обігу грошей, як і їх маса, впливає на економічні процеси не своєю абсолютною величиною, а її зміною протягом певного періоду – прискоренням чи уповільненням. Зміна швидкості обігу грошей

має істотні економічні наслідки: збільшує чи зменшує пропозицію грошей в обігу і цим впливає на платоспроможний попит і на витрати обігу; ускладнює чи полегшує регулювання грошового обігу; дає узагальнююче відображення зміни інтенсивності економічних процесів, що становлять основу грошового обігу.

Вплив на швидкість обігу грошей з боку товарної пропозиції визначається головним чином інтенсивністю тих економічних процесів, які він обслуговує: змінами обсягу, структури й ефективності суспільного виробництва, величини і швидкості товарних потоків на стадії обміну, розвитком ринкових зв'язків, збалансованістю ринку та ін. Чим глибший поділ суспільної праці, вища її продуктивність, тим частіше і більше кожний виробник вироблятиме товарів для сфери обігу, частіше продаватиме й купуватиме їх, зумовлюючи прискорення обігу грошей. Зростання ефективності суспільного виробництва скорочує період нагромадження вартості для цілей відтворення, прискорюючи повернення в обіг грошей, що обслуговують цілі нагромадження в межах окремих індивідуальних капіталів. Велике значення у подоланні стримуючого впливу грошових нагромаджень на обіг грошей має розвиток кредитних відносин і банківської системи. Завдяки йому навіть незначні за обсягами нагромадження грошей знову спрямовуються у сферу обігу, прискорюючи свій рух у межах обороту всього суспільного капіталу.

Достатньо часто в сучасній економічній літературі поняття оборотного капіталу, обігових ресурсів і оборотних активів ототожнюються.

Оборотний капітал підприємств лісового господарства – це ресурси, що витрачені на придбання чи виготовлення оборотних активів, які необхідні для забезпечення на підприємстві неперервності процесу виробництва і реалізації продукції та отримання прибутку [9, с. 13].

Однак оборотний капітал підприємств лісової галузі тісно пов'язана з їх специфічною особливістю – тривалим періодом лісовирощування, що залежить як від сил, факторів природи, так і від людської праці. Відповідно, особливості функціонування лісової галузі вимагають стабільного та достатнього фінансового забезпечення лісогосподарських та інших підприємств для отримання високих показників ефективності їх діяльності (як з фінансово-економічної, так і з екологічної та соціальної точок зору). За відсутності такого фінансування, у разі втрати лісогосподарськими та іншими підприємствами фінансової стабільності Україна матиме не лише негативні фінансово-економічні наслідки, але й соціальні та екологічні втрати; така ситуація також негативно відобразиться на цінності деревини, призведе до погіршення її товарної й асортиментної структури.

Для більшості підприємств лісового господарства основною частиною і базою усього фінансового капіталу є власний капітал, але діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм запозичення позикових ресурсів. За рахунок власних ресурсів підприємства створюють мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей, але потреба в ресурсах для створення запасів протягом року коливається. Особливо чітко це можна спостерігати в підприємствах із сезонним характером виробництва, до числа яких також належать і підприємства лісового господарства.

Можливість зміни (корегування) політики підприємства.

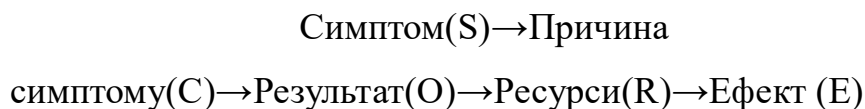
Функціонування підприємства у сучасних умовах відбувається як процес безупинного впровадження змін та максимізації корисних наслідків і ефективності від їх реалізації. Саме тому управління підприємством це, по суті – управління змінами різного роду, рівня, природи, масштабності тощо.

На сучасному етапі розвитку зміни (корегування) політики підприємства стають об'єктивною необхідністю реалізації стратегії та умовою ефективності їх функціонування на ринку.

Дослідження підходів сучасних науковців до визначення сутності поняття змін та їх характерних особливостей дозволило виконати їх групування за певними ознаками. Перша група науковців [166, 8, 15] при вивченні сутності змін акцентує увагу на джерелах їх походження. На думку авторів, зміни є частиною існування підприємства, але при цьому внутрішні зміни є вторинними, тоді як зовнішні – первинними. Друга група науковців при вивченні сутності змін розглядає їх як нововведення. О.Р. Савченко зазначає, що “зміни – це процес проведення нововведень в організації, вони можуть стосуватися практично будь-якого аспекту її діяльності. Метою змін є підвищення конкурентоспроможності підприємства й ефективності його діяльності” [227]. Третя група розглядає зміни через призму перетворюючих, трансформаційних процесів та явищ [134, с. 106]. Четверта група генерує комплексне визначення змін. Узагальнивши підходи науковців щодо сутності змін на підприємстві, під ними пропонується розуміти процеси менеджменту які безупинно відбуваються в діяльності підприємства, формуються під впливом середовища функціонування (внутрішнього та зовнішнього) та результатом яких є досягнення якісно-нового (зміненого) стану об'єкту управління.

Зміни (корегування) політики підприємства є складовою організаційних змін, оскільки впроваджуються в рамках певної організації (підприємства) та являються при цьому самостійним об'єктом управлінського впливу. Вони нерозривно пов'язані із становленням стратегічного управління як базисного елементу розуміння функціонування підприємства, як єдиної концепції передбачення майбутнього підприємства.

Зміст зміни (корегування) політики підприємства можливо описати через поєднання моделей “Зміни – Проблеми – Рішення” (запропонована І. Адізесом [290]) та моделі проблемного простору SCORE (запропонована Р. Ділтсом та Т. Епштейном [65]). Зокрема, модель SCORE показує, що на підприємстві, проблема, яка породжується змінами політики, є так званим “розривом”, між поточним станом підприємства (чинною стратегією) та майбутнім, бажаним станом (зміненою відповідно до потреб стратегією). Розв’язання проблеми потребує застосування поліваріантного рішення про зміст змін, розробка якого вимагає впровадження управлінських дій за схемою:

Серед основних напрямів зміни політики розвитку суб’єктів господарювання у галузі лісового господарства та сфері загалом можливо виділити групи які: спрямовані на загальний розвиток лісогосподарських підприємств і за своєю сутністю не є економічними; визначають економічні заходи, що направлені насамперед на покращення умов для ведення господарської діяльності в цій сфері; орієнтовані на фінансові важелі, впровадження яких сприятиме покращенню фінансового забезпечення роботи лісогосподарських підприємств, підвищенню їхньої фінансової спроможності щодо власного розвитку.

Впровадження ряду заходів та зміна політики лісогосподарських підприємств дозволить стабілізувати роботу та створити умови для їх поступового розвитку не залежно від того чи це приватне чи державне підприємство.

Аналіз можливостей розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі державного капіталу

1.4.1. Умови середовища для розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі державного капіталу

Як показує поточна ситуація, однією з передумов успішного перебігу реформ є належне інституціональне забезпечення та середовище, в якому ці трансформації мають відбуватися. Адже часто характерною є ситуація, коли перелік реформ чітко виписаний і орієнтований на провідні та ефективні західні моделі, а під час свого практичного впровадження не показує бажаних результатів. У значній кількості випадків причиною цього є інституціональні перешкоди, від подолання яких і залежить успішність або зворотній результат у проведенні трансформацій. Тому врахування цих особливостей та їх впливу є надзвичайно актуальним та необхідним.

Важливим питанням, як зазначається у розробках з інституціоналізму, є чітке розуміння поняття “інститут” та однозначність його тлумачення. Зазначимо, що до цих питань часто звертаються провідні вчені, що свідчить про актуальність піднятого питання. Особливо чітко ця ситуація прослідковується під час порівняння наукових текстів вітчизняних та зарубіжних. Зазначимо, що у подальших дослідженнях під поняттям “інститут” будемо розуміти систему правил та інших змістовно подібних понять, метою яких є унормування явищ і процесів. На противагу такому розумінню, є і інше – інститут як конкретна організаційна структура, установа, яка виконує покладені на неї функції. Разом з тим, зазначимо, що розуміння цього поняття значною мірою локалізується у подібному просторі щодо цілей та завдань. Таким чином, існує певний зв’язок між інститутами-правилами та інститутами-організаціями. Якщо перші формують уявлення і норми поведінки, то завданням інших є їх реалізація

та утвердження. Вони виступають конкретними гравцями, до сфери повноважень і компетенції яких належить впровадження норм та правил.

Інститути формують інституціональне середовище, яке є відносно стійкою, функціонально структурованою сукупністю норм. Поняття інституціонального середовища тісно пов'язується і є важливим елементом поняття інституціонального забезпечення, яку переважна більшість дослідників розуміє як сукупність або поєднання певних інститутів, які формують конкретні умови для діяльності суб'єктів.

Питання інституціонального забезпечення повинні враховувати аспекти різного масштабу. Перший з них (національний) є базовим для розвитку держави у цілому та визначається набором норм і правил, що охоплюють базові позиції у певній галузі.

Важливою для можливості регулювання є роль держави та державних органів влади – чи вони можуть впливати на процеси, які відбуваються в межах держави, чи їх вплив досить теоретичний. Бо, якщо уряд не має здатності впливати на внутрішні фінансово-економічні процеси, соціальні, то його здатність до дій відносно глобальних є мінімальною.

Ключовим елементом системи регулювання є база, яка спрямована на правову легітимізацію і підтримку діяльності у сфері регулювання впливу глобальних процесів. В Україні ця законодавча база формувалася з перших років незалежності і була відображенням як передового зарубіжного досвіду правового становлення держави, так і власних напрацювань тих років.

У структурному сенсі інституціональне середовище включає формальні й неформальні інститути, спрямовані на впорядкування трансформаційних процесів відновлення, відтворення й охорони земельних ресурсів, включення їх до господарського обігу, а також умови, які прямо чи опосередковано впливають на трансформаційні процеси.

Особливою складністю відзначається формування неформальних інститутів, які базуються на нормах, правилах та стереотипах поведінки землекористувачів, а не нормативно-правовій регламентації, унаслідок чого спостерігається значне відставання в економічному зростанні.

Щодо умов середовища і інституціональних особливостей його розвитку, для сфери землекористування існує сформований інституціональний каркас, який здатний забезпечити базове функціонування галузі. По-друге, інституціональний каркас не здатний повною мірою задовольнити поточні потреби сфери природокористування в цілому та його фінансово-економічного регулювання. При цьому, варто зазначити, що ці потреби постійно змінюються.

Інституціональне забезпечення повинно реагувати на трансформації потреб. Протягом останніх років актуалізувалося значення нових інструментів регулювання (капіталізація, корпоратизація тощо), однак інституціональне середовище не зреагувало повною мірою на ці запити. Якщо говорити про євроінтеграцію, то для значної кількості країн ЄС використання зазначених інструментів вже є звичним, а для України – дискусійним питанням.

Аналізуючи західні напрацювання, очевидно, що для європейських держав характерна ситуація, коли процес використання природних ресурсів значно відрізняється від українського – основні акценти спрямовані на інтеграцію до ринку та регулювання нових вартостей і якостей. Таким чином досягається екологоощадний та економічний ефект. Безперечно, що основою такої моделі є сформоване інституціональне середовище відповідно до потреб ринку.

Для сфери лісокористування ситуація є схожою. Якщо експерти вказують на дефіцит фінансових ресурсів, то це стосується і лісової галузі, як і подолання її сировинної спрямованості, боротьби з корупцією тощо.

Крім того, існують значні прогалини у сфері законодавчого забезпечення, які консервують можливості та потенціал галузі.

У цьому сенсі важливо акцентувати увагу на значному фінансовому потенціалі лісового сектору, першим кроком для активізації якого є формування прийнятних інституціональних норм як передумови побудови нових відносин, що забезпечуватиме як приватні, так і державні позиції.

Разом з тим, слід наголосити, що державні важелі регулювання розвитку цього сектору неможливо ігнорувати, адже їх оптимальне використання сприяє розвитку комплексу та реалізації його базових функцій.

Зазначені процеси здійснюють безпосередній вплив і на формування інституціонального середовища в лісовому секторі економіки. Загалом, проблеми інституціонального середовища обумовлюються впливом таких факторів, як низькі показники функціонування інститутів формального та неформального характеру, значна вірогідність виникнення інституціональних пасток, що суттєво гальмують як загальний розвиток сектору лісових ресурсів, так і його реформування.

Сформовані інститути різного характеру здатні розкрити тільки окремі потенційні моменти комплексу, забезпечити окремі потреби держави. Саме за таких умов ідеться про незадовільні параметри інституціонального забезпечення. Якщо зазначати про можливості інституціонального забезпечення перетворень, то, безперечно, воно потребує своєї суттєвої трансформації.

1.4.2. Загальний стан державних підприємств в аграрній галузі

На сьогодні підприємницька діяльність в Україні набуває свого поширення, якому сприяла земельна реформа та розвиток нових форм власності, створенню різних типів підприємств і форм господарювання.

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Фрагмент розподіл земель за формами власності та основними групами власників землі та землекористувачів приведено в табл. 1.5. та 1.6.

Таблиця 1.5

Фрагмент розподілу земель за формами власності основних груп власників землі та землекористувачів за період 2010-2016 рр.

Група власників землі та землекористувачів	Усього станом на 2016 рік, тис. га	Форми власності, 2016 до 2010, ±							
		державна		приватна		колективна		комунальна	
		тис. га	від земель відповідно ї групи, %	тис. га	від земель відповідно ї групи, %	тис. га	від земель відповідно ї групи, %	тис. га	від земель відповідно ї групи, %
Недержавні сільськогосподарські підприємства, у т. ч.:	15857,3	-1193,5	-7,5	10,3	0,1	-8,3	-0,1	0,1	0,0
колективні сільськогосподарські підприємства	92,4	-325,6	-352,4	-16,8	-18,2	-30,1	-32,6		
сільськогосподарські кооперативи	852,8	69,3	8,1	1,1	0,1	4,1	0,5		
сільськогосподарські товариства	10639,4	107,9	1,0	16,6	0,2	-14,5	-0,1		
підсобні сільські господарства недержавних підприємств, установ та організацій	55,9	-85,8	-153,5	2,0	3,6	-4,4	-7,9	0,1	0,2
інші	4216,8	-102,0	-2,4	-1,6	0,0	-8,1	-0,4		
Державні сг підприємства	1118,1	1068,2	95,5	-2,4	-0,2	0,0	0,0	0,1	0,0
Міжгосподарські підприємства	10,0	-34,9	-349,0	-5,4	-54,0	-1,8	-18,0		
Громадяни, яким надані землі у власність і користування, серед них:	20762,2	490,7	2,4	31418,0	151,3	6,5	0,0	0,3	0,0
селянські (фермерські) господарства	4465,4	614,5	13,8	284,4	6,4	-0,1	0,0		
ділянки для ведення товарного сг виробництва	9376,4	-800,3	-19,2	-4788,7	-51,1	-6,6	-0,1		

Джерело: розраховано за даними форми 2-зем за відповідні роки.

Після 2016 року статистика не велася.

Таблиця 1.6.

Фрагмент розподілу земель основних груп власників землі та землекористувачів за 2016 р.

№ рядку за 2-зем	Власники землі, землекористувачі та землі державної власності, не надані у власність або користування	Загальна площа	
		тис. га	%
1	Сільськогосподарські підприємства (всього земель у власності і користуванні)	16985,4	28,1
1.1	Недержавні сільськогосподарські підприємства - всього	15857,3	26,3
1.1.1	Колективні сільськогосподарські підприємства	92,4	0,2
1.1.2	Сільськогосподарські кооперативи	852,8	1,4
1.1.3	Сільськогосподарські товариства	10639,4	17,6
1.1.4	Підсобні сільські господарства недержавних підприємств, установ та організацій	55,9	0,1
1.1.5	Інші недержавні сільськогосподарські підприємства	4216,8	7,0
1.2	Державні сільськогосподарські підприємства - всього	1118,1	1,9
1.2.1	Держгоспи всіх систем	351,7	0,6
1.2.2	Сільськогосподарські науково-дослідні установи і навчальні заклади	500,7	0,8
1.2.3	Підсобні сільські господарства державних підприємств, установ, організацій	123,4	0,2
1.2.4	Інші державні сільськогосподарські підприємства	142,3	0,2
1.3	Міжгосподарські підприємства	10,0	0,0
2	Громадяни, яким надані землі у власність і користування	20762,2	34,4
2.1	Селянські (фермерські) господарства	4465,4	7,4
2.2	Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	9376,4	15,5
2.2.1	у тому числі на земельних частках (паях)	5028,3	8,3
2.3	Особисті підсобні господарства	3721,8	6,2
2.9	Ділянки для здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності	48,2	0,1
4	Промислові та інші підприємства	539,8	0,9
4.1	Підприємства добувної промисловості	139,5	0,2
4.2	Металургійні підприємства та підприємства з обробки металу	67,7	0,1
4.3	Підприємства з виробництва та розподілу електроенергії	57,0	0,1
4.4	Підприємства з виробництва будівельних матеріалів	42,5	0,1
4.5	Підприємства харчової промисловості та з перероблення сільськогосподарських продуктів	89,4	0,1
4.6	Підприємства інших галузей промисловості	143,7	0,2
8	Лісгосподарські підприємства	8653,7	14,3
9	Водогосподарські підприємства	255,8	0,4
11	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам	14,8	0,0
13	Всього земель	60354,9	100

Джерело: розраховано за даними форми 2-зем за відповідні роки.

Після 2016 року статистика не велася.

Аналіз таблиць свідчить про, те що найбільша частка земель країни знаходиться у власності і користуванні громадян – 34,4 %, з цих земель селянські фермерські господарства займають 7,4 % площ країни, ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 15,5 % та особисті підсобні господарства – 6,2 %. Наступну найбільшу частку земель країни знаходиться у сільськогосподарських підприємствах – 28,1 %, з яких у недержавних сільськогосподарських підприємствах 26,3 % та у державних сільськогосподарських підприємствах 1,9 %. З таблиць видно, що в Україні склались такі види сільськогосподарських підприємств: державні; кооперативні; міжгосподарські; агропромислові об'єднання; акціонерні товариства; фермерські господарства; приватні господарства селян тощо. Загальні і спеціальні умови їх створення визначає законодавство.

Зазначимо, що протягом останніх років частка суб'єктів господарювання у сільському господарстві складала близько 4% від загальної кількості суб'єктів. Так, за оперативною інформацією Держстатистики України, у таблиці 1.7. представлено кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання приведено станом на 1 листопада 2017 рік.

Таблиця 1.7

Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання, станом на 1 листопада 2017 рік

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²
Усього, од.	49415	49046	46199	45379	47697	45558
Господарські товариства	8235	8245	7750	7721	8700	6967
Приватні підприємства	4220	4095	3772	3627	3752	3215

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²
Кооперативи	848	809	674	596	738	448
Фермерські господарства	34035	34168	33084	32303	33682	34137
Державні підприємства	296	269	228	241	222	199
Підприємства інших форм господарювання	1781	1460	691	891	603	592
Усього, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Господарські товариства	16,7	16,8	16,8	17,0	18,2	15,3
Приватні підприємства	8,5	8,3	8,2	8,0	7,9	7,1
Кооперативи	1,7	1,6	1,4	1,3	1,5	1,0
Фермерські господарства	68,9	69,7	71,6	71,2	70,6	74,9
Державні підприємства	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4
Інших форм господарювання	3,6	3,0	1,5	2,0	1,3	1,3

Джерело: за даними Держстату України

Як видно з таблиці, що серед аграрних підприємств найбільшу питому вагу складають фермерські господарства, господарські товариства та приватні підприємства (приватно-орендні). Кооперативи, державні сільськогосподарські підприємства та підприємства інших форм господарювання мають найменшу питому вагу.

Державні сільськогосподарські підприємства діють на основі державної власності на землю і засоби виробництва відповідно до державного плану економічного і соціального розвитку. Вироблена продукція є державною власністю. Державне підприємство є юридичною особою, має самостійний баланс. До державних підприємств належать господарства науково-дослідних інститутів і станцій, навчальних закладів та підсобні господарства державних підприємств, які виробляють сільськогосподарську продукцію.

Тобто, економічна діяльність наразі представлена досить широким переліком суб'єктів господарювання різних форм власності, крім того відмітимо, що ефективність використання земель у підприємствах за рівнем прибутковості характеризується змінами у позитивну сторону по всіх представлених господарствах (рис. 1.6).

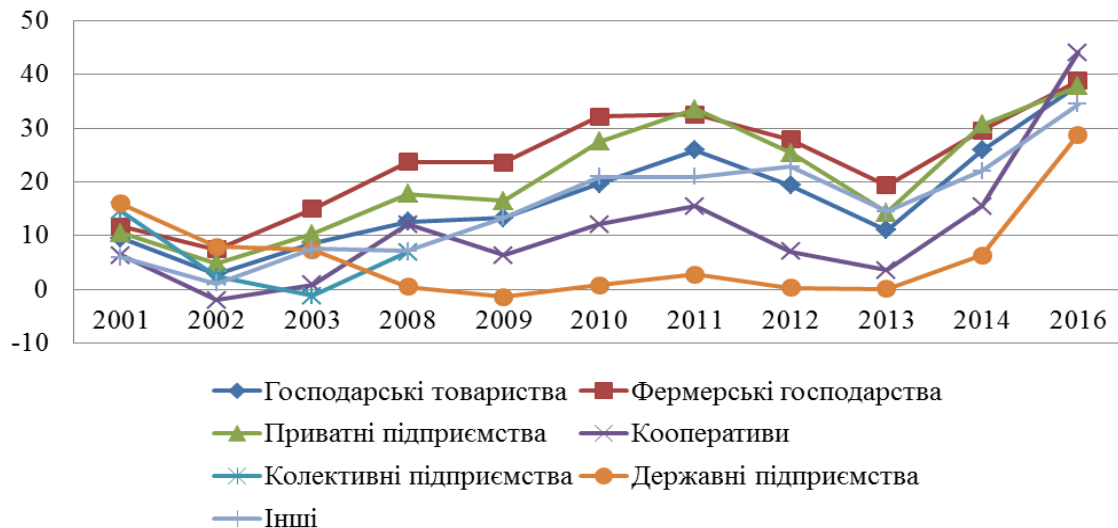

Рисунок 1.6 Ефективність використання земель у підприємствах різних форм господарювання за рівнем прибутковості, %

Незважаючи на те, що форми господарств мають різні площу, кількість, проте рівень прибутковості свідчить про ефективність використання земель у підприємствах різних форм господарювання. Проте, потрібно відмітити що, у порівнянні із 2001 роком, де державні підприємства були на першому місці за рівнем рентабельності серед інших форм, то вже в 2016 році вже найменший показник.

1.4.3. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств в аграрній галузі

Для ефективного функціонування агропромислового комплексу України нагальним є розвиток економічного потенціалу виробництва

сільськогосподарської продукції, орієнтованої на забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічну незалежність. Це можливо тільки за умови технічного оновлення аграрних підприємств та зміцнення виробничої спроможності всього аграрного виробництва. Одним із дієвих економічних інструментів, який сприяє розвитку національного агропромислового виробництва є лізинг, який в умовах обмежених фінансових ресурсів має бути формою матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств.

Для сприяння розвитку інвестиційної діяльності в сільському господарстві та його технічного переоснащення в 1997 році був створений Державний лізинговий фонд. Згідно Указу Президента України від 23 лютого 2001 року «Про додаткові заходи щодо подальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки» Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 11 квітня 2001 року утворив Національну акціонерну компанію «Украгrolізинг» на базі державного підприємства «Укрлізинг». В компанії діє 64 підприємства, які після корпоратизації 100% своїх акцій передали до статутного фонду «Украгrolізинг». Компанія утворена з метою реалізації державної політики в агропромисловій сфері, забезпечення ефективного функціонування та розвитку сільськогосподарського виробництва шляхом передачі сільгоспвиробнику на умовах фінансового лізингу машин і обладнання.

НАК «Украгrolізинг» належать до державних компаній лізингової структури, які створені за участю держави, є основним суб'єктом на ринку агrolізингу й виступає провідним посередником в цьому процесі. До її складу входять обласні філії та працює вона з кількома десятками виробників сільськогосподарської техніки. Реалізація державного фінансового лізингу проходить на основі контрактів поставки з постачальниками та угод фінансового лізингу із лізингоодержувачами шляхом спрямування Мінагрополітики України НАК «Украгrolізинг», як

виконавцю державної програми, асигнувань для здійснення програм запозичень для аграрних підприємств придбання основних виробничих засобів на основі фінансового лізингу.

Лізингові послуги, що надаються НАК «Укراгролізинг», мають двояке значення. З одного боку, вони носять комерційний характер, з іншого являють собою форму державної підтримки суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. Ринок фінансового лізингу можливо визначити як дворівневий, тобто на першому рівні знаходиться державна корпорація в особі «Украгролізинг», на другому рівні знаходяться юридичні особи лізингодавці та фінансові компанії, що акумулюють приватний капітал.

На відміну від приватних лізингодавців, умови надання фінансового лізингу державною компанією, свідчать, що найвигодніше укласти лізингові угоди, з погляду лізингоодержувача, з НАК «Украгролізинг», так як однією з важливих переваг пропонованої компанією схеми продажу на умовах лізингу є авансовий платіж у розмірі 12-15 % від вартості техніки, що купується, тоді як в приватних компаній він коливається від 20 до 50 %. Відсоткова ставка, що нараховується на залишок платежу, становить у НАК «Украгролізинг» 3,5 % річних у гривнях. На сьогодні, НАК «Украгролізинг» є однією з добре оснащених компаній України, яка має великий досвід у сфері інвестування ресурсів в агропромисловий комплекс країни. Варто зауважити, Наказом Фонду державного майна України від 8 червня 2018 року прийнято рішення про приватизацію державних акцій НАК «Украгролізинг».

Надання сільськогосподарської техніки та обладнання в лізинг компанією проходить такі етапи: вибір техніки або обладнання; оформлення заявки та надання документів згідно з переліком; укладання договору фінансового лізингу; укладання договору застави; отримання об'єкта лізингу та його страхування.

Таблиця 1.8.

Діагностика показників функціонування НАК «Украгролізинг»

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	Засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва. показники: основні засоби, їх зміна (зростання, зменшення)	Зменшення. При цьому суттєвих змін у вартості основних засобів за звітний 2020 рік не було	Основні засоби належать на праві власності, обмежень на їх використання не існує, за кожною основною групою використовуються за своїм призначенням, мають задовільний стан. Первісна вартість основних засобів станом на кінець 2020 року становить 72 444 тис.грн., знос - 59 249 тис.грн., залишкова вартість – 13 195 тис.грн. Коефіцієнт зносу основних засобів становить 81,8%
Інвестиції	показники: надходження інвестицій до підприємства, інвестиційна нерухомість, інвестиційна привабливість	За останніх 5 років значного придбання та відчуження активів не відбувалось. Значних інвестицій або придбання, пов'язаних з господарською діяльністю, компанія не планує	Чистий рух фінансів від інвестиційної діяльності – зменшення в 2020 р. щодо 2019 р.
Прибутковість	показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку. Компанія є прибутковою.	Чистий рівень прибутку в 2020 р. більший за попередній рік.	Прибуток, передбачений фінансовим планом компанії на 2021 рік становить 3 300 000 гривень, згідно річного звіту компанії за 2020 рік. У 2020 році укладено 154 договори на загальну суму 187 386,97 тис. грн., але вони не виконані. «Украгролізинг» працює на власних ресурсах, що є в статутному капіталі.
EBITDA	прибутки до вирахування	Основні фінансові показники взяті з	Виручка 2016 рік – 5,5 млн дол США, в 2018 – 4,6

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	фіскальних платежів, процентів і амортизації. показники: EBITDA	інформації на аукціон для приватизації компанії в 2019 році	EBITDA 2016 рік – -1,7, 2018 рік – -1,8 EBITDA маржа, % 2016 рік – -30,3%, 2018 рік – -40,3% Чистий прибуток 2016 рік – 0,22, 2018 рік – -0,0 Маржа чистого прибутку, % 2016 рік – 4,0%, 2018 рік – -0,1% Активи 2016 рік – 16,4, 2018 рік – 15,5
Рентабельність	це співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках. Є рентабельність продукції, рентабельність виробничих фондів	Компанія працює на власних ресурсах, що є в статутному капіталі, наразі річна ставка 16%. Рентабельність активів у 2020р. нижча інфляції, це вказує на реальне знецінення вартості наявних у компанії активів.	Показник валової рентабельності показує додатне значення у 2020р. Необхідний подальший пошук можливостей для збільшення обсягу продажів товарів та послуг для максимізації кінцевого фінансового результату.
Платоспроможність	можливість виплат компанією. показники: оплата за банківськими запозиченнями, по акціям виплати	Значення поточної ліквідності знаходиться вище нормативної межі (1,5), що вказує на низьку імовірність втрати платоспроможності у найближчій перспективі.	Показники стійкості та платоспроможності., частка одиниці: фінансова автономія 2019 р. – 0,98 , 2020 р. – 0,97 поточна ліквідність 2019 р. – 16,01, 2020 р. –

Як висновок, фінансовий лізинг є доволі дієвим механізмом для технічного забезпечення й модернізації агровиробництва. Стратегія державної політики у цій сфері потребує трансформації принципів її реалізації. Як свідчить діяльність НАК «Украгролізинг», компанія не може достатньою мірою задовольнити потреби аграріїв у лізингових послугах.

Саме тому потрібно змінювати пріоритети лізингової політики в Україні, а саме орієнтація на світові стандарти якості сільськогосподарської техніки, що передбачає активну взаємодію національних лізингових компаній із закордонними виробниками техніки; формування належної системи законодавства, яке б не лише визначало основні поняття та принципи лізингової діяльності, а й належним чином стимулювала поширення таких операцій; система лізингових послуг має формуватися не в особі однієї державної компанії, а великою кількістю приватних структур, які зможуть повною мірою забезпечити потреби аграрної сфери; розроблення в межах проведення адміністративної реформи комплексної державної програми сприяння розвитку лізингової діяльності в Україні.

Активізація ринку експортних операцій з зерновими, формування нових форм та методів державної підтримки аграрного сектора з метою продовольчої безпеки країни змушують державу до пошуку нових способів уникнення великої кількості фінансових ризиків або адаптації до них, використовуючи світовий досвід на аграрному ринку.

Одним із методів зменшення фінансових ризиків є хеджування похідними фінансовими інструментами, що дозволяє знизити або відтермінувати фінансові ризики неплатежів. Форварди укладаються з метою реального постачання відповідного активу для страхування від можливих несприятливих цінових змін на цей актив. Форвардні закупівлі є однією з програм державної підтримки, участь у якій беруть тільки сільськогосподарські підприємства. Форвардний механізм закупівлі застосовується для забезпечення продуктової безпеки країни, уникнення цінового коливання на продовольчі товари й квотування сільськогосподарських товарів. З цією метою створено за рішенням Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2013 р. ПАТ «Аграрний фонд», де 100% товариства належить державі в особі Міністерства аграрної політики та продовольства України. Механізм діяльності компанії побудований на

основі форвардних операцій та спотових закупівель й основною функцією державного регулювання є сформувати необхідний обсяг продукції для регулювання цін на продукти першої необхідності за допомогою інтервенційного фонду. Якраз це призначення й покладено на АТ «Аграрний фонд», де компанія накопичує дешеві запаси продукції та у випадку різкого підвищення цін повинна проводити товарні інтервенції на ринку для їх стримування.

Наразі, АТ «Аграрний фонд» є провідним оператором аграрного сектору України, метою діяльності компанії є створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства, функціонування ринку сільськогосподарської продукції, підтримки вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, а також одержання прибутку від провадження господарської діяльності відповідно до законодавства. Компанія є ключовим учасником українського зернового ринку, його частка вітчизняного харчового зерна становить 20%, при цьому частка в обсязі торгових операцій із борошном становить 13%.

Основна діяльність підприємства – це закупівля зерна шляхом укладання форвардних (попередніх) контрактів. Щорічно компанія закуповує до 1 млн. тон зернових саме шляхом укладання форвардних контрактів. Сутність форвардної програми полягає в тому, що коли в агровиробника виникає брак коштів, він звертається до АТ «Аграрного фонду», де під заставу майбутнього врожаю, виплачується сільгоспвиробнику аванс в розмірі 60–70% від загального обсягу поставки за договором. Остаточний розрахунок відбувається за ринковими цінами на момент поставки зерна на склади. Відповідним чином аграрій отримує потрібні йому обігові кошти ще до збору врожаю й реалізовує його за ринковими цінами, а АТ «Аграрний фонд» отримує компенсацію за користування грошима та зерно, яке потім переробляє на борошно і реалізовує на внутрішньому ринку.

АТ «Аграрний фонд» не потребує додаткової застави. Гарантією є зерно майбутнього врожаю, на закупівлю якого укладено контракт. Додатковою вимогою від компанії є обов'язкове страхування врожаю.

У 2019 році Аграрний фонд був тринадцятим великим державним підприємством за вартістю активів і десятим за доходами.

Рентабельність капіталу протягом періоду 2014-2018 рр. була незначною, хоча 2019 року показники різко впали. За результатами внутрішнього аудиту збитки були минулими роками, а через незаконні оборудки реальні фінансові показники компанії приховувалися. Також негативним досвідом діяльності є адміністративне обмеження максимальних цін реалізації, що призводило до того, що товар узагалі зникав з ринку і з'являвся на «чорному ринку» за більш високою ціною. При цьому, Антимонопольний комітет не зміг своєчасно впливати на ситуацію, оскільки надто повільно проходили перевірки. Як наслідок державні форвардні закупівлі стали дієвим фінансовим методом щодо регулювання цін на продовольчі товари першої необхідності шляхом інтервенційних заходів.

Дані фінансових звітів попередніх років свідчать, що діяльність тоді ще ПАТ «Аграрний фонд» була прибутковою, так, наприклад, у 2017 р. сплачено податків до зведеного бюджету 290,5 млн. грн. та дивідендів на користь держави 211,5 млн. грн., що є позитивною стороною для державного бюджету країни, при цьому забезпечено фінансування сільськогосподарських підприємств через укладання форвардних контрактів.

Державні форвардні закупівлі на аграрному ринку України сільськогосподарської продукції стали дієвим механізмом з державного регулювання цін та ефективною програмою підтримки аграрних товаровиробників. Акціонерне товариство «Аграрний фонд» може бути ефективним державним підприємством в конкурентному середовищі й

відповідно до свого завдання гарантувати продовольчу безпеку країни й надалі, але тільки в законодавчому полі.

Таблиця 1.9.

Діагностика показників функціонування АТ «Аграрний Фонд»

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва. показники: основні засоби, їх зміна (зростання, зменшення)	Зменшення	Спостерігається послаблення господарського потенціалу, на що вказує зменшення суми активів на 46,32%. Тобто у товариства значно скорочується обсяг наявного у розпорядженні майна. Дохід від продажу товарів і послуг зменшується не настільки швидко, як активи, вказує на підвищення ефективності управління обмеженим обсягом доступних ресурсів
Інвестиції	ресурси для підтримки розвитку компанії. показники: надходження інвестицій до підприємства	Від’ємні	Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств за 2019 рік – 566639 тис. грн., за 2020 рік – 326639 тис. грн., абсолютний приріст – -240000 тис. грн. відносний приріст – -42,36%
Прибутковість	показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку. Компанія є прибутковою?	не прибуткова	Відбувається зниження чистого доходу від реалізації товарів та послуг на 43,87%, що вказує на низьку конкурентоспроможність в динамічному середовищі. Сума чистого збитку компанії становить 275547 тис. грн. у 2020 році, це вказує на деградацію компанії та недостатню якість поточної бізнес-моделі
EBITDA	прибутки до вирахування фіскальних платежів,	Рентабельність продажів (валовий продукт): 2019 – 4,57%, 2020 –	Показник валової рентабельності демонструє плюсове значення у 2020р. Такі дані демонструють про необхідність подальшого

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	процентів і амортизації. показники: EBITDA	9,33% Рентабельність продажів (EBITD): 2019 – -97,9%, 2020 – -12,43% Рентабельність продажів (чистий прибуток): 2019 – -97,9%, 2020 – -12,43%	пошуку можливостей для збільшення обсягу продажів товарів та послуг для максимізації кінцевого фінансового результату.
Рентабельність	це співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках. € рентабельність продукції, рентабельність виробничих фондів	Рентабельність активів – -11,57% Рентабельність власного капіталу – -21,28 % при середньої дохідності альтернативних інструментів 6,1%	Рентабельність активів у 2020р. нижча інфляції (інфляція 5%), що свідчить про реальне знецінення вартості наявних у компанії активів. Перевищення дохідності за альтернативним інструментом рентабельності власного капіталу вказує, що спостерігається значний недоотриманий прибуток, що міг би бути згенерований у випадку продажу частки компанії та спрямування вивільнених коштів на фінансовий ринок
Платоспроможність	можливість виплат компанією. показники: оплата за банківськими запозиченнями, по акціям виплати	Фінансова автономія 2019 рік – 0,46 частка одиниці, 2020 рік – 0,7 Абс приріст, + Відн. приріст – 50,47% Поточна ліквідність 2019 рік – 0,36 частка одиниці, 2020 рік – 0,71 Абс. приріст, + Відн. приріст – 94,79%	Спостерігається підвищення фінансової незалежності товариства, про що свідчить динаміка коефіцієнта фінансової автономії. На кінець 2020р. підприємство спроможне самостійно профінансувати 69,58% своїх активів. Але Значення поточної ліквідності знаходиться нижче нормативної межі (1,5), що може вказувати на імовірність втрати платоспроможності у найближчій перспективі.

1.4.4. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств в лісовій галузі

Державне підприємство «Радехівське лісомисливське господарство». Ліси підприємства розташовані в північно-східній частині Львівської області, площа держлісгоспу 60300 га з якої вкрито лісовою рослинністю 31371,5 га (90%). В структурі підприємства функціонує вісім лісництв. Діяльність ДП «Радехівське лісомисливське господарство» направлена на вирощування садівного матеріалу в лісових шкільках, що використовують для озеленення населених пунктів, частково для доповнення лісових культур, а також реалізуються іншим організаціям для чого була створена постійна лісонасіннева база; лісовідновлення, що проводиться переважно шляхом садіння лісових культур. Основні показники діяльності державного підприємства представлені в табл. 1.10.

Таблиця 1.10.

Основні показники діяльності за 1 півріччя 2022 р. ДП «Радехівське лісомисливське господарство»

Назва показника	Показник
Загальна площа держлісфонду	60,30 тис. га.
Заготівля деревини, всього	44059 м ³ .
<i>в тому числі</i> від рубок головного користування:	33197 м ³
Обсяг реалізації продукції	98809 тис. грн.
<i>в тому числі</i> внутрішній ринок на експорт	79423,4 тис. грн. 19385,6 тис. грн..
Перероблено деревини на власних виробничих потужностях	9749 м ³
Випуск продукції переробки	26936 тис. грн.
Чисельність штатних працівників	405 осіб.
Середньомісячна заробітна плата	20508 грн.
Сплачено податків до зведеного бюджету	30051 тис. грн.
<i>в тому числі</i> до місцевого бюджету	8366 тис. грн.
Сплачено Єдиного соціального внеску	7341 тис. грн.

Джерело: [64].

Для оцінки ефективності діяльності підприємства розглянемо ряд показників функціонування державного підприємства табл. 1.11.

Таблиця 1.11.

**Діагностика окремих показників функціонування ДП
«Радехівське лісомисливське господарство»**

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
Прибутковість	Відображає фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності. Для аналізу лісового господарства часто використовують показник чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на 1 га земель. Спостерігається незадовільна тенденція зниження показника який після дворічного зростання пішов на спад. Показник є вищим за середній по регіону та в країні в цілому.	1,4 тис. грн.	Підприємству необхідно акцентувати особливу увагу на необхідності підвищення результативності використання ресурсів, що може бути досягнута шляхом збільшення доданої вартості завдяки раціональному використанню сировини та енергоспоживання на всіх етапах ланцюжка доданої вартості, а також мінімізації втрат лісосировини, тим самим зменшуючи кількість відходів.
Рентабельність	Показує внутрішні резерви суб'єкта господарювання для розвитку в перспективі; вказує наскільки продуктивно підприємство використовує матеріальні, трудові, грошові та інші ресурси. Протягом досліджуваного періоду показник був низьким.	1,1 %	Низький рівень фінансових можливостей підприємства зумовлює необхідність акцентувати особливу увагу на підвищенні результативності використання всіх ресурсів підприємства.
EBIDTA	Розраховується на основі фінансової звітності, вказує наскільки прибуткова діяльність підприємства без урахування амортизаційних відрахувань. Дозволяє визначити ефективність діяльності незалежно від заборгованості від методу	9,0 %	Показник свідчать про низьку фінансову можливість підприємства для забезпечення збалансованого лісогосподарювання.

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
	нарахування амортизації.		
Рентабельність активів	Фінансовий показник ефективності ведення бізнесу, який вказує на результативність використання підприємством свого майна, включаючи запозичення.	3,0 %	Низький рівень професіоналізму менеджменту, що прямо впливає на розмір потенційного прибутку від інвестування. Впровадження ефективної політики управління оборотними активами забезпечить максимізацію прибутку підприємств з подальшим його спрямуванням на забезпечення збалансованого лісогосподарування.
Платоспроможність (коефіцієнт ліквідності)	Показник встановлює здатність підприємства швидко перетворити активи на гроші. Дозволяє оцінити стан платоспроможності підприємства і здатність погашати свої поточні зобов'язання вчасно та в повному обсязі. Підприємство є ліквідним, однак показник скоротився з 2016 р. в 3 рази.	60,0% (поточна) 36,4% (швидка)	Негативна динаміка показника свідчить про зменшення оборотних активів та збільшення вартості позикових ресурсів, як результат, до прямих фінансових втрат. Підприємство не може скористатися вигідними комерційними можливостями, що виникають.
Основні засоби	Сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом. Об'єкт основних засобів визнається активом. Протягом 2016-2020 рр. спостерігається збільшення амортизаційного зносу.	30146 тис. грн. (первісна вартість) 76% (знос)	На підприємстві є проблеми, які пов'язані як з високим рівнем фізичного спрацювання та морального старіння виробничого резерву. Своєчасне оновлення та модернізація основних засобів, впливає на підвищення ефективності лісогосподарської діяльності та на фінансовий стан підприємств в цілому.

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
Інвестиції	Економічні ресурси, які направляються на збільшення реального капіталу (розширення або модернізацію виробничого процесу). Варто розглядати як найбільш активну форму використання накопиченого капіталу.	1413 тис. грн. (<i>капітальні</i>) 40 грн. (<i>у розрахунку на 1 га земель лісового призначення</i>)	Необхідність інтенсифікації процесів інвестицій, адже постійне зниження технічного і технологічного забезпечення є однією з причин зниження ефективності розвитку підприємства. Більшість інвестицій спрямовувалося на ремонт застарілого обладнання, а впровадження новітніх екологічних та ресурсозберігаючих технологій залишалося без належного фінансування.
Фіскальні платежі	В лісовому секторі включають плату за спеціальне лісокористування, класичні податкові платежі, штрафи та інші платежі, пов'язані з господарським освоєнням лісоресурсного потенціалу.	660 грн. (<i>у розрахунку на 1 га земель ліс. призначення</i>)	Підприємство є одним з найбільших платників податків у регіоні. Обсяги фінансування лісових земель нижчі від податкового навантаження.

Джерело: складено автором на основі [64].

За даними Державної агенції лісових ресурсів ДП «Радехівське лісомисливське господарство» є прибутковими, однак спостерігався спад протягом 2017–2019 рр. Економічна віддача 1 га земель лісогосподарського призначення у середньому в 2020 р. становила менше 1,4 тис. грн., що на 17% нижче ніж в 2018 р. Однак цей показник є вищим чим середній по Львівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства (966 грн).

Рівень рентабельності протягом 2016–2020 р. був низьким і варіював у межах 1-1,3% (нормою рентабельності чистого прибутку є діапазон в межах 6-12%). Рентабельності валового прибутку за 5 років скоротився на 9,7 в.п. та спостерігається зростання рентабельності за EBITDA з 5,94% до 9,0%. Рівень рентабельності підприємства у першу чергу залежить від його забезпеченості відповідними технічними засобами, обладнанням. Статистичні дані свідчать про стійку тенденцію до зростання зносу. При цьому темпи зростання забезпеченості основними засобами відстають від темпів приросту зносу основних засобів. Забезпеченість основними засобами (залишкова вартість в розрахунку на 100 га площі) в 2020 р. становила 20,4 тис. грн. що на 29% менше попереднього року.

Значення коефіцієнтів ліквідності підприємства за 2016-2020 рр. не були нижчим від нормативних, що свідчить про повну платоспроможність і здатність погашати свої поточні зобов'язання вчасно та в повному обсязі.

За 2016-2020 рр. темпи приросту зносу основних засобів по підприємству перевищують темпи зростання забезпеченості основними засобами. Якщо в 2016 р. ступінь зносу основних засобів становив 49% то в 2020 р. склав 76%. Така ситуація вказує на необхідність оновлення виробничого обладнання лісгосподарської діяльності шляхом удосконалення інструменту інвестицій. Адже інвестиції напряду впливають на темпи розвитку підприємства та напряду визначають рівень матеріально-технічного забезпечення, і передусім, рівень модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних засобів.

Державне підприємство «Рава-Руське лісове господарство» Загальна площа Рава Руського лісгоспу складає 32019 га, з них – лісові землі – 30241 га (94%), у тому числі вкриті лісовою рослинністю – 28024 га 85% від загальної площі; нелісові землі – 1778 га (6%). В структурі підприємства функціонує дванадцять лісництв [63].

Найбільш повну оцінку ефективності діяльності підприємства можливо отримати за результатами аналізу ряду показників функціонування табл. 1.12.

Таблиця 1.12

**Діагностика окремих показників функціонування «Рава-Руське
лісове господарство»**

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
Прибутковість	Показник відображає рівень економічної ефективності лісоресурсного потенціалу.	Протягом 2016-2018 рр. показник чистого доходу у розрахунку на 1 га земель лісогосподарського призначення мав тенденцію до зростання та в 2020 р. був вищим чим 2019 р. та є вищим за середній по регіону і в країні в цілому.	На підприємстві варто звернути увагу на необхідності більш ефективного обліку переваг лісових земель і створенні механізмів для оплати їх результатів (екосистемні послуги). Для збільшення прибутковості підприємства варто впроваджувати інноваційні напрями розвитку та посилювати міжнародне співробітництво.
Рентабельність	Показує внутрішні резерви підприємства для розвитку в перспективі. Рівень рентабельності у першу чергу залежить від забезпеченості підприємства відповідними технічними засобами, обладнанням. Спостерігається	0,7 %	Свідчить про зменшення фінансових можливостей підприємства для забезпечення ефективного розвитку.

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
	стабільно низьке значення показника рентабельності.		
EBIDTA	Дозволяє визначити ефективність діяльності ДП незалежно від заборгованості від методу нарахування амортизації.	Показник мав тенденцію до зменшення протягом 2016-2020 рр. 6,7 %	Показник встановлює низьку фінансову можливість підприємства для забезпечення збалансованого розвитку.
Рентабельність активів	Найбільш значущих показників оцінки прибутку підприємства та вказує на результативність використання підприємством своїх активів.	1,7 %	Свідчить про імобілізацію (знерухомилення) власного капіталу та погіршення у 2020 р. порівняно з 2016 ситуації з фінансовим забезпеченням розвитку.
Платоспроможність (коефіцієнт ліквідності)	Ліквідність характеризує фінансовий стан підприємства, зокрема змогу погасити свою заборгованість за рахунок власних ресурсів.	Значення коефіцієнтів ліквідності за 2016-2020 рр. не були нижчими від нормативних, в порівнянні з попередніми роками зросли. 66,4% (поточна) 29,2% (швидка)	Повна платоспроможність підприємства і здатність погашати свої поточні зобов'язання вчасно та в повному обсязі.
Основні засоби	Зростання зносу частково пов'язані з відсутністю необхідного обсягу оборотних ресурсів для модернізації виробництва.	29539 тис. грн. (первісна вартість) 72% (знос)	Прослідковується необхідність оновлення виробничого обладнання шляхом удосконалення інструменту інвестицій у складі фінансово-економічного механізму

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
	Своєчасне оновлення та модернізація основних засобів, впливає на підвищення ефективності діяльності та на фінансовий стан підприємства.		
Інвестиції	Напряму впливають на темпи розвитку підприємства, стимулюють гарантування досягнення збалансованого використання лісових ресурсів та напряму визначають рівень матеріально-технічного забезпечення та модернізації реконструкції та технічного переоснащення основних засобів.	1974 тис. грн. (капітал ьні) 62 грн. (у розрахунку на 1 га земель лісового призначення)	На підприємстві простежується інвестиційний дефіцит, що не сприяє забезпеченню прийняттого рівня капіталізації і підвищення частки продукції з високою доданою вартістю у лісопереробних підрозділах.
Фіскальні платежі	Податки, сплачені підприємствами до бюджетів усіх рівнів є один з основних економічних результатів їх роботи.	770 грн. (у розрахунку на 1 га земель лісового призначення)	Підприємство є одним з найбільших платників податків у регіоні. Обсяги фінансування лісових земель нижчі від податкового навантаження.

Джерело: складено автором на основі [63].

Хоча підприємство є прибутковим за досліджуваний період, проте спостерігається стабільно низьке значення показника рентабельності.

Значення коефіцієнтів ліквідності підприємства за 2016-2020 рр. не були нижчим від нормативних, що свідчить про його повну платоспроможність і здатність погашати свої поточні зобов'язання. Однак негативна динаміка зменшення коефіцієнта ліквідності свідчить про зменшення оборотних активів та збільшення вартості позикових ресурсів, і, як результат, до прямих фінансових втрат.

Усі досліджувані показники рентабельності на підприємстві мали тенденцію до зменшення у 2020 р. порівняно з 2016 р., проте в середньому по регіону перевищення цього показника у 2019 р. становить 1,28% (відносно 22%). Зокрема, рентабельність активів за п'ять років зменшилась майже в чотири рази, а рентабельність за EBITDA в 1,1 рази, що свідчить про зменшення фінансових можливостей підприємства. Саме за допомогою цих показників потенційні інвестори можуть визначити ефективність та доцільність вкладання фінансів у підприємство.

Дослідження ступеня зносу основних засобів свідчить про стійку тенденцію до зростання зносу. При цьому за 2016-2020 рр. темпи зростання забезпеченості основними засобами відстають від темпів приросту зносу основних засобів. Отже, на підприємстві мають місце проблеми, які пов'язані як з високим рівнем фізичного спрацювання та морального старіння фондів. Необхідна активізація процесів оновлення основних засобів на виробництві та впровадження сучасних технологій. За нинішнього податкового навантаження на підприємство його власні фінансові можливості є нижчими за норму та потребує розширення джерел фінансування як за рахунок державних так і приватних фінансових ресурсів.

1.4.5. Дотримання принципів сталості для цих підприємств в аграрній галузі

Державне публічне акціонерне товариство "Національна акціонерна компанія "Украгролізинг". Перспективи подальшого розвитку емітента. Зважаючи, що важливим є можливості розвитку сільського господарства, , зрозуміло, що лізинг сільськогосподарської техніки стає дедалі важливішим в Україні. Сільське господарство забезпечує 13% ВВП країни протягом декількох останніх років. У цілому, за прогнозами експертів, у 2021-2022 роках збережеться висока частка сільського господарства у ВВП країни (на рівні 12-13%). Для сільгосптоваровиробників, задіяних в агропромисловому секторі країни, - придбавати техніку вітчизняного та іноземного виробництва на умовах фінансового лізингу на сприятливих умовах є хорошою інвестицією.

У сільгосптоваровиробника з'являється можливість придбати техніку та обладнання за доступними цінами. Розрахунок вартості відбувається винятково в момент здійснення операції. Окрім цього, в сфері надання послуг з фінансового лізингу в аграрному секторі торгівельні націнки істотно знижені, а строки запозичення навпаки, збільшені. Такий підхід не тільки робить підприємства платоспроможними в складні періоди, але й дає можливість розвиватися компаніям, які займаються виробництвом сільгосптехніки. Проте, Мінекономіки оцінює падіння ВВП України у 2020 році в 4,2%, що пов'язано з пандемією COVID-19. За прогнозами міністерства, у 2021 році очікується відновне зростання вітчизняної економіки.

Структура лізингового портфеля в Україні за галузями на початок 2020 року показує, що транспорт (23%) та сільське господарство (20%) є найпоширенішими галузями, які використовують послуги лізингу в Україні. На ці дві галузі разом припадає 43% лізингового портфеля. Тому,

надання Компанією сільськогосподарської техніки, обладнання та 31 транспортних засобів комерційного використання на умовах фінансового лізингу є досить перспективними напрямками діяльності. З покращенням економічної ситуації зростатиме важливість менш ліквідних активів лізингу.

Харчова промисловість також потребуватиме обладнання для переробки, особливо м'яса та овочів. Наразі фермери найбільш зацікавлені в техніці для збирання врожаю зернових. Проте в найближчому майбутньому комбайни для збирання цукрового буряка та картоплі стануть більш механізованими, а отже буде зацікавленість у тому, щоб отримати їх у лізинг. Є також величезний потенціал для лізингу у виробництві олії з кукурудзи, сої та ріпака. Основою діяльності Компанії є забезпечення потреб аграріїв у сільськогосподарській техніці та обладнанні, а також зміцнення позицій Компанії на ринку лізингових послуг, як компанії, яка має високий ступінь надійності та компетентності у реалізації лізингових проектів.

Національна акціонерна компанія "Украгролізинг" в цілях розвитку агропромислового комплексу за допомогою фінансового лізингу здійснює поповнення та оновлення технічних засобів виробників. Для досягнення поставлених цілей Компанія працює спільною згуртованою командою, яка прагне забезпечити максимально високий рівень задоволення клієнтів якісним та професіональним обслуговуванням.

Можливі перспективи подальшого розвитку Компанії: збільшення обсягів лізингових операцій та активів Компанії; збільшення дохідної та оптимізація витратної частини діяльності; забезпечення прибуткової діяльності Компанії; збереження та розширення діючої клієнтської бази.

Дотримання принципів сталості. Як раніше було зазначено, підприємництво у сфері природокористування – комплекс ініціатив, що реалізуються за допомогою системи інструментів в бізнес-середовищі з

метою отримання прибутку при дотримання природоохоронних вимог. Ці вимоги тісно пов'язуються з принципами сталості і можливістю побудови сталої бізнес-моделі.

Таблиця 1.13

Дотримання принципів сталості для «Украгролізинг»

Принцип	Можливість дотримання	Авторська оцінка (в балах – 5 – max)
стала орієнтація підприємництва	дотримання	4,0
можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції	дотримання	4,0
системні підходи до організації функціонування. Системи продукт-сервісу впроваджуються?	дотримання	4,0
врахування позицій стейкхолдерів	дотримання	4,0

Акціонерне товариство «Аграрний фонд». Фонд підтримує вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та прагне отримувати прибуток від господарської діяльності. Аграрний фонд є акціонерним товариством, його суб'єктом власності є Мінекономіки. Статут компанії, прийнятий 2020 року, передбачає створення незалежної наглядової ради, що також є вимогою законодавства. Однак при не створеній наглядовій раді статут надає відповідні функції загальним зборам акціонерів. До сьогоднішнього дня незалежної наглядової ради в Аграрному фонді не створено, й плани щодо початку висунення кандидатів є невизначеними. Правління (колегіальний виконавчий орган) Аграрного фонду складається з чотирьох членів, включно з виконуючим обов'язки (тимчасовим) Головою правління, призначеним у травні 2020 року.

Таблиця 1.14

**Дотримання принципів сталості для акціонерного товариства
«Аграрний фонд»**

Принцип	Можливість дотримання	Авторська оцінка (в балах – 5 – max)
стала орієнтація підприємництва	низький рівень	1,0
можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції	низький рівень	1,0
системні підходи до організації функціонування. Системи продукт-сервісу впроваджуються?	низький рівень	1,0
врахування позицій стейкхолдерів	низький рівень	1,0

РОЗДІЛ II

СИСТЕМНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Показники розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: первинний рівень

2.1.1. Загальний стан розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: первинний рівень (агрохолдинги)

Майже половина всіх товарів, які експортує Україна – це продукція агрогалузі та харчової промисловості. Тому внесок агрокомпаній в економіку складно переоцінити.

Агрохолдинг (від “агро” та англ. holding “тримання”) – група юридичних осіб, що здійснюють сільськогосподарську діяльність і діяльність з реалізації сільгосппродукції.

Сільськогосподарські підприємства, що беруть участь в агрохолдинговій структурі, отримують поштовх до фінансового оздоровлення, перспективи сталого функціонування, можливість використання пільгових інвестиційних і кредитних ресурсів, централізоване постачання ПММ, запасних частин, нової техніки й обладнання, розширення ринків збуту сільгосппродукції, що забезпечує її гарантований і вигідний збут.

Створенню агрохолдингів сприяє необхідність заробляти в продовольчому ланцюгу. Вони можуть отримувати доходи не тільки на стадії виробництва продукції, а й на стадії переробки чи продажу кінцевому покупцеві. Створення агрохолдингу дає можливість власнику

організувати систему контролю над виробництвом, логістикою, переробкою і реалізацією, бачити прибуток на кожній стадії обігу продукції, уніфікувати фінансову модель.

При цьому учасники подібного формування пов'язані між собою системою договірних або майнових відносин, що дозволяє материнській (головній) компанії регулювати виробничо-господарську діяльність дочірніх компаній. Вертикально-інтегровані агропромислові структури холдингового типу в змозі сформувати власний внутрішньокорпоративний ринок, що базується на регульованих витратах, трансфертних цінах.

Агрохолдинги України є вертикально інтегрованими структурами економічної системи. Вони складаються з двох рівнів: материнська компанія та дочірня компанія.

Материнська компанія, як правило, бере на себе відповідальність за зовнішні економічні зв'язки: закупівлю посівного матеріалу, засобів захисту рослин, добрив, сільськогосподарської техніки. Дочірні підприємства отримують право на операційне управління процесами на місцях.

Українські агрохолдинги найчастіше орієнтовані на виробництво й експорт зернових і олійних, соняшникової олії, цукру, соєвої олії, кормів, яєць і яєчних продуктів; птахівництва, експорт м'яса птиці; свинарство; скотарство; м'ясопереробку; послуги зберігання, логістики та дистрибуції. Крім того, деякі займаються біогазом, насінництвом, надають банківські послуги тощо.

Найбільшою кількістю землі володіє Kernel. У компанії 524 тис га землі (рис.). Площа її угідь в 6 разів більше, ніж площа Києва. Однак при цьому виробничі потужності та штат персоналу в Kernel не найбільші серед конкурентів. Зате доходи – істотно вище. Основними напрямками діяльності є виробництво соняшникової олії, вирощування зернових культур і кукурудзи.

Найвищий чистий прибуток – у МХП. За 2019 р. компанія заробила на 36,8 млн дол. більше, ніж Kernel. Земельний банк у МХП менше на 144 тис. га, проте співробітників у холдингу в 2,2 рази більше, ніж у найбільшого землевласника. Холдинг спеціалізується на курятині, м'ясопереробці та зернових культурах.

Найнижчий чистий прибуток отримав UkrLandFarming. У 2017 р. – останньому, коли компанія відкрито публікувала фінансові результати – при доході в 658 млн дол. компанія пішла в глибокий мінус за чистим прибутком.

Хоча на 2020 р. по земельному банку вона майже наздогнала Kernel, за потужностями трохи перегнала, а за кількістю співробітників залишила його далеко позаду. “UkrLandFarming” робить упор на виробництві яєць, вирощуванні зернових культур.

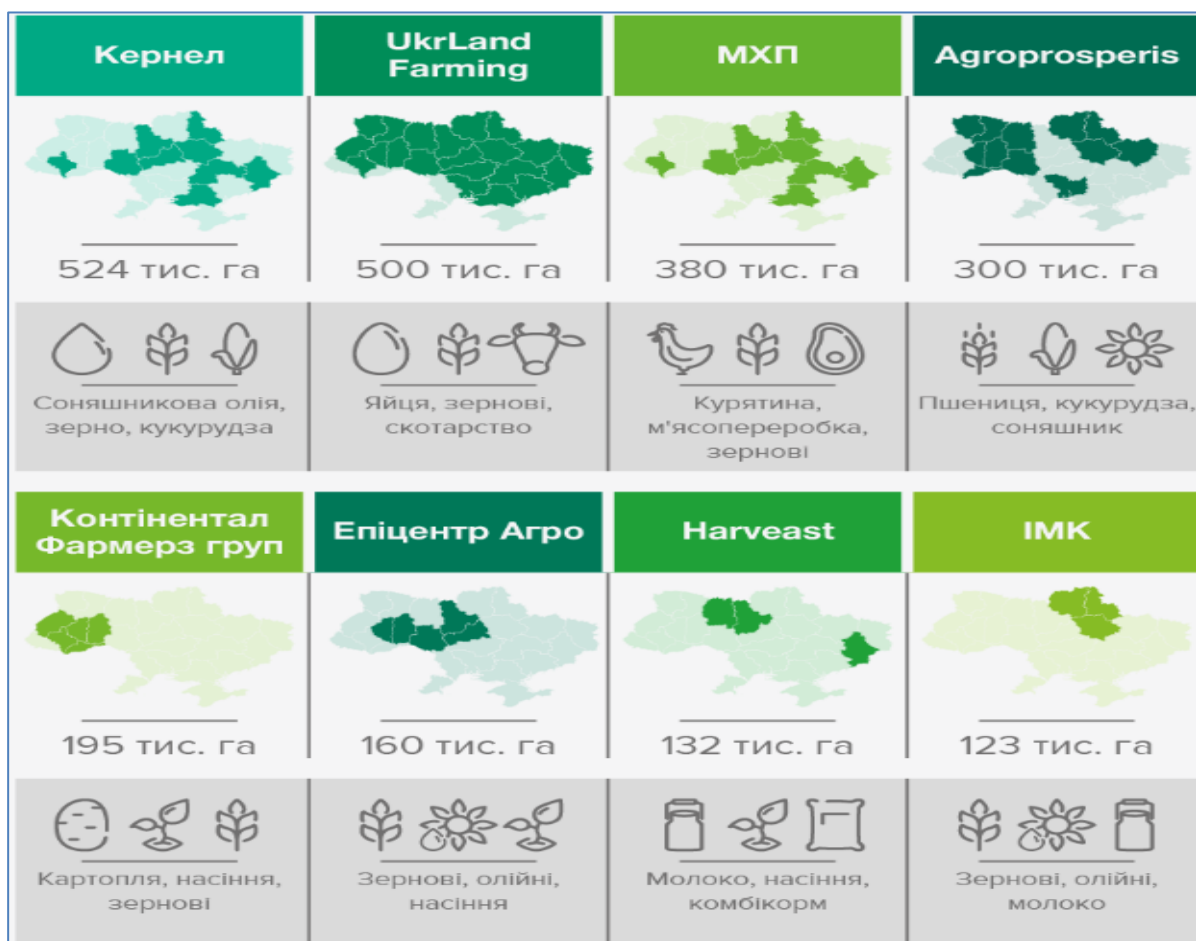

Рисунок 2.1 Показники окремих агрохолдингів України

Тільки 2 з 10 компаній мають земельний банк понад 500 тис. га. Це Kernel та UkrLandFarming. Ще три агрохолдинги володіють понад 200 тис. га землі, решта 5 знаходяться в межах 120-195 тис. га.

Це досить маленькі земельні банки, якщо порівнювати їх з банками зарубіжних компаній, деякі з яких керують мільйонами гектарів.

Можливо, холдинги почнуть нарощувати земельний банк після того, як з 2024 р. набере чинності другий етап закону про ринок землі, який відкриє до нього доступ юридичним особам, і компанії зможуть придбати ділянки у власність, замість того, щоб їх орендувати. З іншого боку, обмеження, прописані в законі, можуть навпаки ускладнити ситуацію.

Наймолодший агрохолдинг з топ-10 – Континентал Фармерз груп. Він з'явився у 2019 році в результаті злиття “МРІЯ Агрохолдинг” та CFG. Об'єднана компанія займається виробництвом картоплі, насіння та зернових культур.

Варто зазначити, що лідери в галузі постійно змінюються. Ще чотири-п'ять років тому цей список виглядав зовсім інакше. Місце в десятці спромоглись зберегти лише три компанії: UkrLandFarming, Kernel та МХП, на той час ще – Миронівський хлібопродукт.

З одного боку це прикро, але з іншого вказує на наявність чесної конкуренції в галузі та на можливість зростати та розвиватись для всіх агрокомпаній [68].

Вважаємо за доцільне зосередити увагу на стані агробізнесу під час війни, втратах, які завдала росія та значенні українського агросектору для світової продовольчої безпеки.

За 30 років незалежності Україна стала ключовим гравцем на ринку продовольства у світі. Україна увійшла до топ-10 виробників та експортерів зернових і олійних культур, олії та шроту, а також продукції тваринництва. Минулого сезону неврожай у багатьох регіонах світу, спричинений посухою, повеннями та ураганами, був компенсований

рекордним урожаєм в Україні та низці інших регіонів. Але цього року ситуація змінилась. Через війну позиції України на світовому ринку погіршились, як з точки зору виробництва, так і експорту.

Виклики та проблеми агробізнесу під час війни. Втрати українського АПК під час війни: збільшення вартості МТР (найбільш суттєво зросли ціни на міндобрива та пальне), що підвищує собівартість та зменшує рентабельність; зміна сівоzmіни через зниження рентабельності деяких культур і проблеми з реалізацією агропродукції; перебої з електроенергією порушують виробничі процеси, адже у більшості виробництв важливою є безперебійна робота.

В зонах, де були або тривають воєнні дії: брак ресурсів внаслідок втрати фінансів та майна через обстріли чи крадіжки окупантами, знищення посівів, несвоєчасний збір урожаю, низьких цін на продукцію або неможливості вивезти зерно; неможливість проведення технологічних операцій (внесення ЗЗР, підживлення, збирання, зрошення) через замінування полів та близькість до зони бойових дій; окупація підприємств, крадіжка і вивезення врожаю, техніки, обладнання та інших засобів виробництва; негативні наслідки для земельного фонду внаслідок замінування, артобстрілів, руху важкої техніки.

Трейдинг та логістика. До повномасштабного вторгнення 95% експорту здійснювалось морськими шляхами. З кінця лютого до липня були заблоковані всі порти. Загалом, вартість логістики у гривневому еквіваленті зросла в 2-3 рази за рахунок підняття залізничних тарифів, збільшення плеча доставки та інфляції. Вартість логістики становить близько 2/3 від ціни зерна, роблячи його виробництво для українських аграріїв нерентабельним в окремих регіонах.

2.1.2. Можливості розвитку первинного рівня підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу: приватні ліси (Польща)

Площа лісів Польщі складає понад 9 млн. га (співмірно з Україною), але з урахуванням меншої загальної площі території країни, це забезпечує лісистість близько 29%. На одну особу припадає в середньому 0,24 га лісових насаджень. Державною програмою збільшення лісистості передбачено її підвищення до 33% в 2050 р. В окремих періодах часу (2000-2005 рр.) площа лісів збільшувалася приблизно на 30 тис га в середньому щорічно. В принципі це один із найвищих показників динаміки серед країн Євросоюзу, що свідчить про прогресивну позицію польського суспільства і держави в плані екологічної орієнтованості.

Ліси зростають переважно на бідних ґрунтах, що є логічним для індустріально-аграрного (розвиненого аграрного сектора) напрямку економіки. Бори і субори займають 56,9%, груди і сугруди – 43,1%, в тому числі вільшанники (заплавні ліси) – 3,9%. Хвойні породи (сосна, ялина, ялиця, модрина) домінують на 75,6% лісових площ, сосна займає 67,4%. Сосна має найбільш сприятливі кліматичні та едафічні умови і переважає на всій території країни, за винятком гірських регіонів, де панівними породами є ялина і бук. В Польщі сформувалося декілька цінних екотипів сосни звичайної. Частка листяних (дуб, бук, клен, береза, вільха) порід – близько 24%, що за деякими оцінками, вважається як недостатня. Спостерігається досить стаке зростання частки деревостанів у віці понад 80 років, а також підвищення середнього віку (в державних лісах – близько 60, приватних – 40 років).

В структурі власності домінують державні ліси (“Lasy Państwowe”) – близько 78%, приватні становлять – до 17%. Приватні лісові господарства є дуже роздрібненими. В середньому на одного власника припадає 1,43 га

лісу (в деяких країнах Європейського Союзу від 30 до 60 га). Приватні ліси найчастіше є складовою частиною сільськогосподарських підприємств. З 839 тис. приватних власників понад 523 тис. (62,3%) має менше ніж 1 га лісу, і лише 4,2% понад 5 га. Основними проблемами приватних лісів були й залишаються: роздрібненість, низький рівень ведення господарства, а часто і занедбаність. Актуальним є питання забезпечення відповідної фінансової та консультативної підтримки для приватних власників лісів та підсилення контролю за веденням господарства в приватних лісах [153].

Державне лісове господарство “Łasy Państwowe” включає 428 надлісництв які поділяються на близько 5,7 тисяч лісництв. Очолює “Łasy Państwowe” генеральний директор, якому підлягає декілька Бюро генеральної дирекції державних лісів а також регіональні дирекції. В структуру Державного лісового господарства “Łasy Państwowe” входять також: лісовий генетичний банк (Костшице); осередок лісової культури (Голухів); інформаційний центр державних лісів (Варшава); осередок розвитку і впровадження (Бедоньо); осередок лісової техніки (Ярочін); відділ інформатики (Лодзь). Отже, базовими одиницями в системі управління є надлісництва й лісництва, інтегрованою складовою Генеральної дирекції є також комплекси охорони природи й регіональних інспекції [317].

В державних лісах проведено першу повну інвентаризацію деревних ресурсів, починаючи з 1967 р. З того часу реєструється постійне зростання запасу насаджень. Запас ділової деревини в державних лісах оцінюється у 1586,3 млн куб. м. У приватних та лісах гмін (місцевих територіальних громад) - 188,6 млн куб. м. Загальний запас ділової деревини в лісах усіх форм власності становить понад 1860 млн куб. м. Близько 70% запасу ділової деревини в державних лісах припадає на сосну, в приватних і гмінних лісах частка сосни значно нижча (до 55%). Середній запас на гектар в державних лісах становить 226 куб. м/га, в приватних і гмінних –

119 куб. м/га. Середній запас в Польщі майже вдвічі перевищує середній по Європі (107 куб. м/га). Середній річний приріст в державних лісах впродовж багатьох років досить стабільно складав близько 7 куб.м на один гектар площі [333].

В Польщі діє до 20 так званих лісових репрезентаційних комплексів (ЛРК), загальною площею 990,5 тис. га, в тому числі в державних лісах – 969,9 тис. га у всіх регіональних дирекціях. Створено також 26 осередків освіти, 28 зелених класів, 233 будинки лісу, 696 дидактичних стежок, 84 дендрологічні парки, 494 освітні пункти, 847 постійних експозицій. Лісові репрезентаційні комплекси сприяють розширенню контактів суспільства з лісівниками, особливо важливі такі контакти для дітей і молоді. Метою діяльності ЛРК є формування екологічної свідомості, відповідного ставлення до лісів і лісівництва, а також розвиток різносторонньої співпраці з природоохоронними організаціями і об'єднаннями. Досягнення цих завдань стало можливим завдяки створенню в ЛРК розвинутої інфраструктури, яка найчастіше є доступною на безоплатній основі. Вона включає: осередки екологічної освіти, освітні пункти, природознавчі будинки, дидактичні стежки, дендрологічні парки тощо. ЛРК мають велике значення для наукових досліджень, а також є альтернативою для надмірно обтяжених туризмом національних парків.

Разом з тим, ліси Польщі залучені до суттєво інтенсивної експлуатації (спеціального лісокористування), за якої ступінь використання приросту сягає 50-60% (в державних лісах). Заготовлено ділової деревини коливається на рівні 30 млн куб. м, в тому числі в приватних лісах близько 1,0-1,1 млн куб. м, в національних парках – 190-200 тис. куб. м. В державних лісах заготовляється близько 28 млн куб. м ділової деревини (із деяким перевищенням розрахункової лісосіки за запасом), в тому числі під час рубок головного користування близько 12 млн куб. м (дещо нижче показників розрахункової лісосіки), іншими

рубками – до 16 млн. куб. м (інколи суттєве перевищення розрахункової лісосіки). Запас деревини, заготовленої при санітарних рубках часом сягає 6 млн. куб. м (до 20-21% від загальної заготівлі).

Рубки головного користування у Польщі поділяють на суцільні, рівномірно-поступові, котловинні, нерівномірно-поступові і вибіркові. Площі суцільних рубок за 20 років значно скоротилися – з 43 тис. га у 1980 р. до 20-25 тис. га. Суцільними рубками забезпечується в середньому понад 20% виходу ділової деревини від загального об'єму заготівель. Порівняння багаторічних даних з лісозаготівлі свідчить про велику диспропорцію між інтенсивністю лісокористування в державних і приватних лісах беззаперечно на користь державних лісів.

Загальна площа захисних насаджень в державних лісах становить 3338 тис. га (47,7% від їх загальної площі). Найбільше захисних лісів виділено в гірських районах та на територіях, що знаходяться під впливом промислових забруднень. Серед виділених категорій найбільшу площу займають водоохоронні ліси – 1267 тис. га, пошкоджені внаслідок промислової діяльності – 735 тис. га, ліси навколо міст – 654 тис. га, а також ґрунтозахисні – 321 тис. га. Площа приватних захисних лісів становить 82,3 тис. га, або 5,2% їх загальної площі. Захисні ліси гмін (місцевих територіальних громад) займають 26,9 тис. га (32,8%). В захисних лісах в залежності від виконуваних функцій застосовується модернізована система господарювання, що полягає у практичному обмеженні застосування суцільних рубок, підвищенні віку стиглості, підборі порід відповідно до функцій рекреаційного користування. Кількість вуглекислого газу, що акумульований в деревній біомасі Польщі оцінюється у понад 900 млн. т, в тому числі близько 700 млн. т припадає на надземну біомасу, 200 млн. т – на підземну (кореневі системи) та 7 млн. т деревного відпаду (неживої деревини).

На території державних лісів зосереджена переважна більшість об'єктів охорони біологічного різноманіття. Згідно з “Законом про ліси і лісову політику держави”, в державних лісах проводять інвентаризацію всіх цінних форм біорізноманіття. В державних лісах створено: 1182 природні заповідники площею 106302 га, в тому числі 66 резерватів суворого заповідання загальною площею 2939 га; 10144 пам'ятки природи (8023 поодиноких дерев, 1316 груп дерев, 156 алей, 478 каменів, 171 скель, гротів, печер), в тому числі: 125 пам'яток загальною площею 267,68 га; 8618 екологічних об'єктів площею 26681 га; 186 екологічних пунктів площею 695 га; 89 природних ландшафтних комплексів загальною площею 31044 га. Виділено 2879 охоронних зон загальною площею 179240 га для вибраних видів, в тому числі 36987 га посиленої охорони. Виділено понад 234130 га насінневих деревостанів, в тому числі 16719 га під особливою охороною і 217411 га господарчих, а також 3755 га заповідних лісових насаджень, що репрезентують характерні лісові угруповання (типи лісів). Показником видового багатства лісової фауни є мисливські тварини, чисельність яких є однією з найвищих в Європі [332]. Державні ліси реалізують власні спеціалізовані (специфічні за змістом заходів програми), спрямовані на збереження біорізноманіття і відтворення видів, які знаходяться під загрозою вимирання, зокрема: збереження лісових генетичних ресурсів; відновлення ялиці в Західних Судетах; відновлення тису; реінтродукції глухаря тощо.

Лісові насадження як природні рослинні угруповання в Польщі є найціннішим і найбільш репрезентованим об'єктом всіх форм охорони природи і ландшафту. На даний час діють 23 національні парки загальною площею 317,2 тис. га, в яких 193,7 тис. га (61,1%) займають ліси. В 1395 заповідниках природи загальною площею 165,2 тис. га, на ліси припадає 101,1 тис. га (в тому числі 41,5 тис. га в нелісових заповідниках). Створено також 120 ландшафтних парків загальною площею 2603,6 тис. га, в яких

1403,4 тис. га (53,9%) займають ліси. До територій, на яких охороняється ландшафт включено 449 природних об'єктів загальною площею 7130,4 тис. га, в тому числі 2327,6 тис. га (32,6%) лісової площі. Загальна площа народних парків і ландшафтних парків за період з 1980-2005 рр. збільшилась на 30% (з 3,2% до 32,7% загальної площі країни) і становить на даний час 10051,2 тис. га.

Водночас, лісова площа в народних парках і ландшафтних парках зростає ще більше, відповідно з 5,5% до 43,6% площі лісів. Країни Європейського Союзу свого часу взяли на себе зобов'язання створити мережу охоронних територій з метою збереження природної спадщини в натуральному, або наближеному до натурального стані. В Польщі в рамках цієї програми затверджено 72 території спеціальної охорони (OSO) загальною площею 3312 тис. га, в тому числі 2414,2 тис. га на суші, а також подано на розгляд Генеральної дирекції в справах охорони довкілля при Європейській комісії 184 охоронні території (SOO), площею 1135,3 тис. га. Більшість об'єктів згаданої мережі, особливо SOO, розміщені або запроектовані на лісових територіях, переважно в державних лісах Польської республіки.

Для забезпечення необхідного рівня виконання різнопланових завдань і заходів сучасного лісогосподарського виробництва винятково важливу роль відіграє рівень професійної підготовки. Кадровий потенціал фахівців необхідного рівня для лісового господарства Польщі підбирає, формує та удосконалює на постійній основі розгалужена і традиційно розвинена мережа технічних ліцеїв (лісових технікумів), а також факультети лісового господарства вищих навчальних закладів. Останніми роками лісівнича (в широкому спектрі спеціалізацій) освіта піддається постійному реформуванню й суттєвому удосконаленню, що пов'язано із практичним виконанням вимог Європейського Союзу. Цей фактор є суттєво

важливим для України як країни-кандидата на вступ, а також для розвитку плідного двостороннього співробітництва.

В постійному процесі моніторингу лісів в Польщі, починаючи з 1989 р. щорічно проводиться оцінка ступеня пошкодження лісів як одного з елементів системи державного моніторингу стану навколишнього природного середовища. Зокрема, здійснюється оцінка дефоліації дерев (у віці понад 40 років), які зростають на 1,3 тисячах постійних пунктів моніторингу. Середній показник дефоліації для країни в межах 2,7-2,9. Сильніше пошкоджуються деревостани на півдні, слабше - в північно-західній частині країни. Ступінь пошкодження лісових насаджень в Польщі в принципі продовжує залишатися одним з найвищих у Європейському Союзі. Це викликане, зокрема, найбільш часто викликане викидами оксидів сірки, оксидів азоту та амоніаку. З кінця вісімдесятих років минулого століття в Польщі спостерігається певне зменшення викидів. Поверхневе розміщення і часова динаміка як газових забруднень повітря, так і мінерального депозиту, що потрапляє в лісові екосистеми разом з атмосферними опадами, реєструються при моніторингу лісів в пунктах моніторингу, які входять до міжнародної мережі постійних пунктів моніторингу. В результаті впливу стресових чинників в останні десятиріччя спостерігалася активізація нових і маловивчених видів комах (ентомологічних шкідників) та грибів (фітопатології), які до певного часу не викликали масштабних шкідливих ефектів. Досить часто спостерігається суттєве скорочення проміжків часу між масовими спалахами, розширення площі масового їх поширення, погіршення стану дерев листяних видів порід. Деревостани яким найбільше загрожують шкідливі комахи знаходяться в північній і північно-західній Польщі а також в трьох районах південної частини країни (Судети, Шльонск Опольський, Високий Бескид). Сильний ступінь загрози лісів південної Польщі визначається майже виключно вторинними шкідниками, а на решті

території – первинними (переважно сосновим шовкопрядом). Заходи з обмеження масового розповсюдження близько 50 видів комах виконуються на значних площах. Тільки у випадку всихання дуба спостерігалось збільшення площі пошкоджених деревостанів на 60% і ясеневих на 11%. Інколи досить значними є площі пошкодження як дикими, так і свійськими тваринами. В основному в державних лісах різними видами охоронних заходів (обв'язування, застосування репелентів тощо) за потреби охоплюються значні площі лісових насаджень, в тому числі і нижчих класів віку. Спостерігається досить стала тенденція розповсюдження лісових пожеж. Значна пожежна небезпека в лісах Польщі обумовлена, насамперед, переважанням хвойних порід, головним чином сосни, а також особливостями вікової структури лісів. Важливу роль у формуванні пожежної небезпеки відіграють метеорологічні фактори. Однак, досить позитивною є тенденція зменшення частки саме лісових пожеж у загальній кількості пожеж у державі (мінімальна частка за всю повоєнну історію). Переважають пожежі в недержавних лісах (майже вдвічі більше, ніж в державних). На нашу думку, це характеризує більш високий рівень як профілактики, так і ліквідації, тобто управління та організації.

2.1.3. Параметри (окремні показники) розвитку агрохолдингів

Товариство з обмеженою відповідальністю сільськогосподарське підприємство “Нібулон”. Україна є однією з провідних країн, яка поставляє аграрну продукцію на світовий ринок. Основні виробничі потужності ринку зернових культур становлять такі культури, як пшениця, кукурудза та ячмінь. Дані зернові культури займають більшу частину обсягу експорту зернових з території нашої країни. На ринку України існує велика кількість підприємств, які займаються оптовою торгівлею сільськогосподарської продукції й одним з таких підприємств є ТОВ СП “Нібулон”, яке є

провідним українським інвестором, сільгосптоваровиробником, зернотрейдером та експортером. Земельний банк становить 82,5 тис га, але на разі через воєнні дії – 51 тис га.

Підприємство було створене у 1991 р. як спільна українсько-угорсько-англійська сільськогосподарська компанія й назва компанії “Нібулон” є аббревіатурою з перших літер назв міст засновників: Миколаїв, Будапешт та Лондон з центральним офісом, який розташований в місті Миколаєві. Діяльність компанії охоплює тринадцять областей України, є власником й оператором флоту з понад 80 суден, має торгівельні відносини з 75 країнами світу та співпрацює зі Всесвітньою продовольчою програмою ООН.

Стратегія розвитку підприємства формується на основі головних сфер діяльності, таких як виробництво сільськогосподарської продукції; зберігання й доведення придбаних культур до кондиції товару; торгівля й експорт сільськогосподарської продукції та імпорту зернових й олійних культур.

Компанія спрямована на реалізацію таких напрямків діяльності:

Перевалка, доробка та зберігання зерна. Торгівельна діяльність. За роки існування компанія створила особливу мережу перевантажувальних терміналів й комплексів з метою приймання, зберігання та відвантажування олійних та зернових культур, вантажного флоту й філій на території України. Сумарний об’єм зерна на зберігання налічує 2,25 млн тонн, а сама місткість елеваторних ємностей становить 2,08 млн тон. Мережа компанії складається з 27 перевантажувальних терміналів та комплексів з прийому, зберігання та відвантаження зернових та олійних – це 388 зерносховищ силосного типу. З 2018 р. перевантажувальний термінал підприємства зайнявся сушінням та зберіганням рису. Компанією здійснений унікальний інвестиційний проект, метою якого було відновлення річок Південний Буг та Дніпро в якості транспортних каналів

як головних транспортних артерій України. Принцип роботи компанії полягає в тому, що послуги надаються напряму сільгоспвиробникам, саме тому елеватори та перевантажувальні термінали розташовані дуже близько до виробників агропродукції.

Зовнішньоекономічна діяльність. Компанія займає важливу частину спеціалізованого експорту зернових та олійних культур в Україні. За останні роки підприємство утримує перші ряди в експорті сільськогосподарської продукції. За 2020-2021 рр. увесь експорт підприємства становив 4,6 млн тонн сільськогосподарської продукції. Компанія відправляє на експорт зернові культури в понад 75 різних країн світу. У структурі експорту серед 7 сільськогосподарських культур, що експортує компанія, домінує пшениця з часткою 42,9%, частка кукурудзи становить 36,2 %, ячменю – 11,8%, ріпаку – 7,5 %, сої – 2,8 %, сорго – 0,9 %.

Логістика. Компанія активно перенаправляє вантажі на водний транспорт, транспортуючи більше 70% вантажів водними шляхами, та щорічно збільшуючи обсяги перевезень річками. Також за п'ять років підприємство збільшило власний автопарк шляхом закупівлі 100 новітніх зерновозів з метою з'єднання водних терміналів підприємства з виробниками в радіусі до 100 км. Флот компанії налічує 81 судно, якими транспортувалось внутрішніми водними шляхами країни 4,3 млн тонн вантажів.

Будівництво та ремонт суден. Суднобудівно-судноремонтний завод компанії – одне з небагатьох вітчизняних підприємств, що на теперішній час може збудувати судна повної комплектації. Підприємством проводиться реконструкція та модернізація наявних потужностей.

Перероблення та виробництво сільськогосподарської продукції. Підприємство має в обробці 77 тис га сільськогосподарських угідь у 13 регіонах країни. 95% загальної кількості виробництва зерна – це

традиційно продовольче зерно високої якості. У 2021 р. обсяг виробництва сільгосппродукції був 334 тис тонн, з яких валовий збір пшениці становив 130 тис тонн зерна, врожайність озимої групи культур була рекордною 46,2 ц/га, валовий збір соняшника складав 51,1 тис тонн та кукурудзи – 133,6 тис тонн із врожайністю 85 ц/га. Маючи у використанні кращі сільськогосподарські технології та обладнання, товариство послідовно забезпечує впровадження інтегрованої методики в сільськогосподарську продукцію, надає послуги іншим підприємствам щодо роботи з ґрунтами та посівами. Для гарантування високої якості зерна, врожайності та родючості ґрунту компанія використовує сучасні мінеральні добрива, використовуючи найкращі насіння та фітосанітарну продукцію від місцевих та закордонних товаровиробників. Компанія ефективно працює з іншими всесвітньо відомими зарубіжними товаровиробниками сільськогосподарської продукції, обладнання та фітосанітарної продукції.

Тваринництво. У 2021 р. прибутковість товаровиробництва також показувала рентабельність виробництва. Розведення тварин ведуть 7 окремих управлінь в чотирьох областях.

Компанія є лідером на ринку торгівлі сільськогосподарською продукцією та зерновими культурами й така першість потребує використання новітнього обладнання та позитивним інвестиційним кліматом. Одна з крайніх інвестицій – це універсальний перевантажувальний комплекс, який має приймати та зберігати протягом короткого часу як транзитні вантажі зерна в обсязі 16000 тис. т на рік.

Фінансовий баланс показує, що чистий дохід від реалізації продукції з кожним роком зростає (2,8%). Разом з тим, спостерігається тенденція й до збільшення собівартості продукції (6,2%), що є негативною тенденцією та призводить до зменшення розміру прибутку підприємства, або до збільшення ціни продукції. Чистий фінансовий результат у 2020 р. показує, що діяльність підприємства була збитковою, збиток становив 1776378 тис

грн. Такі економічні фактори як низький розвиток економічних структур, висока інфляція та тенденції до її зростання мають негативні наслідки для компанії. Але разом з тим, попит на продукцію має зростаючий характер, що в комплексі з іншими факторами, такими як розвиток транспортних мереж, інвестиційна привабливість підприємства, призводять до позитивного впливу.

“Нібулон” є великим платником податків в Україні, яка сумлінно сплачує податки до бюджетів різних рівнів, з дотримується принципу прозорості ведення бізнесу та відповідального виконання власних податкових зобов’язань. В 2021 р. було сплачено 829,38 млн грн податків і зборів до бюджетів різних рівнів, із яких 150,39 млн грн складає податок на прибуток, зокрема: 334,33 млн грн сплачено до місцевих бюджетів громад та 495,05 млн грн надійшло до державного бюджету України. Податкові надходження є вагомим внеском для розвитку територіальних громад, де розташовані підрозділи компанії, зокрема 69 громад у 13 областях України. До складу цих територіальних громад входять 1760 населені пункти.

Компанія є однією із найбільших виробників аграрної продукції України, щорічно займає високі місця в рейтингах трейдерів із виробництва й експорту зернових вантажів, постійно займається пошуком новітніх технологій виробництва та зберігання продукції, розвитком річкової інфраструктури, яка знімає навантаження із залізниці та автомобільних доріг.

ТОВ СП “Нібулон” – одне з тих підприємств, хто постраждав найбільше від російської агресії, але разом з тим завдяки відповідним стабілізаційним заходам й надалі є однією з унікальних компаній, якій вдається забезпечити операційну спроможність компанії.

Таблиця 2.1

Діагностика показників функціонування ТОВ СП “Нібулон”

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	Засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва. показники: основні засоби, їх зміна (зростання, зменшення)	Необоротні активи 2019 р. – 22711815 тис.грн.; 2020 рік – 25037690 тис.грн. Оборотні активи 2019 р. – 6982664 тис.грн.; 2020 рік – 8803087 тис.грн. Активи 2019 р. – 29694474 тис.грн.; 2020 рік – 33840777 тис.грн.	Спостерігається посилення господарського потенціалу, на що вказує збільшення суми активів на 13,96%, тобто у підприємства збільшується обсяг наявного у розпорядженні майна. Якщо активи зростають в умовах скорочення доходу від продажу товарів і послуг, то це вказує на необхідність пошуку резервів оптимізації поточної структури активів. Збільшення суми балансу замовлено зростанням як оборотних (+26,07%), так і необоротних активів (+10,24%). В цілому приріст основних засобів складає +11,45%
прибутковість	показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку.	чистий дохід від реалізації 2019р. – 27666784 тис.грн.; 2020 рік – 25840227 тис.грн. чистий фінансовий результат 2019р. – 1358212 тис.грн.; 2020 рік – 1776378 тис.грн. ЕВІТ 2019р. – 1597011 тис.грн.; 2020 рік – 1876500 тис.грн.	Відбувається зниження чистого доходу від реалізації товарів та послуг на 6,6%, що вказує на низьку конкурентоспроможність в динамічному середовищі. Сума чистого збитку компанії становить 1776378 тис. грн у 2020 році, що вказує на недостатню якість поточної бізнес-моделі.
ЕВІТ	прибутки до вирахування фіскальних платежів, процентів і амортизації. показники:	Рентабельність продажів (валовий продукт): 2019 – 7%, 2020 – 4,13% Рентабельність продажів (ЕВІТ): 2019 – -5,77%, 2020 – -7,26% Рентабельність продажів (чистий прибуток): 2019 – -4,91%, 2020 – -6,88%	Показники валової рентабельності показує плюсове значення у 2020р., а це вказує на необхідність подальшого пошуку можливостей для збільшення обсягу продажів товарів та послуг для максимізації кінцевого фінансового результату.

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	EBITDA		
рентабельність	це співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках. Є рентабельність продукції, рентабельність виробничих фондів	Рентабельність майна в 2020 р. -5,592 порівняно з 2019р. 4,371 Рентабельність власного капіталу -14,543 в 2020р., в 2019 р. 11,839 Рентабельність власного капіталу -6,874 в 2020р., в 2019р.- 8,447 Рентабельність продукції - 6,874 в 2020 р., в 2019р. 4,909	Компанія у 2020 році збиткова. Показники рентабельності збільшуються, у 2019 році прибутковість діяльності склала + 5,278, тоді як у 2020 році – - 7,17%. Зниження значень рентабельності відбулося через зменшення фінансового результату, збитковість підприємства обумовлена зменшенням виручки від реалізації. Зниження значень рентабельності відбулося через зменшення фінансового результату, збитковість обумовлена зменшенням виручки від реалізації.
платоспроможність	можливість виплат компанією. показники: оплата за банківськими запозиченнями, по акціям виплати	Фінансова автономія 2019 рік – 0,41 частка один., 2020 рік – 0,36 Абс приріст -0,05 Відн. приріст -11,22% Поточна ліквідність 2019 рік – 2,62 частка один., 2020 рік – 1,42 Абс. Приріст -1,2 Відн. приріст -45,9%	Показується зниження фінансової незалежності компанії, про що свідчить динаміка коефіцієнта фінансової автономії. На кінець 2020р. підприємство спроможне самостійно профінансувати 36,31% своїх активів. Значення поточної ліквідності знаходиться дещо нижче нормативної межі (1,5), що вказує на помірну імовірність втрати платоспроможності у найближчій перспективі.
Фіскальні платежі	платежі до бюджетів різних рівнів. показники: платежі до бюджетів	Компанія сумлінно сплачує податки до бюджетів різних рівнів	Сплачено податків та зборів до бюджетів різних рівнів – 829,38 млн грн, із яких 150,39 млн грн - це податок на прибуток. З них сплачено 334,33 млн грн сплачено до місцевих бюджетів громад; - 495,05 млн грн компанія надійшло до державного бюджету України.

Показники взяті з офіційного ресурсу: nibulon.com

Приватне акціонерне товариство “МХП”, засноване у 1998 р. Юрієм Анатолійовичем Костюком, – є найбільшим експортером і виробником курятини в Україні. Компанія займається вирощуванням зерна, виробництвом кормів, білків із соняшнику та сої, розведенням, виробництвом інкубаційних яєць, інкубаційним виробництвом, вирощуванням курчат, переробкою м’яса та напівфабрикатів, а також дистрибуцією та біогазовими установками. “МХП” обслуговує як внутрішні, так і міжнародні ринки [4]. МХП займає 19 місце в рейтингу найбільших виробників курячого м’яса, та друге – у рейтингу найбільших європейських виробників курячого м’яса з кількістю 478 млн голів, забитих щорічно, експорт продукції охопив більше ніж 80 країн світу.

Розпочато масштабний проект діджиталізації усіх бізнес-процесів компанії, який має на меті підвищити ефективність діяльності усіх систем.

В МХП використовують такий альтернативний енергетичний ресурс, як біогаз. Компанія займає лідируючі позиції в країні з його виробництва. В 2014 р. компанія стала першою в Європі станцією такого рівня технологій. Завдяки впровадженню даних технологій МХП став одним з найбільш інноваційних агрохолдингів в Україні і зумів суттєво збільшити свій прибуток [4].

МХП володіє успішними впізнаваними брендами “Наша Ряба”, “Qualiko”, “Ukrainian Chicken”, “Sultanah”, “Assilah”, “Секрети Шефа”, “Kurator”, “Легко!”, “Бащинський”, “РЯБСНІСК” в Україні. А в усьому світі компанія також володіє 6 брендами, які дозволяють глобалізувати українську продукцію в ЄС, Азії, Близькому Східному регіоні, Іраку, Грузії та інших країнах та регіонах[164]. Компанія “МХП” – це приклад вертикально-інтегрованої бізнес-моделі. Бізнес-модель “МХП” охоплює всі етапи виробництва птиці. Таким чином, вертикальна інтеграція дозволяє “МХП” контролювати всі етапи виробництва м’яса птиці, якість усіх процесів та їх відповідність усім міжнародним стандартам. Така бізнес-

модель зменшує залежність компанії від інших партнерів, таких як постачальники, дистриб'ютори та фермери.

Нами проведено діагностику функціонування агрохолдингу МХП за 2020-2021 роки, результати представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Діагностика показників функціонування Агрохолдингу “МХП”

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	Засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва. Показники: основні засоби, їх зміна (зростання, зменшення)	Збільшення.	НА основні засоби виробництва компанія має право власності, деякі має в оренді з подальшим викупом. Первісна вартість основних засобів станом на кінець 2021 року становить 2560310 тис. грн., знос – 156943 тис. грн., залишкова вартість – 2403367 тис. грн. Коефіцієнт зносу основних засобів становить -6,1%.
Інвестиції	Показники: надходження інвестицій до підприємства, інвестиційна нерухомість, інвестиційна привабливість	За останні 5 років відбулося активне придбання активів. Також збільшення інвестицій пов'язаних з господарською діяльністю, але на початку 2023 року компанія продала один із своїх проектів пов'язаних із кулінарією.	Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності – в 2021 році становить -- 227277 тис. грн., а в 2020 - - 47717 тис. грн.
Прибутковість	Показує ефективність функціонування підприємства щодо	Прибуткова	Відбувається збільшення чистого доходу від реалізації товарів та послуг а 27,85% у 2021 - 5 960 985.00

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	можливості формування прибутку. Компанія є прибутковою чи є в компанії процеси		році у порівнянні з 2020 - 4 300 428.00 , що вказує що компанія є конкурентноспроможною та постійно розвивається. Чистий дохід збільшився у порівнянні з 2020 роком на 1660557.00 тис.грн.
EBITDA	Прибутки до вирахування фіскальних платежів, процентів і амортизації. Показники EBITDA	Рентабельність продажів (валовий продукт): 2020-456625 тис. грн., 2021-2140479 тис. грн..	Виручка 2021 рік -727 млрд.дол., 2022 рік -658 млрд.дол. EBITDA 2021-186, 2022рік -121 EBITDA маржа2021 208-, 2022-136 У 2021 році операційний прибуток збільшився до \$416 млн (+114%), операційна маржа зросла з 14% до 25%.
Рентабельність	Це співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках. Є рентабельність продукції, рентабельність виробничих фондів	Компанія працює на власних коштах та коштах за рахунок міжнародних інвестицій	МХП 2020 року отримав чистий збиток розміром \$133 млн проти чистого прибутку \$215 млн у 2019 році, здебільшого через курсові збитки розміром \$204 млн, зумовлені річним послабленням гривні на 16%, а виручка компанії скоротилася на 7% - до \$1,91 млрд.
Платоспроможність	Можливість виплати компанії. Показники: оплата за банківськими запозиченнями, по акціям виплати.	Значення поточної ліквідності знаходиться нижче нормативної межі, що зумовлено політичними і економічними факторами	Коефіцієнт фінансової незалежності говорить про концентрацію власного капіталу у пасиві. Його нормативне значення знаходиться у межах 0,4-0,6. Коефіцієнт фінансової - нормативом вважається значення менше, ніж два (тобто відношення 1/0,5).

Найбільшу частку власних фінансових ресурсів займає дохід підприємства. Наступним елементом власних фінансових ресурсів є прибуток, що більш показовий, аніж дохід підприємства, адже це є показником перевищення доходів над витратами.

У “Миронівський хлібопродукт” високий рівень власного капіталу, що добре, адже це свідчить про стабільність компанії та помірність ризику у залученні позикового капіталу. Коефіцієнт фінансової незалежності говорить про концентрацію власного капіталу у пасиві. Його нормативне значення знаходиться у межах 0,4-0,6. Також даний показник вказує, у скільки разів рентабельність власного капіталу більша за рентабельність активів. Дані показники підприємства знаходяться майже в діапазоні необхідних нормативів. Водночас підприємство суперечливі показники коефіцієнту фінансової залежності протягом обстежуваного періоду, адже нормативом вважається значення менше, ніж два (тобто відношення 1/0,5). Відхилення показників “МХП” від нормативів вважатимемо адекватними, адже головною діяльністю компанії є агропромисловість, що включає у себе залежність від орендованої техніки, лізингу та інших промислових зобов’язань з метою підвищення ліквідності підприємства. Коефіцієнти фінансового ризику та фінансової стабільності вказують на високий рівень фінансової незалежності, фінансової стійкості, які посилюються з кожним роком обстежуваного періоду. Коефіцієнт покриття відсотків досить великий, що свідчить про те, що компанія має можливості оплачувати довгострокові зобов’язання [194].

2.1.4. Параметри (окремі показники) розвитку приватного лісокористування (Польща)

Ліси в Польщі, що не є державною власністю, займають площу 1725037 Га, з них ліси фізичних осіб – 1623435 га, ліси громад – 66815 га,

ліси виробничих кооперативів – 5307 га, ліси які перебувають у власності церкви й різних релігійних об'єднань – 29480 га. Приватні лісові господарства є дуже роздрібненими. В середньому на одного власника припадає 1,43 Га лісу (в деяких країнах Європейського Союзу від 30 до 60 гГа). Приватні ліси найчастіше є складовою частиною сільськогосподарських підприємств. З 839 тис приватних власників понад 523 тис (62,3%) має менше ніж 1 га лісу, і тільки 4,2% понад 5 га [3].

У Польщі в 1990–2020 рр. частка власності на приватні ліси зросла до 19,3%. Враховуючи політику збільшення лісистості, слід очікувати, що площа недержавних лісів буде збільшуватися і в найближчому майбутньому вона може становити 20%. Фактична частка лісів цієї форми власності значно вища, оскільки понад 300 тис га сільськогосподарських угідь, вкритих лісами природного посіву, досі не переведено в лісові землі. Якби повітові управління виконали законодавчу вимогу щодо організації обліку відповідно до фактичного стану землі, площа недержавних лісів у Польщі перевищила б два мільйони гектарів, а їх відсоток у країні становив би понад 22%. Проте, згідно з обмірами Великомасштабної інвентаризації лісів (2016-2020 рр.), площа ділянок лісової рослинності, не внесених до реєстру земель та будівель, становить 912,5 тис. га. (додаткові приватні ліси).

Частка лісів у приватній власності у Польщі є просторово диференційованою (рис. 2.2.); найбільша кількість їх зосереджена в таких воєводствах: Мазовецкому – 44,9% від загальної площі лісів у воєводстві (тобто 374 тис. га), Малопольському – 43,5% (189 тис. га) та Люблінському – 41,1% (242 тис. га). Воєводства з найменшою часткою приватних лісів: Любуське – 1,9% (13 тис. га), Західнопоморське – 2,8% (23 тис. га) та Нижньосілезьке – 3,7% (22 тис. га).

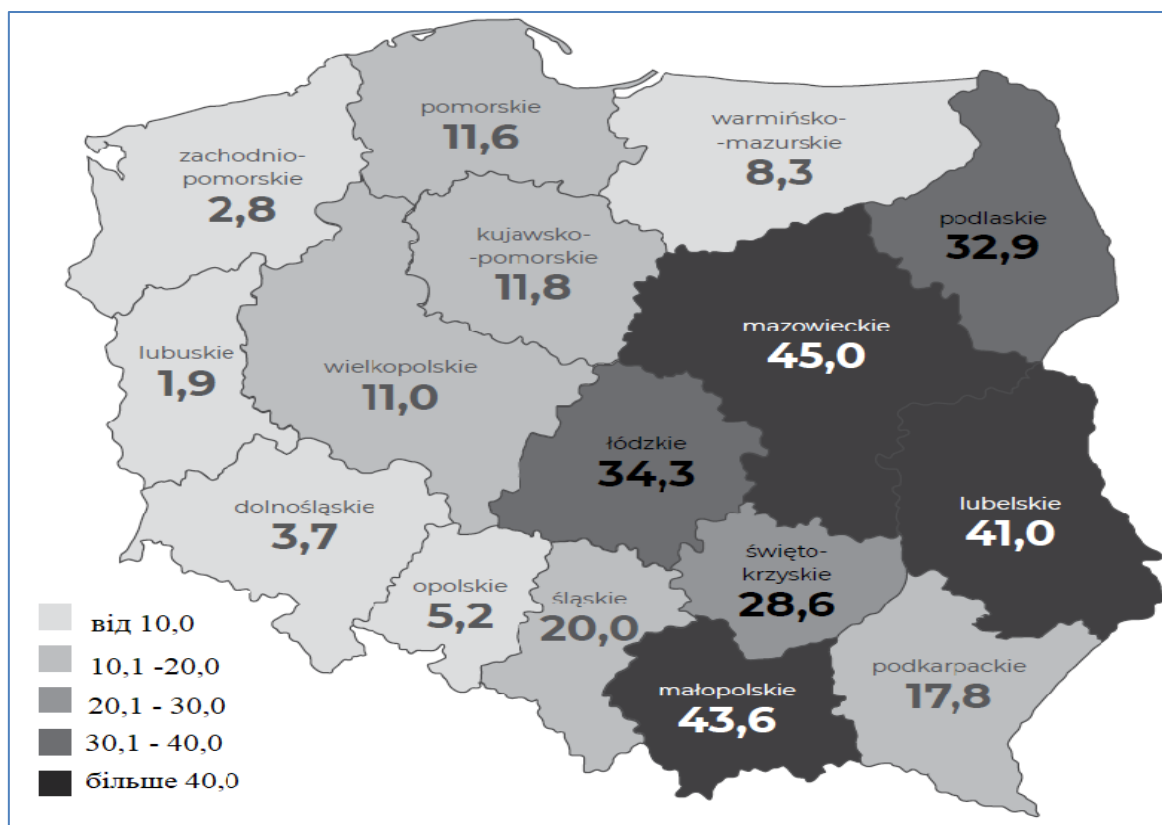

Рисунок 2.2. – Частка приватних лісів у загальній площі лісів воєводств Польщі, % (за даними Центрального статистичного управління Польщі).

Найбільше приватних лісів зосереджено на сході Польщі, понад 70%. У 215 із 314 земельних повітах частка приватної власності в загальній площі лісів становить менше 30%, у 32 повітах ця частка перевищує 50%.

За даними Головного управління статистики, кількість господарств, які мають ліси та лісові угіддя, становить 544 тис. (38% усіх господарств) з 863 тис га лісів (в середньому ліси займають понад 5% площ у структурі земель користування). Середня площа лісів у цих господарствах становить близько 1,65 га, при середній площі господарства трохи більше 10 га.

Як зазначалось раніше 1 га – це середній розмір приватного лісу, який належить одному власнику. У Польщі маємо майже 900 тисяч. приватних лісових господарств, якими володіють і є співвласниками приблизно 3 мільйони осіб. Ділянки, що входять до складу приватних лісів,

як правило, роздроблені і дуже часто мають неврегульований статус власності. Для приватних лісів Польщі характерна низька інтенсивність використання деревини, а також недбалість у догляді за насадженнями.

На жаль, нині для багатьох фермерів ліс є невеликим джерелом доходу, а зобов'язань, що впливають із володіння ним, на багато більші. Однією з умовою рентабельності та стабільності доходів від ведення лісового господарства є його масштабність та різноманітний віковий склад лісових насаджень. Таким чином, через тривалий період виробництва та несприятливу вікову структуру, приватні ліси не приносять постійного та великого доходу для середнього власника в Польщі. Тому багато фермерів із задоволенням замінили б ліс полями. На жаль, це майже неможливо, до того ж дуже дорого. Сьогодні в Польщі легше посадити ліс (на це можна отримати дотацію з програм розвитку сіл), ніж вирубати. Поряд з цим, права приватних лісівників істотно обмежені. Часто саме через ці обмеження фермер, на землі якого розташований ліс, є лише його номінальним власником. Тим паче, що ліс є загальнодоступною територією, яка виконує насамперед рекреаційну та дозвілєву функцію. Досить часто, проблема які виникають пов'язують з відсутністю пропорційних компенсації для приватних власників лісових ділянок при обмеженому користуванні такою власністю й зобов'язаннями. Наразі приватні власники лісових ділянок зобов'язані вести належне лісове господарство на цих землях, дотримуватись природоохоронних вимог та забороняти забудову. Обмеження права власності через лісовий характер ділянки та важливий суспільний інтерес впливають із чинних законодавчих рішень Польщі: Законів “Про ліси”, “Про охорону сільськогосподарських і лісових земель” та спеціальних положень щодо охорони навколишнього середовища, охорони природи, ландшафтні та окремі плани, що діють на цих територіях.

Лісове господарство в Польщі регулюється перш за все положеннями, викладеними в Законі про ліс. Цей закон в єдиному порядку визначає лісове господарство та систему управління ним на всі ліси незалежно від форми власності. Відповідно до Закону, нагляд за приватними лісами покладено на представників державної адміністрації. Господарювання в приватних лісах здійснюється власниками за спрощеним планом лісовпорядкування або рішенням старости, виданим на підставі інвентаризації стану лісів. У цих документах також вказується розмір допустимої заготівлі деревини на даній території. Керівництво лісовим господарством у приватних лісах здійснює староста. Важливо, що власник приватного лісу може законодавчо заборонити доступ на свою територію, позначивши її відповідними табличками. Зазвичай власники лісів цим правом не користуються [364].

Понад 70 % старостівств (громад) покладає нагляд за веденням лісового господарства в приватних лісах на державні органи. Відповідно до положень Закону “Про ліси” державні лісові підприємства зобов’язані надавати консультації та допомогу приватним лісовласникам у веденні лісового господарства [334].

В рамках цих заходів державні лісівники мають: консультувати приватних власників щодо ведення лісового господарства; забезпечити саджанцями лісових дерев та кущів; проводити за рахунок лісових інспекцій у приватних лісах заходи по боротьбі та захисту, якщо в них є шкідники, що загрожують довговічності лісу; організовувати виконання господарських завдань у лісі (в тому числі реалізацію деревини) на підставі договору з власником лісу проводити інвентаризацію лісів на великих площах і вести їх облік тощо.

Більшість експертів наголошують, що приватні ліси Польщі могли б щорічно постачати на ринок аж 5 мільйонів кубометрів лісопильної сировини та енергетичної біомаси та приносить постійний дохід приблизно

3 мільйонам власників та співвласників. Однак, ліси які не належать державі, роздроблені та розкидані по всій країні, часто залишаються занедбаними що є результатом незадовільного, або навіть відсутнього господарювання та не мають значення для економіки країни. Фактично на сьогодні приватні лісівники замість ефективного господарювання та розвитку лише щорічно сплачують лісовий податок у власній гміні: 43,30 злотих за гектар. Лісовий податок, який існує в Польщі, розраховується на основі площі насаджень, рівномірна для всіх категорій лісів у власності. Цей податок стосується лише насаджень старше 40 років. Крім того, деревна сировина оподатковується ПДВ у розмірі 7%.

Враховуючи таку ситуацію яка склалась в лісовому господарстві Польщі можна виділити ряд проблем на рівні приватних власників, зокрема: середня й мала площа та значна роздробленість лісових ділянок; брак знань та кваліфікації власників лісів для самостійного господарювання; часто відсутня відповідна техніка для лісогосподарських робіт; середній й молодий вік приватних лісів (37 років) і відносно низькі запаси деревини, що приносить незначний прибуток власникам, а фактично знижує інтерес до розведення своїх лісів; досить часто власники живуть далеко від лісу (наприклад, у містах); відсутність постійного доходу від лісу; використання лісових ресурсів відбувається в залежності від потреб власників, а не лісу; відсутність традиції щодо спільного ведення господарства, незацікавленість в організації спілок чи асоціацій приватними власниками з метою колективно управляти лісами тощо.

У свою чергу, специфіку цих лісів з боку держави можна підсумувати таким чином: брак коштів у староствах (громадах) для належного нагляду за приватними лісами; небажання лісових інспекцій проводити нагляд через відсутність можливостей щодо компенсації понесених витрат; мала кількість працівників яких необхідно залучати до нагляду; відсутність чітких напрямків розвитку приватних лісів на певних територіях;

незбалансоване (порівняно з державними лісами) поводження з лісовими ресурсами відповідно до закону “Про ліси” [373, с. 220].

Для прикладу, наведемо деякі дані які були представлені в дослідженні “Приватні ліси в Польщі” Пйотра Голос, що проводилось в Інституті лісу м. Варшави [308]. В обстеженні брали участь 1112 приватних підприємств та агрохолдинги, у приватній власності яких є ліси. У структурі землекористування обстежених господарств, переважала орна земля, яка становила 57% загальної площі (8,5 тис. га), далі – луки та пасовища, що становило 23% площі (3,4 тис. га). Площа лісів становила 2,9 тис. га, або 20% загальної площі обстежених володінь. Детальний аналіз показує, що частка малих лісових господарств до 1,5 Га становить понад 58% усіх господарств, тоді як площа лісів у цих володіннях становить лише 15% загальної площі лісів. Середня площа лісу підприємств становить 1,41 Га і складається з двох лісових ділянок, розташованих приблизно за 2,4 км від місця проживання власника. Збільшення кількості лісових ділянок у обстежених господарств від 1 до 7 ділянок (більше немає) означають пропорційне збільшення середньої площі лісу від 0,88 до 3,00 Га.

Щодо віку насаджень, то фермери зазначають, що 39% – це ліси молодше 40 років, тоді як (61%) становили ліси віком понад 40 років, молоді насадження становлять 34,1%. Обсяг заготівлі деревини у 2004–2006 рр. (період за який проводилось анкетування) в обстежених господарствах перевищувала 19 тис. м³ – в середньому близько 6,4 тис. м³ щорічно. Метод рубки “цілого дерева” був переважаючий спосіб заготівлі – 6,2 тис. м³ (32,7% від загального обсягу заготовленої деревини). Переважна більшість заготовленої деревини використовується для побутових цілей.

Загальні витрати, пов’язані з веденням лісового господарства становили понад 103 тис. євро (34 євро/Га лісу і 13 євро/м³ заготовленої деревини). У загальній структурі витрат переважали витрати на придбання

машин та обладнання (35,43%), матеріали та енергії (30,01%), податки та збори (18,39%). Витрати значно варіюють у залежності від розмірів лісів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Витрати на лісоволодіння – результати опитування, Інститут лісу
Польщі, 2007 р.**

Площа лісів (Га)	Кількість досліджуваних господарств (од.)	Витрати (євро) у розрахунку на		
		площу лісу (Га)	м ³ заготовленої деревини	підприємство
0,01-0,50	276	87,4	17,99	25,19
0,51-1,00	216	49,87	13,88	38,30
1,01-1,50	159	31,88	10,28	39,59
1,51-2,00	97	39,33	16,45	70,69
2,01-3,00	127	36,5	13,62	91,0
3,01-4,00	68	14,65	6,17	52,19
4,01-5,00	39	14,91	4,63	67,61
5,01-10,00	57	53,73	24,42	362,98
10,01-15,00	48	35,73	11,57	425,71
Більше 15,00	25	24,16	16,45	636,76
<i>Всього/середнє</i>	<i>1,112</i>	<i>34,7</i>	<i>13,62</i>	<i>92,8</i>

Джерело: [308, с. 36].

У 2007 р. загальний дохід від лісів, отриманий досліджуваними господарствами, становило понад 220 тис. євро, тобто. 74 євро/га (табл. 2.4.).

Орієнтовні доходи від використання зібраних лісоматеріалів сільськогосподарського та побутового призначення (визначається на основі середньої ціни деревини) були найвищими у структурі доходів. Вони становили 69% від загального доходу.

Таблиця 2.4

**Доходи від лісоволодіння – результати опитування, Інститут лісу
Польщі, 2007 р.**

Площа лісів (Га)	Кількість досліджуваних господарств (од.)	Доходи (євро) у розрахунку на:		
		площу лісу (євро/Га)	заготовлену деревину (євро/м ³)	підприємство
0,01-0,50	276	96	20	7,583
0,51-1,00	216	162	46	26,954
1,01-1,50	159	68	22	13,487
1,51-2,00	97	50	21	8,653
2,01-3,00	127	72	27	22,817
3,01-4,00	68	57	24	13,753
4,01-5,00	39	77	24	13,668
5,01-10,00	57	66	30	25,334
10,01-15,00	48	101	32	57,473
Більше 15,00	25	47	32	31,080
<i>Всього/середнє</i>	<i>1,112</i>	<i>75</i>	<i>29</i>	<i>220,803</i>

Джерело: [308, с. 36].

Однією з проблем приватних лісо власників є розкрадання деревини. Протягом 2004 – 2006 рр. випадки розкрадання відбувались в кожному четвертому господарстві. Протягом трьох років, викрадено понад 3,2 тис. м³ деревини, що складає 16% від обсягу заготівлі деревини у той час. Більше 50% обсягу викраденої деревини було на Мазовецькому воєводстві. Середній обсяг краденої деревини в розрахунку на Га лісу більше ніж 1 м³, при цьому в розрахунку на кубічний метр заготовленої деревини – це близько 0,16 м³.

Як зазначають більшість науковців Польщі так і самі власники лісів, що Лісогосподарські асоціації є одними з найкраще себе зарекомендованих форм колективного господарювання в приватних лісах. Серед вигод, що впливають із створення асоціацій, можна виділити такі переваги:

колективне господарювання впливає на здешевлення лісового менеджменту; спільний продаж деревини впливає на прибутки підприємств; активна участь у визначенні лісового податку; економічні ініціативи переваги пов'язані з переробкою деревини.

Отже, статистичні дані показують, що через своїй невеликій площі ліси в сільськогосподарських підприємствах відіграють в основному роль складу деревини, який використовується фермерами для їх потреб. У випадку більших володінь приватні ліси є джерелом невеликого доходу через їхню високу фрагментація. Фермери отримують дуже низький дохід від лісу, не інвестують у засоби виробництва лісового господарства (машини та обладнання), і вони зазвичай проводять лісові роботи самостійно.

2.1.5. Дотримання принципів сталості для агрохолдингів

Принципи організації підприємництва у сфері природокористування мають іншу специфіку, оскільки тут, крім суто бізнесових процесів (організація підприємства, отримання прибутку тощо) важливим є збереження природного середовища, отримання прибутку при дотриманні природоохоронних вимог. Ці вимоги тісно пов'язуються з принципами сталості і можливістю побудови сталої бізнес-моделі. Розглянемо на прикладі приватних підприємств дотримання принципів сталості.

В цілому, аналізуючи специфіку основної діяльності підприємства “НІБУЛОН” можна стверджувати, що в цілому модель сталого розвитку підприємством реалізована (табл. 2.5), зокрема [249; 237]:

1) “НІБУЛОН” розвиває свої проєкти сталого розвитку, зважаючи на релевантні для діяльності. Зокрема враховуються позиції по кожній із Цілей сталого розвитку (1. Подолання бідності у всіх її формах та всюди. 2.

Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю. 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток. 6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх. 7. Використання відновлювальної енергії. 8. Гідні робочі місця й економічне зростання. 9. Інновації й інфраструктура. 10. Зменшення нерівності. 11. Міста та спільноти, що живуть відповідно до принципів сталого розвитку. 12. Відповідальне споживання. 13. Захист планети. 14. Забезпечення життя під водою. 15. Забезпечення життя на землі. 16. Мир і справедливість. 17. Співпраця заради досягнення цілей).

2) Екологічна політика підприємства спрямована на забезпечення ефективного використання та відтворення природних ресурсів (поверхневих та підземних вод, атмосферного повітря, ґрунтів та ін.), охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки виробництв. Керівництво і персонал підприємства повною мірою усвідомлюють важливість і необхідність впровадження технологій з мінімальним впливом на довкілля. Тому, всі новозбудовані об'єкти підприємства пройшли державну екологічну експертизу, основна мета якої – заборонити реалізацію проектів, які становлять підвищену екологічну небезпеку. З цією метою на підприємстві постійно досліджуються наявні виробничі процеси для оцінки їх впливу на природне середовище та впроваджуються сучасні екологічно безпечні технології.

У 2018 р. ЄБРР визнав компанію бронзовим призером у категорії “Екологічні і соціальні інновації” з інвестиційною програмою щодо

розширення та модернізації зернової логістичної інфраструктури шляхом подальшого розвитку перевезень зерна внутрішніми водними шляхами.

Захист атмосферного повітря від забруднення: застосування закритої технології транспортування зернових вантажів; встановлення мереж аспірації забрудненого повітря з очищенням на пилоочисному обладнанні; використання пилоочисних установок вищого світового рівня (виробництва Данії, Німеччини); використання енергозберігальних технологій – зерносушарок (виробництва США); транспортування зернових вантажів водним транспортом вплине на зменшення вантажопотоку по автомагістралям, що позитивно позначиться на стані атмосферного повітря; благоустрій та озеленення території підприємства, міст і сіл.

Захист водних ресурсів від забруднення: перехід на використання без фосфатних мийних засобів; впровадження сучасного світового досвіду при будівництві флоту для транспортування зернових вантажів; застосування технологій найвищого світового рівня для очищення господарсько-побутових і дощових стічних вод; додержання режиму санітарної охорони підземних вод, що використовуються для водопостачання.

Захист здоров'я людини: контроль продукції, що випускається, за показниками безпечності для здоров'я; доведення підземної води до питної якості на устаткуванні світових стандартів; забезпечення господарсько-питних потреб персоналу якісною водою.

Скорочення утворення відходів виробництва і забезпечення безпечного поводження з ними: впровадження європейського підходу щодо роздільного збирання виробничих відходів з метою подальшої передачі їх ліцензованим організаціям для утилізації або повторного використання; відповідність санітарним та екологічним стандартам місць тимчасового зберігання відходів.

Підприємство має власну хіміко-технологічну лабораторію, яка, відповідно до галузі акредитації, веде моніторинг довілля в межах діяльності підприємства та перевіряє продукцію.

3) Незважаючи на тяжкі часи (воєнна агресія росії проти України), компанія проводить відповідні заходи. Оскільки сьогодні компанія “НІБУЛОН” не може працювати у звичному режимі, транспортні витрати для аграріїв зросли в десять разів. Це зменшило їхні прибутки та призвело до суттєвого підвищення цін для кінцевого споживача. Компанії шукає рішення для сьогоденних викликів та забезпечення перебування компанії в найкращому можливому стані для продовження свого розвитку після закінчення війни. Зокрема, один з таких шляхів, будівництва нового терміналу компанії в Ізмаїлі Одеської області. Планується, що це допоможе пом’якшити збій використання наших встановлених експортних маршрутів.

4) До основних внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін “НІБУЛОН” відносяться: клієнти, постачальники, працівники, Громада, партнери, Інвестори.

Задля стейкхолдерів на офіційному сайті компанії створено розділи “Контактна інформація для інвесторів” та “Інформація для стейкхолдерів компанії”. Передбачено: зустрічі, засідання, круглі столи, конференції, ознайомлювальні екскурсії по підприємству, корпоративний сайт, регіональні та всеукраїнські друковані видання (газети, журнали), інтернетвидання, телеканали.

Підприємство співпрацює з багатьма провідними міжнародними фінансовими установами, серед яких Світовий банк, МБРР, ЄБРР, ЄІБ та МФК, у т. ч. за програмами розвитку експорту та енергозберігальних проєктів, у рамках яких виділяються кошти на удосконалення логістики в Україні, що є свідченням високої ділової репутації компанії.

Крім того, компанія є однією з найбільших роботодавців України, і прагне підтримувати працівників у ці безпрецедентні часи. Збереження робочих місць та заробітних плат залишається пріоритетом.

В таблиці 1, представлено оцінка дотримання принципів сталості для підприємства “НІБУЛОН”.

Таблиця 2.5

Дотримання принципів сталості для підприємства “НІБУЛОН”

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	“НІБУЛОН” розвиває свої проєкти, ґрунтуючись на принципах Глобального договору ООН. Мета діяльності підприємства – випуск конкурентоспроможної продукції, яка відповідає вимогам ринку та є екологічно чистою та безпечною для вживання людиною, що можна досягти тільки на основі розвитку, модернізації виробництва і підвищення рівня його екологічної безпеки.	5
2	Можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції	Формування вартості (прибутку) здійснюється із врахуванням екологічних пріоритетів.	5
3	Системні підходи до організації функціонування	“НІБУЛОН” демонструє дотримання всіх принципів сталого розвитку, а також послідовність і системність у реалізації своєї політики	4
4	Врахування позицій стейкхолдерів	В цілому, діяльність “НІБУЛОН” враховує позиції стейкхолдерів.	4

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Таким чином, можна стверджувати, що підприємство “НІБУЛОН” загалом дотримується принципів сталості та його загальна оцінка в середньому склала 4,5 балів, що свідчить про високий рівень підприємства.

Аналізуючи специфіку основної діяльності підприємства “МХП”, відзначимо, що воно складається із чотирьох бізнес-сегментів [93]:

- птахівництво та суміжні операції (цей сегмент знаходиться в Україні та здійснює виробництво та реалізацію курячого м’яса (свіже та заморожене), кулінарних виробів, олії (соняшникова та соєва) та комбікормів);

- вирощування зерна (цей сегмент знаходиться в Україні та здійснює вирощування зерна для виробництва та реалізації корму третім особам);

- м’ясопереробка та інші сільськогосподарські операції (цей сегмент знаходиться в Україні та здійснює виробництво та реалізацію ковбасних виробів, переробленого та приготованого м’яса, напівфабрикатів і продуктів тваринництва та молочних продуктів).

Європейський сегмент операційної діяльності (Штаб-квартира цього сегменту знаходиться у Словенії, та його виробничі активи розташовані у Словенії, Хорватії, Сербії, Боснії та Герцеговині. Він здійснює виробництво та реалізацію курячого м’яса та продуктів з переробленого м’яса птиці).

Можна стверджувати, що в цілому модель сталого розвитку підприємством реалізована (табл. 2.6), зокрема:

1) Стратегія сталого розвитку МХП тісно пов’язана з ЦСР ООН та компанія прагне зробити конструктивний внесок у глобальні позитивні зміни. як вказано нижче, МХП орієнтує всю свою діяльність на 17 ЦСР ООН. МХП ефективно використовує свою продукцію та послуги, працівників, інвестиції та взаємодію з зацікавленими сторонами для досягнення цього прогресу. Зокрема, враховуються позиції по кожній із Цілей сталого розвитку (1. Подолання бідності у всьому світі та у всіх її

проявах. 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці. 4. Забезпечення всеосяжної і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. 5. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок. 6. Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та належних санітарних умов для всіх. 7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, сталих і сучасних джерел енергії для всіх. 8. Сприяння поступальному всеосяжному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеосяжній і сталій індустріалізації та інноваціям. 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними. 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст та інших населених пунктів. 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва. 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками. 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку. 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття. 16. Сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях. 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку).

2) “МХП” визнає екологічну відповідальність та роль у забезпеченні того, щоб діяльність відповідала очікуванням зацікавлених сторін у вирішенні глобальної проблеми зміни клімату. Зокрема, Рада директорів “МХП” відповідає за дотримання вимог “Екологічної політики” Компанії, перегляд якої проводиться кожні три роки. На кожному підприємстві “МХП” є штатний еколог, який контролює екологічні показники та звітує перед Головним штатним екологом “МХП”. Структури раціонального природокористування в Європейському сегменті операційної діяльності відрізняються. У Сербії, Австрії, Північній Македонії та Румунії керівництво впроваджує “Екологічну політику” “МХП”. На кожному підприємстві в Хорватії та Словенії працює спеціаліст з охорони навколишнього середовища та екології, який звітує місцевому Комітету із забезпечення якості та раціонального природокористування.

Захист атмосферного повітря від забруднення. У розрахунку викидів парникових газів використовувалися такі джерела: Потенціал глобального потепління (GPW) з ІЕА – Викиди CO₂ від спалювання палива (видання 2013 р.); П’ятий звіт про оцінку Міжурядової групи експертів з питань змін клімату; та Інструмент для оцінки викидів вуглецю МФК (СЕЕТ) – додаткова інформація доступна на вебсайті (www.ifc.org). Під час складання даних застосовувався метод фінансового контролю.

Захист водних ресурсів від забруднення. Одним із головних екологічних пріоритетів “МХП” є скорочення споживання води. Все споживання води “МХП” регулярно контролюється, та регулярно проводяться перевірки та технічне обслуговуються приладів обліку. В 2021 р. екологи оновили Реєстр свердловин. Цей реєстр включав інформацію щодо фізичного розташування підземних джерел води, об’ємної витрати, фізичного стану, необхідності ремонту та водозабору. Ця процедура забезпечує точний контроль за використанням підземних вод та гарантує відсутність впливу на ресурси, що доступні місцевій громаді. Жодна з

операцій МХП не впливає на водний баланс у місцях ведення діяльності Компанії. Кожне підприємство суворо дотримується відповідних нормативних актів, включаючи обмеження використання земельних ділянок, прилеглих до прибережних смуг. Попри збільшення виробництва м'яса птиці на 3% та розширення діяльності Компанії, у 2021 році в Україні спостерігалось скорочення споживання води.

Якість та безпечність продукції. Важливим елементом підходу до якості та безпечності продукції “МХП” є контроль доступу до своїх виробничих об’єктів. Суворе управління цим аспектом діяльності “МХП” є особливо важливим для підтримки санітарних норм, захисту продукції, безпеки та цілісності. Системи “МХП” підтримуються відповідно до міжнародних стандартів, регулярно перевіряються та інспектуються, ефективність діяльності ретельно вимірюється та аналізується. Підхід “МХП” у цьому важливому напрямку поширюється на ланцюг постачання та стандарти, яких повинні дотримуватись постачальники.

Турбота про тварин. МХП скорочує застосування антибіотиків у виробничому процесі для подальшого покращення стандартів безпеки світового класу, які вже використовуються на всіх підприємствах Компанії. Турбота про тварин завжди буде головним пріоритетом на всіх виробничих підприємствах Компанії. МХП продовжує проводити регулярні навчальні та освітні заходи зі співробітниками з питань важливості турботи про тварин.

Підхід МХП до якості та безпечності продукції регулюється Політикою якості та безпечності продукції, яка поширюється на всі підприємства компанії. Політика затверджується Радою директорів, регулярно переглядається, поширюється серед усіх співробітників та доступна для завантаження на вебсайті “МХП”.

3) Політика МХП у масштабах усієї групи компанії підтримується відповідними фахівцями, де це необхідно (наприклад, відділом з

комплаєнсу, управління персоналом або фінансовим відділом). Основні положення політики (наприклад, щодо протидії хабарництву та корупції або щодо екологічної політики) затверджуються на рівні Ради директорів та публікуються на вебсайті МХП.

Управління цими системами на рівні Ради директорів переважно контролюється Комітетом з питань міжнародних державних зв'язків та суспільних питань. Він проводить регулярний аналіз цих структур з метою підтримки програми постійного вдосконалення та досягнення найвищих галузевих стандартів.

У розділі “Основні ризики та невизначеності” Річного звіту за 2021 р. розглядаються докладні приклади ризиків, пов'язаних із відповідальним веденням бізнесу та способи їх усунення. Безумовно, зараз найістотнішими з цих ризиків є різні загрози для бізнесу та його зацікавлених сторін з моменту початку конфлікту в Україні 24 лютого 2022 р.

Також, компанія “МХП” розробила та розповсюджує Кодекс бізнес-партнера, який можна завантажити на вебсайті МХП (www.mhp.com.ua). Кодекс бізнес-партнера містить очікування “МХП” від своїх постачальників і бізнес-партнерів, а також те, що вони можуть очікувати від “МХП”.

4) Взаємодії із зацікавленими сторонами для “МХП” важлива. Зокрема, отримання зворотного зв'язку розглядається Радою директорів та вищим керівництвом як вкрай важлива умова для досягнення успіху МХП та ефективного функціонування бізнес-моделі, оскільки розуміння поглядів зацікавлених сторін інформує та допомагає МХП у прийнятті рішень та сприяє прогресу у досягненні цілей, завдань та стратегії. До основних внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін МХП відносяться: працівники МХП (співробітники та підрядники); місцеві громади та ГО, які співпрацюють з ними; клієнти, ділові партнери та постачальники;

акціонери, фінансисти та інвестиційна спільнота; уряд та регуляторні органи; ЗМІ.

“МХП” регулярно веде діалог з кожною ключовою групою зацікавлених сторін для забезпечення розуміння сфер їхніх інтересів та ефективності поточної діяльності Компанії у сфері комунікації, звітності та діалогу.

Для здійснення цієї діяльності Компанія залучає команди досвідчених і кваліфікованих співробітників. До них відносяться члени Ради директорів, вище керівництво, фахівці із взаємовідносин з інвесторами, фахівці з підбору персоналу та представники громадськості. У разі необхідності їм надають підтримку кваліфіковані зовнішні консультанти та служби.

Детальну інформацію про взаємодію із зацікавленими сторонами можна знайти у Річному звіті МХП за 2021 р., у тому числі інформацію про виконання Компанією своїх обов’язків відповідно до розділу 172 Закону “Про компанії” Великої Британії від 2006 р. Цю інформацію можна завантажити з офіційного вебсайту “МХП” (www.mhp.com.ua).

Таблиця 2.6

Дотримання принципів сталості для підприємства “МХП”

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	МХП ефективно використовує свою продукцію та послуги, працівників, інвестиції та взаємодію з зацікавленими сторонами для досягнення 17 Цілей сталого розвитку.	5
2	Можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості	Формування вартості (прибутку) здійснюється із врахуванням екологічних пріоритетів. Місія компанії МХП – забезпечити своїх клієнтів високоякісними, екологічно	4,5

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
	продукції	чистими продуктами харчування та кулінарними рішеннями, які виготовляються безпечним та відповідальним способом, враховуючи та задовольняючи мінливі пріоритети та вимоги наших клієнтів.	
3	Системні підходи до організації функціонування	“МХП” демонструє дотримання всіх принципів сталого розвитку, а також послідовність і системність у реалізації своєї політики	4
4	Врахування позицій стейкхолдерів	В цілому, діяльність “МХП” враховує позиції стейкхолдерів. МХП прагне вести свою діяльність відповідально відносно всіх зацікавлених сторін.	5

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Таким чином, можна стверджувати, що підприємство “МХП” загалом дотримує принципів сталості та його загальна оцінка в середньому склала 4,7 балів, що свідчить про високий рівень підприємства.

2.1.6. Дотримання принципів сталості для цих підприємств в лісовій галузі

Концепція сталого розвитку є базовою для всієї політики природокористування у Польщі. Це закріплено на рівні нормативно-правового забезпечення і є обов’язковим як для держаних підприємств, так і для представників підприємницької сфери. При цьому наголошується, що сталий розвиток має підтримувати якісне економічне зростання, а не

заперечувати його. Таке економічне зростання має досягатися за рахунок поєднання економічних інтересів із цілями охорони навколишнього середовища [299, с. 366].

Необхідно відзначити і те, що в польському науковому та експертному середовищі концепція сталого розвитку не набула однозначного, єдиного визначення та єдиної оцінки її корисності. Зокрема, виділяються кілька наукових та управлінських напрямів, кожен з яких передбачає своє власне трактування сталого розвитку. Серед його пріоритетів можна виділити такі [352, с. 796]:

1) важливість соціальних та економічних компонентів, які становлять іманентні елементи сталого розвитку. Творчий капітал будується на навчанні, роботі та інших ініціативах, які потребують експериментів для запуску нових продуктів, послуг та рішень, які корисні для спільноти;

2) корпоративна та соціальна відповідальність, ведення бізнесу з повагою до інших людей та довкілля. Крім того, дотримання принципів сталого розвитку економіки та державного управління посилюється тенденцією, пов'язаною з впровадженням процесів цивільного контролю. Цей контроль проявляється у нагляді за функціонуванням зі сторони громадських інститутів, наявності суспільної довіри до установ та підвищення їх прозорості, а також у повазі до належного управління за участю громадянського суспільства;

3) екологічна освіта та пропаганда дбайливого ставлення до природних ресурсів, включаючи управління лісовим господарством.

Реалізація концепції сталого розвитку в лісогосподарській діяльності в Польщі передбачає існування системи конкретних показників, які є необхідними для оцінки всіх істотних аспектів даного типу розвитку. Ці інструменти також можуть бути корисними у процесах комунікації, оцінки та прийняття рішень. Серед загальноприйнятих показників є кілька, пов'язаних безпосередньо із стійким керуванням лісами. Наприклад,

показники лісового покриву та збитки лісовим насадженням внаслідок дефоліації [335, с. 1738].

У Польщі всі ліси, що належать державі, сертифіковані у Програмі схвалення системи лісової сертифікації (PEFC). PEFC є міжнародною, неурядовою та некомерційною організацією, заснованою в 1999 р. Її основна мета – просування стійкого лісокористування, а також реалізація управління через систему лісової сертифікації та маркування продукції деревообробки, яка виробляється незалежними підприємцями [299, с. 27]. PEFC наслідує принцип “парасольки”, оскільки визнає національний характер системи сертифікації лісокористування у кожній країні. У кожному конкретному випадку стандарти лісокористування розробляються спільно всіма зацікавленими сторонами та адаптуються до місцевих пріоритетів та умов. В рамках цієї системи сертифікуються як ліси, так і ланцюжок поставок, що дозволяє відстеження деревини від лісу до кінцевого продукту [329, с. 15].

Польща є країною, де площа лісів постійно збільшувалася протягом 2009-2019 рр. Цей приріст за досліджуваний період становив 126,3 тис. га. Це була висхідна тенденція, що триває, хоча вона і сповільнилася в останні роки. Середньорічний приріст областей лісових насаджень у країні становить 0,2 відсотка від загального обсягу. Лісистість країни у 2019 р. складала понад 29%. Значення цього показника зросло на 0,4% за аналізований період. Усього було відновлено та засаджено 386,7 тис. га. Відповідне середньорічне значення становило майже 55,2 тис. га. Усього також було виконано 12,910 тисяч посадок за аналізований період. У середньому 1844,3 тис. шт. саджанців висаджували щороку [299, с. 27].

Ліси відіграють особливу роль у захисті ресурсів біорізноманіття. Діяльність держави Польща та підприємців зосереджена на управлінні та охороні лісів, націлена на збільшення лісового покриву в країні. Більш щільний лісовий покрив залишається найважливішим елементом

національної лісової політики. Послідовна реалізація цілей цієї політики має збільшити лісовий фонд країни: площа лісів до 2050 р. має зрости на 30% [372, с. 87].

Важливо відзначити й те, що стійкого природокористування у лісовій сфері Польщі властива регіональна диференціація.

У цей період (2009-2019 рр.) було заготовлено понад 262 млн. м³ деревини. У середньому щорічно добувалося 37 млн. м³. Це значення індикатора показує висхідний тренд, а середньорічний приріст становить понад 934 тис. м³. Заготівля великої деревини та дрібномірної деревини також демонструє тенденцію до збільшення. Щороку поспіль заготівля деревини в переліку на одну особу неухильно зростала.

У кожному аналізованому році більша частина великогабаритної деревини була заготовлена у Західнопоморському районі, а найменша – у Свентокшиському воєводстві у 2009-2011 роках та у наступні роки (до 2019 р.) у Лодзинському воєводстві. Значення коефіцієнта варіації у кожному досліджуваному році свідчить про середню варіацію регіонів у перерахунку на заготовлену деревину (великий ліс).

Одним із найважливіших економічних показників є середня ціна реалізації деревини, що розраховується у злотих відповідно до середньої ціни на деревину отриманих лісовими інспекціями за перші три квартали кожного року. Він використовується для обчислення лісового податку. Ціна на деревину неухильно зростає рік у рік [357, с. 1741].

Вилучення земель із лісового фонду залишається дуже важливим аспектом, що впливає на стійке управління лісами. У період 2009-2019 рр. загальна сума вилучених земель становила до 4299 га. У разі понад 60% випадках причиною такого виключення була заготівля лісу. Понад 16 відсотків вилучених земель використовувалися нині як промислові зони. У шести відсотках від загальної кількості вилучень метою звільнення було виділення землі під житлову забудову. І лише 3 відсотки було виділено для

транспортних цілей. Слід зазначити, що у кожному з аналізованих років частка земель, виключених із лісогосподарського виробництва, стосовно загальної площі лісових угідь становила не більше 0,01%. Це є наслідком дуже суворих правил відведення земельних ділянок під лісовими масивами (в Польщі), які обмежують можливість вилучення землі з лісового фонду без поважної причини. Такий виняток вимагає дозволу, виданого директором регіональної дирекції державних лісів, та оплати збору за виключення лісових земель із лісового господарства, а також покриття витрат за передчасне вирубування лісових насаджень та їх відновлення. Крім того, є спеціальна плата: компенсація недоотриманого прибутку від випуску продукції лісозаготівлі, яка могла б мати місце на звільнених від лісу ділянках. Користувач повинен оплачувати ці витрати протягом 20 років [372, с. 87].

Більшість вилучення земель відбулася у Лодзінському воєводстві. Основною причиною такого звільнення було земельне відведення для видобутку корисних копалин (головним чином видобування сировини для будівельних матеріалів кар'єрним способом). У 2011 та 2019 роках більшість земельних вилучень була зареєстрована у Великопольському воєводстві. Також у разі цього регіону переважною причиною винятків був видобуток корисних копалин. Найменша кількість вилучень земель сталася на ст. у Вармінсько-Мазурському воєводстві, у Підляському воєводстві, в районі Опольського воєводства та у Люблінському воєводстві [352, с. 796]

Варто наголосити, що представлені регіони сильно диференційовані за структурою землекористування та забезпеченістю земельними ресурсами в цілому.

Також важливо зіставити площу земель, звільнених від лісових насаджень, з фактичною площею лісів. Частка земель, що звільняються від площі лісів у кожному з аналізованих років становила менше ніж 0,01% від загальної площі земельного фонду.

Показник ушкодження лісових насаджень внаслідок дефоліації дозволяє відстежувати стан здоров'я лісів щодо оцінки пошкоджень крон дерев. Моніторинг полягає у збиранні інформації про санітарний стан деревостанів з метою визначення диференціації шкідливості лісів, виявлення напрямків та динаміки зміни ушкоджень, уточнення причинно-наслідкових зв'язків між станом здоров'я лісових насаджень та факторами зовнішнього середовища. Ушкодження дерев, особливо крон, вказує на нижчу стійкість до несприятливих умов довкілля [299, с. 27].

У період 2009-2019 років значення показника дефоліації для Польщі має тенденцію до збільшення, що не є бажаною тенденцією і в першу чергу свідчить про складний екологічний стан. Висхідний тренд також спостерігається у 11 регіонах. Протилежна тенденція спостерігається лише у межах Мазовецького, Опольського, Поморського, Сілезького та Свентокшиського воєводств. Слід, однак, вказати, що значення, як падіння показника, так і його підйому, відносно малі.

Одним із найважливіших економічних аспектів лісового господарства Польщі залишається його частка у національному виробництві.

Принципово важливим є те, що протягом останніх десяти років виробництво продукції лісового господарства, що обчислюється в млн. злотих і на 1 га лісової площі, характеризується тенденцією до збільшення [352, с. 96].

До найважливіших характеристик, що відображають специфіку лісокористування в Польщі та ступінь реалізації концепції сталого розвитку, слід зарахувати:

1) складність процедури виділення фінансування, що спрямовується на надання фінансової допомоги для розширення лісових масивів. Існує проблема систематичного підходу до наросування площі лісів, особливо

стимулювання фермерів і власників лісів. Вони зацікавлені у оптимальному використанні лісових ресурсів з погляду сталого розвитку.

2) політика, спрямована на збільшення лісового покриття, номінально є важливою складовою розробки та оновлення програм як на центральному, так і на місцевому рівні. Однак недостатньо реальних механізмів, які б полегшували реалізацію таких програм;

3) серед позитивних факторів лісокористування у Польщі слід відзначити те, що показник лісистості показує стабільне щорічне зростання. Хоча й зріст сам по собі невеликий;

4) дефоліацію можна визначити як відсоток втрати якості лісового покриття до еталонного лісового покриття для даного морфологічного типу крони дерева (типу лісу). Цей показник є вимірним та значущим з перспективи оцінки стану стійкого лісокористування, зокрема з допомогою дистанційних методів зондування.

Заготівля деревини загалом у аналізований період постійно зростає, така сама тенденція зафіксована й у заготівлі деревини у перерахунку на одну особу. Позитивні сторони цієї ситуації пов'язані з вищими показниками економічного зростання та ширшого використання деревини у сфері послуг та промисловості. Водночас з погляду сталого лісового господарства найбільш важливим аспектом є відповідальне використання лісових ресурсів та послідовна заміна використовуваних ресурсів. Середня ціна реалізації деревини, що поступово збільшується, пов'язана з низкою вагомих факторів. Можна припустити, що показник продовжуватиме зростати, оскільки на деревину та продукцію деревообробки існує стабільний попит як у Польщі, так і у інших країнах ЄС та за його межами.

Стійке управління лісами слід розглядати як важливий компонент соціально-економічного розвитку країни, як іманентну частину стійкого розвитку, що широко розуміється.

На основі викладених вище відомостей можна скласти наступну таблицю (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Дотримання принципів сталості для підприємств (авторська оцінка)

Приватне користування лісами в Польщі	- принципи сталого лісокористування у приватному секторі у Польщі дотримуються через низку факторів: закріплення на законодавчому рівні концепції сталого розвитку та її елементів, наявності запобіжних та стимуляційних механізмів, які підштовхують підприємців правильної моделі господарювання; - систематичної роботи з відновлення лісів; - наявності механізму включення лісових ресурсів до економічного обігу без завдання їм невідвортної шкоди (за принципом “стійкий розвиток має бути прибутковим”); - дія принципу лісокористування, відповідно до якого частка площі, яка припадає на лісові масиви, має щорічно збільшуватись (навіть на мінімальне значення, але збільшуватись)
---------------------------------------	---

Вторинний рівень розвитку природокористування за участі приватного капіталу і його особливості

2.2.1. Загальний стан розвитку підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу: вторинний рівень (банки і страхові компанії)

Відповідно до даних Мінфіну, станом на 01.01.2021 року, кількість діючих банків в Україні становить 74 шт., з яких з іноземним капіталом - 33 шт., тобто 45% від загальної кількості. Основна кількість банків

фінансують під заставу нерухомого майна, але далеко не всі під заставу земельних ділянок, це пов'язано з тим, що у разі непогашення земельну ділянку буде важко, та інколи проблемно, реалізувати. Тому, метою нашого дослідження, було знайти саме ті банки, що мають операції фінансування під заставу землі без будівель і споруд.

Маємо наступні дані: фінансують під заставу земельних ділянок - 12 банків, не фінансують – 62.

Які вимоги до ділянок висуваються банками? Якщо ваша земля та право власності на неї зареєстровані в Державному земельному кадастрі та Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно відповідно, то вважайте, що половину шляху до позики пройдено.

Наступним кроком буде з'ясування цільового призначення земельної ділянки. Його ви можете перевірити на Карті нерухомості Brok.land, ввівши кадастровий номер земельної ділянки в пошукове вікно в правому верхньому кутку сторінки.

Отже, фінанси під заставу земельної ділянки дадуть, якщо земля буде наступного цільового призначення: під житлову забудову; садівництво або дачне будівництво; комерційного чи промислового призначення.

Якщо Ви бажаєте закласти землі сільськогосподарського призначення, то скоріше за все, Банком буде відмовлено в наданні позики, в такому випадку Ви можете звернутися або до приватного інвестора, що ми вкрай не рекомендуємо робити, або виставити земельну ділянку на продаж.

Важливими факторами також будуть і місце розташування земельної ділянки, наявність комунікацій, рівень розвитку інфраструктури та ландшафт. Тому, якщо нерухомість розташована не в обласному центрі чи не потрапляє в його приміську зону, то кредит буде отримати важко. В пріоритеті високоліквідні землі, що розташовані на фасадах автомобільних доріг, забудованих та розвинених районах.

Які документи необхідні для отримання позики під заставу землі?

Перш за все, це документи, що підтверджують право власності на земельну ділянку, довідка про доходи за останні 6-12 місяців (в кожному Банку свої вимоги щодо неї), витяг з Державного земельного кадастру, інформаційна довідка з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, паспорт та ідентифікаційних код власника. Цих документів Банку буде достатньо для попереднього розгляду питання. Після проходження первинної процедури розгляду, Ви отримаєте відповідь про можливість одержання такого фінансування.

Як банки оцінюють вартість земельної ділянки? Одне із головних питань, : хто і як оцінюватиме вартість землі, що передається в іпотеку. Виявилося, що майже всі банки мають власних оцінювачів, і якщо забажаєте працювати саме з цим банком, то не матимете вибору як тільки звертатись до експерта, якого вам порекомендують в обраній фінансовій установі.

Хто видає позики під заставу землі та на яких умовах? Було встановлено, що фінанси під заставу землі є змога отримати у наступних банках: Ощадбанк, ОКСІ БАНК, Банк Південний та ін.

Загалом, отримати позику під заставу земельної ділянки в українських фінансових установах є не такою і простою справою. Банки не бажають брати в іпотеку земельні ділянки, що вільні від будівель і споруд, а тим паче сільськогосподарського призначення, принаймні, поки ринок землі не запущено. Земля, зараз, є не дуже високоліквідним самостійним активом, і розглядається, в основному, як важливий додаток при отриманні позики під заставу нерухомості, що на ній розміщена.

Для аналізу асортименту продуктів та визначення моделей банківського фінансування аграрних підприємств, нами були використані дані 10 банківських установ, визнаних найбільш надійними за даними офіційного сайту Форіншурер.

Першу позицію займає АТ “Райффайзен Банк Аваль”. Поряд з цим, АТ КБ “Приватбанк” володіє найбільшим за обсягом портфелем, у якому тільки 1,0% припадає на аграрну галузь.

Кожен банк, що входить у ТОП-10 найнадійніших, пропонує аграрним підприємствам широкий асортимент позикових продуктів. Найчастіше аграрії акцептують фінансові ресурси на інвестиційні цілі та на фінансування оборотного капіталу.

Також можливим є й здешевлення позик за рахунок реалізації державних програм, міжнародних програм підтримки від Німецько-Українського фонду, Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку.

Зарубіжний досвід. В Нідерландах, після Другої світової війни, держава розпочала сильне втручання у розвиток ринку сільськогосподарських земель. У 1950 році засновано Фонд управління земельними ресурсами, який контролював розвиток сільських районів для підвищення продуктивності в агросекторі.

За мету фонд ставив розв’язати проблеми у післявоєнний період та зменшити надвелику фрагментарність земельних ділянок. Державна політика була зорієнтована на надання фінансової підтримки збитковим господарствам. Пізніше уряд почав дерегуляцію ринку, зактив Фонд, а ціни на землю – швидко зростали.

У країні немає обмежень щодо права власності на землю для іноземних фізичних та юридичних осіб. Кожен без проблем може придбати ділянку у Нідерландах. Відсутня і регуляція цін. В країні діє відкрита платформа для збору інформації Kadaster Online: з цінами на ділянки, власниками та нотаріальними діями. Інформація публічна, а доступ до неї отримують після сплати невеликих зборів за користування.

Дослідники та представники влади часто ставлять у приклад кооперацію “Голландський діамант”. Це кооперація уряду з дослідниками, громадськими організаціями та агросектором, аби розвивати цей сектор.

Rabobank – нідерландський кооперативний банк, другий найбільший банк країни після ING. Штаб-квартира у Утрехті, основний операційний центр в Амстердамі. Спеціалізується головним чином на агропромисловому секторі та переробній промисловості. Представництва у 38 країнах. Входить до 50 найбільших фінансових світових інститутів. На 2015 рік посідав 25-е місце у списку найнадійніших банків світу за версією Global Finance. Основним регіоном діяльності є Нідерланди, далі в порядку зменшення значущості слідують США, Австралія, Німеччина.

Однією з передумов ефективної капіталізації земель як природного ресурсу є функціонування ринку обов’язкового агрострахування. Система агрострахування – одна з найбільш ефективних інструментів для стабілізації та гарантованості доходів агровиробників, який відповідає сучасним вимогам. Тож функціонування повноцінної системи агрострахування, в тому числі з державною підтримкою, є одним із стратегічних напрямків розвитку АПК.

Завдання агрострахування – внести стабільність у відносини агровиробника та страхувальника. Наприклад, у Канаді державне страхування фокусується на тому, щоб надати мінімальну ціну на страхові послуги аграріям. У США забезпечено рівний доступ до страхування: навіть якщо агровиробник вирощує свою продукцію у ризикованій зоні, його все одно застрахують. Але в кінці сезону ризикові портфелі страхові компанії передають державі назад – є спеціальні фонди, йде перестрахування. Система складна, вимагає значного капіталу, але робоча, вона будувалася з 30-х років минулого століття.

Для України агрострахування зараз є найбільш актуальним, оскільки зі зміною природних умов, зумовлених глобальним потеплінням,

агровиробники (особливо дрібні) часто потрапляють у екстремальні умови коли втрачають значний відсоток, а часом і весь врожай, це зумовлено частково розташуванням їх земель в одній області та висіванням монокультур, яке згодом може призвести до погіршення економічного стану агровиробника або до його збанкрутіння. Яке в свою чергу нестиме негативні наслідки і на економічну і на соціальну сферу розвитку регіону.

На даний час в Україні агрострахування здійснюється згідно Закону України “Про страхування” від 07.03.1996 р. та Закону України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” від 01.07.2020 р. [86]. Вищезгаданими законами врегульовано відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою. Державна підтримка полягає в компенсації аграріям з державного бюджету грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхової премії нарахованої за договором страхування. Однак цей механізм вже декілька років фактично не працює.

Станом на 2019 рік ліцензії на здійснення агрострахування отримали 64 страхові компанії. В першу 5 лідерів ринку агрострахування у 2019 андерайтинговому році входять: РЗУ Україна – 345 договорів страхування; ІНГО України – 236 договорів страхування; АХА страхування – 179 договорів; Аска – 158 договорів; Універсальна – 126 договорів.

Якщо аналізувати ці кампанії за кількістю застрахованих площ земель, то очолювати список будуть: “Інго Україна” (203,6 тис. га, що складає 20,9% від загального обсягу), “Універсальна” (195,5 тис. га, або 20,1%), “ПЗУ” (179,3 тис. га, або 18,4%), “Аска” (140,5 тис. га, або 14,4%) та “АХА” (73,2 тис. га, або 7,5%) [222].

Дослідивши ринок агрострахування, варто сказати, що застрахованих земель в Україні лише приблизно 5% від загальної кількості. Основним мотивом страхування земель на даний момент є можливість отримання кредиту або інвестиції. В Україні найбільш активно користуються

послугами страхування великі агрохолдинги, хоча актуальнішим воно є і для дрібних і середніх підприємств.

2.2.2. Загальний стан розвитку підприємництва у сфері лісокористування за участі приватного капіталу: вторинний рівень (банки і страхові компанії)

Наразі можна виділити такі принципові положення, що характеризують стан залучення лісових ресурсів в Україні до фінансової сфери (тобто, їх фінансiалiзацiї) через страхування:

1) майже повсюдна державна власність на лісові ресурси (земельні ділянки, вкриті лісом) практично унеможлиблює їх залучення до фінансової сфери у будь-якому вигляді, в тому числі шляхом страхування. На законодавчому рівні існує можливість перебування у приватній власності лише до 5 га лісових ділянок [20];

2) лісові ресурси в Україні самі по собі є неприглядним об'єктом для страхування. По-перше, лісові ресурси в країні в принципі перебувають в стані скорочення, - як через природні фактори, так і через антропогенні фактори. В першому випадку мова йде про поступове скорочення площ лісів, а також про погіршення якості лісових ресурсів. Зменшення площ лісів відбувається як через планові вирубки, так і через фактично несанкціоновану лісозаготівлю. Іншими словами, в українських реаліях будь-яка конкретна лісова ділянка можеш стати об'єктом планової вирубки, або ж несанкціонованої лісозаготівлі, і механізмів законного уникнення такої загрози немає. Постійне скорочення площ лісових насаджень, а також в принципі недостатньо велика частина території країни, що вкрита лісами, є ознакою того, що усі лісові ресурси в країні – під загрозою знищення. В другому випадку мова йде про високі ризики для лісництва в Україні. Висока вірогідність лісових пожеж в літній період, а також обмежені

ресурси розпорядника лісів (тобто держави) с пожежогасіння створюють додаткові загрози лісовим ділянкам [26].

З точки зору формування фінансово-організаційного механізму лісокористування, можна констатувати відсутність можливостей імплементації страхових механізмів задля передбачення потенційної шкоди, та оперативної ліквідації наслідків лісових пожеж. Тобто, розвиток практики страхування діяльності з лісокористування та страхування лісових стримується специфікою господарчої організації цієї сфери, зокрема [104]:

1) фактичні розпорядники лісових ділянок не несуть та не мають нести фінансового навантаження з ліквідації наслідків лісових пожеж, або ж наслідків заподіяння іншої шкоди лісовим ресурсам. Тобто, номінально відповідальність за фінансування процесу ліквідації пожеж, а також ліквідації їх наслідків розподілена між декількома суб'єктами;

2) у нормативно-правовому регулюванні відсутні положення, відповідно до яких витрати на ліквідацію наслідків лісових пожеж покладалися б на їх винуватців (за наявності антропогенного фактору), або з за відсутності винуватців або ж їх неплатоспроможністю, - на фактичного розпорядника лісової ділянки. Тобто номінально діє принцип, відповідно до якого у будь-якому випадку, за умови заподіяння шкоди лісовим ресурсам, весь тягар ліквідації таких наслідків лягає або ж на державні органи влади, або на місцеву владу і місцеві громади.

Імплементація лісових ресурсів у практику страхування стримується наявністю низки факторів, через які ліси насправді є небажаним об'єктом для страхування, адже існує висока вірогідність втрати лісів як через антропогенні фактори, так и через природні.

До антропогенних факторів, які знижують привабливість лісів як об'єкта страхування, слід віднести [110]:

1) практику випалювання сухої трав'янистої рослинності на сільськогосподарських угіддях, що неминуче несе ризики для лісових масивів. Така практика є дуже поширеною у сільському господарстві, натомість у випадку сусідства сільськогосподарських угідь та лісових масивів практично немає правових запобіжників по убезпеченню лісових насаджень;

2) сучасний режим лісокористування у більшості випадків передбачає доволі вільне відвідування лісових насаджень населенням, а також інтенсивне використання лісів у рекреаційних цілях практично без належного контролю з боку розпорядника лісів (тобто держави), в тому числі здійснення контролю за пожежною безпекою;

3) практика розвитку виробничої інфраструктури в країні містить численні порушення щодо розташування промислових та інфраструктурних об'єктів поруч з лісовими насадженнями (або ж посеред лісових масивів). Це є причиною постійного ризику знищення залісених ділянок у випадку надзвичайних ситуацій або аварій на промислових об'єктах;

4) структура лісового фонду в Україні така, що сприяє виникненню масштабних лісових пожеж. Так, найбільш небезпечними з точки зору виникнення пожежі є старі хвойні ліси, які у лісовому фонді країни займають до 40% площ. Тобто, лісові насадження в Україні здебільшого в принципі передбачають великий ризик виникнення лісових пожеж.

Досвід лісокористування у інших країнах свідчить, що страхування лісів має місце як окремий напрямок страхової діяльності, і він може відігравати свою конструктивну роль. Страхування лісових насаджень у сучасному розумінні і масштабі розпочалося відносно пізно, якщо порівнювати з іншими напрямками страхової діяльності. У більшості країн, де наразі існує така практика, вона розпочалася в першому десятилітті ХХ ст. Наразі у більшості країн з розвинутою сферою страхування, існує

страхування лісів. Як правило, такий напрямок є частиною страхування екологічних ризиків. Об'єктом страхування виступають ліси, фактором ризику – лісові пожежі. Принципово те, що у країнах з розвиненим страхуванням лісів замовниками страхування виступають лише приватні власники. Державні ліси не страхують: відповідальність за них несе сама держава у особі уповноважених нею організацій [163].

В методологічному відношенні об'єктом страхування виступають майнові зацікавлення власника лісу (тобто, його можливості отримувати зиск з лісокористування. Такий вид страхування передбачає уникнення ризику природного характеру, - здебільшого, ризику лісових пожеж. Існує ще один напрямок страхування, який застосовується для зниження антропогенного фактору. Таким напрямком є страхування лісу від заподіяння шкоди третіми особами. У даному випадку страхуванню підлягає потенційний ризик, який може реалізуватися в процесі лісокористування.

Суб'єктом страхування лісової ділянки може бути:

1) власник такої ділянки, при цьому страхуванню підлягає потенційна шкода, яка може бути спричинена третіми особами. Наприклад, власник лісу може застрахувати його від шкоди, заподіяної лісовою пожежею, яка виникла внаслідок порушення правил пожежної безпеки туристами. У разі страхового випадку страхова компанія компенсує власник лісової ділянки (суб'єкту страхування) заподіяну шкоду, і намагається стягнути її з винуватців (а також сприяє встановленню таких винуватців);

2) юридичні особи, які займаються лісокористуванням (на лісовій ділянці, власником якої є третя особа), можуть страхувати потенційну шкоду від своєї діяльності. Такий формат страхування застосовується у випадках, коли приватна компанія веде діяльність з лісозаготівлі на земельній ділянці, яка належить іншій приватній компанії. Таким чином, дві приватні особи у сфері лісокористування за допомогою механізму страхування нівелюють ризики по відношенню один до одного.

У більш ширшому розумінні страхувальниками є лісокористувачі, які не входять у систему державних органів управління лісовим господарством, і особи, діяльність яких пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісовому господарству. Наприклад, такими є організації, що експлуатують залізничні та автомобільні дороги, які прокладені на землях лісового фонду. Сюди ж слід віднести власників (та компанії з управління) ліній електропередач, трубопроводів. Значний ризик для лісокористування являють собою організації, які проводять культурно-масові заходи в лісах та ін. У випадках, коли мова йде про зони з провиненою туристичною сферою, саме культурно-масові заходи можуть бути джерелом найбільшої загрози для лісового фонду.

В перспективі поширення практики страхування лісів в Україні спроможне вирішити ряд наступних задач:

1) забезпечення відшкодування збитків лісокористувачам, як державі, так населенню внаслідок лісових пожеж. Для держави також зиск від використання інструментів страхування полягає у зменшенні збитків від незаконних рубань лісу, зниження рекреаційної функції лісів та ін.;

2) гарантії відшкодування збитків державі (як власнику) та населенню (як зацікавленій стороні) внаслідок діяльності підприємств, яка пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісам. Наприклад, це стосується роботи промислових підприємств поблизу лісових масивів;

3) пожвавлення профілактичних заходів з охорони лісів, у тому числі через діяльність по зменшенню страхових тарифів зі сторони лісокористувачів і підприємствам, діяльність яких пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісовому фонду. Тобто, необхідність страхування лісів по якомога менших тарифах буде підштовхувати власника лісу всіляко зменшувати об'єктивні і суб'єктивні ризики.

Щодо можливостей розвитку практики страхування лісів саме в українських умовах можна виділити декілька стримуючих факторів:

- 1) недостатнє нормативно-правове регулювання;
- 2) наявність найбільш ризикованих лісових ділянок, страхування яких може виявитись за дорогим;
- 3) фактично неіснуючий механізм страхування державних лісів, в тому числі і орендованих приватними особами лісових ділянок;
- 4) низька активність приватних лісокористувачів та орендаторів у добровільному страхуванні лісового фонду, у тому числі тих, які експлуатуються ними на постійній основі. Діючий механізм перерозподілу відповідальності за наслідки такий, що не стимулює власників земельних ділянок до страхування. Нинішній принцип полягає у тому, що за “все заплатить держава”.

Системними недоліками сфери лісокористування і в цілому природокористування в Україні є відсутність спеціалізованого екологічного страхування, а також загальновизнаної методології оцінки збитків завданих лісовому фонду.

Втім, вирішення системних проблем може створити для сфери лісокористування в країні нові можливості, в тому числі забезпечити надходження додаткових інвестицій та розвиток масштабних проектів, які будуть убезпечені через механізм страхування ризиків (як природних, так і антропогенних).

Також до потенційних здобутків слід віднести:

- 1) розвиток екологічного страхування як самостійного напрямку страхової діяльності;
- 2) пожвавлення програмно-цільового фінансування лісокористування, а також інтенсифікація проектів та проектних інвестицій;
- 3) перестраховання екологічних ризиків для третіх осіб та опосередкованих учасників природокористування;

4) екологічне страхування сприятиме сталому веденню лісового господарства, а також створюватиме економічне підґрунтя для ощадливого ставлення до лісового фонду.

Таким чином, узагальнюючи вище наведені дані та результати їх аналізу, можна зробити такі висновки:

1) страхування лісів від пожеж – це особливий вид страхування, пов'язаний з перерозподілом ризиків завдання збитків майновим інтересам страхувальників і здійснюваний спеціалізованими організаціями (страховиками). При цьому зацікавленими у страхуванні, в залежності від ситуації, можуть бути власники лісів (страхування від природних факторів та страхування відповідальності третіх осіб за наявності антропогенного фактору), лісокористувачі – приватні компанії;

2) страхування лісів передбачає, так само як і страхування інших об'єктів, накопичення страхових внесків здійснення страхових виплат у разі заподіяння збитків через настання страхової події. Сама ж страхова подія може бути як передбачуваною, так і малоймовірною. Специфікою страхування лісів є те, що у деяких випадках настання страхової події є фактично неминучою. Тобто, для деяких кліматичних зон у теплу і суху погоду виникнення пожеж є неминучим. В тому числі від «сухих» блискавок та інших природних факторів. Саме тому врахування ризиків та правил надання страхових виплат за умови страхування лісових масивів передбачає ряд специфічних дій;

3) страхування лісових масивів не передбачає повного уникнення ризику. Головним чином страхування у такому випадку є інструментом для перерозподілу ризиків серед лісокористувачів. Тобто ризик завдання збитків майновим інтересам кожного учасника процесу лісокористування розподіляється на всіх учасників і, як наслідок, страхувальник стає учасником компенсації завданого збитку спільно з іншими особами.

2.2.3. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері землекористування

Параметри розвитку UKRSIBBANK BNP Paribas Group. Важливою умовою розвитку підприємництва у сфері землекористування є становлення приватного банкінгу, адже дана позиція забезпечує агровиробників фінансовими ресурсами для старту та підтримки функціонування. З впровадженням нового законодавства по ринку землі дані питання суттєво актуалізувались. На сьогодні вже функціонують подібні установи, серед яких свої послуги для клієнтів пропонує і Укрсіббанк, до переліку портфеля якого входить фінансування купівлі землі.

Історія Укрсіббанку бере початок з 1990 року і на фінансовому ринку банк був присутній як Харківський регіональний банк, який працював з великими корпоративними клієнтами міста Харкова та області. З 1996 року банк відкриває свої філії в інших регіонах України, розширюючи перелік банківських послуг та підкорює нові ринкові частки, в тому числі в сфері земельного фінансування. З 2000 року банк стабільно утримує позиції лідера на ринку інвестицій, отримуючи звання кращого інвестиційного банку країни та з 2003 року Укрсіббанк входить до десятки провідних банків України. У квітні 2006 року стратегічним інвестором банку з часткою в 51% стала одна з найбільших в світі фінансових груп BNP Paribas – французького фінансового конгломерату. У 2009 році частка була збільшена до 81,42%, а в 2010 – до 99,99%. В 2011 році завершилася процедура придбання 15% акцій Укрсіббанку Європейським банком реконструкції та розвитку, а з 2016 року розмір частки ЄБРР збільшився до 40%. При цьому, частка BNP Paribas склала 59,99%. У лютому 2018 BNP Paribas викупив у міноритаріїв акції Укрсіббанку, збільшивши частку до 60%.

Інтеграція до групи компаній BNP Paribas відкрила Укрсіббанку нові можливості, зокрема причетність до світового бренду, використання прогресивного світового досвіду, перехід на нові стандарти менеджменту. На даний час банк обслуговує близько 2 млн клієнтів, більше 165 тис. підприємств середнього та малого бізнесу і 2,2 тисячі великих корпоративних компаній. За розміром активів банк займає 7 місце серед українських банків.

Банк має великий інтерес до агробізнесу, так як агропромисловий комплекс є однією з провідних й орієнтованою на експорт галузей економіки.

Як приклад, банк BNP Paribas у Польщі є одним з найбільших банків, представленим в аграрному секторі даної країни, із загальним портфелем фінансування сільськогосподарських земель близько 4 млрд євро. Так як у Польщі земельна реформа пройшла досить давно, земля є основним забезпеченням за позиками банку, як за оборотними лімітами, так і інвестиційними. За інвестиційними позиками, зокрема, на покупку землі показник фінансування становить до 20 років.

Укрсіббанк переважно фінансує компанії, що спеціалізуються на рослинництві, переробці та трейдингу. Фінансує аграріїв практично по всій Україні за винятком окупованих районів. Допустимими видами забезпечення позики вважається зерно, урожай майбутнього року та біржові товари. Основними клієнтами Укрсіббанку довгий час були компанії, що обробляють від 1100 га, але з 2018 року з'явилися програми і для фермерів із земельним банком від 500 га. Своїм клієнтам банк надає спектр рішень для фінансування оборотного капіталу: транзакційне фінансування, borrowing base фінансування (для корпорацій з високим рівнем поточних активів) й експертизу в документарних операціях. Для надання клієнтам оптимальних рішень у банку з 2012 року функціонує власний "Агро Центр".

Частка аграрного сектора у загальному обсязі його позикового портфеля не перевищує 50%. У грудні 2017 року банк отримав від ЄБРР \$ 50 000 000 як гарантію корпоративного фінансування клієнтів, що дозволило збільшити фінансування компаній агропромислового комплексу.

На сьогодні в Україні в аграрному секторі банком надаються оборотні позики з фінансуванням до 18 місяців, що включають: pre-crop (фінансування загроженого врожаю) та post-crop (фінансування запасів на складі до моменту продажу), а також інвестиційні ліміти до 5 років на покупку техніки, транспорту, будівництво елеватора тощо.

Банк розробив портфель, в який входить весь цикл агровиробництва, в тому числі інвестиційні потреби агрохолдингів, також у штаті є агроном, який систематично виїжджає на земельні ділянки агровиробників і готує експертну оцінку та рекомендації. Не всі банки в Україні мають подібний підхід, експертизу та можливості в сфері інвестицій земельних ділянок. Банк є великим гравцем на валютному ринку з ринковою часткою понад 8%, що дає можливість надавати агро компаніям гарні умови при купівлі та продажу валюти, так як агробізнес передусім орієнтований на експорт своєї продукції.

На операції з фінансування купівлі земельних площ банк надає чесні умови, прописані в договорі. Так, банком презентується, що земля має дохідність (орендна складова), яка в декілька разів перевищує дохідність банківських депозитів. При цьому авансовий платіж становить не менше 35% вартості, зазначеної у договорі купівлі-продажу земельної ділянки.

Максимальний показник позики надається до 5 років на суму від 100 000 до 1 000 000 грн з відсотковою ставкою – 9,9% річних. Основними умовами та обмеженнями є: не фінансується придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності; не фінансується придбання земельних ділянок, розташованих на тимчасово окупованих районах у Донецькій та Луганській областях, АРК та міста

Севастополя; загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності позичальника разом із запитуваною до позики не повинна перевищувати: до 1 січня 2024 року – 100 га (зазначене обмеження не поширюється на земельні ділянки, набуті у власність Позичальником до 1 липня 2021 року); після 1 січня 2024 року – 10000 га. Забезпеченням являється земельна ділянка, що купується, з відкладальною умовою або без неї, щодо оформлення договору іпотеки до 30 календарних днів.

В фінансовому плані при безпрецедентно високого рівня зовнішньої підтримки від своїх акціонерів BNP Paribas та ЄБРР, Укрсіббанк в умовах триваючої військової агресії російської федерації підтвердив здатність генерувати вагомі обсяги доходів та прибутку, зокрема в аналізованому періоді 2022 року спостерігається тенденція до зростання щоквартального обсягу прибутку банку, що свідчить про високу ефективність його операційної діяльності.

Таблиця 2.8

Діагностика показників функціонування UKRSIBBANK

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	Засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва. показники: основні засоби, їх зміна (зростання, зменшення)	зростання	Станом на кінець 2022 р. до складу основних засобів входили повністю амортизовані активи загальною сумою 984013 тис грн та 798113 тис грн, відповідно. Амортизаційні нарахування включають відрахування від знецінення приміщень, що належать банку, які розташовані на окупованих районах та приміщень, які пошкоджені, але розташовані на неокупованих районах, у розмірі 41 565 тис грн.
капітал	Норматив адекватності регулятивного капіталу	зростання	капітал банку впродовж 2022 року коливався в межах від 8,519 млрд грн до 13,799 млрд грн, демонструючи стійку тенденцію до зростання. З початку 2022 року регулятивний капітал виріс на 54,85% і станом на початок 2023 року становив 13,799 млрд грн.

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
прибутковість	показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку.	позитивний	Станом на 02.11.2022 банк збільшив активи зі 192 млрд грн до 236,7 млрд грн. За три квартали 2022 року прибуток банку складає 2,1 млн грн. За цей же період 2021 року – 1,035 млрд грн. За даними НБУ з січня по листопад Укрсіббанк отримав прибуток 3,27 млрд грн та увійшов до трійки найприбутковіших.
активи	структура та якість активів	приріст	загальні активи банку впродовж 2022 року показали приріст на 39,38% і склали 108,766 млрд грн, обсяг портфеля знизився на 42,67% до 16,316 млрд грн, а його частка в активах банку зменшилась на 21,47 п. (з 36,47% до 15,00%). В структурі активів банку суттєву частку займають високоліквідні інструменти. Зокрема, станом на початок 2023 р. обсяг коштів в НБУ виріс до 8,315 млрд грн, що становило 7,64% активів Укрсіббанку, а обсяг портфеля цінних паперів банку збільшився до 45,428 млрд грн, що становило 41,77% його активів.
ліквідність	Коефіцієнт чистого стабільного фінансування	банк дуже добре забезпечений ліквідністю	Показник 2022 року коливався в межах від 153,10% до 359,79% та на постійній основі істотно перевищував нормативне значення. Станом на початок 2023 NSFR банку складав 359,79%, що майже вчетверо перевищувало граничне значення, встановлене НБУ (на рівні не менше 90%)
рентабельність	це співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках. Є рентабельність продукції, рентабельність виробничих фондів	позитивний	За підсумками 2022 року порівняно з 2021 роком чистий процентний дохід та прибуток АТ “УКРСИББАНК” показав істотне зростання. Зокрема, прибуток Банку в аналізованому періоді виріс в 2,43 рази і за 2022 рік склав 3,534 млрд грн. Одним з факторів зростання прибутку АТ “УКРСИББАНК” став високий темп приросту чистого процентного доходу Банку, який за 2022 рік порівняно з 2021 роком збільшився в 2,40 рази до 8,773 млрд грн. Чистий комісійний дохід АТ

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
			“УКРСИББАНК” в аналізованому періоді знизився на 24,57% і склав 1,519 млрд грн.
платоспроможність	можливість виплат компанією. показники: оплата за банківськими запозиченнями, по акціям виплати	позитивна	За даними НБУ банк виконує свої зобов'язання перед клієнтами та позичальниками відповідно до чинного законодавства і не був віднесений НБУ до переліку проблемних банків. На початок 2023 року банк був добре забезпечений регулятивним та основним капіталом, не лише в рази перевищували встановлені НБУ граничні значення, але і були істотно вищими за середньо-ринкові показники відповідних нормативів.

Приватне акціонерне товариство “Страхова компанія PZV Україна”.

Сільське господарство, як одна із головних складових національної економіки України, є одним з основних джерел доходів від експорту, в свою чергу агрострахування є важливим інструментом в системі аграрного бізнесу. Страхування аграрної продукції допомагає мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій. Однак, навіть через швидкий розвиток аграрного сектору, агрострахування займає низьку позначку у системі страхування в цілому, тому що агровиробники надають перевагу страхуванню техніки, ніж самої продукції. Кліматичні зміни з кожним роком стають непередбачувані та постійно змінюються і в зв'язку з цим, агрострахування може відіграти важливу роль у сприянні сталого розвитку агробізнесу, за рахунок мінімізації фінансових втрат аграріїв від примх природи та техногенних аварій. Сьогодні страхування аграрних ризиків в Україні є необхідним атрибутом сучасної та ефективної системи управління й потребує законодавчої підтримки та регулювання.

Страхова компанія PZU Україна – приватне акціонерне товариство, що було створене в 1993 році як закрите акціонерне товариство “Страхова компанія “Скайд-Вест”, відповідно до вимог українського законодавства. У

1999 році страхова компанія змінила свій юридичний статус на відкрите акціонерне товариство. У березні 2005 року було змінено назву страховика на “Страхова компанія “PZU Україна” у зв’язку зі зміною власника, оскільки контрольний пул акцій страховика придбала польська страхова група “PZU”. У листопаді 2009 року юридичний статус страхової компанії було змінено на приватне акціонерне товариство. Основна діяльність страхової компанії полягає у наданні послуг зі страхування та перестрахування.

Страхова компанія PZU є однією з найбільших фінансових інституцій, яка займається страхуванням аграрних ризиків в Україні та є лідером за кількістю договорів сільськогосподарського страхування. PZU захищає сільгоспвиробників від майнових збитків (витрати на посів та вирощування, або вартість майбутнього врожаю – в залежності від програми страхування) в результаті знищення або пошкодження застрахованих рослин, що виникли через вплив природно-кліматичних явищ, пожежі або захворювань.

Задля забезпечення усунення ймовірних ризиків та мінімізації збитків аграріїв, компанією передбачено відповідні програми страхування аграрних ризиків:

- Страхування посівів сільськогосподарських культур на період перезимівлі. Дана програма передбачає страхування витрат понесених господарством на посів та вирощування озимих сільськогосподарських культур. Страхування проводиться на випадок загибелі та пошкодження озимих сільськогосподарських культур внаслідок настання несприятливих погодних умов перезимівлі. Програма дозволяє захистити від загибелі посіви по найбільш небезпечним зимовим ризикам, що частіше за все загрожують рослинам. Під загибеллю розуміється знищення 50% та більше рослин від їх первісної щільності. Страхова сума встановлюється

для кожного поля (ділянки) застрахованих озимих сільськогосподарських культур.

- Страхування багаторічних насаджень. За даною програмою страхуються сади та виноградники, які є універсальним продуктом для банківської застави. Страхова сума визначається в розмірі оціночної або балансової вартості насаджень. Страхова сума визначається в розмірі оціночної або балансової вартості насаджень.
- Страхування майбутнього врожаю на період весна-літо. Дана програма страхування майбутнього врожаю передбачає страхування майбутнього врожаю озимих та ярих сільськогосподарських культур. Страхування проводиться на випадок неотримання або недоотримання урожаю внаслідок настання страхових ризиків. Страхова сума визначається, як вартість майбутнього врожаю, шляхом множення застрахованої врожайності на площу посівів та на вартість метричної одиниці врожаю відповідної сільськогосподарської продукції.

Пропонується страхування врожаю з покриттям таких ризиків: посуха, пожежа, буря та ін. Укласти договір може власник або виробник товарної сільськогосподарської продукції, незалежно від форми власності та господарювання.

Компанія займає 1 місце по страхуванню сільськогосподарської продукції та входить до 10-ки лідерів страхового ринку України. На початок 2022 року майже на 39% зросли надходження страхових платежів по сільськогосподарському страхуванню (+39 млн. грн.).

Основні фінансово-економічні показники діяльності компанії мають позитивну динаміку та стійку тенденцію до зростання. Негативний вплив на зменшення окремих показників діяльності страховика мають зовнішні фактори, такі як нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, недосконалість та суперечність законодавчо-правових актів. Аналіз основних показників діяльності компанії свідчить про те, що страхова

компанія показує рівень фінансової стійкості “1” (стійка), тобто фінансові показники знаходяться на високому рівні й свідчать про відсутність фінансових проблем у страховій компанії. До того ж, маржа платоспроможності страховика свідчить про стійку тенденцію до її зростання, завдяки стійкому приросту нормативного та фактичного запасу платоспроможності. Проте, ефективне функціонування страхової компанії на страховому ринку України є можливим за умов розроблення заходів щодо вдосконалення оцінки та визначення напрямів забезпечення фінансової стійкості страхової компанії.

Таблиця 2.9

Діагностика показників функціонування PZV Україна

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва.	зростання	загальна сума основних засобів на кінець 2022 рік - 48529 тис грн. На початок звітнього 2022 р. сума становила - 48398 тис грн.
фінансові активи	до складу фінансових активів входять грошові кошти та їх еквіваленти, страхова та інша заборгованість, а також фінансові інвестиції	фінансові активи за справедливою вартістю на кінець 2022 р. представлені дольовими інвестиціями в асоційоване підприємство з відображенням переоцінки у складі іншого сукупного доходу у сумі 302,920 тис грн (2021: 415,103 тис грн).	станом на кінець 2022 р. входять грошові кошти та їх еквіваленти у сумі 364,458 тис грн (2021: 109,122 тис грн), короткострокові депозити в банках у сумі 281,755 тисяч гривень (2021: 266,442 тис грн), ОВДП за амортизованою вартістю у сумі 204,060 тис грн (2021: 318,327 тис грн) та дебіторська заборгованість за договорами перестрахування у сумі 215,765 тис грн (2021: 95,206 тис грн).
фінансові зобов'язання	до складу фінансових зобов'язань входить поточна	виконання фінансових зобов'язань проходять своєчасно та стабільно	фінансові зобов'язання на кінець 2022 р. представлені заборгованістю за договорами перестрахування у сумі 205512 тис грн (кінець

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
			2021 р.: 187503 тис грн), іншими зобов'язаннями за страховою діяльністю у сумі 26968 тис грн (на кінець 2021р.: 37061 тис грн), іншою заборгованістю у сумі 6823 тис грн (на 31 грудня 2021 р.: 3864 тис грн) та зобов'язаннями за орендою у сумі 37 тис грн (на 31 грудня 2021р.: 19 тис грн).
інвестиції	показники: надходження інвестицій до підприємства, інвестиційна нерухомість, інвестиційна привабливість	протягом 2022 року придбала фінансові інвестиції у вигляді ОВДП за амортизованою вартістю та депозитів на суму 972,358 тис грн (2021: 737,793 тисі грн) із відповідним збільшенням резервів під 12-місячні очікуванні позикові збитки у сумі 12,853 тис грн (2021: 2,247 тис грн).	погашення фінансових інвестицій на суму 1,018,798 тис грн (2021: 562,487 тис грн) призвело до зменшення резервів під 12-місячні очікуванні позикові збитки на 1,368 тис грн (2021: 1,741 тис грн). За фінансовими інвестиціями, придбаними до 2022 року, зміна резерву склала 40,525 тис грн.
прибутковість	показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку.	компанія є прибутковою	дохід від звичайної діяльності - 1,109,830 тис грн за 2022 рік порівняно з попереднім роком - 978,858 тис грн. Валовий прибуток за 2022 рік - 709,452 тис грн, порівняно з 2021 р - 575,462 тис грн.
рентабельність	співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках.	має найвищий результат серед страхових компаній за показником рентабельності активів, що є сильною стороною компанії. Негативним у діяльності компанії є перевищення витрат на проведення страхових послуг над прибутком від їх реалізації, що	рентабельність активів - 20,47 % рентабельність власного капіталу - 15,2% рентабельність діяльності - 5,2% рентабельність страхових послуг – 0,8 %

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
		відобразилося на рентабельності страхових послуг.	
платоспроможність	можливість виплат компанією. показники: оплата за банківськими	показники виплат показують стійку тенденцію до зростання, що свідчить про довіру з боку страхувальників до страховика.	премії, валова сума за 2022 р. – 1676145 тис грн, чисті зароблені страхові премії – 1504873 тис грн.
податки на прибуток	податок на страхові премії	прибуток до оподаткування в 2022 р. – 162664 тис грн, в 2022 р. – 13888 тис грн. загальна сума витрат на сплату податку в 2022 р. – 31045 тис. грн, в 2021 р. – 4371 тис грн.	За 2022 р. сума нарахованого 3% податку на дохід від страхових премій за договорами страхування склала 42,742 тис. грн. (2021р. – 48,671 тис. грн.) До податкового законодавства були внесені також інші зміни, що стосуються розрахунку податку на прибуток (ставка податку на прибуток у 2022 і 2021 роках становила 18%).

2.2.4. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері лісокористування

Укрсіббанк, проекти у сфері лісовирощування, інвестування в деревообробку. У рамках свого зобов'язання щодо корпоративної соціальної відповідальності Група BNP Paribas розробила політику щодо своєї інвестиційної та фінансової діяльності в галузі виробництва деревної

маси. Група визначає п'ять основних питань сталого розвитку, пов'язаних із галуззю виробництва деревної маси, які мають враховувати при їх фінансуванні та інвестуванні:

1. Питання збереження екології, пов'язані з вирубуванням лісів та промислових лісових плантацій для постачання лісових ресурсів на целюлозні комбінат;

2. Соціальні питання, пов'язані з розвитком целюлозного комбінату чи промислового проекту з лісонасаджування (визнання прав місцевих громад, залучення місцевих громад, розвиток робочих місць...);

3. Управління водними ресурсами та забрудненням води у процесі виробництва деревної маси, зокрема викиди діоксину в процесі відбілювання;

4. Управління охороною здоров'я та безпекою праці на плантаціях та целюлозних комбінатах;

5. Управління захистом навколишнього середовища (наприклад, викидами газів та поводженням з відходами).

По кожному з питань розкрито умови за яких група BNP Paribas та банки за певних умов, викладених у цьому документі, буде продовжувати або надавати фінансування та інвестувати в сектор виробництва деревної маси, оскільки вважає, що його розробка може відбуватися на сталій основі [37].

Необхідно зазначити, що інвестиційний ринок природного капіталу все ще відносно невеликий, лісові угіддя оцінюються в менше ніж 100 мільярдів доларів США, що дорівнює приблизно 0,1% світового ВВП. Незважаючи на це, ринок природного капіталу швидко розвивається, заохочуваний ініціативами ООН та інших наднаціональних установ, і очікується, що він супроводжуватиметься постійним розвитком пов'язаних інвестицій та зростанням обізнаності клієнтів. Очевидно, що приватне фінансування відіграє важливу роль у вирішенні проблем збільшення та

захисту природного капіталу, а також у привабленні інвесторів, які прагнуть диверсифікуватися в некорельовані активи, які можуть запропонувати хеджування інфляції (процес страхування ризику можливих збитків шляхом переносу ризику зміни ціни з однієї сторони на іншу – здійснюється через укладання контракту, який призначений для страхування ризиків зміни цін.) та підвищену прибутковість з поправкою на ризик. Крім того, він відповідає вимогам до інвестування для тих, хто шукає стратегії сталого інвестування, які можуть забезпечити відчутний вплив на навколишнє середовище та соціальну мережу та сприяти досягненню Цілей сталого розвитку ООН.

Для прикладу наведемо один із проектів BNP Paribas. В 2022 р. BNP Paribas оголосило про придбання контрольного пулу акцій провідної датської компанії International Woodland Company (“IWC”), що спеціалізується на природних ресурсах. IWC – компанія, що має більш ніж 30-річний досвід надання послуг з управління інвестиціями та надання консультаційних послуг у сфері інвестицій у лісові насадження, у сільське господарство та екосистемні послуги, включаючи вуглецеві позики та проекти збереження. Вона контролює майже 5 мільярдів євро інституційних мандатів, присвячених інвестиційним програмам лісових насаджень.

Придбання є частиною розширення пропозиції BNPP для сталого інвестування, а також розширення його інвестиційної платформи на приватних ринках, що відповідає потребам інвесторів, які збільшують асигнування на стратегії сталого приватного інвестування. Зокрема, лісове господарство, сільське господарство та пов’язані з ними стратегії використання природного капіталу мають привабливі профілі прибутковості та впливають на пом’якшення зміни клімату у досягненні чистого нуля. Лісове господарство, наприклад, пропонує привабливі прибутки від інвестицій і захист від інфляції, а також потенціал для

проектів уловлювання та збереження вуглецю. Окрім цього, лісове господарство забезпечує багато переваг, включаючи збереження біорізноманіття та управління водними ресурсами, і, як зазначив Інститут світових ресурсів у своєму нещодавньому звіті Not Just Carbon [301], глобальна кліматична система не може функціонувати без здорових лісів.

Otto Reventlow, генеральний директор IWC, зазначає: “Ми підтримуємо інвестиції BNP Paribas в IWC і з нетерпінням чекаємо на співпрацю з ними для спільного розвитку. Обидві компанії поділяють бачення поєднання фідучіарного обов’язку (обов’язок діяти якнайкраще в інтересах іншої сторони) та активного внеску в перехід до сталого розвитку. Ми віримо, що деревина є найкращим матеріалом у вуглецево-нейтральному середовищі. Це партнерство дозволить IWC розширити охоплення дистрибуції та збільшити ресурси для сталого розвитку та таксономії ЄС на користь як наших поточних, так і майбутніх клієнтів” [344].

Інвестиції BNP Paribas в IWC повністю корелюються з зобов’язанням бути провідним менеджером екологічних активів, бути перспективним у питаннях сталого розвитку та посилювати у увагу до стратегій сталого інвестування, особливо на приватних ринках. Це ключовий компонент дорожніх карт BNP Paribas, що узгоджено з ширшими ініціативами із захисту та відновлення лісів і біорізноманіття.

Відповідно до цього договору BNP Paribas запропонувало IWC розширений спектр стійких рішень, які доповнюють їхні існуючі можливості приватних ринків і сприятимуть зменшенню дефіциту фінансування, одночасно забезпечуючи справедливий розподіл. На сьогодні, основними напрямками співпраці є: інвестиційні консультації (довгострокові консультаційні відносини щодо програм відновлення лісових насаджень та екосистем, інвестованих через зовнішні інвестиції, включаючи основні фонди, спільні інвестиції, окремі рахунки та вторинні

можливості); дискреційне управління (рішення з об'єднаним фондом і окремими рахунками, де IWC має право інвестувати на власний розсуд; ефективне рішення для розподілу інвестицій, як правило, для інвесторів, які шукають диверсифікований, але простий доступ до класу активів); спеціалізована консультація (у кожному конкретному випадку належна обачність, робота з перевірки ефективності, оцінка вартості, оцінка узгодження з таксономією ЄС, агрегація та звітність) тощо.

Для України інвестиційна діяльність у сфері лісового господарства має базуватися на ряді фундаментальних принципів, що сприятимуть раціональному та невиснажливому лісокористуванню. Основними принципами інвестиційної діяльності в цій сфері повинні бути: цільовий характер інвестування; диверсифікація джерел інвестування; дотримання принципу невиснажливого безперервного комплексного лісокористування; узгодженість економічних, екологічних та соціальних цілей інвестування (перевагу повинні мати екологічні цілі, тобто збереження, розширене відтворення лісових ресурсів при одночасному задоволенні потреб суспільства в деревині і корисних функціях лісу); державна підтримка і сприяння інвестуванню в лісове господарство; врахування комплексної еколого-економічної ефективності інвестування відтворення лісових ресурсів; збереження біорізноманіття і підтримка корисних функцій лісу.

Страхованням лісів в Польщі. страхування для аграріїв. страхування працівників Lasy Państwowe. Організація системи страхування у лісовому господарстві передбачає процес страхування фінансової відповідальності, що включає перекладання відповідальності за непередбачувану шкоду на страхові компанії. Передбачає виплату компенсації страховими компаніями у випадку нанесення екологічних збитків.

Ліси піддаються численним загрозам, які можуть негативно вплинути на їх здоров'я та спроможність і обмежити їх здатність надавати широкий спектр екосистемних товарів і послуг. Основними збитками є

пошкодження деревини, целюлози та лісозаготівлі, витрати на заміну й виробничі потужності лісових угідь. У всьому світі приблизно 10% усіх лісових насаджень застраховані. 2/3 лісів застраховано через страхування майна, а 1/3 – через страхування лісів. Сума премії оцінюється приблизно в 150 млн. дол. США. Основними ризиками, які покриває стандартне страхування лісу, є пожежа, блискавка та буря. Крім того, можна застрахуватися від граду, ожеледі, снігу, повеней і землетрусів. Шкідники та хвороби виключаються зі страхового покриття, але можуть бути додатково застраховані опосередковано через параметричне страхування, якщо існує сильна кореляція між погодним фактором і збільшенням популяції шкідників і поширенням хвороб.

Страхова сума лісу може бути визначена в кількох варіантах:

- Визначення вартості деревини на га., що має відображати породу дерева, вік і клас продуктивності.
- Оцінка. Загальні витрати, фактично понесені до настання страхового випадку (у випадку дуже молодих насаджень).
- Закупівельна вартість. Ліс оцінюється за вартістю, за якою він був би проданий, якби був заготовлений протягом певного часу, наприклад, шляхом рубки, або за справедливою вартістю.
- Встановлення (попередньої) шкоди на м³ або га. Передбачається, що власник лісу отримує максимальну або фіксовану суму за м³ деревини у разі пошкодження. Перевагою такого рішення є швидка оплата після нанесення збитку.

В більшості країн Європи за допомогою параметричних полісів також можна застрахувати ризики від ураганів і лісових пожеж. Дані про сильний вітер зазвичай надаються незалежними сторонніми організаціями у формі карт швидкості вітру. На цій основі охоплена зона ділиться на різні зони швидкості. Залежно від договору страхування для кожної швидкісної зони встановлюється певна фіксована компенсація. При параметричному

страхуванні від пожежі дані про горіння можуть надавати супутники (MODIS, Sentinel та ін.), на основі яких визначається фактичне значення страхового індексу. Умова відповідальності – мінімальна площа вигорілого лісу.

Переважна більшість лісів у Польщі не застрахована. Оскільки, витрати страхових компаній були б непомірно великими. “Ані державні ліси, ані національні парки чи муніципалітети з комунальними лісами, та й приватні власники не страхують ліси як такі”, зазначає пан Трембські з медіа-групи Державних лісів, головний спеціаліст Лісової служби [331]. Причина насамперед у відсутності відповідної пропозиції страховиків.

У випадку з державними лісами Польщі це насамперед величезні площі, крім того, ліси є спільним національним надбанням і доступні кожному. Така ситуацію ускладнює роботу страхових компаній, які повинні оцінити ризики, наприклад, пожежу. Майже 40% пожеж на землях держлісів Польщі є результатом умисних підпалів.

Саме тому на ринку страхових послуг Польщі відсутні компанії які б взяли на себе фінансову відповідальність за різні ризики в цих умовах і з такими великими територіями, і при цьому оцінили б вартість страхування в економічно обґрунтованих для клієнта межах. Важко знайти країну, де ліси, що перебувають в управлінні держави або спеціалізованих установ, повністю застраховані приміром від пожеж. Розмір потенційної шкоди означає, що вартість полісу перевищить фінансові можливості страхувальника.

Необхідно додати, лісове страхування у світі існує, однак воно розвиваються там, де в структурі власності на ліси домінує приватний сектор: великі лісові концерни чи багато власників дрібних лісових фрагментів, яким легше розробляти лісову політику (для прик. Швеції та Фінляндії).

Однак, це не означає, що ліси в Польщі, принаймні переважна більшість з них які є під управлінням Державних лісів, позбавлені охорони. Вся правова та економічна модель організації держлісів побудована так, щоб вони фінансувалися самі, не використовуючи безпосередньо кошти платників податків, маючи при цьому відповідні фінансові резерви для запобігання різноманітним загрозам для лісів та усунення їх наслідків. Самі Держліси є своєрідним страхувальником лісів, якими вони керують.

Щодо страхування приватних лісів, то в Польщі приватне лісове страхування не можна придбати в жодній компанії. Оскільки, розмір збитків, які можуть бути завдані лісам, дуже великий, що робить його не вигідним для страховиків. Отже в країні, не існує приватного лісового страхування, яке могло б покрити збитки завдані лісу, жодна компанія не займається приватним страхуванням лісу. Власники приватних лісів повинні самі докласти максимум зусиль, щоб стан їхнього лісу залишався на високому рівні, що дозволить їм оминати пошкоджень.

В Польщі існують такі види сільськогосподарського страхування: сільськогосподарських споруд від пожежі та інших випадкових подій; відповідальність фермерів за володіння фермерським господарством; рухомого майна від пожежі та інших випадкових подій; сільськогосподарської техніки; посівів від випадкових подій; худобу від пожежі та ін. Відповідно до чинних положень Закону “Про соціальне страхування фермерів” від 20 грудня 1990 р., є обов’язковим для: фермера, який проживає та веде сільськогосподарську діяльність в межах Республіки Польща, особисто та за власний рахунок, на фермерське господарство площею понад 1 га сільськогосподарських угідь або спеціальне сільськогосподарське виробництво, у тому числі в складі групи сільськогосподарських товаровиробників, а також чоловіка (дружини) та члена домогосподарства селянина. постійно працює в цьому господарстві, якщо фермер, його дружина, член домогосподарства не підлягає жодному

іншому соціальному страхуванню, не має встановленого права на пенсію за віком чи інвалідності або не має встановленого права на соціальне страхування переваги.

Страхування за Законом існує незалежно від волі особи, яка відповідає умовам для підлягання цьому страхуванню, або волі платника. Від обов'язкового страхування не можна відмовитися. Таким чином, коли фермер або член домогосподарства відповідає всім умовам для підлягання обов'язковому соціальному страхуванню для фермерів, у тому числі якщо він або вона не підлягає іншому соціальному страхуванню згідно з окремими нормативними актами, він або вона стає застрахованим за Законом про соціальне страхування.

Страхування відповідальності фермера – вид обов'язкового страхування, який повинен мати кожен фермер.

Страхування господарських будівель. Власник ферми зобов'язаний застрахувати будівлі на фермі. Метою обов'язкового страхування господарських будівель є фінансова допомога на випадок непередбачених збитків.

Страхування врожаю. Кожен фермер, який отримує прямі виплати, зобов'язаний застрахувати не менше половини свого врожаю. Відсутність обов'язкового страхування врожаю тягне за собою штраф у розмірі 2 євро за кожен незастрахований гектар.

Зміна клімату спричинила зростання інтересу в Польщі до добровільного страхування. На ринку доступний широкий вибір добровільних полісів, які доповнюють обов'язкові.

Серед сільгоспвиробників, які користуються необов'язковим страхуванням, найпопулярнішим страхуванням є страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – ним користуються 95% сільгоспвиробників[367].

У випадку з обов’язковим страхуванням цивільної відповідальності фермерів найсильніша позиція належить PZU, яка надає послуги 66% фермерам у рамках цього страхування. Наступні місця посідають HDI/Warta (14%), TUW (11%) і Concordia (Grupa Generali) (8%). В аграрному сегменті провідним страховиком Польщі є PZU, більше 60% фермерів обирають її для страхування як обов’язкового такі добровільного (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Страхування фермерів в Польщі 2016-2020 рр. (% охоплених фермерських господарств країни)

Страхові компанії	2016 (%)	2020 (%)	2020 до 2016 р. (в. п.)
PZU	53,7	59,5	5,8
HDI/Warta	9,5	14,3	4,8
TUW	8,3	10,3	2,0
Concordia	12,3	7,5	-4,8
Compensa	1,4	2,9	1,5

Джерело: [367, с. 214].

Серед фермерів, які мають господарство площею 5–15 га PZU є основним страховиком для 63% ферм, серед господарств площею 15,1–50 га це значення 51%, а серед фермерів із господарством площею вище 50 га – 48%. У страхуванні врожаю PZU займає найсильніші позиції підтримує 60% компаній, які використовують цю страховку.

2.2.5. Дотримання принципів сталості для цих підприємств в Україні

Як вже нами не раз зазначалося, принципи організації підприємництва у сфері природокористування мають іншу специфіку. Це пов’язано з тим, що окрім суто бізнесових процесів (зокрема, організація

підприємства щодо отримання прибутку тощо), також важливим є збереження природного середовища в межах реалізації принципів сталого розвитку, особливо для України зараз у воєнний період. Тобто, специфіка полягає в тому, що підприємства мають здійснювати так свою роботу, щоб отримання прибутку тісно перепліталось з дотриманні природоохоронних вимог, які в свою чергу тісно пов'язуються з принципами сталості і можливістю побудови сталої бізнес-моделі.

Розглянемо дотримання принципів сталості в Україні на прикладі UKRSIBBANK та PZU Україна.

UKRSIBBANK BNP Paribas Group стабільно входить в десятку найбільших банків в Україні за потенціалом, а також в п'ятірку найбільших на роздрібному ринку. В цілому, аналізуючи специфіку основної діяльності UKRSIBBANK можна стверджувати, що модель сталого розвитку підприємством реалізується (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Дотримання принципів сталості для підприємства

UKRSIBBANK

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	Посилює зобов'язання перед суспільством, зокрема, що відповідають Цілям Сталого Розвитку ООН 17 (United Nations' 17 Sustainable Development Goals) UKRSIBBANK, як частина міжнародної Групи BNP Paribas, реалізує 10 секторальних політик, які регулюють фінансову та інвестиційну діяльність банку, спрямовані на сталий розвиток бізнесу та підкреслюють прагнення позитивного впливу на суспільство та довкілля.	4
2	Можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості	UKRSIBBANK здійснює пошук можливостей позитивних змін у всіх сферах впливу. <i>Для клімату:</i> популяризація серед наших клієнтів та партнерів відновлюваних джерел	4

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
	продукції	енергії, енергетичної ефективності, стійкої мобільності та переваг “циркулярної” економіки. <i>Для молоді:</i> сприяння залученню молоді до проблем суспільства завдяки підтримці проектів, що мають для них найбільше значення. А також сприяння розвитку діалогу та принципів солідарності між різними поколіннями. <i>Для підприємців:</i> заохочення людей з різноманітними знаннями створювати та розвивати бізнес та підтримувати соціальні та підприємницькі інновації. <i>Для наших місцевих екосистем:</i> покращення міського, соціального та культурного середовища у регіонах, де ми працюємо.	
3	Системні підходи до організації функціонування	UKRSIBBANK демонструє маніфест соціальної відповідальності та збереження навколишнього середовища, а також послідовність і системність у реалізації своєї політики. Окрім цього, в рамках стратегії розвитку Групи BNP Paribas до 2025 року одним з трьох основних принципів визначене стале фінансування та впровадження ESG- (Environment, Social, Governance – навколишнє середовище, соціальні питання, корпоративне управління) практик, що має сприяти прагненню клієнтів до переходу до надійної та передбачуваної економіки.	4
4	Врахування позицій стейкхолдерів	В цілому, діяльність UKRSIBBANK намагається враховувати позиції стейкхолдерів. Зокрема, трансформує операційну модель на цифрову та більш клієнт-орієнтовану, підсилюється позитивний вплив на суспільство.	3,5

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Аналіз таблиці свідчить, що UKRSIBBANK загалом намагається дотримуватися принципів сталості та його загальна оцінка в середньому склала 3,9 балів, що свідчить про середній рівень дотримання вимог сталості.

Аналізуючи специфіку основної діяльності PZU Україна (страхова компанія), можна стверджувати, що модель сталого розвитку підприємством реалізується (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Дотримання принципів сталості для PZU Україна

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	PZU Україна будує свій бізнес відповідно до завдань сталого розвитку, раціонально використовує ресурси та враховує соціальні потреби.	3,5
2	Можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції	Формування вартості (прибутку) здійснюється із врахуванням екологічних пріоритетів. Оскільки страхування є основою соціальної та економічної безпеки, крім того воно не тільки захищають і стабілізують, але й забезпечують розвиток. Дії впливають на довкілля, природне середовище та якість життя, саме тому велика увага приділена, щоб цей розвиток відбувався стабільним чином.	4
3	Системні підходи до організації функціонування	PZU Україна впроваджує концепції сталого розвитку у свої бізнес-стратегії, є більш стійкими до впливу негативних зовнішніх факторів, а їхня бізнес-практика більш ефективна. Про це свідчать результати інвестиційних фондів, що працюють за принципами сталого розвитку, які вищі, ніж у традиційних фондів. Також компанія PZU, прийняла Стандарт “Зелене PZU”, в рамках якого компанія врівноважено та раціонально керує екологічними ресурсами, запобігає	4

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
		виникненню забруднення навколишньому середовищу ще на початку їх виникнення.	
4	Врахування позицій стейкхолдерів	В цілому, діяльність PZU Україна враховує позиції стейкхолдерів. PZU Україна прагне вести свою діяльність відповідально відносно всіх зацікавлених сторін. Так, Товариство намагається підтримувати стабільний рівень капіталу з метою забезпечення довіри з боку інвесторів, кредиторів та інших учасників ринку, а також сталого розвитку бізнесу в майбутньому. Зокрема бути ініціатором та промоутером рішень для сталого розвитку та зеленої трансформації економіки, а також партнером для всіх, хто хоче брати участь у цих змінах.	3,5

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Аналіз свідчить, що PZU Україна загалом дотримує принципів сталості та його загальна оцінка в середньому 3,75 балів, що свідчить про середній рівень дотримання принципів сталості.

Однак, потрібно відмітити, що закордонні структури BNP Paribas, PZU Польща набагато краще та більше підтримують екологічні проекти. На нашу думку це пов'язано з тим, що в Європейських країнах більш краще націлені на реалізацію вимог Цілей сталого розвитку. Це говорить, що Україна потребує суворішого заходів щодо дотримання принципів сталості підприємствами.

Стабілізаційний й інноваційний рівні розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі приватного капіталу

2.3.1. Загальний стан розвитку підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу: стабілізаційний й інноваційний рівні

Стан розвитку підприємництва у сфері землекористування за участю приватного капіталу може бути розділений на два основних рівні: стабілізаційний і інноваційний.

Стабілізаційний рівень. На стабілізаційному рівні підприємства у сфері землекористування спрямовані на підтримку і забезпечення стабільності виробництва та розвитку. Основні характеристики цього рівня включають: *Забезпечення доступу до земельних ресурсів.* Приватні підприємства у цій сфері зазвичай отримують права на земельні ділянки через оренду або придбання. У багатьох країнах це може вимагати додаткових реформ земельного законодавства, щоб забезпечити більшу доступність і прозорість у використанні землі. *Інфраструктура та технології.* Підприємства можуть інвестувати у покращення інфраструктури для землекористування, такої як системи зрошення, дренажні системи, інженерні комунікації та інше. Також може бути важливим оновлення обладнання та впровадження сучасних технологій в АПК.

Фінансова стабільність. Приватний капітал може бути вкладений у підтримку фінансової стабільності підприємств, включаючи відшкодування втрат внаслідок природних НС або економічних труднощів.

Регулювання і законодавство: Наявність ефективного регулювання і законодавства, що регулює землекористування, є ключовою складовою

стабілізаційного рівня. Це допомагає забезпечити права власності, узгодження земельних прав та вирішення конфліктів.

Інноваційний рівень. На інноваційному рівні підприємства у сфері землекористування активно розвивають та впроваджують новаторські підходи і технології для підвищення продуктивності та стійкості виробництва. Основні характеристики цього рівня включають: *Дослідження та розробки.* Підприємства можуть співпрацювати з науковими установами та вкладати кошти у дослідження нових методів АПК, селекції нових сортів рослин, вдосконалення методів обробітку землі і багато іншого. *Впровадження сучасних технологій.* Використання сучасних агротехнологій, автоматизації та моніторингу може допомогти підвищити ефективність та зменшити вплив на навколишнє середовище. *Створення екологічно стійких підприємств.* У цьому контексті інновації також можуть включати заходи для збереження природних ресурсів, зменшення викидів та забруднення, а також розвиток екологічно чистого АПК. *Активна участь в глобальних ринках.* Підприємства можуть розвивати експорт та міжнародну співпрацю, щоб забезпечити доступ до нових ринків та технологій.

Залежно від конкретної країни, регіону та сфери землекористування розвиток підприємництва у сфері землекористування може варіюватися від стабілізаційного до інноваційного рівня, а також може включати в себе різні комбінації цих аспектів

Інвестиційні фонди. Загальна інформація по Україні. Інвестиційні фонди – це фінансові установи, які збирають кошти від інвесторів і вкладають їх у різні види активів, такі як акції, облігації, нерухомість та інші інвестиційні можливості з метою забезпечення доходності інвесторів. Вони грають важливу роль в розвитку фінансового ринку та економіки країни.

В Україні існують різні типи інвестиційних фондів, включаючи:

Пенсійні фонди. Ці фонди збирають пенсійні внески від громадян та інвестують їх у різні фінансові активи з метою забезпечення пенсійних виплат у майбутньому. Пенсійні фонди грають важливу роль у системі соціального забезпечення.

Інвестиційні фонди для фізичних осіб. Ці фонди призначені для індивідуальних інвесторів та надають можливість диверсифікувати свій портфель, інвестуючи в різні активи, такі як акції, облігації, пайові інвестиційні фонди тощо.

Інвестиційні фонди для корпоративних клієнтів. Ці фонди надають послуги інвестування для підприємств, банків, страхових компаній та інших корпоративних клієнтів. Вони можуть надавати різноманітні інвестиційні рішення та консультації.

Венчурні фонди. Ці фонди спеціалізуються на інвестуванні в стартапи та молоді інноваційні компанії з метою підтримки їхнього розвитку та росту.

Інфраструктурні фонди. Ці фонди інвестують у проекти з побудови та розвитку інфраструктури, такі як дороги, аеропорти, порти, комунікації тощо.

Інші спеціалізовані фонди. Інвестиційні фонди можуть бути спрямовані на конкретні галузі або види активів, такі як нерухомість, технології, мистецтво тощо.

Україна також має свій фондовий ринок, на якому продаються акції і облігації. Крім того, національний банк та інші фінансові регулятори надають ліцензії і контролюють діяльність інвестиційних фондів у країні.

Важливою частиною роботи інвестиційних фондів є забезпечення прозорості, надійності та дотримання вимог законодавства, що регулює фінансовий ринок України. Інвестиційні фонди можуть бути корисним інструментом для інвесторів, які бажають розширити свій портфель та

отримати доступ до різноманітних інвестиційних можливостей на фінансовому ринку України.

Фонди, що пов'язані із земельними ресурсами, можуть бути різного типу і включати в себе:

Агроінвестиційні фонди. Ці фонди спеціалізуються на інвестиціях в АПК та аграрний сектор.

Фонди нерухомості. Ці фонди можуть інвестувати в земельні ділянки, нерухомість, а також інші об'єкти нерухомості. Вони можуть здійснювати інвестиції в розвиток та управління нерухомістю з метою отримання прибутку.

Екологічні фонди. Ці фонди спеціалізуються на інвестиціях в проекти, які спрямовані на збереження природних ресурсів та екологічний захист. Вони можуть підтримувати проекти з охорони природи, енергоефективності та сталого розвитку.

Фонди земельних ресурсів. Деякі країни можуть мати спеціалізовані фонди, які управляють земельними ресурсами та забезпечують їх відповідну експлуатацію та розвиток.

Крім спеціалізованих інвестиційних фондів, різні корпоративні групи і компанії також можуть інвестувати в земельні ресурси, включаючи землі, нерухомість, ліси та інші природні ресурси. Це може бути частиною їхньої програми розвитку бізнесу, диверсифікації активів або досягнення специфічних бізнес-цілей.

Зазвичай такі корпорації і групи мають значні фінансові ресурси та більші можливості для придбання та управління земельними активами. Їхні інвестиції можуть охоплювати різні галузі, включаючи агропромисловий сектор, розробку нерухомості, екологічні проекти та інші.

Біржі. Стан розвитку бірж в Україні.

Стан розвитку бірж в Україні на даний момент включає в себе кілька ключових бірж та ринків, які грають важливу роль у фінансовій системі країни.

Фондова біржа. Національна фондова біржа "ПФТС" (Публічне акціонерне товариство "Національна фондова біржа "ПФТС") є найбільшою та найважливішою фондовою біржею в Україні. Вона спеціалізується на торгівлі акціями та облігаціями українських компаній, а також допомагає привертати інвестиції на вітчизняний фондовий ринок. ПФТС надає публічний доступ до торгівлі акціями та облігаціями.

Товарна біржа. Українська товарна біржа (УТВ) є однією з провідних товарних бірж в Україні і спеціалізується на торгівлі аграрною і металургійною та іншою сировиною. УТВ дозволяє аграрним компаніям здійснювати оптову торгівлю товарами.

Валютний ринок. Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ) дозволяє фінансовим установам та компаніям торгувати іноземними валютами та цінними активами. Вона є ключовим ринком для обміну валют та валютних операцій в Україні.

Енергетичний ринок. Українська енергетична біржа (UEEX) спеціалізується на торгівлі електроенергією, газом та іншими енергетичними ресурсами. Вона допомагає покращити ефективність та конкурентоспроможність енергетичного сектора.

Фондовий ринок. Один з ринків включає в себе вторинний ринок облігацій та акцій підприємств. Ринок облігацій дозволяє вкладникам інвестувати в корпоративні та державні облігації, а ринок акцій дозволяє купувати і продавати акції компаній.

Україна також активно розвиває інші ринки, такі як ринок дериватів і фінансових інструментів, а також ринок нерухомості. Розвиток бірж та ринків є важливим елементом фінансової інфраструктури країни і сприяє

розвитку бізнесу, привертанню інвестицій та формуванню фінансових інструментів для різних секторів економіки.

Проте, важливо зауважити, що фінансовий ринок України може мати свої виклики та ризики, такі як високий рівень корупції, нестабільність

Біржа ПФТС – акції агрохолдингів

Національна фондова біржа "ПФТС" (Публічне акціонерне товариство "Національна фондова біржа "ПФТС") є ключовою платформою для торгівлі акціями та облігаціями в Україні. Серед акцій, які можна торгувати на біржі "ПФТС", є акції агрохолдингів та компаній, які займаються аграрним бізнесом.

Торгівля акціями агрохолдингів на біржі "ПФТС" надає можливість інвесторам придбати частку в таких компаніях та брати участь в їхньому фінансовому успіху. Це також дозволяє агрохолдингам залучати додатковий капітал для розвитку та розширення своєї діяльності.

Зауважимо, що акції агрохолдингів можуть бути піддаються коливанням на фондовому ринку, оскільки їхня вартість зазвичай залежить від різних факторів, таких як світові ціни на продукти, валютні коливання та інші фактори, які впливають на аграрну сферу. Інвесторам рекомендується проводити дослідження та аналізувати фундаментальні та технічні показники компаній перед прийняттям рішення щодо інвестицій в акції агрохолдингів на біржі "ПФТС".

Земельні ресурси можуть брати участь у біржових процесах через різні інструменти та механізми. Ось декілька можливостей, як земельні ресурси можуть бути включені в біржові процеси:

Торгівля земельними правами. На деяких ринках можливість торгувати правами на землю або орендувати земельні ділянки через біржові контракти. Це може бути корисним для аграрних компаній, які шукають земельні ділянки для аграрної діяльності.

Торгівля лісовими правами. У деяких країнах можливо торгувати лісовими правами на деревину через лісові біржі.

Торгівля нерухомістю. Біржі можуть також мати ринки для торгівлі нерухомістю. Це може бути корисним для інвесторів та розробників нерухомості.

Енергетичні біржі. Земельні ресурси можуть брати участь у виробництві енергії. Наприклад, сонячні електростанції або вітрові ферми можуть продавати вироблену енергію через енергетичні біржі.

2.3.2. Загальний стан розвитку підприємництва у сфері лісокористування за участі приватного капіталу: стабілізаційний й інноваційний рівні

Для умовної (термінологічно визначеної) сфери обороту лісових ресурсів в Україні на даний час актуальним питанням є в принципі можливості та потреба (бажання чи необхідність) діяльності в цій сфері таких установ як інвестиційні фонди (стабілізаційний рівень) та біржі (інноваційний рівень). В цілому, на нашу думку, варто спершу визначити і спробувати якомога глибше розтлумачити сутність і значення згаданих, безперечно прогресивних і ринкових структур, але для окремих інших видів природних ресурсів, зокрема, для видобувних (вуглеводні, мінерали) або пісок чи торф із земель водного фонду.

В даному випадку ліс як ліс (діючий екосистемний організм) варто, напевно, що називається, винести за дужки, оскільки предметом діяльності в сучасних реаліях України для інвестиційних фондів і біржових установ виступає деревна сировина (ділова, технологічні дрова, дрова для опалення). За наявного ставлення до лісу в Україні, крім окремих екологічно спрямованих груп маловпливових фахівців, варто зазначити, що в сенсі економічних (ринкових і адміністративних відносин варто вживати

термін «деревина» або ж «сировинні ресурси лісу». Тобто, перш за все, треба акцентувати увагу на тому беззаперечному факті, що біржі як такі в Україні не можна називати лісовими. Так звані спеціалізовані лісові (товарні) біржі є біржами із купівлі-продажу деревної сировини (ділова деревина, технологічні дрова, паливні дрова, палети, брикети тощо) як від експлуатації вітчизняних лісів, так й імпоротної. І в принципі досить високотехнологічна (на середньому європейському рівні) галузь обробки та переробки деревини ймовірно буде в Україні на досить прибутковому рівні, за умови вирішення питань вартості енергоносіїв, через достатньо низьку ціну (при високій насправді цінності) так званої «робочої сили». Хоча в сучасних умовах України як кандидати на вступ до Євросоюзу це скоріше має визначатись як інтелектуально-виробничий потенціал.

Варто одразу узагальнено (для подальшої деталізації) зазначити в порівняльному плані, що з нашої точки зору, для потенційного сталого і розширеного розвитку лісоресурсного потенціалу роль і значення Інвестиційних фондів є переважно більш вагомими, ніж біржових структур як загального, так і спеціалізованого (лісового) спрямування. Наше, можливо суперечливе, твердження базується на тому факті, що лісове виробництво українських реаліях потребує фінансування його ведення. Наявних запасів деревини на корені мало для того, щоб забезпечувати її суттєвий внесок у формування показників валового внутрішнього продукту (ввп) та бюджетних надходжень. Тобто Україна малолісна країна навіть у порівнянні із багатьма європейськими, хоча окремі регіони цілком можна віднести до лісозабезпечених.

Зокрема, Рівненська та Волинська області, де лише за останні два роки було залучено сотні мільйонів євро переважно іноземних інвестицій для розвитку підприємств деревообробної та меблевої промисловості. На найближчу перспективу прогнозується суттєве зростання попиту на продукцію підприємств з обробки деревини. Підприємства Рівненської

області забезпечують понад 60% від загального по Україні виробництва фанери, 43% деревностружкових плит, 100% сірників, понад 70% окремих номенклатурних позицій меблів.

перспективним питанням є розвиток системи закупівлі сировини на публічних аукціонах. Для підприємств лісового сектору України поширені товарні біржі (Прозорро), західні практики – участь і в фондових біржах. Загалом сфера лісокористування в Україні є значно менш привабливою для інвесторів через значну зарегульованість з боку органів державної влади. Натомість, більш перспективним для іноземних і вітчизняних інвесторів є інвестування в розвиток підприємств з обробки та переробки деревини.

Разом з цим, щодо можливостей інвестування, більш перспективним для іноземних і вітчизняних інвесторів є інвестування в розвиток підприємств з обробки та переробки деревини.

Розвиток процесу вкладання інвестицій у підприємства із обробки чи переробки деревини має в принципі вже досить тяглу історію з чачу встановлення державного суверенітету України. Виглядає логічним, що протягом такого тривалого періоду перебіг інвестиційних процесів можна охарактеризувати, з нашої точки зору, як вкрай неоднозначний. Не деталізуючи це у хронологічному плані, зазначимо, що інвестиційні умови (клімат) практично постійно змінювався від винятково сприятливих до майже неприйнятних для будь-якого розвитку широкої приватної ініціативи, як в окремих галузях (видах економічної діяльності), у окремих регіонах чи локаціях.

Але на сучасний момент переважна більшість підприємств і виробництв в сфері обробки і переробки деревини перебувають у приватній, комунальній чи корпоративній власності. Але сам факт належності до тої чи іншої форми власності майже не корелює із фактичними результатами діяльності (виробничо-економічними показниками). Припущення, а часом просто інформаційний тиск щодо

необхідності тої (свого часу – винятково приватної) чи іншої форми власності для забезпечення значних інвестиційних можливостей і потенційної успішної діяльності на практиці в цілому не виявились відповідними (адекватними) до реального становища різних за характеристиками підприємств галузі обробки та переробки деревини.

Для мотивації інвестицій в підприємства з обробки (переробки) деревини в Україні ми вбачаємо декілька причин, які в різні періоди (хронологічно і соціально-економічно) мали, мають чи будуть мати вирішальне значення:

очікування потенційної прибутковості, тобто можливість досить швидкої окупності (повернення вкладених коштів із певним рівнем прибутковості);

вкладання тимчасово вільних надлишкових коштів (прибутків) від інших видів діяльності (торгівля, послуги, виробництво товарів), які належать крупним власникам (бізнесменам, корпораціям, банкам, інвестиційним фондам);

диверсифікація напрямків економічної діяльності, розширення ринків збуту, в тому числі в територіальному плані, оскільки підприємства з обробки деревини (невеликі) здебільшого розміщені (локовані) у різних регіонах (області, укрупнені адміністративні райони) і територіальних громадах, як сільських, так і об'єднаних (місто і села);

технологічна примітивність окремих економічних процесів, в першу чергу, розпилювання, подрібнення деревини, що крім іншого дає можливість швидкого переміщення (мобільності) виробництва в разі зміни тих чи інших соціально-економічних умов. Власне кажучи такі інвестиції мотивуються бажанням отримувати прибуток через вкладання відносно незначних коштів, в тому числі без значних соціальних зобов'язань.

Причини (мотиви) вибору об'єкта інвестицій можуть бути доповнені окремими особистими характеристиками.

При виборі для інвестування в підприємств з обробки деревини можуть виникати певні ризики:

умовно кажучи, формальний (фіктивний, недобросовісний) характер інвестицій з боку потенційного інвестора;

невідповідність (умисна чи випадкова) мети вкладання інвестицій очікуванням власника;

конкретні особливі ризики інвестування окремо визначених підприємств.

Таким чином, в цілому підхід до інвестора та підприємства має бути максимально індивідуальним, а також з урахуванням загальних та конкретних соціально-економічних умов.

2.3.3. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері землекористування

Перший Український Аграрний Фонд КУА SI Capital.

Інвестиції в аграрну промисловість вважаються одними із найнадійніших та найбезпечніших. Аграрний сектор – один з переліку, що здатен виграти від високої інфляції, інвестори можуть заробити на АПК й в умовах кризи та спаду економіки, так як від збільшення споживання продукції.

Попит на аграрну продукцію постійно зростає, а розвиток технологій, покращення добрив та посадкового матеріалу дозволяє підвищувати врожайність. 2022 рік виявився досить успішним для аграріїв у фінансовому плані. За рік ціни на світових ринках на пшеницю зросли на 31%, кукурудзу – 36%, цукор – 29%. Одна з причин цього – глобальна інфляція, яка за оцінками фахівців, хоча і сповільниться у 2022 році, але все ще залишатиметься досить високою, а це означає, що продукти харчування й надалі будуть дорожчати.

У 2021 році Україна зібрала рекордний урожай – 107 млн тонн зернових та олійних, попереднього року було зібрано 84 млн тонн. Зараз АПК – це локомотив української економіки і це привертає до нього увагу інвесторів.

Ряд українських фінансових установ представлені на міжнародних фондових ринках і їхні акції можна купити так само, як і акції іноземних компаній, серед них і Перший Український Аграрний Фонд, створений SI Capital для інвестування та отримання доходу від активних операцій в агропромисловому комплексі України. Фонд призначено для придбання та управління корпоративними правами юридичних осіб, що орендують земельні масиви для ведення рослинництва (агрокомпаній), переважно в центральній та західній частинах України.

Це інвестиційний фонд, який залучає кошти інвесторів та вкладає їх в український агропромисловий комплекс. При цьому інвестиції йдуть не в акції великих холдингів чи ф'ючерси, а у реальний сектор: фонд купує агрокомпанії, покращує їх роботу, розширює земельний банк, підвищує прибутковість. Таким чином клієнти фонду стають практично співвласниками агрокомпаній. Наразі Фонду належить агрокомпанія із земельним банком близько 1 тис га. Фонд впродовж цього року запланував розширення, внаслідок якого площа землі під управлінням фонду збільшиться приблизно вдвічі.

Номінальна вартість однієї акції фонду складає 1000 грн. Мінімальний лот для входу в Фонд – 1 акція. Власники акцій отримують дивіденди. Фонд спрямовує на їх виплату не менше 30% свого операційного прибутку. Орієнтир для фонду – виплата дивідендів у розмірі хоч би 2 облікових ставок НБУ, зараз це близько 18%. У 2021 році дивіденди виявились значно вищими, так як і в будь-якому аграрному бізнесі, все залежить від врожайності та цін на продовольство. Решту прибутку, який залишився після виплати дивідендів, Фонд спрямовує на

операційну діяльність, зокрема нову посівну компанію й подальше розширення бізнесу.

Таким чином, у інвесторів є два джерела доходів, а саме: дивіденди та подорожчання акцій внаслідок зростання вартості агрокомпаній. У 2021 році ці джерела забезпечили середню дохідність (з урахуванням часу та середньої вартості входу) в 67% річних.

Основними джерелами зростання вартості активів Фонду є: прибуток від операційної діяльності (вирощування зернових, зернобобових культур, діяльності елеваторів, експорту агропродукції тощо); прибуток від купівлі-продажу підприємств (придбання та подальший перепродаж агрокомпаній, що пройшли оптимізацію структури активів під управлінням фонду); зростання вартості підконтрольного агробізнесу (прав оренди землі).

Інвестори, які бажають зафіксувати прибутки, можуть продати акції Фонду у будь-який час, оскільки вони торгуються на біржі через брокерську компанію. Також раз на рік (з 1 по 15 вересня) Перший Український Аграрний Фонд сам викупує акції в охочих продати їх (оферта). Існує чітко визначена методика визначення вартості акцій, яка затверджена оцінювачем фонду – Дочірнє підприємство «Бейкер Тіллі Україна Консалтинг», що входить до міжнародної компанії BakerTilly.

На вересень 2023 року поточна вартість 1 акції Першого Українського Аграрного Фонду становить 1340,68 грн (-0,88%; даний процент відображає зміну вартості акції Фонду до попереднього місяця). З початку 2023 року -9,84% (в тому числі дивідендний геп -7,46%; зменшення через виплату дивідентів (108,89 грн/акція). Зростання вартості акцій Фонду за 2022 рік становило +41,7%.

Купити акції Фонда можна безпосередньо на українському фондовому ринку або звернутись безпосередньо до SI Capital.

Рентабельність компаній, що знаходяться у власності та під контролем Фонду за останні 5 років, перевищує середньогалузеву на 34%,

а показники врожайності – на 48%. Середнє значення EBITDA за останні 5 років складає \$445 / га.

Загалом прибутковість інвестицій в аграрний сектор залежить від багатьох факторів. Попри це, за даними Держстату, середня дохідність аграрного сектору України з 2000 р. становить 22,5% річних. А рентабельність компаній, які знаходяться у власності та під контролем представників команди SI Capital за останні 5 років, перевищує середньогалузеву на 34%.

Таблиця 2.13

Діагностика показників функціонування ПУАФ

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні показники	Показники діяльності за 2022 р.	Акції фонду – в лістингу Української Біржі, таким чином, договори з приводу придбання/продажу проводяться як на первинному, так і на біржовому ринках	Земельний банк: 1542 га Вартість чистих активів: 81 млн.грн Вартість 1 акції фонду станом на 14.12.2022: 1448, 52 грн Розширення земельного банку в цьому році проводилося шляхом підписання нових договорів оренди і в результаті склало: + 57,7% Зростання вартості однієї акції фонду з початку року склало: +37,95%
Інвестиції	Ресурси для підтримки розвитку компанії. показники: надходження інвестицій до підприємства	Інвестиції в агробізнес досить позитивні. Зростання вартості акції	Фонд акумулює кошти інвесторів, набуває аграрні підприємства, здійснює управління їх діяльністю. У 2022 р. Фонд збільшив об'єм земельного банку до 3 тис га.
Прибутковість	Показує ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування	Зростання % дохідності в АПК. Фонд є прибутковим. Щорічна дохідність агробізнесу вища за дохідність інших інструментів	Щорічна дохідність,% в АПК: 2021 рік – 39,7% 2020 рік – 24,8 % 2019 рік – 20,4 % 2000 рік – 11,4 %

Показник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	прибутку		
EBIDTA	прибутки до вирахування фіскальних платежів, процентів і амортизації. показники: EBIDTA	Позитивні	Середнє значення EBITDA за останні 5 років складає \$445 / га.
Рентабельність	співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках	Досить позитивний	Рентабельність компаній, що знаходяться у власності ПУАФ, за останні 5 років перевищує середньогалузеву на 34%, а показники врожайності — на 48%.
Ліквідність	Коефіцієнт чистого стабільного фінансування	Добре забезпечений ліквідністю Щоденна підтримка ліквідності на вторинному ринку: АТ «Українська біржа»	Навіть з початком фінансово-економічної кризи у 2014 році інвестиційна активність (купівля-продаж) підприємств в агросекторі не згасала. Агрохолдинги й далі нарощують обсяги земель у обробітку через придбання агропідприємств, тож інвестиція в агрокомпанію є дійсно ліквідною інвестицією
Платоспроможність Дивіденди	Частина прибутку, яка виплачується інвестору	Виплачуються вчасно	2 рази на рік на основі проведення аудиту діяльності Фонду. Не менше 30% від щорічного операційного прибутку фонду.

*Показники взяті з офіційного ресурсу: si.capital

Параметри розвитку АТ «Фондова біржа ПФТС».

Фондовий ринок України не є суттєвим за масштабами його розвитку та співвідношенням із загальним обсягом фінансових активів. Разом з тим фондовий ринок має бути внутрішньо збалансованим, щоб не обумовлювати негативного впливу на забезпечення економічної безпеки держави. Випуск акцій та їх розміщення на фондових біржах відбувається з

метою залучення інвестицій у розвиток компанії, однак через низьку інвестиційну активність вітчизняних інвесторів привабливість лістингу на українських біржах поступається європейському.

АТ «Фондова біржа ПФТС» сформована на базі правил та технологій фондової біржі NASDAQ OMX й функціонує з 1997 року. ПФТС є однією з найбільших фондових бірж України. ПФТС в 2022 році посіла перше місце серед організаторів торгів акціями (53% загального обсягу торгів). Фондова біржа є єдиною біржою, де учасники торгують всіма типами цінних акцій, що призвело до зростання частки біржі за обсягом укладених контрактів в усіх режимах торгів; має перше місце серед організаторів торгів державними, муніципальними та корпоративними облигаціями; сконцентровано переважний обсяг торгів ОВДП, номінованих в іноземній валюті, у валюті номіналу; є єдиною біржою, в торговельній системі якої проводилися первинні розміщення акцій, аукціони з реалізації цінних паперів, на які звернено стягнення; займає основне серед організаторів торгів за кількістю випусків акцій, допущених до торгів; кількістю учасників торгів, які укладали біржові контракти з максимальною кількістю випусків акцій, допущених до торгів.

Членами АТ «Фондова біржа ПФТС» можуть бути виключно професійні учасники ринку.

До обігу на Фондовій біржі допускаються акції, облигації внутрішніх та зовнішніх державних позик, облигації місцевих позик, облигації підприємств, казначейські зобов'язання України, випуск яких не заборонений чинним законодавством України.

У біржовому списку ПФТС представлено 72 види акцій українських та іноземних компаній. Серед українських компаній на фондовій біржі ПФТС переважають акції агрохолдингів: Бунге-Україна (40 країн, 360 компаній, 32 портових підприємств, 160 елеваторів), МХП (потужності в Україні, Нідерландах, Словенії, Словаччині, логістичний центр в ОАЕ,

експорт до 80 країн світу), Kernel Holding S.A. (експорт соняшникової олії та аграрної продукції до 80 країн світу), ТОВ «Зернопром Агро» (виращування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур) та ін.

Українські агропідприємства переважно проводять приватне розміщення своїх акцій на фондовій біржі ПФТС й обсяги залученого капіталу є досить незначними та становлять майже в десять разів менше, ніж на міжнародних фондових біржах. Для підприємств однією з основних причин проведення первинного публічного розміщення акцій на зарубіжних фондових біржах є невеликі обсяги торгів на українській біржі. Українські підприємства мають можливість отримати набагато вищу ціну за свої акції на міжнародних фондових біржах, оскільки там присутня значна кількість великих інвесторів.

За 2021 р. у структурі загального обсягу торгів фінансовими інструментами на акції припадає 1,2% (у 2020 р. – 3,8). Дані показники є незрівнянно низькими в порівнянні з аналогічними на фондових біржах у Європі, Америці та Азії.

Таблиця 2.14

Діагностика показників функціонування Фондова біржа ПФТС

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
Основні засоби	Засоби, що їх підприємство використовує у процесі виробництва.	Суттєвих змін у вартості основних засобів не відбулось	Власні основні засоби не обмежені термінами користування. Первісна вартість омн.зас.: 1636 тис грн. ступінь їх зносу: 77,6%, ступінь їх використання 100%, сума нарахованого зносу: 1269 тис грн, чим зумовлені суттєві зміни у вартості основних засобів: У 2020 р. придбано основних засобів на 11 тис грн та модернізовано на 12 тис грн.
Капітал	Норматив адекватності	Розмір капіталу	Вартість чистих активів ПФТС станом на кінець 2020 р.

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Проказник	Зміст	Показник підприємства	Висновок
	регулятивного капіталу	(статутного фонду) становить 32010 тис грн	перевищує мін розмір статутного капіталу акціонерних товариств та величину статутного капіталу АТ, що відповідає вимогам чинного законодавства
Прибутковість	ефективність функціонування підприємства щодо можливості формування прибутку	Компанія є прибутковою	Чистий фінансовий показник: прибуток - 1119 тис грн за 2020 р. проти збитку в 2019 р. - 5 653 тис грн
Рентабельність	Співвідношення прибутків і витрат, виражене у відсотках.	У 2017-2018 рр. рентабельність була дуже низькою 1,533-3,184%, у 2019 р. взагалі збитковість становила – 11,97 %, хоча в 2013 р. становила 23,78% ринку	Показники фінансового стану характеризують діяльність АТ як достатньо ефективну в частині покриття інвестицій, використання власних коштів (прибутковість кожної гривні власних коштів), а також з точки зору окупності прибутком вкладених коштів у майно. Але рентабельність є досить низькою або ж взагалі від'ємною
Обсяг торгів	Обсягом торгів на організованому ринку акцій України Інформація про розвиток емітента	Позитивний	В 2020 р. обсяг торгів склав рекордні 132,7 млрд грн. Укладених контрактів в ринкових режимах торгів складала 98%, за обсягом укладених контрактів в усіх режимах торгів - 40%. Обсяг біржових контрактів з ОВДП склав 127,1 млрд. грн. (117,5% рівня 2019 р.). Обсяг біржових контрактів з ОЗДП склав 0,9 млрд. грн. (356,3% рівня попереднього року).

*Показники взяті з офіційного ресурсу: <https://pfts.ua/>

2.3.4. Параметри (окремі показники) розвитку підприємств у сфері лісокористування

Група «Епіцентр К».

Компанія «Епіцентр К» була заснована в 2003 році. Перші три торгові об'єкти компанія відкрила в Києві, після чого почала освоювати регіони. Зараз Епіцентр налічує 75 торгівельних центрів, у які входять 10 об'єктів «Нова лінія». Крім ретейлу компанія успішно розвиває аграрний напрямок. Розвиток групи компаній «Епіцентр К» – «Епіцентр Агро» розпочався у 2015 р. із заснування ТОВ «Агрохолдинг-2012». Сьогодні за обсягом земельного банку аграрний напрямок «Епіцентр К» входить у десятку найбільших аграрних компаній України. Наразі до її складу входять 14 елеваторних комплексів загальною потужністю одночасного зберігання майже 1,5 млн т зерна. До кінця 2022 року власні елеваторні потужності подвоюються – майже до 2 млн т. [78].

До структури групи компаній входить Epicentr Ceramic Corporation, яка об'єднує потужні заводи з виробництва плитки керамічної. У 2019 р. запущено завод з виробництва плитки керамічної та керамограніту в Київській області. До групи компаній також входить виробництво з деревообробки – ЦБМ «Осмолода» (м. Калуш, Івано-Франківська обл.), що здійснює повний цикл переробки деревини. Воно є одним з найбільших підприємств регіону – компанія переробляє до 10 тис куб. м деревини на місяць.

Фактично компанія «Епіцентр К» об'єднує три напрями: ретейлер, аграрний та виробничий (табл.2.15).

Таблиця 2.15

**Окремі показники функціонування «Товариство з обмеженою
відповідальністю «ЕПЦЕНТР К»**

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
Прибутковість	Відображає фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності	17688086 тис. грн.	Підприємство розвивається досить швидко. Відносний приріст за 2019-2020 рр. становив 21,63%. Сума чистого прибутку компанії є додатною (3171204 тис. грн у 2020 р), що може вказувати на продуману бізнес-модель.
Рентабельність	Характеризує внутрішні резерви економічного суб'єкта.	7,8% (активів) 19,5 % (власного капіталу)	Рентабельність активів у 2020 р. перевищувала інфляцію, що свідчить про реальне зростання вартості наявних у компанії активів.
ЕВІТ Рентабельність продажів	Розраховується на основі фінансової звітності, вказує наскільки прибуткова діяльність підприємства без урахування амортизаційних відрахувань. Дозволяє визначити ефективність діяльності незалежно від заборгованості від методу нарахування амортизації.	8,17 %	Протягом 2019-2020 рр цей показник дещо знизився. Однак, перевищення рентабельністю власного капіталу дохідності за альтернативним інструментом вказує, що рівень заможності власників компанії зростає, причому більш швидкими темпами, ніж це характерно в середньому для фінансового ринку.
Платоспроможність (поточна ліквідності)	Дозволяє оцінити стан платоспроможності підприємства і здатність погашати свої поточні зобов'язання вчасно та в повному обсязі.	1	Значення поточної ліквідності знаходиться нижче нормативної межі (1,5), що може вказувати на імовірність втрати платоспроможності у найближчій перспективі.

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
	Підприємство є ліквідним, показник протягом 2019-2020 зріс на 23,8%		
Основні засоби	Сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом. Об'єкт основних засобів визнається активом. Протягом 2019-2020 рр. спостерігається зростання вартості основних засобів на 23,8 %.	15231712 тис. грн.	Спостерігається посилення економічного потенціалу, на що вказує збільшення суми активів на 20,69%. Тобто у підприємства збільшується обсяг наявного у розпорядженні майна.

Джерело: складено автором на основі [96].

Більш детально зупинимось на діяльності ЦБМ «Осмолода» що є лідером деревообробної галузі України в сегменті виробництва пиломатеріалів та погонажних виробів з дерева. Основною метою діяльності якого є створення якісного й конкурентоспроможного продукту деревообробної промисловості.

До 2012 р. працювали з потужністю розпилювання лісосировини порядку 24 000 метрів кубічних в рік. Об'єм замовлень значно перевищував виробничі потужності підприємства. В 2012 р. було встановлено інноваційні лісопильну та строгальну лінії, що дозволило значно збільшити виробництво. На сьогоднішній день підприємство працює на повну потужність з можливістю розпилювання лісосировини порядку 10 000 м³ в місяць[266].

До основних видів продукції яка виробляється на підприємстві належить: виробництво сухих обрізних матеріалів різних розмірів; пагонажних виробів; паливних гранул (пелетів). Основні показники функціонування (табл.2.16).

Таблиця 2.16

Окремі показники функціонування «Товариство з обмеженою відповідальністю «Центр будівельних матеріалів «Осмолода»

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
Прибутковість	Відображає фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності. Протягом 2019-2020 рр. підприємство було збитковим	-23890 тис. грн.	Підприємство не розвивається. Відносне скорочення за 2019/2020 рр. становило 18,7%. Чистий прибуток компанії дорівнював нулю. Сума чистого збитку компанії становить 3758 тис. грн у 2020 році, що вказує на деградацію компанії та недостатню якість поточної бізнес-моделі.
Рентабельність	Характеризує внутрішні резерви економічного суб'єкта.	-3,21% (активів) -9,9% (власного капіталу)	Рентабельність активів у 2020 р. нижча інфляції, що свідчить про реальне знецінення вартості наявних у компанії активів.
ЕВІТ <i>Рентабельність продажів</i>	Розраховується на основі фінансової звітності, вказує наскільки прибуткова діяльність підприємства без урахування амортизаційних відрахувань. Дозволяє визначити ефективність діяльності незалежно від заборгованості від методу нарахування амортизації.	-2,12%	Протягом 2019-2020 рр цей показник дещо покращився. Однак, показує від'ємне значення у 2020р. Це вказує на необхідність подальшого пошуку можливостей для збільшення обсягу продажів товарів та послуг для максимізації кінцевого фінансового показника.
Платоспроможність (поточна ліквідність)	Дозволяє оцінити стан платоспроможності підприємства і здатність погашати свої поточні	1,8	Спостерігається зниження фінансової незалежності компанії, про що свідчить динаміка коефіцієнта

Назва показник	Зміст показника	Показник	Висновок
	зобов'язання вчасно та в повному обсязі.		фінансової автономії. На кінець 2020р. підприємство спроможне самостійно профінансувати 31,26% своїх активів. Значення поточної ліквідності знаходиться вище нормативної межі (1,5), що вказує на низьку імовірність втрати платоспроможності у найближчій перспективі.
Основні засоби	Сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом. Об'єкт основних засобів визнається активом.	68544 тис. грн.	На підприємстві є проблеми, які пов'язані як з високим рівнем фізичного спрацювання та морального старіння виробничих засобів.

Джерело: складено автором на основі [92].

Біржова діяльність для сфери лісокористування.

Аналіз іноземного досвіду інвестицій у лісовій сфері показує, що існують інтегральні величини, що формують базове уявлення про особливості інвестиційних операцій – лісові індекси. Якщо ми подивимося на діяльність бірж, то досить звичайним видається явище, коли працюють лісові індекси, орієнтуючись на The S&P Global Timber & Forestry Index, що включає до свого складу індикатори 25 публічних бірж, орієнтованих на інвестиційні операції з деревиною та лісом. Іншим прикладом є “країнові” індекси, що “прив'язуються” до конкретних країн.

The S&P Global Timber & Forestry Index. Орієнтується на індекс Standard & Poors. Почав діяльність у 2008 р. До складу Top Holdings належать такі компанії: West Fraser Timber Co.Ltd (8,04 %), Rayonier Inc

(7,37), Weyerhaeuser Co (7,34), Potlatch Corp (5,43). Оцінка динаміки індексу показує, що є варіативне зростання.

Зазначимо, що протягом 2006–2016 рр. динаміка як загальних індексів, так і лісового є значною мірою подібна (рис. 2.3). До світової кризи показники були стабільними, а після 2008 криві стрімко йдуть вниз. Після проходження кризового періоду, починаючи з 2009 р., індекси визначаються зростанням аж до початку 2017 р.

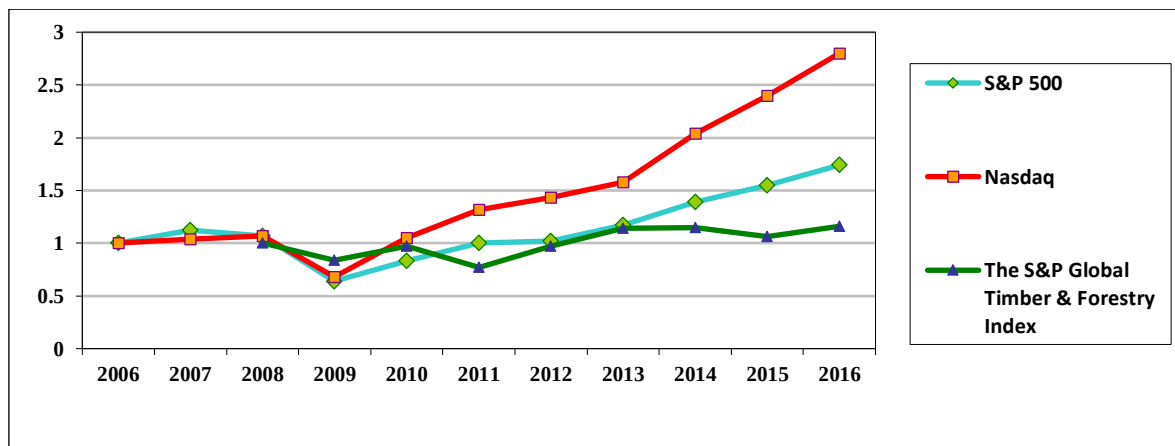

Рисунок 2.3 Динаміка зміни біржових індексів протягом 2000-2016 рр. (2006 р. – 1,00, для Global Timber & Forestry Index – 2008)

Джерело: <http://www.google.com/finance/>; <http://finance.yahoo.com>

Методологія побудови індексу «The S&P Global Timber & Forestry Index» полягає у відстеженні компаній, діяльність яких так чи інакше пов'язана із використанням лісових ресурсів для потреб промисловості. Окрім цього, враховується і такий фактор, як значення деревини для боротьби зі зміною клімату. В цілому ж глобальний індекс «The S&P Timber & Forestry Index» призначений для відстеження компаній, які тим чи іншим чином задіяні у володінні лісами, управлінні ними, або ж включені у технологічні ланцюжки лісопереробної промисловості [355].

Даний рейтинг узагальнює діяльність декількох кластерів: 1) власне деревообробку; 2) вироблення пиломатеріалів REIT; 3) вироблення

промислових виробів, які містять деревину; 4) вироблення паперу і технологічно близької до нього продукції.

З точки зору цільової аудиторії, на інтереси якої орієнтуються автори рейтингу, він має декілька принципових переваг над іншими джерелами ринкової інформації щодо використання лісових ресурсів:

1) рейтинг спирається на аналіз діяльності компаній, що відіграють найбільш значиму роль у сфері лісокористування, та які найбільш тісно інтегровані у ринкове середовище;

2) рейтинг спирається на сучасний аналітичний апарат;

3) рейтинг враховує положення концепції стійкого розвитку;

4) укладачі рейтингу розділяють принципи «Pure-play».

Компанії, цінні папери яких аналізуються цьому рейтингу, мають неоднаковий ринковий вплив і неоднакову капіталізацію. Зокрема, можна виділити таку градацію компаній відповідно до регіону, який вони представляють (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Частка країни у рейтингу «The S&P Timber & Forestry Index»
відповідно до обсягу ринкової капіталізації компаній, які її
представляють (у %, станом на липень 2023 р.) [355]**

Країна	Частка
Південно-Африканська Республіка	1,8
Велика Британія	4,3
Ірландія	4,9
Фінляндія	8,5
Японія	9,9
Канада	11,2
Китай	1,6
Інші	1,5

Якщо ж аналізувати безпосередньо компанії, цінні папери яких входять до рейтингу «The S&P Timber & Forestry Index», то можна виділити такі десять найбільш вагомих (табл. 2.18).

Данні, наведені у таблиці, свідчать, що переважна більшість компаній, які займаються лісокористуванням, націлені саме на використання деревини або у якості конструкційних (будівельних) матеріалів, або ж в якості сировини для промисловості. Тобто, незважаючи на присутність в інформаційному просторі даних щодо концепції сталого розвитку, а також про пов'язані з нею принципи, компанії, задіяні у лісокористуванні все ще схильні до традиційних прийомів щодо використання можливостей лісу. Цілком ймовірно, що на практиці існують і більш сучасні підходи до використання лісових ресурсів, але компанії, які на спеціалізуються на цих напрямках, не великі для того, аби бути представленими у рейтингу найбільш впливових гравців на ринку.

Таблиця 2.18

Компанії, цінні папери яких входять до «The S&P Timber & Forestry Index» відповідно до частки у індексі (у %, станом на липень 2023 р.)[355]

№	Назва компанії	Назва у лістингу	Напрямок діяльності	Частка у капіталізації
1	Weyerhaeuser Co.	WY	Нерухомість	7,7
2	Suzano S.A.	SUZB3	Лісоматеріали	6,9
3	SCA - B shares	SCA B	Лісоматеріали	6,7
4	Intl Paper Co	IP	Лісоматеріали	6,4
5	Smurfit Kappa Group PLC	SK3	Лісоматеріали	4,9
6	Rayonier Inc.	RYN	Нерухомість	4,7
7	Stora Enso OYJ R	STERV	Лісоматеріали	4,4
8	WestRock Co	WRK	Лісоматеріали	4,4
9	PotlatchDeltic Corp	PCH	Нерухомість	4,3
10	Mondi PLC	MNDI	Лісоматеріали	4,3

Позиції рейтингу формуються відповідно до такого алгоритму:

1) інформаційна платформа, яка формує рейтинг, використовує FactSet Revere Business Industry, а також дані щодо доходу системи класифікацій даних і класифікації GICS, визначає найбільш розвинуті і впливові компанії, які займаються лісовими ресурсами, а також які інтегровані у бізнес-спільноту;

2) інформаційна платформа у автоматичному і напівавтоматичному режимі визначає оцінку ризиків для компаній (1,0; 0,75 або 0,5, де 1 означає найвищий вплив на індексну тему);

3) далі застосовуються скринінги ESG, в т.ч. UNGC, MSA та дані підприємницької діяльності. Формується відповідний критерій, і також оцінюється від 1,0 до 0,5;

4) після попередніх операцій платформа вибирає компанії за показником впливу на цінову кон'юнктуру, також за даними ринкових капіталізація. Також виставляється бальна оцінка, яка потім інтегрується до загальної оцінки індексу;

5) вираховується вага компонентів за продуктом, ринкова капіталізація та рейтинг експозиції.

Рівень залучення компанії до рейтингу S&P пов'язаний з прямим впливом цієї компанії на її продукти на ринку, а також можливості її впливу на свої цінні папери. Структура власності вказує, де компанія має непряму участь у дочірніх підприємствах із залученням стороннього капіталу. Компанії без покриття від Sustainalytics (компанії, яка оцінює ліквідність цінних паперів інших компаній, а також їх відповідність принципам ESG) [363] не мають права на участь у торгах та включення в індекс, поки вони не отримають таке покриття.

Перевірка на відповідність компанії стандартам («GSS») забезпечує оцінку впливу компанії та можливості впливу на неї зі сторони зацікавлених сторін. Сюди ж слід віднести ступінь впливу середовищу,

який компанія спричиняє, сприяє або якщо компанія пов'язана з порушеннями міжнародних норм.

Основою оцінок GSS є Принципи ООН. Інформація щодо пов'язаних з цими принципами стандартами також надається під час скринінгу, включаючи Організацію економічного співробітництва та Керівні принципи розвитку («ОЕСР») для багатонаціональних підприємств і Керівні принципи ООН щодо бізнесу.

Відповідно до чинної методології, яку застосовує компанія Sustainalytics, виділяють такі три стани:

1) компанія не відповідає вимогам. Класифікація надається компаніям, які не діють відповідно до Конвенції ООН, не дотримуються принципів та пов'язаних з ними стандартів, конвенцій та договорів;

2) компанія має перебувати під наглядом. Сюди відносять компанії, які ризикують порушити один або більше принципів сталого розвитку. Але щодо яких не вдалося встановити або підтвердити всі статус повної невідповідності вимогам;

3) компанія відповідає вимогам. Така класифікація надається компаніям, які діють відповідно до принципів Конвенції ООН.

Механізм вирішення суперечок при складанні індексу: компанія S&P Global використовує RepRisk для щоденного фільтрування, скринінгу та аналізу інцидентів ризику ESG і суперечливої діяльності, пов'язаної з компаніями в межах виставлення індексу. У випадках, коли існують ризики, S&P Global випускає аналіз медіа та зацікавлених сторін («MSA»), який включає ряд питань.

Включення (виключення) компаній з індексу відбувається на основі аналізу показників її діяльності та відповідності цих показників критеріям прийнятності. Зокрема, перевіряються конкретні практики, пов'язані з деревиною та лісовим сектором.

Попереднє рішення щодо компаній визначається на основі будь-якого з наступних переліків інформації:

1) у перелік компаній, дані яких використовуються у рейтингу, можуть потрапити ті, хто отримує принаймні 25% сукупного доходу від деревини та лісового господарства підприємства згідно з системою класифікації галузей бізнесу FactSet Revere («RBICS»);

2) також до переліку можуть бути включені компанії, класифіковані як частина підгалузі GICS Timber REITs;

3) до включення в індекс повторно розглядаються компанії, виключені під час попереднього ребалансування, яких було визнано такими, що не відповідають критеріям.

Розрахунок оцінки компанії та її експозиції (місця у загальному рейтингу) здійснюється відповідно до конкретного кластеру, - в залежності від виду діяльності компанії.

Зокрема, до кластеру з деревообробки та управління лісовими масивами можуть потрапити компанії, діяльність яких та основні фонди якої можуть бути ідентифіковані як:

- 1) управління лісоматеріалом;
- 2) пиломатеріали та лісопильні вироби;
- 3) диверсифіковані целюлозно-паперові комбінати;
- 4) целюлозні заводи.

До кластеру с виготовлення виробів з деревини можуть бути зараховані компанії, діяльність яких стосується:

- 1) виробництва побутових та промислових виробів з деревини;
- 3) виробництва ДВП та ДСП для різних цілей;
- 3) виробництва інших будівельних матеріалів з використанням деревини;
- 4) виробництва фанери та виробів з хвойної деревини.

Окрім відповідної виробничої діяльності, для включення в рейтинг перед компанією висуваються вимоги і щодо її доходів. Існує система

коефіцієнтів задля коригування доходу, аби врівноважити компанії, які провадять діяльність за різними напрямками. Відтак, коефіцієнт коригування доходу визначається на основі кожної компанії, з огляду на її участь у власності або управлінні лісами, лісовими угіддями або целюлозними заводами, власною сировиною. Якщо компанія демонструє непропорційно велику участь лише за одним виробничим напрямком, застосовується вищий коефіцієнт коригування доходу саме для цього напрямку. Тобто, чим вища частка певної діяльності в межах однієї компанії, тим складніше їх потрапити до рейтингу. Іншими словами, система коригуючи коефіцієнтів спрямована на те, аби у ротацію індексу потрапляли компанії, які ведуть якомога більш диверсифіковану діяльність.

Практика складання індексу передбачає обчислення загальних та порогових значень, відповідно до яких приймається рішення про включення (виключення) компанії. Зокрема, серед обрахунків, які попередньо виконуються при прийнятті компанії до рейтингу, слід відмітити:

1) показник доходу від лісопереробки для всіх відповідних компаній шляхом агрегування відсотка доходу від лісопереробки в усіх підгалузях, що розглядаються, на основі даних RBICS. Тобто регулярно встановлюється середньостатистичний показник для всієї галузі;

2) показник експозиції, - тобто ті показники діяльності компанії, які будуть заявлені як публічні при її включенні до рейтингу;

3) розрахунок показників ризику для кожної з компаній, які приймають участь у дослідженні.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що індекс «The S&P Global Timber & Forestry Index» попри заявлені пріоритети, націлений в першу чергу на те, щоб відображати стан лісової галузі і її відповідність запитам ринку. Методологія рейтингу діє таким чином, що до нього потрапляють компанії, які одночасно є і лідерами ринку, і при цьому

диверсифікують свою діяльність, мають великий запас міцності щодо фінансового забезпечення.

2.3.5. Дотримання принципів сталості для цих підприємств в Україні

До війни 2022 р. в Україні працювало ряд інвестиційних фондів в аграрній галузі, наприклад один з таких, “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital. Тяжіння інвестиційних ресурсів до сфери землекористування пояснюється високою прибутковістю агробізнесу, стабільним попитом на аграрну продукцію на внутрішньому і зовнішніх ринках, хорошою рентабельністю виробництва. Враховуючи це, для сфери землекористування перспективним виступає функціонування інвестиційних фондів. Попри це, крім економічних показників, актуальним тут також виступає і можливість дотримання принципів сталості.

В цілому, аналізуючи специфіку основної діяльності інвестиційного фонду в аграрній галузі “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital можна стверджувати, що модель сталого розвитку підприємством не реалізується (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Дотримання принципів сталості для інвестиційного фонду в аграрній галузі “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	Не впроваджує концепцію сталого розвитку.	1
2	Можливість формування	Спеціалізується на інвестиціях в агробізнес України, покращує	2

ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
	розширеного прибутку і сталої вартості продукції	роботу агрокомпаній, розширює земельний банк, підвищує прибутковість. Надає можливість отримання пасивного доходу (дивіденди та зростання вартості інвестицій) від роботи українського агробізнесу.	
3	Системні підходи до організації функціонування	Не впроваджує концепцію сталого розвитку у своїй бізнес програмі. Є стійкими до впливу негативних зовнішніх факторів.	2,5
4	Врахування позицій стейкхолдерів	Фонд призначено для придбання та управління корпоративними правами юридичних осіб, що орендують землі для ведення рослинництва (агрокомпаній), переважно в центральній та західній частинах України. Усі інвестори фонду мають першочергове право на придбання земельних ділянок, що орендуються компаніями Першого Українського Аграрного Фонду. Тобто відбувається врахування інтересів інвесторів.	2,5

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Джерело: сформовано відділом з використанням джерела [319].

Аналіз таблиці свідчить, що діяльність в аграрній галузі інвестиційного фонду “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital загалом мало направлена на дотримання принципів сталості, так загальна оцінка в середньому склала 2,1 балів, що свідчить про дотримання вимог сталості – нижче середнього рівня.

Наступним рівнем де ринкові позиції природних ресурсів можуть ще посилюватися є інноваційний рівень, зокрема біржова діяльність. Так, можливо виокремити біржі в Україні і поза її межами з лістингом акцій українських компаній, які пов’язані із сферою земле- і лісокористування.

Для аналізу розглянемо показники діяльності АТ «Фондова біржа ПФТС», яка в 2022 році посіла перше місце серед організаторів торгів акціями та у якої присутня часток акції та облігацій агрохолдингів. Дані свідчить таблиці 2, що модель сталого розвитку ПФТС не реалізується.

Таблиця 2.20

Дотримання принципів сталості фондовою біржею АТ «Фондова біржа ПФТС»

№ п/п	Принцип	Можливості дотримання	Авторська оцінка (бал)*
1	Стала орієнтація підприємництва	Не впроваджує концепцію сталого розвитку у своїй діяльності	1
2	Можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції	-	1
3	Системні підходи до організації функціонування	Виступає місцем, регулятором і гарантом операцій для продавців, посередників і покупців, але ніяк не пов’язана із соціальною відповідальністю та збереженням навколишнього	2

		середовища з формованих на принципах сталості	
4	Врахування позицій стейкхолдерів	Відповідно до свого напрямку, однакне з дотриманням принципів сталості	2

* де 1 – найнижчий; 5- найвищий бал дотримання принципів сталості.

Джерело: сформовано відділом з використанням джерела [261].

Аналіз таблиці свідчить, що діяльність АТ «Фондова біржа ПФТС» загалом не направлена на дотримання принципів сталості, так загальна оцінка в середньому склала 1,5 балів, що свідчить про дотримання вимог сталості – найнижчий рівень.

Принципи побудови державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування

2.4. Принципи побудови державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування

2.4.1. Важливість розбудови державної політики розвитку підприємництва у сфері землекористування

Розбудова державної політики розвитку підприємництва у сфері землекористування має величезне значення з ряду причин. Державна політика розвитку підприємництва у сфері землекористування сприяє сталому та ефективному використанню земельних ресурсів. Підприємництво у сфері землекористування створює нові робочі місця, сприяє зростанню ВВП та збільшенню податкових надходжень для

державного бюджету. Розвиток АПК та інших галузей, пов'язаних з землекористуванням, є ключовим для забезпечення продовольчої безпеки. Розвиток підприємництва у сфері землекористування сприяє місцевому економічному розвитку, особливо в сільських та віддалених районах. Правильна політика в сфері землекористування може впливати на зменшення викидів парникових газів, впровадження стійких практик та облік впливу на зміни клімату. Державна політика може сприяти збереженню природи шляхом встановлення резерватів та охоронних зон. Розвиток підприємництва в сфері землекористування може сприяти впровадженню інноваційних технологій та практик, що поліпшують продуктивність та зменшують вплив на навколишнє середовище. Правильна політика в сфері землекористування може допомогти уникнути конфліктів і ризиків, пов'язаних із суперечками за земельні ресурси.

Зміцнення державної політики розвитку підприємництва в сфері землекористування допомагає досягти балансу між економічними, екологічними та соціальними інтересами.

Побудова державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування вимагає врахування різних аспектів, включаючи економічні, екологічні та соціальні фактори. Ось деякі принципи, які можуть бути використані при будівництві такої політики [186; 13]:

Сталість та стійкість. Державна політика має бути спрямована на сталість та стійкість природокористування та підприємництва в цій сфері. Це означає, що розвиток підприємництва повинен враховувати довгострокові наслідки та забезпечувати збалансований підхід до природокористування.

Екологічна сталість. Державна політика має акцентувати увагу на збереженні та відновленні природних ресурсів. Ефективний використання ресурсів, впровадження екологічно чистих технологій та заходів з попередження забруднення є ключовими аспектами.

Регулювання. Держава повинна встановити ефективну систему регулювання за сферою природокористування. Це допоможе запобігти недопущенню порушень екологічних та природокористувальницьких норм, а також забезпечить дотримання прав підприємців.

Підтримка інновацій. Державна політика має сприяти стимулюванню інновацій та нових технологій в сфері природокористування. Інвестиції в дослідження та розробку, а також підтримка стартапів у сфері природокористування є важливими.

Ці принципи можуть слугувати основою для побудови державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування. Важливо враховувати конкретні потреби та умови кожної країни і адаптувати політику відповідно до них.

З метою покращення розвитку такого підприємництва базові його засади повинні бути сформовані й імplementовані на державному рівні для земельних ресурсів.

Формування та імplementація базових засад розвитку підприємництва у сфері земельних ресурсів на державному рівні є критично важливими для досягнення сталого розвитку та оптимального використання цих ресурсів. Ось деякі базові засади, які можуть бути сформовані та імplementовані.

Засади сталого розвитку має бути центральною в державній політиці землекористування. Це передбачає збалансований підхід до використання природних ресурсів, з урахуванням екологічних, економічних та соціальних аспектів.

Формування відповідної правової бази, яка регулює використання та управління земельними ресурсами. Законодавство має визначати права та обов'язки власників землі, а також встановлювати стандарти її використання.

Врахування можливих ризиків та змін клімату у плануванні та управлінні земельними ресурсами. Це включає в себе адаптацію до змін клімату та зменшення вразливості земель до природних НС.

Сприяння інноваціям та впровадженню нових технологій в аграрний та природокористувальницький сектор. Це може включати в себе заходи для підтримки досліджень та розвитку в цих галузях.

Максимізація продуктивності земельних ресурсів та підвищення ефективності їх використання, включаючи земельну раціоналізацію та вдосконалення аграрних практик.

Соціальна справедливість і сприяння малим підприємствам. Забезпечення рівних можливостей для усіх суб'єктів підприємництва у сфері землекористування, включаючи малі та середні підприємства.

Регулярний моніторинг та оцінка використання земельних ресурсів для визначення ефективності політики та внесення необхідних корекцій.

Формування та імплементація цих засад допомагають сформувати відкритий, справедливий та сталий підприємницький клімат в сфері землекористування, що користується як економічними, так і екологічними інтересами.

Враховуючи це, важливою виступає розбудова державної політики в сфері земельних ресурсів. Так, розбудова державної політики в галузі земельних ресурсів є дуже важливою для забезпечення сталого розвитку, ефективного використання землі та збереження природи. Основні аспекти, які вказують на важливість розбудови такої політики, включають:

➤ *сталість і стійкість:* розвиток підприємництва в галузі земельних ресурсів потребує стабільного та передбачуваного середовища. Державна політика допомагає сформувати таке середовище, що сприяє розвитку на довгостроковій основі.

- *екологічний захист*: збереження природи та збалансоване використання землі є важливими завданнями для запобігання екологічним кризам та забезпечення здорового навколишнього середовища.
- *управління ризиками та кризами*: гнучка політика дозволяє ефективно реагувати на кризи, такі як природні НС або зміни клімату, та мінімізувати їхні наслідки.
- *моніторинг і оцінка*: послідовне впровадження політики дозволяє систематично моніторити та оцінювати її вплив, внесення необхідних змін та вдосконалення процесів.

2.4.2. Важливість розбудови державної політики розвитку підприємництва у сфері лісокористування

Розвиток підприємництва у сфері природокористування в Україні впродовж тривалого часу проголошувався одним із пріоритетів державної економічної політики. Саме підприємницька ініціатива мала б стати основою для використання природно-ресурсного потенціалу країни. Задля реалізації цієї мети розвивалася нормативно-правова основа, а також створювалися профільні інституції. Пандемія COVID-19 та економічний спад, який вона спричинила, а після цього початок повномасштабної російсько-української війни стали на заваді побудові повноцінного ринкового механізму природокористування. Втім, одним з наслідків зазначених явищ стало руйнування природно-ресурсного потенціалу країни, а також нищення основних фондів підприємств, які працюють у цій сфері. Все це актуалізує випереджаючу підприємницьку активність у сфері природокористування, яка б могла забезпечити відновлення природно-ресурсного потенціалу, а також використання природних ресурсів задля відновлення економічного зростання в країні у повоєнний період [121, с. 32].

Одним з загальновизнаних концептуальних підходів до реалізації державної політики щодо підприємництва у природокористуванні є концепція ESG. Вона виникла на основі декларативних документів ООН та позиції наукової спільноти. Принципи ESG впродовж останніх декількох років стали основоположними для підприємницької діяльності у сфері природокористування. Це знайшло своє відображення і у корпоративній культурі, і у нормативно-правовій базі провідних країн. Підприємці, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів, відповідно до нових вимог Європейського Союзу несуть підвищену відповідальність. Зокрема на це вказують положення Директиви ЄС про корпоративну звітність (CSRD), «Цілі сталого розвитку ООН до 2030 р.» (ухвалені у 2015 р.), [175, с. 144]. Є низка міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на імплементацію методології ESG [142, с. 88].

Втім, в українських умовах, враховуючи специфічні обставини, впровадження цих принципів поки що залишається здебільшого на рівні декларацій. На рівні Національного Банку України мали місце плани запровадження звітності щодо екологічних, соціальних та управлінських аспектів межах загальної корпоративної звітності з кінця 2024 р. Втім, російсько-українська війна стала на заваді поступовому впровадженню на практиці принципів ESG через об'єктивні завади. Але саме методологія ESG дає можливість компаніям більш гнучко реагувати на нові виклики, а також створювати базу для майбутнього розширення для післявоєнного відновлення [142, с. 87].

Узагальнюючи завдання, які наразі існують перед державою та підприємницьким середовищем щодо використання природних ресурсів та можливостей природно-ресурсного потенціалу, можна виділити декілька основних напрямів реалізації відповідної державної політики:

1) зусилля з легалізації підприємницької діяльності у природоохоронній сфері та створення нормативно-правової бази, яка б дозволила сумлінним підприємцям «вивести з тіні» бізнес-процеси;

2) створення умов для пріоритетного розвитку підприємницької діяльності у тих напрямках, які є найбільш важливими для державного розвитку, в том у числі у контексті подолання наслідків бойових дій. Наприклад, це стосується відновлення забруднених площ, проведення гуманітарного розмінування площ природокористування, вирішення проблеми поводження з відходами та вивезення сміття;

3) адаптація вже діючих норм щодо природокористування та підприємницької діяльності у ЄС в українське законодавство, у том числі визначення суб'єктності державної політики у сфері природокористування.

Перше питання – легалізація підприємницької активності, пов'язаної з природоохоронною діяльністю – обумовлене тим, що протягом тривалого часу державна політика у цьому напрямі не стимулювала підприємців до сумлінного ведення бізнесу. В нормативно-правовому відношенні склалася складна система регулювання, що поєднала в собі різні інструменти. Для підприємця ведення діяльності, пов'язаної з природокористуванням, означало необхідність періодичного отримання дозвільних документів різного рівня відповідальності та змістовного наповнення [33, с. 20].

Наразі в Україні склалася така система регулювання процесів природокористування, відповідно до якої воно розділяється на загальне і спеціальне. Принципово важливо, що загальне природокористування є безоплатним. Загальне природокористування є декларативним, і не вимагає обліку. З іншого боку, спеціальне природокористування передбачає оформлення спеціальних дозволів.

Підприємці, які працюють у сфері природокористування, знаходяться у зоні ризику, адже їх можливості праці залежать від декількох державних інституцій. При тому, що інтерес підприємці можуть також захищати за

допомогою судової системи та інших важелів, у випадку несумлінної поведінки з боку регулятора з'являється ризик надмірної втрати часу. Тобто, у підприємця завжди досить обмежений ліміт часу, який він в змозі приділити дозвільним процедурам. Якщо боротьба з несумлінною поведінкою регулятора розтягнеться на декілька років, сама по собі підприємницька діяльність втрачає свій сенс. В науковій та експертній сфері визнається наявність корупційних ризиків при природокористуванні, у тому числі ризиків створення неправомірних завад [172, С. 44-47].

Нині діюча система екологічного оподаткування не виконує в повному обсяги компенсаційну стимулюючу функцію, хоча в цілому виконує фіскальну та компенсаційну функції [115, с. 126]. При цьому частина підприємців, пов'язаних із природокористуванням, діють «в тіні», тобто нелегальним або напівлегальним чином. Припинення такої практики є одним із пріоритетів, оскільки вона не тільки стимулює корупційні явища, а й стримує реалізацію принципів ESG у природокористуванні, а також в цілому знижує ефективність природоохоронної діяльності.

Друге питання – створення умов для пріоритетного розвитку – ускладнюється надзвичайними умовами, у яких наразі функціонує держава та державний апарат. Існуючі станом на 2023 р. умови фактично призупинили реалізацію державної політики в сфері природокористування, оскільки триваючі бойові дії спричиняють систематичне руйнування виробничої інфраструктури. Також постійно збільшується шкода, яка наноситься середовищу – в тому числі і лісовим масивам. Наразі державні органи не мають ані можливості здійснювати контроль над площами, ані оцінити масштаб збитків [192, с. 137].

Завдані природно-ресурсному потенціалу країни збитки є причиною того, що наразі складно сформулювати перспективну модель природокористування. Однак можна стверджувати, що у повоєнний період відновлення природокористування та пов'язаних з ним напрямків

діяльності буде мати дуже великий інвестиційний потенціал. Він буде забезпечений одночасно і потребою у долученні інвестиційних ресурсів в відновлення природного середовища, і відновлення основних фондів підприємств, які пов'язані з цією сферою [146, с. 151].

До того ж, напередодні російсько-української війни почався процес переорієнтації механізмів державного управління природно-ресурсним потенціалом і процесами природокористування на принципи децентралізації та просторово--центричної моделі управління [146, с. 153]. Були створені засади для переорієнтації місцевих бюджетів на отримання доходів з локальних осередків природно-ресурсного потенціалу і регулювання природокористування в першу чергу на місцевому рівні. Децентралізація, диверсифікація джерел фінансування процесів відновлення природних ресурсів а також широкого залучення компаній різного типу та масштабу до природоохоронної діяльності ще перед початком активних бойових дій стали базовими підходами до природокористування.

Третє питання – адаптація діючих норм природокористування та підприємницької діяльності до законодавства України є продовженням процесу приведення української нормативно-правової бази відповідно до вимог Європейського Союзу. В цьому відношенні період 2022-2023 р. одночасно створив і нові можливості, і нові виклики. З одного боку, бойові дії ускладнили технічну реалізацію процесів з євроінтеграції: виникла низка принципових питань правового, політичного та економічного характеру. З іншого боку, принципово змінився статус України та її прийняття і в середовищі європейських країн, і в європейському політикумі.

Наразі суб'єктність державної політики у сфері природокористування зафіксована на нормативному рівні у країнах ЄС. Враховуючи процеси європейської інтеграції, що мають місце в Україні, можна припустити, що

такі підходи будуть імплементовані в українське законодавство. Всього можна виділити такі типи суб'єктів, що мають звітувати перед органами влади відповідно до принципів ESG [66, с. 42]:

- 1) публічні акціонерні компанії, чиї цінні папери обертаються на відкритому ринку;
- 2) компанії, що працюють у сфері страхування, а також фінансові установи, які кредитують юридичних осіб;
- 3) компанії, що за характером своєї діяльності, а також її масштабами відповідають критеріям «компанії інтересу».

Найбільш важливо те, що перелік компаній та підприємств, на які поширюється обов'язок надавати звітність відповідно до вимог ESG, з часом буде розширено.

2.4.3. Поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва у сфері землекористування

Формування ринкових явищ потребує суттєвих змін у сфері природокористування, а саме процесів землекористування, лісокористування. Важливим питанням виступає покращення державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування та формування сприятливих умов для цього процесу, зокрема в частині правової бази. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, з одного боку, з'являється можливість для вирішення певних екологічних проблем, а з іншого, виникають нові проблеми. Тобто одне лише надання прав власності не є вагомим для вирішення проблем природокористування. При цьому, відповідно до законодавства, економічні процеси, що виникають у сфері природокористування не завжди регулюються виключно ринковими важелями та потребують державного регулювання [199]. Попри це, зважаючи, що підприємництво розвивається, можемо припустити, що

базовий каркас такої політики сформований, але, потребує свого покращення.

З метою поліпшення умов підприємництва важливим є формування системних засад і принципів такої політики зокрема у сфері природокористування (землекористування чи лісокористування). Крім того, важливо, щоб ці засади були взаємодоповнюваними з вже працюючими принципами.

По-перше, базові засади розвитку підприємництва у сфері природокористування (землекористування, лісокористування) повинні орієнтуватися на працюючі правові норми. В державі розроблено цілий ряд правових норм, за якими розвивається підприємництво. Попри це щодо підприємництва у сфері природокористування (землекористування, лісокористування), то тут є законодавчі прогалини, які потребують удосконалення правової бази у цій частині. Зокрема, важливим є виступає правове закріплення поняття «підприємництва у сфері природокористування», визначення його основних сутнісних властивостей. Так, під поняттям «підприємництво у сфері природокористування» потрібно розуміти – комплекс ініціатив, що реалізуються за допомогою системи інструментів в бізнес-середовищі з метою отримання прибутку при дотримання природоохоронних (зокрема, земле-, лісоохоронних) вимог. При цьому, принципами підприємництва у сфері природокористування виступають: 1) стала орієнтація; 2) можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції; 3) системні підходи до організації функціонування; 4) врахування позицій стейкхолдерів.

По-друге, важливо формувати систему організаційної підтримки такого підприємництва зі сторони держави. Крім розширення правової бази, доцільно забезпечити розроблення організаційного механізму сприяння становленню підприємництва, його розвитку. Можливо, ці функції виконуватиме окрема організація, до переліку цілей якої буде

зараховано сприяння розвитку підприємництва. Важливо, що підприємництво у сфері землекористування повинно реалізуватися та здійснюватися за участі усіх зацікавлених стейкхолдерів та державного і приватного капіталу, що передбачає встановлення системи стійких зв'язків і залежностей, як приклад державне приватне партнерство (ДПП). На нашу думку, впровадження ДПП призводить до формування ефекту, який сприятиме підвищенню ефективності підприємництва у сфері землекористування. Безсумнівно, механізм ДПП надає нові можливості для розвитку та стимулює попит на інновації у бізнесі підприємництва. Проте слід зазначити недоліки впровадження механізму ДПП в Україні, зокрема у сфері землекористування. А саме, до сфери застосування державно-приватного партнерства, що визначені статтею 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» [198], має бути законодавчо включене питання «забезпечення аграрного, лісового сектору інноваційними технологіями на принципах сталості» [218].

Це дозволить законодавчо поліпшити умов підприємництва, оскільки це один із шляхів і основ для оформлення партнерських відносин між державою та бізнесом, та є одним із принципів рівності прав, зобов'язань, відповідальності та розподілу ризиків між усіма партнерами (стейкхолдерами) щодо дотримання чотирьох вище перелічених принципів підприємництва у сфері землекористування.

По-третє, використання системи стимулів і преференцій для підприємництва у сфері землекористування. Цей тип підприємництва особливий щодо звичайного підприємництва тим, що він переслідує, крім отримання економічного ефекту (прибутку), ще й і екологічний ефект, що за собою тягне також отримання соціального ефекту. Тобто його впровадження сприяє реалізації Цілей сталого розвитку. Враховуючи це, держава має забезпечити підтримку такому підприємництву шляхом впровадження для нього стимулів і преференцій.

Такі стимули і преференції можуть пов'язуватися з особливостями державного і приватного капіталів, враховувати їх особливості. Можливо, з рівнями підприємництва (L). Кожний рівень передбачає зростання ваги ринкових позицій природних (земельних, лісових) ресурсів за умови їх руху з індустріальних до постіндустріальних формацій. Враховуючи це, умови для підприємництва теж змінюються, - змінюються, і стимули, і преференції, які допомагають умови змінити.

Саме тому для України важлива розробка комплексу стимулів і преференцій для підприємництва у сфері землекористування для поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва у сфері природокористування, які б “допомагали” такому підприємству долати проблеми і виклики. Крім того, механізм повинен бути структурований таким чином, щоб стимули і преференції для підприємництва у сфері землекористування пов'язувалися з системою дотримання природоохоронних вимог. Для того, щоб підприємства у сфері природокористування мали належні стимули щодо надання відповідних послуг, то стимули і преференції, за вирахуванням витрат, повинна збільшуватися при наближенні до рівнів принципів сталості.

2.4.4. Поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва у сфері лісокористування

В контексті перспектив розвитку винятково важливо розділяти поняття "ліс" і "лісові ресурси". Ліс – це біоценоз (частина біосфери Землі), а лісові ресурси – продукт спільного функціонування природних процесів і діяльності виробництва. Важливою складовою стратегічного потенціалу сталого розвитку є саме "ліс" в сенсі специфічного об'єкта природокористування (біоценозу) та об'єкта права власності (ведення діяльності та отримання доходів).

Основоположним в цьому плані має бути усвідомлення того факту, що держава як інтегральний просторово–інституційний комплекс (система) покликана насамперед контролювати повноту виконання законодавства і захисту інтересів у визначеній сфері економічної діяльності на певній конкретно визначеній площі через поєднання (спільних дій) різноспрямованих за метою діяльності суб'єктів економіки. Із цього випливають основні перспективні напрями досліджень, зокрема:

- покращення дії функцій комбінування, спеціалізації та концентрації виробництва як чинників раціоналізації лісокористування;
- наявність можливостей суттєвого підвищення ефективності та конкурентоспроможності у сфері охорони, використання лісоресурсного потенціалу;
- формування економічної системи, орієнтованої на ринкові засади, зокрема, суттєвий розвиток та урізноманітнення складу підприємницьких структур з метою підвищення ефективності їх впливу на ринкове середовище.

Підбір ключових напрямків підприємницьких ініціатив в сфері використання і охорони лісових ресурсів слід визначати не як звичайну експлуатацію лісоземельних і лісових ресурсів (на грані їх виснаження) для отримання поточних прибутків, а як екологічно спрямовану діяльність із можливістю отримання певних супутніх доходів. Така позиція може бути позиційована як певним чином упорядкована і організована система процесів між державою і окремими індивідами щодо їх ставлення та реальної участі у процесах лісокористування.

Враховуючи ситуацію, що складається в сфері лісокористування, доцільно наголосити на тому, що режим охорони і використання лісового потенціалу потребує значного посилення. Таке посилення, в першу чергу, має відбутись в плані заборони будь–яким чином (окрім дійсно виняткових та невідкладних потреб) змінювати цільове призначення лісових земель

лісового фонду. Особливо це стосується тих лісових масивів чи ділянок, які реально мають природоохоронне значення [42]. Перелік таких ділянок розроблявся в багаторічному процесі лісовпорядкування, і в тому чи іншому вигляді існує й нині (групи захисності лісів). За вирішення проблеми саме на користь лісових насаджень свідчить той факт, що лісистість України є меншою, ніж потрібно за її природно-кліматичними умовами, а також є меншою, ніж вона була в недалекому історичному минулому - всього лиш близько 100 років тому (стиглості цінних нешвидкоростучих порід дерев).

Іншими словами, зміна цільового призначення лісових земель лісового фонду має бути практично заборонена (неприпустима за замовчуванням), крім вкрай виняткових випадків реальної потреби державного рівня (об'єкти національного значення – лінії електропередач, аеродроми, тому подібні). Для виконання такої вимоги необхідною є наявність дуже сильних організаційних та управлінських важелів впливу на тих суб'єктів економічної діяльності, які мають бажання та можливості радикально змінювати цільове призначення таких земель.

Важливо формувати систему організаційної підтримки такого підприємництва зі сторони держави. Крім розширення правової бази, доцільно забезпечити розроблення організаційного механізму сприяння становленню підприємництва, його розвитку. Можливо, ці функції виконуватиме окрема організація, до переліку цілей якої буде зараховано сприяння розвитку підприємництва.

Основна мета, якої необхідно досягнути в процесі певних змін (реформ) у сфері лісокористування на регіональному рівні, є формування відповідних умов для максимально можливої ефективності регулювання (як державного, так і недержавного) процесами охорони, використання лісоресурсного потенціалу. Дослідженнями встановлено, що реалізація поставленої мети практично неможлива без відповідної зміни структури

певної частини об'єктів лісового фонду. Надійною методологічною та методичною базою для цього виступає їх еколого–економічна оцінка, встановлення кількісних та якісних параметрів, визначення суб'єктів власності. Оскільки в Україні намічається (вона стала практично ледь не основною з вимог сучасного періоду) досить стійка тенденція суттєвого посилення місцевого самоврядування, вкрай необхідним стає поступове відродження приватного і комунального (муніципального) лісоволодіння на базі колишніх державних лісів, значні площі яких на цей час все більше і більше стають занедбаними.

Оцінка лісів, які перебувають в статусі "постійного користування" підприємств, які підпорядковуються різним неспеціалізованим міністерствам та відомствам, зокрема, агропромислового комплексу характеризуються незадовільними лісівничо–таксаційними показниками. Отже, вимагають відповідного вирішення проблеми поліпшення організаційних структур лісового фонду, породно–вікової структури, продуктивності та якості лісів різного призначення.

Серед напрямків удосконалення забезпечення належного рівня управління в сфері лісокористування, незалежно від форм власності, є суттєве посилення ролі державних інститутів (державних органів влади). Це зумовлюється не потребами вирішення ситуативних завдань, а виходить на рівень обґрунтування організації міжгалузевого і національного рівня, оскільки значення лісу виходить за межі галузевої сфери, набуває просторового міжвідомчого характеру, тобто відбиває загальнодержавні інтереси. За такого методологічного підходу до реформування інституціональних засад державної системи управління сферою лісокористування, така система має бути звільнена від невластивих для неї суто виробничих та економічних функцій. Тобто функції оперативного управління економічною діяльністю мають бути закріплені як виключна

прерогатива підприємств лісового сектору, які безпосередньо виступають матеріальними виробниками.

На регіональному рівні без перебільшення особливого значення набувають можливості інтегрування лісових ресурсів до зони функціонування ринку. Таке інтегрування не має автоматичного характеру перенесення дії механізмів з вищого ієрархічного рівня. Просте декларування та накази (наполегливі рекомендації) до виконання певних фінансово-економічних заходів фактично приречені, скоріш за все, на просте виконання (або невиконання) таких дій без певного відчутного наслідку. Просторові особливості лісових ресурсів в географічному плані є напряду залежними від конкретних природно-економічних умов, тобто не можуть бути тим чи іншим чином відкореговані за рахунок ефекту маневрування значно більшою базою. Тобто просторові особливості та обмеження повинні бути основою будь-якої позитивної діяльності. За інших обставин інтеграційні до ринкових процесів заходи формують досить значний ризик проблем. Це зумовлює вимоги до операторів стосовно генерування та підтримки на дієвому (ефективному) рівні для територіального масштабу системи інструментів посилення взаємодій природних ресурсів і ринкового середовища. Вважаємо за потрібне висунути концептуальну пропозицію про запровадження принципу адаптивності щодо регулювання взаємовідносин ринкового і природного циклів просторового масштабу в сфері лісокористування.

2.4.5. Використання системи стимулів і преференцій для підприємництва у сфері землекористування

Підприємництво у сфері природокористування – це особливий вид діяльності, яке здійснюється на тих самих умовах що й звичайне підприємництво, але з певними екологічними обмеженнями та позиціями,

має особливості та переслідує, крім економічних показників й екологічні аспекти. Його впровадження сприяє реалізації Цілей сталого розвитку. Враховуючи це, держава має забезпечити підтримку такому підприємництву шляхом впровадження для нього стимулів і преференцій.

До системи стимулів та преференцій належать пільги, лояльне ставлення чи переваги, які надаються суб'єктам економіки з боку держави або місцевих органів влади для підтримки інвестицій у найбільш пріоритетних для держави або громади види діяльності, зокрема і у сфері землекористування.

В Україні надаються різні державні та місцеві преференції для підприємництва з метою стимулювання його розвитку. Найбільш доступними є: диференціація або звільнення від податків та зборів, спрощення митного режиму, державні пільгові позики, фінансова підтримка.

Стимулами виступають податкові, та митні державні інструменти, які формують вартісні преференції для підприємництва в сфері землекористування.

Податкові регулятори, зокрема, передбачають надання прямої або непрямої бюджетної підтримки як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок інших спеціальних фінансових фондів.

Наразі існуюча система податкового регулювання сфери землекористування є надто уніфікованою й тому не закладає відповідних стимулів для впровадження підприємництва у сфері землекористування. Тому в ряді пріоритетів оновлення системи еколого-економічного стимулювання виступає інституціоналізація спектра методів та інструментів, спрямованих на підтримку підприємництва в сфері землекористування. Це стосується як бюджетних регуляторів, зокрема дотацій, так і податкових регуляторів, таких як особливий режим

справляння податку на додану вартість, податкові пільги, податкові канікули тощо.

Банківські інструменти підтримки землекористувачів застосовуються для збільшення інституціонального підґрунтя виходу підприємництва на ринки позикового й іпотечного капіталу, а також заставних операцій. Держава має уніфікувати позикові інструменти стимулів. Такими позиковими інструментами стимулами виступають компенсація та відшкодування частини процентних ставок банківським установам.

Митні інструменти регулювання дають можливість забезпечити стимули для ввезення в країну новішого спеціалізованого обладнання для виробництва в сфері землекористування. Такими інструментами митного регулювання виступає надання пільг при стягненні ввізного мита та податку на додану вартість на продукцію, яка завозиться на територію України. Звільнення від ввізного мита відбувається з врахуванням Закону України «Про режим іноземного інвестування».

Преференція (preference) – перевага. Трактуються терміну «преференція» подається, як: перевага, пільга, надана окремим державам, підприємствам, організаціям для підтримки окремих видів діяльності. Преференції встановлюються у формі інвестиційних податкових позик, податкових пільг для фінансування інвестиційних та інноваційних витрат.

Преференції можна поділити на два види: *державні* – податки та збори, митні платежі, пільгові позики, які затверджуються на державному рівні та *місцеві*, надання яких знаходяться в рамках повноважень органів місцевого самоврядування.

Для потенційних інвесторів, які займаються підприємництвом в сфері землекористування, держава надається ряд пільг, а саме:

Преференції в рамках Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні» (даний закон відомий під назвою інвестиційні «няні»):

- звільнення від податку на прибуток на 5 років (18%), і ввізного мита при ввезенні нового обладнання і комплектуючих виробів до нього; забезпечення переважного права землекористування;
- зменшення ставки земельного податку та орендної плати за землю або звільняти від сплати земельного податку;
- забезпечення за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, об'єктами суміжній інфраструктури.

Взагалі, держава може застосовувати різноманітні інструменти, такі як екологічні субсидії, позики. Екологічні субсидії можуть бути надані підприємствам, які сприяють збереженню середовища, зменшенню викидів шкідливих речовин або впровадженню екологічно чистих технологій. Ці субсидії допомагають компенсувати витрати на впровадження зелених рішень та зробити їх більш привабливими для бізнесу. Також можуть застосовуватись екологічні позики або фінансування за пільговими умовами для підприємств, що впроваджують проекти, спрямовані на збереження природних ресурсів та зниження негативного впливу на середовище. Податки та збори можуть застосовуватись для стимулювання зменшення забруднення та споживання природних ресурсів.

Органи місцевого самоврядування надають додаткові пільги (місцеві преференції) для підприємств, які знаходяться в їхніх регіонах. Це можуть бути знижені ставки місцевих податків та зборів, гранти, програми підтримки для малих та середніх підприємств. Для запровадження таких місцевих преференцій, насамперед аналізується економічний потенціал громади, визначити пріоритетні галузі і напрямки, шляхом розробки стратегії і програми розвитку.

Застосування місцевих преференцій, які здійснюються в формі зниження або звільнення від сплати податків і зборів, а саме шляхом податкового стимулювання може бути щорічно визначено рішенням про встановлення місцевих податків і зборів.

Податковим Кодексом закріплено перелік місцевих податків і зборів, які встановлюють місцеві органи, а саме: єдиний податок, податок на нерухомість, на землю та плата за оренду землі.

Як приклад, преференція для підприємництва у вигляді *податку на нерухоме майно*. Дає можливість встановлювати для об'єктів нерухомості ставок податку, нижче максимального рівня. Також можливо встановлювати диференційовані ставки податку для об'єктів нерухомості, наприклад, в залежності від місця розташування (зональності).

Земельний податок. Можливість встановлювати більш низькі ставки податку на земельні ділянки, на яких розташовані, наприклад, виробничі будівлі, продуктові та побутові магазини. Також є можливість виключення з об'єкта оподаткування певних груп земельних ділянок.

Орендна ставка землі. Можливість встановлювати ставки орендної плати, нижче максимального розміру (наприклад, застосування ставки в 1% для земельних ділянок під об'єктами виробництва на період виконання будівельних робіт, але не більше 3-х років з моменту оформлення оренди земельної ділянки).

Також органами місцевого самоврядування впроваджуються різні програми підтримки для малих та середніх підприємств. Це можуть бути гранти, пільгові позики, допомога в доступі до ринків ЄС та інші заходи для стимулювання розвитку малих та середніх підприємств.

Преференції можуть надаватися у різних випадках, в основному їх можна поділити на такі групи: адресно – видаються державою певним організаціям; у випадку співпраці декількох держав – надання взаємних пільг, або одностороннім порядком. Основна суть преференційного

оподаткування полягає в тому, що сама система заходів частково, або повністю звільняє від сплати податкового зобов'язання для зменшення податкового навантаження, зниження податкових ставок, застосування нульових ставок спрямованих на розвиток економічної діяльності. За допомогою преференційного оподаткування стимулюють економічну активність, а також виведення тіньових грошових потоків. Податкові заходи є досить універсальним інструментом, за допомогою них утворюється особливе середовище для формування внутрішніх чи зовнішніх податкових умов, для того, щоб пріоритетні галузі для держави були стимулом для руху капіталу. Для держави преференційне оподаткування є основним інструментом для реалізації фіскальних інтересів. Держава за допомогою преференційного оподаткування в деякій мірі здійснює коригування потоками ринкового переливу капіталу, також може генерувати необхідні соціально-економічні зрушення задля формування фінансового забезпечення тих чи інших видатків бюджету.

В цілому преференції для підприємництва мають значний вплив на розвиток економіки країни. Шляхом зниження податкових ставок, спрощення регуляторного середовища та надання фінансової підтримки, вони стимулюють залучення інвестицій, розвиток малих та середніх підприємств, створення нових робочих місць та зниження безробіття. Преференції сприяють створенню сприятливого бізнес-середовища, що підвищує конкурентоспроможність країни, її інвестиційного клімату.

Формування переліку сфер для впровадження підприємництва.

АПК є однією з провідних галузей економіки України, яка не тільки забезпечує потреби внутрішнього ринку, але й відіграє величезну роль в структурі експорту. Держава створила національний продукт з розвитку підприємництва та експорту з онлайн-платформою та центрів підтримки підприємців. Так, держава пропонує ідеї для старту бізнесу в аграрній справі.

Для успішного розвитку підприємництва в сфері природокористування необхідно створити фінансове підґрунтя, яке могло б забезпечити середньо- та довготермінове фінансування проєктів розвитку інфраструктури та модернізації промисловості. Це дасть можливість банкам розширити свої можливості по фінансуванню екологічних програм та врахуванню потреб екології у основній діяльності бізнесу. Цим зусиллям може сприяти приватна допомога банків у вигляді технічної допомоги, формування позикових ліній.

Підприємництво в сфері природокористування виступає оптимальною формою розвитку сучасного підприємництва, так як відповідає вимогам сучасності, сприяє оновленню усталених форм розвитку бізнесу, виступає гарантом сталого розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Розвиток підприємництва потребує скоординованих дій як з боку держави, так і приватного сектора.

Підприємництво в сфері природокористування в Україні формується надто повільно, відсутній ефективний механізм підтримки стимулювання підприємництва в природоохоронній сфері. Для залучення підприємців до розвитку екологічного бізнесу необхідне створення гнучкого механізму взаємодії природоохоронних і ринкових структур, забезпечення матеріальної зацікавленості та підтримки підприємницької активності з боку держави.

2.4.6. Використання системи стимулів і преференцій для підприємництва у сфері лісокористування

На даний час цілком очевидно має бути зроблений вирішальний вибір спрямування (мети) здійснення лісокористування – за природозберігаючим чи за промисловим спрямуванням [44]. Якщо вибір буде зроблений на користь першого зазначеного, що на нашу думку, має

більше підстав для розвитку в системі соціально–економічних координат, то треба проаналізувати можливості вибору відповідної сукупності суб'єктів інституціонального устрою лісокористування. Від цього вибору і буде в подальшому логічно вибудовуватись вся система організації та ведення лісокористування.

Система стимулів і преференцій може бути гнучкою і змінною, в залежності від фінансово-економічного становища держави. Від цього ж залежить і формування сфер для заохочення підприємництва в природоохоронній сфері.

Формування переліку (списку) сфер для впровадження підприємництва у сфері природокористування в державі.

Одним із видів підприємницької діяльності в природокористуванні можна визначити виконання різних робіт та надання послуг на природоохоронних просторах. Необхідно наголосити, що сфера лісокористування в будь–якому разі є особливою частиною сфери діяльності держави.

Одним із ключових напрямків має виокремитися постійне удосконалення економіко–правових механізмів взаємодії сфери лісокористування з державою, органами законодавчої та виконавчої влади. Така діяльність, на жаль, базується на конфліктних принципах, хоча існують розробки раціонального лісокористування, застосування яких дає можливості в належній мірі мінімізувати ризики від застосування на практиці нераціональних методів лісокористування. Необхідним з методологічної точки зору є також максимальне уточнення місця і ролі управлінських структур загальнодержавного, регіонального та місцевого рівня щодо контролю та регламентування ними обсягів та методів лісокористування, що у широкому розумінні являє собою відповідну частину бази соціально–економічного розвитку.

Для об'єктивного трактування суті проблеми визначальне значення має розуміння природи інституту державного регулювання лісоресурсними системами у перехідному періоді, який в сфері лісокористування має більш повільний темп, ніж у інших складових національної економічної системи. І ключовим в цьому плані є принцип, який передбачає те, що завданням держави не є безпосереднє втручання в сферу охорони, використання лісоресурсного потенціалу. Винятком з цього правила може бути безпосередня необхідність цього саме з метою покращення діяльності господарюючого суб'єкта за його вимогою.

Тобто, досить широкий спектр послуг та видів робіт може виконуватись на рівні підприємницької ініціативи на договірних засадах. Головною умовою в цьому плані виступає дотримання претендентами на ведення підприємницької діяльності у цій сфері вимог екологічної орієнтованості, що передбачає в тому числі і обмеження підприємницьких доходів.

ВИСНОВКИ

Досліджено засади розвитку підприємництва у сфері природокористування. Зокрема, вагому увагу зосереджено щодо змістовних параметрів підприємництва у сфері землекористування.

Проведено оцінку особливостей правового регулювання розвитку підприємництва. Підприємництво є складовою бізнесу як особлива, інноваційна його форма. Можливо припустити, що підприємництво – це певний вид ініціатив з метою виробництва продукції, послуг задля формування прибутку. Проведено розмежування понять “бізнес” і “підприємництво”.

Щодо сфери землекористування, то підприємництво передбачає комплекс ініціатив, що реалізуються за допомогою системи інструментів в бізнес-середовищі з метою отримання прибутку при дотримання природоохоронних вимог. Змістовними елементами подібного тлумачення є “бізнес-середовище”, “ініціативи”, “отримання прибутку”, “природоохоронні вимоги”. Зважаючи, що ці процеси розвиваються, важливим є підприємництво в фінансовій сфері. Це як новий вид підприємництва. Крім того, підприємництво має такі основні види: сільськогосподарська діяльність та містобудівна.

Досліджено особливості понять “зелений бізнес” і “екологічне підприємництво”. Перше поняття передбачає бізнес, що дотримується принципів екологічної збалансованості у своїй діяльності, прагне до використання відновлюваних ресурсів і намагається мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на довкілля.

Екологічне підприємництво передбачає пошук нових можливостей, які допомагають захистити навколишнє середовище для досягнення екологічної стабільності. Для визначення передумов появи еко-підприємництва вчені застосовують два підходи. Перший пов’язаний з тим, що еко-підприємництво розглядається як екологічна

модернізація в дії. Другий передбачає розуміє еко-підприємництво як реакцію на провали ринку та держави. Відповідно до першого підходу, екологічна модернізація (екологізація) як сукупність політичних дій створює простір та підвищену потребу в таких формах підприємництва, які одночасно використовують дві логіки ведення господарської діяльності, які раніше здавалися несумісними, – комерційну та екологічну. В рамках другого підходу до визначення екологічного підприємництва застосовується синтез теорії провалів ринку і теорії підприємництва.

Вивчено прикладний досвід реалізації проектів екологічного підприємництва. Зокрема, виробництво одягу із кропиви, взуття та аксесуари з біорозкладних матеріалів, екологічні матеріали в будівництві, екологічні сервіси.

Досліджено функціональні особливості організації підприємництва у сфері землекористування. Важливою функціональною особливістю є можливість підприємництва формувати фінансові потоки. Формування фінансових потоків відображає відповідний перелік факторів ендогенного й екзогенного характеру, які здатні впливати на акумуляцію руху фінансових ресурсів, тобто забезпечення інтенсифікації фінансових потоків в досліджуваному секторі економіки.

Актуальною є можливість зв'язків з іншими учасниками ринку. За умови, що земельні ресурси включаються до підприємництва, це зумовлює посилення їх зв'язків з державою, приватними структурами.

Функціональною особливістю виступає властивість природного ресурсу до формування коопераційних зв'язків. Ефективне ведення підприємництва в умовах зростаючої конкуренції досить гарно себе показало при переході на коопераційну співпрацю та створення ефективних зв'язків, які сприятимуть укріпленню комплексів підприємств різних галузей економіки. Саме завдяки кооперації – внутрішні товаровиробники зможуть забезпечити економічний

розвиток агропромислового комплексу як в середині країни, так і зовні.

Врахування потреб і природного ресурсу і ринку: важливо враховувати потреби, позиції земельних ресурсів і ринку. щоб розвивалося і підприємництво і земельний ресурс зберігав свої властивості, екологічні вимоги дотримувалися.

Досліджено змістовні параметри підприємництва у сфері лісокористування. Проведено оцінку особливостей правового регулювання розвитку підприємництва.

Проаналізовано структурні особливості розвитку лісового сектору економіки. Щодо змістовних параметрів поняття підприємництва у сфері лісокористування, то його можливо тлумачити як особливий вид господарської діяльності, що здійснюється спеціальними суб'єктами господарювання в межах лісу (з використанням або без використання лісових ресурсів) з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг у сфері лісового господарства, що включає заготівлю деревини, продукції побічного користування, роботи з відтворення лісів, їх охорони та захисту.

Проведено оцінку основних особливостей розвитку лісового підприємництва в сучасних умовах.

Досліджено особливості понять “зелений бізнес” і “екологічне підприємництво”. Розроблено схему основних позицій форм підприємництва за параметрами диференціації.

Досліджено функціональні особливості організації підприємництва у сфері лісокористування. Важливою функціональною особливістю є можливість подібного підприємництва формувати фінансові потоки. Підприємницькі мережі виступають особливістю. Такі мережі формуються внаслідок прагнення бізнес-партнерів задовольнити свої потреби, унаслідок чого відображають актуалізовані потреби підприємців.

Поширення інтеграційних процесів. У зв'язку з цим важливим напрямком організації лісогосподарських комплексів є формування та розвиток інтеграційних процесів у багатолісних регіонах.

Можливість зв'язків з іншими учасниками ринку. За умови, що лісові ресурси включаються до підприємництва, це зумовлює посилення їх зв'язків з державою, приватними структурами.

Досліджено принципи організації підприємництва у сфері землекористування. Пріоритетним виступає принцип сталої орієнтації підприємництва. Виокремлено складові забезпечення сталого розвитку підприємств. Показано, що принцип сталості передбачає комбінований підхід до діяльності компаній, при якому досягається паритетність соціальних, економічних та екологічних цілей підприємства, їх інтеграція та взаємозв'язок, зокрема ототожнення темпів економічного зростання та швидкості відновлення природних ресурсів.

Принцип формування розширеного прибутку і сталої вартості. Зміст підходу полягає у тому, що замість того, щоб ставити економічний прибуток основної фірми в центр уваги, стала бізнес-модель вимагає узгодження та визначення нормативних цінностей, інтересів та цілей, пов'язаних із різноманітними сферами (соціальною, екологічною та економічною).

Досліджено принципи організації підприємництва у сфері лісокористування. Важливою є стала орієнтація підприємництва (врахування засад сталого розвитку підприємства, важливість врахування проблеми збереження природних ресурсів при їх використанні, використання природних ресурсів за допомогою стійких інструментів).

Врахування принципу розширеного прибутку і сталої вартості передбачає формування ситуації, щоб прибутки фірми формувалися і з врахуванням екологічної складової (і ця складова може потрохи зрівнюватися з економічною). Врахування засад сталої вартості – вартість продукції, що враховує і можливі екологічні питання.

Вивчено позиції принципів впровадження системного підходу організації функціонування і врахування позицій стейкхолдерів сфери землекористування. Системність передбачає врахування різних позицій і процесів, що впливають і обумовлюють можливості розвитку фірми. Концепція зацікавлених сторін (stakeholder concept) – одна з науково-практичних точок зору, згідно з якою корпоративне середовище – це екосистема взаємопов’язаних груп, інтереси якої потрібно враховувати і задовольняти, щоб зберегти компанію здоровою і успішною в довгостроковій перспективі. Відповідно, система управління будь-якого підприємства повинна забезпечувати створення цінності також і для його стейкхолдерів.

На основі врахування зазначених параметрів пропонуємо об’єднати групи стейкхолдерів у чотири рольові групи: “відповідальні стейкхолдери”, “ділові партнери”, “спостерігачі”, “регулюючі інститути”. Відповідно, вважаємо, що ідентифікацію стейкхолдерів і оцінку їхнього впливу доцільно здійснювати у так званому “силовому полі” між параметрами ресурсоутворюючий і владний потенціали, умовно поділивши його на три рівні впливу: низький, середній і високий. Досліджено базові параметри стейкхолдерів підприємства.

Вивчено позиції принципів впровадження системного підходу організації функціонування і врахування позицій стейкхолдерів сфери лісокористування. Принцип системності передбачає врахування різних позицій і процесів, що впливають і обумовлюють можливості розвитку фірми. Врахування процесів, що проходять в самій організації і поза її межами, але впливають і формують її особливості. Врахування позицій стейкхолдерів полягає в тому, що функціонування підприємства обумовлюється впливом стейкхолдерів і важливо враховувати їх позиції.

Досліджено функції підприємництва і їх особливості для землекористування. Підприємницька діяльність виконує ряд функцій, через які розкривається сутність підприємництва в економіці будь якої

країни, в тому числі і в сфері землекористування. Важливими є ресурсна, організаційна й інноваційна. З метою запровадження функцій важливим є впровадження засад екологічного менеджменту. Екологічний менеджмент дозволяє досягти якісно нового рівня взаємодії з природою, робить системною та ефективною природоохоронну діяльність, що в свою чергу передбачає здійснення необхідних заходів щодо вдосконалення цієї діяльності з одночасним збереженням економічних інтересів й отриманням додаткових переваг у конкурентному середовищі.

Досліджено функції підприємництва і їх особливості для сфери лісокористування. Сучасна економічна література виокремлює три головних функції сфери підприємницької діяльності: ресурсну, організаційну, творчу. До основних функцій підприємництва у лісовому господарстві варто віднести: комбінування, мобілізація та консолідації ресурсів; організаційна функція та інші.

Екологічний менеджмент позиціонується як невід'ємна складова розвитку підприємств лісопромислового комплексу. Запровадження ефективного екологічного менеджменту лісопромислового комплексу сприятиме нівелюванню впливу негативних екологічних чинників та зменшенню ризиків від їх наслідків.

Досліджено важливість питань класифікації для природних ресурсів. Показано принципи класифікації, їх особливості. Акцентовано увагу щодо можливості виокремлення підприємництва, що пов'язується з природними ресурсами. Досліджено окремі особливості подібного підприємництва.

Досліджено зміст понять державного і приватного капіталів для сфери землекористування і джерела їх формування. Показано змістовні параметри цих понять. Сформовано види, форми і мотиваційні позиції для капіталу. Державний капітал – це капітал, що формується і спрямовується державою для започаткування і підтримання підприємництва з метою реалізації переважно бізнесових цілей. Приватний капітал більш орієнтується для

досягнення цілей в бізнесі – це і можливість прибутку, і просування продукту, завоювання нових ринків, інноваційні рішення. Досліджено джерела формування капіталів.

Досліджено зміст понять державного і приватного капіталів для сфери лісокористування і джерела їх формування. Акцентовано увагу, що стосовно лісових ресурсів формування капіталу має створювати, зокрема, необхідні умови для суттєвого удосконалення організації просторового та функціонального розміщення складових частин лісоресурсного потенціалу. Крім того, важливо зауважити, що особливого значення набувають можливості інтегрування лісових ресурсів до сфери утворення специфічного капіталу різної власності за походженням, але уніфікованого спрямування на розвиток підприємницької ініціативи саме в сфері природокористування (лісокористування зокрема).

Розроблено засади дослідження ефективності використання капіталу в галузі землекористування. Показано, що економічна ефективність полягає в максимально можливих перевагах за участі наявних у розпорядженні ресурсів. Проблемою економічної ефективності найчастіше є проблема вибору, що стосується того, що, як і яким чином проводити, як розподіляти ресурси, капітал і прибуток. Досліджено фактори ефективності діяльності підприємства. Показано можливості імплементації поняття капіталу до сфери землекористування. Досліджено поняття екологічної ефективності.

Розроблено засади дослідження ефективності використання капіталу в галузі лісокористування. Досліджено, що процес використання капіталу підприємствами-природокористувачами можливо позиціонувати в системі натурального і вартісного вираження.

Розроблено засади дослідження швидкості обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі землекористування. Швидкість обігу грошей – кількість циклів,

повних оборотів, що здійснюються протягом року грошовою одиницею, що використовується як засіб обігу та платежів. Швидкість обігових грошей має велике значення для забезпечення стабільності фінансового стану як державного, так і приватного підприємства. Для підприємств державного капіталу динаміка обігу фінансів є досить повільною. Це обумовлюється стилем управління, неефективним використанням способів організації розвитку підприємства. Для приватного капіталу ситуація протилежна. Приватні підприємства мають набагато кращі показники, ніж державні. Це і кращі динамічні параметри, і ефективне спрямування фінансів. Для приватного бізнесу не може бути інакшою ситуація, адже це призведе до занепаду фірми.

Розроблено засади дослідження швидкості обігу фінансів і можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі лісокористування. Швидкість обігу грошей характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей (гривня, долар тощо) використовується в середньому для реалізації товарів і послуг за певний період (рік, квартал, місяць). Оборотний капітал для підприємств лісової галузі тісно пов'язаний з їх специфічною особливістю – тривалим періодом лісовирощування. Для більшості підприємств лісового господарства основною частиною і базою фінансового капіталу є власний капітал. Досліджено можливість зміни (корегування) політики підприємства в галузі лісокористування.

Досліджено умови середовища для розвитку підприємництва у сфері природокористування за участі державного капіталу. Виявлено особливості і проблемні моменти середовища. Сформований інституціональний базис, що може задовольнити базові потреби, але проблемним виступає можливість перспективного розвитку підприємництва.

Досліджено загальний стан державних підприємств в аграрній галузі. Проведено оцінку місця державних підприємств в структурі аграрного бізнесу. Показано, що за ефективністю використання земель

державні підприємства займають низькі позиції. Також, державні підприємства є менш прибуткові за приватні.

Проведено оцінку параметрів (окремих показників) розвитку підприємств аграрного сектору. Оцінювалася база розвитку підприємства “Украгролізинг” і ПАТ “Аграрний фонд”. По першій компанії фіксується зростання окремих показників (прибутковість, рентабельність), разом з тим, інші показники є проблемними. “Аграрний фонд” має хороші показники за EBITDA, рентабельністю власного капіталу. Для обох компаній притаманним є високі ризики корупції та впливу політичних рішень.

Проведено оцінку параметрів (окремих показників) розвитку підприємств лісового сектору – з Радехова і Рава-Руської. По першому підприємству фіксується низька фінансова можливість підприємства, проблемна рентабельність, проблеми, що пов’язані з спрацюванням та моральним старінням виробничого резерву. Фіксується важливість інтенсифікації процесів інвестицій, адже постійне зниження технічного і технологічного забезпечення є однією з причин зниження ефективності розвитку підприємства.

Підприємство з Рава-Руської є прибутковим за досліджуваний період, проте спостерігається стабільно низьке значення показника рентабельності. Структура є платоспроможною.

Щодо можливості впровадження принципів сталості для підприємств аграрної галузі, то основними принципами, що оцінювалися, виступають: стала орієнтація підприємництва; можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції; системні підходи до організації функціонування; врахування позицій стейкхолдерів.

Підприємство “Украгролізинг” переважно має дотримання цих принципів сталості (авторський бал – 4,0 з 5). Це виступає позитивним явищем, і компанія, в своєму розвитку, намагається враховувати ці принципи. Інше підприємство – “Аграрний фонд”

менш дотримується принципів сталості (1,0 бали з 5 можливих). Але, позитивом є те, що підприємства державного управління мають приклади впровадження засад сталості.

Дослідження показує, що приватний капітал відіграє активну роль в становленні підприємництва. Для сфери природокористування, враховуючи нові тенденції, фіксується зростаюча присутність нового формату бізнесових процесів, які, крім суто економічних цілей, досягають і екологічних переваг. Для сфери землекористування первинний рівень прояву приватної ініціативи можливо пов'язати з діяльністю агрохолдингів, які займають важливе місце в розвитку українського АПК.

Проведено аналіз особливостей розвитку первинного рівня підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу, який показав, що підприємства, що беруть участь в агрохолдинговій структурі, отримують поштовх до фінансового оздоровлення, перспективи сталого функціонування, можливість використання пільгових інвестиційних ресурсів. Формування агрохолдингів сприяє необхідності заробляти в продовольчому ланцюгу. Вони можуть отримувати доходи не тільки на стадії виробництва продукції, а й на стадії переробки чи продажу кінцевому покупцеві. Проаналізовано особливості розвитку агрохолдингів за окремими показниками (земельним банком, прибутковістю).

Проведено оцінку окремих параметрів розвитку українських агрохолдингів – “Нібулон” і “МХП”. По першому підприємству оцінка показує, що компанія є однією із найбільших виробників аграрної продукції України, щорічно займає високі місця в рейтингах трейдерів із виробництва й експорту зернових вантажів. Фінансовий баланс показує, що чистий дохід від реалізації продукції з кожним роком зростає (2,8%). Разом з тим, спостерігається тенденція й до збільшення собівартості продукції (6,2%). Разом з тим, для окремих років (2020 р.) діяльність підприємства була збитковою.

Друге підприємство займається вирощуванням зерна, виробництвом кормів, білків із соняшнику та сої. Компанія “МХП” – це приклад вертикально-інтегрованої бізнес-моделі. Бізнес-модель “МХП” охоплює всі етапи виробництва птиці. У “Миронівський хлібопродукт” високий рівень власного капіталу, що добре, адже це показує стабільність компанії та помірність ризику у залученні позикового капіталу. Коефіцієнт фінансової незалежності говорить про концентрацію власного капіталу у пасиві.

Досліджено можливості дотримання принципів сталості для цих агрохолдингів. Як показала авторська оцінка використання принципів сталого розвитку (стала орієнтація підприємництва, можливість формування розширеного прибутку і сталої вартості продукції, використання системних підходів до організації функціонування, врахування позицій стейкхолдерів) підприємство “НІБУЛОН” загалом дотримується принципів сталості та його загальна оцінка в середньому склала 4,5 балів з 5,0 можливих. Для “МХП” загальна оцінка становить 4,7 бали.

Показано особливості розвитку первинного рівня підприємництва у сфері лісокористування з врахуванням моделі Польщі. Приватне лісокористування цієї держави становить до 20% в структурі лісового сектору. Разом з тим, в структурі власності переважають державні ліси (“Lasy Państwowe”). Проведено оцінку окремих показників розвитку лісового сектору Польщі.

Дослідження окремих показників розвитку приватних лісництв Польщі показує, що через свою невелику площу ліси в межах аграрних підприємств є джерелом невеликого доходу через їхню високу фрагментацію. Аграрії отримують низький дохід від лісу, не інвестують у засоби виробництва лісового сектору, і вони зазвичай проводять лісові роботи самостійно.

Аналіз дотримання принципів сталості для приватних лісництв Польщі показує, що принципи сталого лісокористування у

приватному секторі у Польщі дотримуються через низку факторів: закріплення на законодавчому рівні концепції сталого розвитку та її елементів, наявності запобіжних та стимуляційних механізмів, наявності механізму включення лісових ресурсів до економічного обігу без завдання їм невідвортної шкоди (за принципом “стійкий розвиток має бути прибутковим”).

Дослідження показує, що, крім первинного рівня, який базується переважно на використанні сировинних позицій і низьких проявів ринкових, інші, більш високі рівні L, оперують зростаючими величинами ринкових. Це зумовлює те, що природний ресурс поступово включається до тих сфер підприємництва, в яких акценти зосереджуються на ринкових властивостях природного ресурсу, його спроможності генерувати фінансові потоки. Такими можливостями визначається вторинний рівень (L2). В структурному відношенні вторинний рівень представлений такими видами функціонування – акціонерне товариство, земельний банк, приватний банк, страхова компанія.

Як показує оцінка вторинного рівня розвитку підприємництва у сфері землекористування за участі приватного капіталу, перспективним сектором є банківський. Зараз в Україні можливо виокремити 12 банків, що працюють із земельними ділянками. Було встановлено, що фінанси під заставу землі є змога отримати у наступних банках: Ощадбанк, ОКСІ БАНК, Банк Південний та ін. Досліджено процедуру оформлення позики. Визначено окремі зарубіжні практики функціонування інституту позик.

Досліджено особливості розвитку страхових операцій за участі земельних ресурсів. Показано, що система агрострахування – одна з найбільш ефективних інструментів для стабілізації та гарантованості доходів агровиробників, який відповідає сучасним вимогам. В першу 5 лідерів ринку агрострахування у 2019 андеррайтинговому році входять: PZU Україна – 345 договорів страхування; ІНГО України – 236 договорів страхування; АХА страхування – 179 договорів; Аска –

158 договорів. Дослідивши ринок агрострахування, варто сказати, що застрахованих земель в Україні лише приблизно 5% від загальної кількості.

Досліджено можливості розвитку банківських і страхових операцій для лісового сектору. Показано, що імплементація лісових ресурсів у практику страхування стримується наявністю низки факторів, через які ліси насправді є небажаним об'єктом для страхування, адже існує висока вірогідність втрати лісів завдяки впливу ряду процесів.

Досвід лісокористування у інших країнах свідчить, що страхування лісів має місце як окремий напрямок страхової діяльності, і він може відігравати свою конструктивну роль. Страхування лісових насаджень у сучасному розумінні і масштабі розпочалося відносно пізно, якщо порівнювати з іншими напрямками страхової діяльності.

Показано окремі параметри розвитку підприємств у сфері землекористування. Важливою умовою розвитку підприємництва у сфері землекористування є становлення приватного банкінгу, адже дана позиція забезпечує агровиробників фінансовими ресурсами для старту та підтримки функціонування. З впровадженням нового законодавства по ринку землі дані питання суттєво актуалізувались. На сьогодні вже функціонують подібні установи, серед яких свої послуги для клієнтів пропонує і Укрсіббанк, до переліку портфеля якого входить фінансування купівлі землі.

Укрсіббанк переважно фінансує компанії, що спеціалізуються на рослинництві, переробці та трейдингу. Фінансує аграріїв практично по всій Україні за винятком окупованих районів. Допустимими видами забезпечення позики вважається зерно, урожай майбутнього року та біржові товари. Банк розробив портфель, в який входить весь цикл агровиробництва, в тому числі інвестиційні потреби агрохолдингів.

В фінансовому плані при безпрецедентно високого рівня зовнішньої підтримки від своїх акціонерів BNP Paribas та ЄБРР, Укрсіббанк в умовах триваючої військової агресії російської федерації підтвердив здатність генерувати вагомі обсяги доходів та прибутку, зокрема в аналізованому періоді 2022 року спостерігається тенденція до зростання щоквартального обсягу прибутку банку, що свідчить про високу ефективність його операційної діяльності.

Щодо страхових операцій, то в Україні працює страхова компанія PZU Україна. Страхова компанія PZU є однією з найбільших фінансових інституцій, яка займається страхуванням аграрних ризиків в Україні та є лідером за кількістю договорів сільськогосподарського страхування. Компанія займає 1 місце по страхуванню сільськогосподарської продукції та входить до 10-ки лідерів страхового ринку України. На початок 2022 року майже на 39% зросли надходження страхових платежів по сільськогосподарському страхуванню (+39 млн. грн.).

Основні фінансово-економічні показники діяльності компанії мають позитивну динаміку та стійку тенденцію до зростання. Негативний вплив на зменшення окремих показників діяльності страховика мають зовнішні фактори, такі як нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, недосконалість та суперечність законодавчо-правових актів. Аналіз основних показників діяльності компанії свідчить про те, що страхова компанія показує рівень фінансової стійкості “1” (стійка), тобто фінансові показники знаходяться на високому рівні й свідчать про відсутність фінансових проблем у страховій компанії.

Досліджено окремі показники розвитку підприємств у сфері лісокористування. У рамках свого зобов'язання щодо корпоративної соціальної відповідальності Група BNP Paribas розробила політику щодо своєї інвестиційної та фінансової діяльності в галузі виробництва деревної маси. Група визначає п'ять основних питань сталого розвитку, пов'язаних із галуззю виробництва деревної маси,

які мають враховувати при їх фінансуванні та інвестуванні: питання збереження екології, пов'язані з вирубуванням лісів та промислових лісових плантацій для постачання лісових ресурсів на целюлозні комбінати; соціальні питання, пов'язані з розвитком целюлозного комбінату чи промислового проекту з лісонасаджування (визнання прав місцевих громад, залучення місцевих громад, розвиток робочих місць...); управління водними ресурсами та забрудненню води у процесі виробництва деревної маси, зокрема викиди діоксину в процесі відбілювання та ін.

Для прикладу наведемо один із проектів BNP Paribas. В 2022 р. BNP Paribas оголосило про придбання контрольного пулу акцій провідної датської компанії International Woodland Company ("IWC"), що спеціалізується на природних ресурсах. Придбання є частиною розширення пропозиції BNPP для сталого інвестування, а також розширення його інвестиційної платформи на приватних ринках, що відповідає потребам інвесторів, які збільшують асигнування на стратегії сталого приватного інвестування.

Переважає більшість лісів у Польщі не застрахована. У випадку з державними лісами Польщі це насамперед величезні площі, крім того, ліси є спільним національним надбанням і доступні кожному. Така ситуацію ускладнює роботу страхових компаній, які повинні оцінити ризики, наприклад, пожежу.

Необхідно додати, лісове страхування існує, однак воно розвиваються там, де в структурі власності на ліси домінує приватний сектор: великі лісові концерни чи багато власників дрібних лісових фрагментів, яким легше розробляти лісову політику (для прик. Швеції та Фінляндії).

У випадку з обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності фермерів найсильніша позиція належить PZU, яка надає послуги 66% фермерам у рамках цього страхування. Наступні місця посідають HDI/Warta (14%), TUW (11%) і Concordia (Grupa

Generali) (8%) В аграрному сегменті провідним страховиком Польщі є PZU, більше 60% фермерів обирають її для страхування як обов'язкового такі добровільного.

Дотримання принципів сталості для цих підприємств в Україні показує, що UKRSIBBANK загалом намагається дотримуватися принципів сталості та його загальна оцінка в середньому склала 3,9 балів, що свідчить про середній рівень дотримання вимог сталості. Аналізуючи специфіку основної діяльності PZU Україна (страхова компанія), можна стверджувати, що модель сталого розвитку підприємством реалізується (3,75 бали).

Дослідження показує, що підприємництво для сфери природокористування може розвиватися шляхом впровадження різних рівнів, які пов'язуються з приватним капіталом. Стабілізаційний й інноваційний рівні позиціонуються як важливі рівні серед інших, що мають свою специфіку залежно різних природних ресурсів. Важливість цих питань для сфери землекористування зумовлюється суттєвим інвестиційним потенціалом галузі на внутрішньому і зовнішньому ринках, високою рентабельністю виробництва. Не зважаючи на певні інституціональні пастки, в державі є успішні кейси реалізації інвестиційних проектів. Щодо можливостей біржової діяльності, то їх параметри не високі (порівняно західних бірж), але є перспективи розвитку.

Ці питання актуальні і для сфери лісокористування. Разом з тим, варто зазначити, що ця сфера має свої особливості, які формують рамки прояву цих рівнів. Це і менша прибутковість сфери лісокористування, низька рентабельність і т.п. Важливо, щоб були сформовані інституціональні ліфти, що дозволять зменшити вплив цих явищ.

Для сфери землекористування проведено оцінку окремих показників розвитку підприємств для стабілізаційного й інноваційного рівнів. Аналіз розвитку “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital показав його високі

фінансові показники (зростання вартості акцій, висока прибутковість). Показники АТ “Фондова біржа ПФТС” варіюють за своєю ефективністю, але фіксують високі обсяги торгів. Для агросфери позитивом є те, що серед українських компаній на фондовій біржі ПФТС переважають акції агрохолдингів.

Для сфери лісокористування аналіз розвитку групи “Епіцентр К” і в її структурі виробництва з деревообробки ЦБМ “Осмолода” показав, що сама група реалізує виважену бізнесову політику, яка конкретизується високими показниками. Разом з тим, це не можливо сказати стосовно ЦБМ “Осмолода”, який має ряд проблемних питань, що мають корегуватися.

Дотримання принципів сталості для підприємств стабілізаційного й інноваційного рівнів, якщо вони працюють із природними ресурсами, має бути обов’язковим. Тим паче, що це приватний капітал. Разом з тим, аналіз показує, що окремі з цих підприємств мало орієнтовані, щоб враховувати принципи сталості. Можливо, це пояснюється специфікою їх діяльності. Зокрема, діяльність в аграрній галузі інвестиційного фонду “Перший Український Аграрний Фонд” під управлінням КУА SI Capital загалом мало направлена на дотримання принципів сталості (2,1 бали з 5,0 балів). Модель сталого розвитку не реалізується і для ПФТС (1,5 бали з 5,0 балів).

Дослідження показує, що важливими виступають принципи побудови державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування, що дозволяють реалізовувати системні засади в цій сфері. Важливим питанням виступає покращення державної політики розвитку підприємництва у сфері природокористування, формування сприятливих умов для цього процесу. Зважаючи, що підприємництво розвивається, можемо припустити, що базовий каркас такої політики сформований. Але, вона вимагає свого покращення.

Для системи землекористування актуальним заходом виступає поліпшення правової бази і формування організаційної підтримки розвитку підприємництва. По-перше, базові засади розвитку підприємництва у сфері природокористування повинні орієнтуватися на працюючі правові норми. В державі розроблено цілий ряд правових норм, за якими розвивається підприємництво. Зокрема, важливим є виступає правове закріплення поняття «підприємництва у сфері природокористування», визначення його основних сутнісних властивостей. По-друге, важливо формувати систему організаційної підтримки такого підприємництва зі сторони держави. Крім розширення правової бази, доцільно забезпечити розроблення організаційного механізму сприяння становленню підприємництва, його розвитку. Можливо, ці функції виконуватиме окрема організація, до переліку цілей якої буде зараховано сприяння розвитку підприємництва.

Для лісокористування ці питання теж актуальні. Крім розширення правової бази, доцільно забезпечити розроблення організаційного механізму сприяння становленню підприємництва, його розвитку. Можливо, ці функції виконуватиме окрема організація, до переліку цілей якої буде зараховано сприяння розвитку підприємництва. Основна мета, якої необхідно досягнути в процесі певних змін (реформ) у сфері лісокористування на регіональному рівні, є формування відповідних умов для максимально можливої ефективності регулювання (як державного, так і недержавного) процесами охорони, використання лісоресурсного потенціалу. Дослідженнями встановлено, що реалізація поставленої мети практично неможлива без відповідної зміни структури певної частини об'єктів лісового фонду.

З метою прискорення розвитку підприємництва у сфері землекористування доцільним виступає використання системи стимулів і преференцій для підприємництва. До системи стимулів та преференцій належать пільги, лояльне ставлення чи переваги, які

надаються суб'єктам економіки з боку держави або місцевих органів влади для підтримки інвестицій у найбільш пріоритетних для держави або громади види діяльності, зокрема і у сфері землекористування. В Україні надаються різні державні та місцеві преференції для підприємництва з метою стимулювання його розвитку. Найбільш доступними є: диференціація або звільнення від податків та зборів, спрощення митного режиму, державні пільгові позики, фінансова підтримка. Стимулами виступають податкові, та митні державні інструменти, які формують вартісні преференції для підприємництва в сфері землекористування. Досліджено можливі сфери для впровадження підприємництва.

Система стимулів і преференцій важлива і для розвитку підприємництва сфери лісокористування. Система стимулів і преференцій може бути гнучкою і змінною, в залежності від фінансово-економічного становища держави. З цим пов'язуються і сфери для заохочення підприємництва в природоохоронній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Демиденко, Є. Стахів. Як правильно рахувати екологічні збитки України від війни? // Вокс Україна. Режим доступу: <https://voxukraine.org/yak-pravylnno-rahuvaty-ekologichni-zbytky-ukrayiny-vid-vijny>.
2. Агрохолдинги України / режим доступу: <https://tripoli.land/ua/agrokholdingi-ukrainy>.
3. Адаменко С.А. Методичні вказівки для виконання практичних робіт. Умань. УНУС, 2019. – 40 с.
4. Акціонерне підприємство "Миронівський хлібопродукт". Режим доступу: <https://mhp.com.ua/uk/glorytoUkraine>.
5. Акціонерне товариство «Аграрний фонд» URL: <http://agrofond.gov.ua/>
6. Александрова Б. В. Торгово-промислові палати в Україні як інституції стимулювання розвитку підприємництва : дис. канд. : 08.00.03 / Александрова Б.В. – Дніпропетровськ, 2016. – 251 с.
7. Анісімова А.І. Відшкодування збитків, завданих пошкодженням або знищенням житла внаслідок збройного конфлікту // Підприємництво, господарство і право. – 2020. - №7. – С. 13-17.
8. Афанасьєв М.В., Селезньова Г.О. Стратегія підприємства: навч.-метод. посібн. Харків: ВД "ІНЖЕК", 2007. 207 с.
9. Бабич А.М. Формування оптимальної структури оборотних коштів підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 9. С. 12–24.
10. Бандурка О.М., Коробів М.Я., Орлів П.І. Фінансова діяльність підприємства. К. Либідь, 2012. 335 с.
11. Бараненко Д.В. Воєнні репарації Російської Федерації Україні за екоцид та геноцид: правові реалії та досвід минулого/ Д.В. Бараненко,

Р.М. Русін // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Право». Т. 1, Вип. 76. – 2023. – С. 9-12.

12. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств [текст] навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2018. 292 с.

13. Бережницька У. Засади функціонування організацій підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва// режим доступу: [http://eip.org.ua/docs/EP_21_2_143_uk.pdf/](http://eip.org.ua/docs/EP_21_2_143_uk.pdf) дата звернення: 24.10.2023

14. Бечелова, Л.Р., Карацукова Л.А. Анализ налоговых доходов федерального бюджета РФ за 2016-2020 годы // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2021. - №4. – С. 70-74.

15. Бесєдін М.О., Нагаєв В.М. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант): підручник. Київ: Центр навчальної літератури, – 2005. 496 с.

16. Блага А.Б., Мартиненко О.А. збройного конфлікту в Україні: проблеми компенсації та відшкодування за спричинені збитки // Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права. – 2019. - №3-2. – С. 135-143.

17. Боровик О. Н. Екологічне підприємництво та його переваги. Управління інноваційним процесом в Україні. С. 94-95. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/14152/1/55_94-95_120506_maket_ena_ntb.pdf

18. Боярко І.М. Методологічні аспекти оцінки впливу війни на ринкову вартість підприємств України // «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків»: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2022.– С. 189-195.

19. Брутланд Г. Х. Наше спільне майбутнє. Доповідь Комісії ООН щодо навколишнього середовища та розвитку. 1987.М.: Прогрес, 1988. С. 50.

- 20.** Бублик М.І. Сучасні підходи до розвитку страхування від техногенних збитків у системі екологічного страхування // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. - №6. – С. 114-117.
- 21.** Булах Т.М., Довгаль О.В. Теоретичні засади дослідження економічної сутності підприємництва. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. №5. С. 11–16.
- 22.** Буркинський Б.В., Мартієнко А.І., Хумарова Н.І. Інституційні аспекти адміністрування сфери природокористування в Україні // *Економіка України*.
- 23.** Буряченко О. Репарації стають реальністю. Нафта та газ РФ як можливі нові джерела наповнення компенсаційного фонду. Укрінфо. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3635996-reparacii-staut-realnistu-nafta-ta-gaz-rf-ak-mozlivi-novi-dzerela-napovnenna-kompensacijnogo-fondu.html>.
- 24.** Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні // режим доступу: <https://reparations.qub.ac.uk> Дата звернення: 23.10.2023
- 25.** Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. К.: Знання-Прес, – 2002. 239 с.
- 26.** Васишин Х.Р. Формування та перспективи розвитку екологічного страхування лісів України // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2011. - №11. – С. 265-271.
- 27.** Васюткіна Н. В. Актуальні питання сталого розвитку підприємства. Тенденції розвитку організаційного та проєктного менеджменту; матеріали XXXII Міжнар. наук. практ. конф., Львів, економ. фундація, 2013. С. 27-30.
- 28.** Веклич О.О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації // *Економіка України*. – 2016. - №3. – С. 60-74.

29. Вергелес О.А. Проблеми відшкодування збитків, які були завдані земельним ділянкам внаслідок воєнних дій // The 4 th International scientific and practical conference—Modern research in world science (July 10-12, 2022) SPC—Sci-conf. com. ual, Lviv, Ukraine. 2022. 1161 p.. 2022.

30. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики / Хвесик М. А., Голян В. А., Новіков В. М. – Розділ 1.4. Екологічний стан та особливості природокористування. – С. 22–25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/10>.

31. Відшкодування збитків, завданих воєнними діями. URL: <http://kdkako.com.ua/>

32. Вклад отдельных стран и групп стран в прирост мировой экономики в 2019 г. (Електронний ресурс). URL: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/Osn_pokaz_ME/2020/Tabl7.pdf

33. Власенко І.В. Правова характеристика дозволів у сфері природокористування за законодавством України / І.В. Власенко, Н.М. Обіюх // Актуальні проблеми аграрного права. Біла Церква, 2021. – С. 18-24.

34. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству. / Львів: ЕПЛ, 2015. – 136 с.

35. Воєнні злочини проти довкілля
<https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes>

36. Временная типовая методика определения экономической эффективности осуществления природоохранных мероприятий и оценки экономического ущерба, причиняемого народному хозяйству загрязнением окружающей среды. – М. : Экономика, 1983. – 94 с

37. Галузева політика в сфері корпоративної соціальної відповідальності – деревна маса corporate social responsibility – sector policy

— wood pulp URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2023/04/polityka_derevna_masa.pdf

38. Гегечкори И.М. Экономические санкции против российской федерации и внешнеэкономическая безопасность: вызовы и угрозы // Аудиторские ведомости. – 2022. - №1. – С. 97-100.

39. Герасименко Ю. Ідентифікація стейкхолдерів підприємств та оцінка їхнього впливу: теоретичний аспект. //Електронний ресурс: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/162929>

40. Гетьман О.О., Шаповал В. М. Економіка підприємства : Навч. посіб. – 2-ге видання. К. : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

41. Гой І.В., Смелянська Т.П. Підприємництво: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 368 с.

42. Голуб О.А. Актуальні питання в сфері лісокористування України / О.А.Голуб / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2011. – С.75-80.

43. Голуб О.А. Інституційні пріоритети лісокористування / О.А. Голуб // Стан і перспективи природокористування в Україні : Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (25 травня-5 червня 2017 року). – м. Ужгород. – 2017 р. – С.

44. Голуб О.А. Напрями підвищення ефективності управління лісокористуванням / О.А. Голуб // Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. праць]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – С. 83-88.

45. Голуб О.А., Гамзіна О.М. Регіональний вимір розподілу рентних платежів лісокористування // Економіка природокористування і сталий розвиток: науковий журнал. – К.: ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, 2019. - С. 78-83.

46. Голян В.А., Василик Н.М. Інтегровані корпоративні структури як ефективна форма державно-приватного партнерства у сфері природокористування: пострадянський формат // Агросвіт. 2010. - №17. – С. 2-10.

47. Гончаренко Н. В., Короткий В. Ю. Екологічне інвестування в гірничодобувній промисловості: сутність, особливості і види // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2015. №4 (169). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologichne-investuvannya-v-girnichodobuvniy-promislovosti-sutnist-osoblivosti-i-vidi> (дата обращения: 21.09.2022).

48. Гончаренко Ю. Практичні питання реалізації реального відшкодування шкоди, заподіяної російською федерацією Україні внаслідок війни. ЛІГА:ЗАКОН. 2022. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA016184.

49. Городиський І. Реєстр збитків, заподіяних агресією рф проти України: загальний аналіз рішення. Центр Дністрянського. 2023. URL: <https://dc.org.ua/news/reestr-zbytkiv-zapodiyanyh-agresieyu-rf-proty-ukrayiny-zagalnyy-analiz-rishennya>.

50. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. У поточній редакції від 12. 01. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

51. Граб Р. Види сільськогосподарських підприємств в Україні. Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ). URL: https://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silsko_gospodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini.

52. Грабович Т.А. Компенсація як форма шкоди в міжнародній доктрині та практиці. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки Том 31 (70) № 6 2020 С. 111–118.

- 53.** Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Х.: НТУ "ХПІ", 2009. – 142 с.
- 54.** Гринчишин Н.М. Ефективність методик для розрахунку збитків від забруднення земель в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. – 2020. - №5. – С. 65-70.
- 55.** Гулич О.І. Концептуальна модель екологічно збалансованого рекреаційного природокористування та ринкові механізми: шляхи інтеграції // Регіональна економіка. 2010. - №3. – С. 122-130.
- 56.** Данькевич С. М. Оцінка ефективності управління грошовими потоками в лісовому секторі малого полісся України в контексті збалансованого землекористування. Ефективна економіка. 2021. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8882> (дата звернення: 12.12.2022).
- 57.** Данькевич С.М. Наукові засади фінансово-економічного механізму збалансованого використання земель лісогосподарського призначення (на прикладі Малого Полісся). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». Інститут агроєкології і природокористування НААН, Київ, 2022. 459 с.
- 58.** Дейнека А. М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку : монографія. Київ : Знання, 2009. 350 с.
- 59.** Демидюк С. М. Проблемні моменти розвитку підприємницької діяльності у лісовому секторі. Національний університет водного господарства та природокористування. Серія “ Економіка”. 2011. Вип. 1 (53). С. 51–56.
- 60.** Демидюк С.М. Підприємництво у сфері природокористування: інституціональні передумови та детермінанти кризового періоду. Економіка АПК. 2010. №17. С. 11-17.

- 61.** Демківський А.В. Гроші та кредит: навч. посіб. / А.В. Демківський. – К.: Дакор, 2005.– 528 с.
- 62.** Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(29.05.2022)
- 63.** Державне підприємство «Рава-Руське лісове господарство» <https://rawalis.net/golovna.html>.
- 64.** Державне підприємство «Радехівське лісомисливське господарство» <http://radekhivforest.org.ua/dil.html>.
- 65.** Дилтс Р. Моделирование с помощью НЛП. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=zlyyO0iQkx8C&pg=PA4&lpg=PA4&dq>
- 66.** Діденко С., Грубич В., Воронько-Невіднича Т. Можливості підприємств агропродовольчої сфери у контексті впровадження ESG-принципів / Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери у умовах глобалізації економіки» - 2023. – С. 141-143.
- 67.** Довгань Л.П., Дуксенко О.П. Фінанси підприємств: Методичні вказівки та завдання для самост. вивч. дисципліни К.: МАУП, 2006. 192 с.
- 68.** Довідники Агробізнес України / режим доступу: <https://agribusinessinukraine.com/>
- 69.** Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
- 70.** Доповідь МВФ з питань глобальної фінансової стабільності (ДГФС), жовтень 2010р. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2010/02/pdf/summary.pdf>.
- 71.** Доходы федерального бюджета в 2019 - 2021 гг. (Електронний ресурс). URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_308390/8e2dd0994342861d9616fc6cb51fd401f8b41f9e/

72. Дубина М.В., Зінкевич О.В. Детермінанти удосконалення функціонування системи фінансового забезпечення розвитку лісового господарства в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2021. № 2. С. 62–70.

73. Економіка підприємств АПК: навчальний посібник / За редакцією проф. С.Л. Дусановського. Тернопіль: Горлиця, 2008. 259 с.

74. Економіка природокористування: глосарій основних термінів / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М. А. Хвесика]. – К. : Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2018. – 94 с.

75. Економіка природокористування: глосарій основних термінів / за заг. ред. М. А. Хвесика. Київ: ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, 2017. 105 с.

76. Економічна стійкість підприємства як фундаментальна передумова забезпечення його конкурентоспроможного розвитку 2021: “Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи” – Режим доступу: https://km-news.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2012/10/rozdil-2_.pdf.

77. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф., М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

78. ЕПЦЕНТР. URL: <https://epicentrk.ua/ua/about/nasha-istoriya/#vazhlyvi-tsyfr>.

79. Жигір А.А. Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №20. С. 28–33.

80. Жигір А.А. Фінансові аспекти еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4306>.

- 81.** Житна І.П., Нескреба А.М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. Навч. посібник: Пер. з рос. – К.: Вища шк., 1992. – 191 с.
- 82.** Жуланова Ю. Міфи та правда про отримання агрокредитів під час війни. Latifundist Media. 2022. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1333-mifi-ta-pravda-pro-otrimannya-agrokreditiv-pid-chas-viyni>.
- 83.** Забруднення земель внаслідок агресії Росії проти України// режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/zabrudnennia-zemel-vid-rosii1.pdf>. Дата звернення: 23.10.2023
- 84.** Заверюха М.М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. – 2022. - №3. – С. 164-167.
- 85.** Закон України “Про кооперацію” Документ 1087-IV, поточна редакція
- 86.** Закон України « Про страхування». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 87.** Закон України «Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
- 88.** Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17/conv#Text>
- 89.** Закон України про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2022, № 5202.

90. Закон України Про оцінку земель // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 15, ст.229

91. Збитки, їхній економічний зміст та відображення в бухгалтерському і податковому обліках // <http://nndes.org.ua>. URL: <http://nndes.org.ua/news/item/54-%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0>

92. Звіт «Товариство з обмеженою відповідальністю «ЦЕНТР БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ »ОСМОЛОДА»: бухгалтерська звітність і фінансовий аналіз за 2020 р. // Звітність українських підприємств. URL: https://zvitnist.com/31044378_TOVARYSTVO_Z_OBMEZHENOUDPOVDALNSTU_CENTR_BUDIVE

93. Звіт зі сталого розвитку 2021. МХП Аграрний індустріальний комплекс. 2021. URL: <https://api.next.mhp.com.ua/images/3d944/3d944/d709d14073.pdf>.

94. Звіт незалежних аудиторів. 2022. URL: <https://www.pzu.com.ua/admin/upload/file/information/2022/PZU%20NL%20FS%202021%20signed.pdf>.

95. Звіт про фінансовий стан Національної акціонерної компанії «Укراгролізинг» станом на 31 грудня 2020 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1tM18xWtAWydoAg5Zvv55iSAXn-D0C6Zs/view>

96. Звіт. «Товариство з обмеженою відповідальністю «ЕПІЦЕНТР К»: бухгалтерська звітність і фінансовий аналіз за 2020 р. // Звітність українських підприємств. URL: https://zvitnist.com/32490244_TOVARYSTVO_Z_OBMEZHENOUDPOVDALNSTU_EPICENTR_K

97. Здан С.І. Історичні передумови бухгалтерського обліку нарахування та сплати податку з землі // Вісник ЖДТУ: Серія «Економічні науки». – №4. – 2012. – С. 93-96.

98. Зелений ритейл <https://buduysvov.com/publications/svitoviy-dosvid-ideyi-ekobiznesiv>

99. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Законодавство України: сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/print1443615125078755>

100. Зубко К.Ю. Лук'янихін В.О. Класифікація еколого-економічних збитків. *Економічні проблеми сталого розвитку* : міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті проф. О.Ф. Балацького (Суми, 18 квітня 2015 р.) 2015. Вип. 13. С. 170–174.

101. Іванов С.В. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства: [монографія] / С.В. Іванов – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2015. – 175 с.

102. Іванченко О.М. Класифікація та структура норм міжнародного і національного права: загальне та особливе. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2012. Вип.. 46. С.101–109.

103. Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б. Інституційне середовище формування спроможних громад із урахуванням соціоекологічних імперативів. Полтава : ЦФЕНД, 2020. Ч.2. С. 9–11.

104. Ільницька-Гикавчук Г.Я. Перспективи запровадження екологічного страхування в лісовому господарстві // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2011. - №21. – С. 111-114.

105. Інвестиція року: Найпривабливіші у 2020-му будуть ОВДП, АПК, фармацевтика та ритейл. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://business.ua/uk/investitsiya-roku>

106. Інституціоналізація природно–ресурсних відносин: [колективна монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф. академіка НААН України М.А.Хвесика. – К. : ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку", 2012. – 401 с.

- 107.** Й. Шумпетер Теория экономического развития. М. — «Эксмо», 2007.
- 108.** Калякина И.М., Аванесян Э.А., Сайфуллин А.С. Влияние COVID-19 на экономику России // Московский экономический журнал. – 2020. - №6. – С. 234-240.
- 109.** Карінцева О.І. Науково-методичний підхід до оцінювання екологічного ризику різних видів економічної діяльності // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2017. - №3. – С. 378-388.
- 110.** Карпук А.І., Шестак М.Л. Особливості реалізації механізму екологічного страхування лісокористування // *Економічний форум*. – 2015. - №2. – С. 137-141.
- 111.** Карпюк Г. І. Основи підприємництва: навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. 108 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf>.
- 112.** Касьян А.В. Репарації як спосіб відшкодування шкоди, завданий війною // Матеріали конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. – 2022. – С. 119-122.
- 113.** Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник/ За ред. проф. А.Г. Загороднього. – Львів: “Магнолія Плюс”, 2006 – 428 с.
- 114.** Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент. Житомир: ЖІТІ. 2001. 440 с.
- 115.** Кобушко, Я.В., Мирошніченко, Ю.О., Теницька, І.А. Проблемні аспекти ідентифікації факторів тінізації екологічного оподаткування в Україні // Соціальна економіка. – 2022. - №64. – С. 125-136.

116. Козаченко, Г.В., Погорелов, Ю.С., Білоусова, А.Ю. Функції менеджменту розвитку підприємства // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* №3. 2018. С. 54-57.

117. Колодій А.М. Копейчиков В.В., Лисенко С.Л. Теорія держави і права: Навч. посібник. К., 1995. С. 95.

118. Комарницький І.М. Оцінка техногенних збитків та аналіз підходів до їх розрахунку у глобальному та регіональному аспектах / І.М. Комарницький, М.І. Бублик // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* – 2008. – № 628. – С.134–144.

119. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівліпродажу товарів від 11.04.1980. // *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003

120. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text (31.05.2022)

121. Конончук А.І. Державна політика природокористування в контексті екологічної кризи : кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Житомир, 2022. – 37 с.

122. Консолідована фінансова звітність Публічного акціонерного товариства «Аграрний фонд» 31 грудня 2019 р. URL: <http://agrofond.gov.ua/uploads/public/1596190491467.pdf>.

123. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

124. Концептуально-методологічні основи розвитку підприємництва у лісовому господарстві на еколого-економічних засадах Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.19. С. 182–196.

125. Кораблін С.О. Україна: фінансовий вимір війни // *Вісник Національної академії наук України.* - №7. – 2022. – С. 39-41.

126. Коропецька А. Від Google, ЄС та України. Грантові програми для українських стартапів, малого та середнього бізнесу. Village Україна. 2022. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/finance/327911-granti-dlya-biznesu>.

127. Косович Б. Екологічне підприємництво як важлива складова сучасної економіки України. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1845>

128. Костель М.В., Деркач М.А. Плата за природний капітал як інструмент правління природокористуванням // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2011. - №3. – С. 43-52.

129. Кредісов В.А. Підприємництво в Україні: суть, типи та умови формування. Київ: Знання України, 2003. 68 с.

130. Крук Р. Йдемо за ООН: чому бізнесу варто дотримуватися принципів сталого розвитку. REACTOR.UA. 2021. URL: <https://mind.ua/openmind/20227776-jdemo-za-oon-chomu-biznesu-varto-dotrimuvatisya-principiv-stalogo-rozvitku>.

131. Кузьмін, В. В. Фінансові основи підприємництва: навч. посібник / В. В. Кузьмін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 192 с.

132. Куприна Н. Н. Бизнес-природопользование в трансформационной экономике (проблемы мотивации) : автореф. на соискание уч. Степени док. экон. наук: спец. 05.02.08 «Экономика и управление народным хозяйством : экономика природопользования» Екатеринбург, 2006. 48 с.

133. Кустовська О.В., Обґрунтування ефективності використання капіталу за типами при землекористуванні та землевпорядкуванні // <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Zemleustriy/article/viewFile/6612/6471>

134. Ладонько Л.С., Ганжа І.В. Сутність та моделі управління змінами на підприємстві. Науковий вісник Полісся. 2015. Вип. 2. С. 101–108.

135. Лазоренко Т. В. Сталий розвиток як основа економічного зростання підприємства. БІЗНЕС, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. 2021. С. 90-91.

136. Лантух, І.В. Структурно-функційна модель розвитку особистісної надійності суб'єктів підприємницької діяльності // *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Психологія.* №7. 2018. С. 53-58.

137. Лапін Є.В. Методичні підходи до перерозподілу фінансових ресурсів для компенсації збитків внаслідок надзвичайних ситуацій природного характеру [Текст] / Є.В. Лапін, Ю.П. Скиданенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2010. – №1. – С. 28-34.

138. Леонтович С. Міжнародний досвід та методичний апарат з оцінювання збитків, заподіяних бойовими діями // The 5 th International scientific and practical conference «Science and innovation of modern world» (January 25-27, 2023) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. 672 p.. 2023.

139. Лісовий кодекс України в редакції Закону № 3404-IV від 08.02.2006, із змінами від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#top>

140. Лубкович, Н., Потіха О. Загроза техногенної катастрофи в умовах російсько-української війни // Збірник тез II Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки». – 2022. – С. 82-84.

141. Люк Моффетт Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. Листопад 2022 р. 73 с. URL: (дата звернення: 15.05.2023)

142. Макаренко І.О. Інкorporація ESG-критеріїв у діяльність компаній у контексті їх інвестиційного скринінгу // Економіка, управління та адміністрування. – 2023. - №2. – С. 86-93.

143. Макконнелл Кэмпбелл Экономикс: принципы, проблемы и политика // Economics: principles, problems, and policies / Макконнелл Кэмпбелл, Брю Стэнли; Пер.с англ. – 11-го изд. – Київ: ХаГар, 2000. – 785с.

144. Машненко К.А. Формування та реалізація державної екологічної політики в умовах війн інформаційної доби // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2018. – №2. – С. 95-101.

145. Медведєва М. О. До питання про правові наслідки агресії рф. Для довідки України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Випуск 126 (частина І). С. 79–92.

146. Мединська Н.В., Замлинський О.С. Формування територіальної моделі фінансового регулювання використання природних ресурсів: інвестиційний аспект // Інвестиції: практика та досвід. – 2023. - №8. – С. 149-155.

147. Мельничука А.Ю. Формування землекористування оборони в контексті екологічної безпеки. Дис. ... на здобуття наук. ст. док. філософії в галузі економіки за спеціальністю 051 – економіка (05 – соціальні та поведінкові науки) / А.Ю. Мельничука. Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2021. –313 с.

148. Мендик Л.В. Поняття та особливості правової охорони лісів. Держава і право. Держава і право : зб. наук. праць. Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України. К., 2009. Вип. 44. С. 448–452.

149. Методика визначення завданої шкоди землі під час бойових дій / [Електронний ресурс]: <https://sys2biz.com.ua/news/metodyka-vyznachennya-zavdanoyi-shkody-zemli-pid-chas-bojovyh-dij/>

150. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення

природоохоронного законодавства: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жовтня 1997 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98/print>.

151. Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру : затв. постановою Кабінету Міністрів України № 175 від 15.02.2002 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 862 (862-2003-п) від 04.06.2003 р.)

152. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text>.

153. Методичні рекомендації.
<https://forestry.udau.edu.ua/assets/files/metodichki/metodichka-svitove.pdf>

154. Микулець В.Ю. Правові аспекти компенсації екологічної шкоди внаслідок війни РФ в Україні // Юридичний вісник НАУ. - №2. – 2022. – С. 21-28.

155. Мишенина Г.А. Региональная инвестиционная политика в сфере воспроизводства лесных ресурсов : экологические и финансовые механизмы. Технологии XXI века : сб. тезисов по материалам 15-й Междунар. науч.-метод. конф. / СНАУ. Алушта, 2009. С. 54-55.

156. Міністерство аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/news/mindovkillya-zatverdilo-metodiku-viznachennya-shkodi-zemli-ta-gruntam> (25.05.2022)

157. Мішенін Є. В., Мішеніна Г. А., Ярова І. Є. Еколого-економічні та соціальні орієнтири лісоресурсного розвитку на підприємницьких засадах. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Економіка та менеджмент”. 2012. Вип. 3 (51). С. 3–10.

158. Мішенін Є., Ярова І. Формування системи екологічного менеджменту лісогосподарських підприємств. Економіст. 2013. № 10. С. 21–26.

159. Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісо-ресурсній сфері: дис. канд. економ. наук. Суми, 2010. 260 с.

160. Мішеніна Г.А. Державні та підприємницькі орієнтири ефективного природо господарювання. Проблеми управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування: [монографія] / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми : Університетська книга, 2007. С. 257-264.

161. Мішеніна Г.А. Особливості розвитку екологічного підприємництва в системі сталого розвитку. Екологічний менеджмент у загальній системі управління : зб. тез доп. Дванадцятої щорічної Всеукр. наук. конф. (Суми, 18–19 квіт. 2012 р.). Суми : СумДУ, 2012. С. 121–123.

162. Моффетт Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні (Queen's University Belfast). (Електронний ресурс). URL: <https://reparations.qub.ac.uk>

163. Муравйов Ю.В. Страхування економічних втрат лісокористування // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2013. - №23. – С. 266-270.

164. МХП зазнав збитків в розмірі \$269 млн — звіт Режим доступу: <https://latifundist.com/novosti/60325-mhp-zaznav-zbitkiv-v-rozmiri-269-mln--zvit>

165. Надточій П.П., Білявський Ю.А., Мислива Т.М., Шмагала Ю.Б. Проблеми реабілітації ґрунтово-земельних ресурсів Житомирської області, забруднених унаслідок військової діяльності. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2009. – № 2 (25). – С. 14–32.

166. Найпак Д.В. Формування алгоритму управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства на основі процесного підходу. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 2 (33). С. 1–11.

167. Національна акціонерна компанія «Укragролізинг» URL: <https://www.ukragroleasing.com.ua/>

168. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2016. – 72 с.

169. Нестеренко С.С. Фінансове забезпечення лісового господарства України // The 5 th International scientific and practical conference «Scientific progress: innovations, achievements and prospects» (February 6-8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 447 p.. 2023.

170. Нікітченко І.В., Прокопенко Н.Ю., Шведчикова І.О. Вплив військових конфліктів на навколишнє середовище та екологію [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua>

171. Ніколенко А. Компенсація збитків, завданих війною: що нового? Європейська Бізнес Асоціація. 2022. URL: <https://eba.com.ua/corteva-agriscience-pidpysuye-ugodu-pro-prydbannya-stoller-group-odniyeyi-z-najbilshyh-nezaleznyh-biologichnyh-kompanij-u-galuzi/>.

172. Обіюх Н.М. Антикорупційні засади регулювання дозвільних процедур у сфері природокористування / Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Реалізація державної антикорупційної політики у національному та міжнародному вимірі». – 2022. – С. 44-47.

173. Огляд збитків та втрат в АПК [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/>

174. Огляд ОЕСР корпоративного управління державних підприємств: Україна 2021 р. URL: <https://www.oecd.org/corporate/ca/SOE-Review-Ukraine-UKR.pdf>

175. Олієвська М. Наднаціональні правила не фінансового звітування компаній в європейському союзі // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. 2022 р. С. 143-146.

176. Онлайн-рейтинг агрохолдингів України за розміром земельного банку від Agriculneral Consulting . режим доступу : <https://www.farming.org.ua>

177. Опанасюк Ю.А. Еколого-економічна оцінка техногенних катастроф: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. Суми, 2015. 243 с. режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/324244385.pdf>

178. Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Шимон С.І. Правознавство: підручник. За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. К.: КНЕУ, 2003. 767 с.

179. Організація обліку на лісогосподарських підприємствах. <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-shkola-bughaltera-selkokhozyastvenoy-otrasli-69-organizaciya-ucheta-na-lesoxozyajstvennyx-predpriyatiyah>.

180. Основи інженерії та технології сталого розвитку: [Електронний ресурс]: конспект лекцій для студентів другого (магістерського) рівня підготовки усіх спеціальностей / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Б.М. Комариста, В.І. Бендюг. – Електронні текстові дані (1 файл: 5,68 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря

181. Особливості кредитування сільського господарства. СС ЛОУН. 2022. URL: <https://www.ccloan.ua/new/kredituvannja-s%D1%96lskogo-gospodarstva/>.

182. П. Томас, Л. Сімонова. Оцінка збитків від війни для фінансової компенсації. //Вокс Україна. Режим доступу: <https://voxukraine.org/otsinka-zbytkiv-vid-vijny-dlya-finansovoyi-kompensatsiyi>

183. Паньків Н., Чернишова А. Проблеми та перспективи відновлення України під час та після завершення російсько-української війни // Вісник Хмельницького національного університету: Серія «Економічні науки». - №1. – 2023. – С. 67-80.

184. Підприємництво: підручник / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О. В. Шраменко [та ін.]. – Харків : УкрДУЗТ, 2018. – Ч. 1. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності. – 241 с.

185. Пірс П. Основи економіки лісового господарства. Київ : ЕКО-інформ, 2006. 224 с.

186. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади: дис. ... докт. екон. наук : 08.00.06. Львів, 2015. Режим доступу: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pihotskyi.pdf / дата звернення: 24.10.2023

187. Пол Т., Сімонова Л. Оцінка збитків від війни для фінансової компенсації (Вокс Україна) (Електронний ресурс). URL: <https://voxukraine.org/otsinka-zbytkiv-vid-vijny-dlya-finansovoyi-kompensatsiyi>

188. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. – Х.: Видавничий Дім “ІНЖЕК”, 2003. 328 с.

189. Постанова від 05.03.1998 № 188/98-ВР “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”

190. Постанова КМУ «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам»[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text>

191. Потенціал екологічного підприємництва у формуванні нових робочих місць / Ринок праці та зайнятість в Україні: реалії та перспективи : колективна монографія / За наук. ред. С. Кожем'якіної, С. Калініної. – К.: ІПК ДСЗУ, 2018. – 424 с.

192. Поясник Г. Українська економіка природокористування: проблеми та перспективи розвитку в реаліях глобальної нестабільності // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2023. - №30. – С. 135-145.

193. Предпринимательство: учебник / [Лапуста М.Г., Горшков А.Г., Старостин Ю.Л., Скамай Л.Г.]. М. : ИНФРА-М, 2000. 448 с.

194. Приватне акціонерне товариство "Зернопродукт МХП" Режим доступу: https://clarity-project.info/edr/32547211/finances?current_year=2021

195. Пригожин А.И. Феномен катастрофы (дилеммы кризисного управления) / А.И. Пригожин // Общественные науки и современность. – 1994. - №2. – С. 114-126.

196. Про визначення збитків, завданих Україні внаслідок війни : Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 345/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345/2022#Text> (дата звернення: 21.11.2022)

197. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних процесів в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-IX#Text>.

198. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

199. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної системи на 2000 – 2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 р. № 1989-III. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14>.

200. Про закони і звичаї війни на суходолі: IV Конвенція та Положення як до неї від 08.10.1907 р. Дата набрання чинності для України 24.08.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 21.11.2022).

201. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії [...] Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Наказ, Методика від 04.04.2022 № 167

202. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 20.03.2022 № 326

203. Про затвердження порядку класифікації техногенного та природного характеру за їх рівнями [електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів від 24.03.2004 р. № 368. – 2013. - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text> (31.05.2022)

204. Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою // Постанова КМУ від 2 лютого 2022 р. № 86

205. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

206. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації»: Проект ЗАКОН УКРАЇНИ № 7198 від 24 березня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275>.

207. Про охорону земель: закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.

208. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

209. Про підприємництво : Закон України від 7 лютого 1991 року № 698-XII. У редакції від 29.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#top>

210. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

211. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Указ Президента України № 346/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3462022-42577> (дата звернення 21.11.2022).

212. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: : Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI У редакції від 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

213. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. №1279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF#Text>.

214. Про фермерське господарство: закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.

215. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку [Монографія] / Я.В. Коваль, В.С. Бондар, О.А. Голуб та ін. – К. : Науковий світ, 2005. – 224 с.

216. Проект Закону України від 16.10.2009 № 5239 “Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами”

217. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>

218. Публічно-приватні форми забезпечення сталого просторового розвитку України: [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвеси́ка. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. 723 с.

219. Пюро, Б.І., Шірінян, Л.В. Стратегія управління активами підприємства // Вчені записки Таврійського національного університету імені Ві Вернадського. Серія: Економіка і управління. №29. 2018. С. 78-82.

220. Рейтинг країн з найбільшим державним боргом у 2018 році (Електронний ресурс). URL: <https://uk.economy-pedia.com/11031237-ranking-of-countries-with-the-most-public-debt-over-gdp-2018>

221. Рейтинг стран по ВВП (ППС) . (Електронний ресурс). URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/gdp-ppp>

222. Рейтинг страхових компаній – 2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-agrarnoe-strahovanie-kak-ono-rabotaet-v-ukraine>

223. Річний звіт НКЦПФР Національної акціонерної компанії «Укراгролізінг» URL: <https://drive.google.com/file/d/1q65zjqmbCgaF6cVjDWlgz4iw-edHfuNO/view>

224. Річний звіт та фінансова звітність за 2021 рік, Миронівський хлібопродукт. Режим доступу: <https://mhp.com.ua/uk/mhp-se/annual-reports>

225. Романюк М.В. Проблеми відновлення Донбасу: екологічна та техногенна небезпеки // Студентський вісник НУВГП. – 2017. - №2. – С. 46-48.

226. Росія заплатить: Проєкт KSE Institute за підтримки Офісу Президента України, Мінекономіки, Мінреінтеграції, Мінінфраструктури та Мінрегіона зі збору інформації матеріальну шкоду, завдану громадянам та державі внаслідок російської агресії. URL: <https://damaged.in.ua/> (дата звернення: 21.11.2022)

227. Савченко О.Р. Управління змінами в сучасних соціально-економічних системах. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 3. С. 19–24.

228. Савчук О.О. Підприємництво у сфері лісокористування як один із шляхів інноваційного розвитку / Савчук, О.О. // Право та інновації. – 2018. – №1 (21). – С. 52-55.

229. Сак, Т., Більо, І., Ткачук, Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни // Економіка та суспільство. – 2022. - №38. – С. 104-113.

230. Сакаль О.В. Підприємництво як фактор економічного розвитку: особливості прояву у лісовому господарстві Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості 2020. 2(22). С. 164-172.

231. Самойленко І., Орловська Ю. Оцінка і класифікація збитку викликаного зниженням якості електроенергії, що поставляється. *Економічний простір* 2008. №18. С. 170. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_18/samojl.pdf.

232. Силаева Л.П. Основные тенденции пространственного развития сельского хозяйства России // Экономика сельского хозяйства России. – 2022. - №3. – С. 94-98.

233. Системний аналіз якості навколишнього середовища: підручник /Т. А. Сафранов, Я. О. Адаменко, В. Ю. Приходько, Т. П. Шаніна, А. В. Чугай, А. В. Колісник. За ред. проф. Т. А. Сафранова і проф. Я. О. Адаменко. –Одеса: ТЕС, 2014. – 244 с.

234. Сільське господарство України за 2017 рік: статистичний збірник / Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. К: Державна служба статистики України, 2018. 246 с.

235. Скопенко Н.С., Євсєєва-Северина І.В., Кириченко О.М., Ніколаєнко С.М. Оцінка втрат українського бізнесу внаслідок війни та ключові напрямки відновлення вітчизняної економіки у післявоєнний час / Н. С. Скопенко, І. В. Євсєєва-Северина, О. М. Кириченко, С. М. Ніколаєнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2023. – № 4. – С. 11-18.

236. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EC%E5%F2%EE%E4>

237. Соціальний звіт 2019-2019. НІБУЛОН. URL: https://www.nibulon.com/uploads/files/site_tree/104/1105.pdf

238. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу / Національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. – 864 с.

239. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред.. акад. НАН України Е.М.Лібанової, акад.. НААН України М.А.Хвесика – К.: ДУ ІУПСР НАН України, 2014. – 776 с.

240. Сплодитель А., Голубцов О., Чумаченко С., Сорокіна Л. вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. результати аналізу. Екодія. 2023. URL: <https://ecoaction.org.ua/zabrudnennia-zemel-vnaslidok-rosii.html>.

241. Сталий розвиток. Офіційний сайт UKRSIBBANK. 2021. URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/corporate-social-responsibility/>.

242. Сталий розвиток. Центр екологічного маркування та сертифікації. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>.

243. Степанова Ю. Л. Результативність адаптації підприємства в забезпеченні його економічної безпеки / Ю. Л. Степанова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25 (1). – С. 159-168.

244. Сторожук Т.М., Дружинська Н.С. Теоретичні аспекти економічної оцінки лісових ресурсів як об'єктів обліку. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2019. Вип. 3. С. 231-241. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/268453075.pdf>

245. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. №526-р.

246. Тарануха Ю.В. Предприятие и предпринимательство в трансформируемой экономике. М. : Издательство «Дело и сервис», 2003. 368 с.

247. Теорія економічного аналізу: Підручник/ В.М. Серединська, О.М. Загародна, Р.В. Федорович; За ред. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: “Укрмедкнига”, 2002. – 323 с.

248. Терещенко В.Л. Сутність підприємництва та тенденції його розвитку в Україні. Економіка і регіон. 2009. №1. С. 52–55.

249. Товариство з обмеженою відповідальністю сільськогосподарське підприємство “НІБУЛОН”. 2021. URL: <https://www.nibulon.com/uploads/files/f7dfec358c8ba02c1b7e3d83ac61df05b2efe2f2.pdf>.

250. Толковый словарь Ожегова. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/106518>

251. Тоффлер А. Нова парадигма влади: Знання. Багатство. Сила. К., 2008.

252. Траєкторія сталого розвитку України до 2030 року: національна доповідь / [за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика]. – К.: Державна установа “Інститут економіки

природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2019. – 500 с.

253. Третяк А.М., Третяк В.М. Третяк Н.А. Охорона земель в Україні: наукові та управлінські провали, як виправити становище? Землевпорядний вісник. – 2022. – № 6. – С. 16-21.

254. Третяк А.М., Третяк В.М., Капінос Н.О. Оцінювання збитків, завданих природно-заповідному фонду, що розташовано на територіях незаконно анексованої АР Крим та тимчасово окупованих частинах Донецької і Луганської областей // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2016. - №3. – С. 65-71.

255. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А. Земельна реформа в Україні: тенденції та наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: монографія / Під заг. ред. А. М. Третяка. Херсон: Грінь Д. С., 2017. 522 с.

256. Уварова О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природноправового і позитивістського підходів до права // Вісн. Акад. прав. наук України. 2008. № 2 (53). С. 244-252.

257. Указ Президента України 266/2022 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

258. Україна повинна використати досвід Кувейту для отримання компенсацій від Росії // lb.ua https://lb.ua/world/2022/05/26/517959_ukraina_povinna_vikoristati_dosvid.htm 1.

259. Філософський енциклопедичний словник. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 576 с.

260. Фінансово-економічні засади регулювання природокористування / [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика]. – К.: Державна установа “Інститут

економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2019. – 304 с.

261. Фондова біржа ПФТС. АТ ФОНДОВА БІРЖА ПФТС. URL:<https://pfts.ua/>.

262. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання: [монографія] / [за заг. Ред.. д.е.н., проф., акад.. НААН України М.А.Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 304 с.

263. Формування системи механізмів управління природними ресурсами в умовах євроінтеграційних процесів / [за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. – 595 с.

264. Хвесик М.А., Бистряков І.К., Клиновий Д.В., 2018 р.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekukrr_2018_3_2 (сторінки 5-6)
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekukrr_2018_11-12_11 (сторінки 141-142)
http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2017/28_67_1/22.pdf
(сторінки 107-108)
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45466/12-Malyuga.pdf?sequence=1>

265. Хилько М.І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник / М. І. Хилько. – К., 2017. - 276 с.

266. ЦБМ «Осмолода» URL:<https://www.cbmosmoloda.com/ua/>

267. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. та ін. Держава і право. Харків : Право, 2009. 584 с.

268. Центр досліджень продовольства та землекористування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kse.ua/ua/kse-department/kse-institute/>

269. Цивільний кодекс України // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

270. Челепіс Т.О., Соловій І.П. Бізнес-моделі ведення лісового господарства на основі надання послуг екосистем: аналіз інноваційних підходів // Науковий вісник НЛТУ. – 2022. - №32. – С. 43-48.

271. Через дії окупантів під загрозою знищення перебувають майже 200 теторій Смарагдової мережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/news/39090.html>

272. Чернецька О.В. Міжнародно-правова відповідальність та міжнародно-правові санкції / Матеріали конференції «Міжнародне право ХХІ століття: сучасність та майбутнє». – 2022. – С. 252-252.

273. Черчик Л.М. Розвиток методів оцінки шкоди та збитків від втрат чи пошкодження лісових екосистем внаслідок збройної агресії Російської Федерації / Матеріали конференції «Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації. – 2022. – С. 96-99.

274. Чечель А.О. Модель визначення рентабельності природного капіталу для еколого-економічної оцінки ефективності природокористування на промислових підприємствах // Держава та регіони. Серія: “Економіка та підприємництво”. 2010. №2. – С. 223-228.

275. Чому не варто переоцінювати резолюцію Генасамблеї ООН про репарації для України / Руслан Сидорович/
<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/11/25/7377960/>

276. Чурилова Т.М. До питання відшкодування шкоди довкіллю України, завданої збройною агресією РФ // матеріали III Всеукраїнської науково-методичної конференції «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції» (м. Суми, 18 червня 2022 р.) Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 195-200

277. Шаповалова К. URL:
<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/28/697502/> (дата звернення: 15.05.2023)

278. Шевченко І. Міжнародний реєстр збитків, завданих війною: що буде, коли він запрацює? Армада. Юридична компанія. 2023. URL: <https://armada.law/blog/mizhnarodnyj-reyestr-zbytkiv-zavdanyh-vijnoyu-shho-bude-koly-vin-zapraczuuye/>.

279. Шевченко І.В. Методи й підходи до екосистемного оцінювання збитків від забруднення навколишнього природного середовища // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2017. – №2. – С. 92-100.

280. Шевчук С.В. Прецедентне право Європейського суду з прав людини та доктрина *stare disisis* // Судова практика. – 2011. – № 1/2. – С. 4 – 15.

281. Шуляк Б. В. Розвиток екологічно орієнтованого підприємництва на сільських територіях. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.04 “ Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)”. – Житомирський національний агроекологічний університет Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2018. 227 с.

282. ЮНЕП випустила новий справочник о влиянии инвестиций в устойчивое землепользование. URL: <https://www.unep.org/ru/novosti-i-istorii/press-reliz/yunep-vypustila-novyuy-spravochnik-o-vliyanii-investiciy-v-ustoychivoe>

283. Яблуновські Д., Гаманюк О. Чи є державні підприємства менш прибутковими за приватні? Міжнародний фонд відродження. 2017. URL: <https://ces.org.ua/chy-ye-derzhavni-pidpryyemstva-mensh-prybutkovymy-za-pryvatni/>.

284. Як харків'яни можуть перевірити стан свого житла в Харкові : публікація на медіа ресурсі «Спека.медіа» від 10.06.2022 р. URL: <https://speka.media/sigmasoftware/> yak-xarkivnyani-mozut-pereviriti-vm4x3v (дата звернення: 21.11.2022)

285. Ярова І.Є., Мішеніна Н.В., Дутченко О.М., Мішеніна Г.А. Інституціональні та еколого-економічні засади розвитку природогосподарського підприємництва. Збалансоване природокористування. 2016. № 1. С. 21–29.

286. Ярош С. До питання про відшкодування шкоди, завданої воєнними діями Юридична газета онлайн // <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/do-pitannya-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-voennimi-diyami.html>.

287. Ящук С.А. Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту у воєнний період / Матеріали конференції «Українське сьогодення-2022: реалії війни та перспективи відновлення країни». – 2022 р. – С. 128-131.

288. [<https://www.gfdrr.org/en/publication/post-disaster-needs-assessments-guidelines-volume-2013>] дата звернення 07.09.2022

289. Adapting Habitat Equivalency Analysis (HEA) to assess environmental loss and compensatory restoration following severe forest fires (David A. Hanson, Erika M. Britney, Christopher J. Earle, Thomas G. Stewart) Forest Ecology and Management journal homepage: www.elsevier.com/locate/foreco.

290. Adizes I. Managing Corporate Lifecycles: How to Get to and Stay at the Top. Santa-Barbara: The Adizes Institute Publishing, 2004. 459 pp. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=pmpkgbeBNtsC&pg=PR2&lpg=PR2&dq>

291. Apetrei, A.; Ribeiro, D.; Roig, S.; Tur, A.M. El Emprendedor Social-Una Explicación Intercultural. Available online: http://www.ciriec-revistaeconomia.es/banco/CIRIEC_7802_Apetrei_et_al.pdf

292. Balyuk, S.A. 2022, Ukrainian chernozem: current state, evolution, ecology, protection. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv.

293. Banki.ru https://www.banki.ru/wikibank/gosudarstvenniy_byudjet/

294. Breuer H. Sustainability-oriented business model development: principles, tools. Entrepreneurial Venturing. 2018. Vol. 10. № 2. Pp. 256-286.

295. Conforti, P., Markova, G., & Tochkov, D. 2020. FAO's methodology for damage and loss assessment in agriculture. FAO Statistics Working Paper 19-17. Rome. <https://doi.org/10.4060/ca6990en>.

296. De Clercq, D.; Voronov, M. Sustainability in entrepreneurship: A tale of two logics. *Int. Small Bus. J.* 2011, 29, 322–344.

297. Dean, T.J.; McMullen, J.S. Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. *J. Bus. Ventur.* 2007, 22, 50–76.

298. Dorosh, Y.M., 2022, Results of research by the Institute of Land Use of the National Academy of Sciences regarding land monitoring in the context of land management tasks caused by military actions. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv.

299. Dziekański, P., Prus, P., Maitah, M., & Wrońska, M. (2021). Assessment of spatial diversity of the potential of the natural environment in the context of sustainable development of poviats in poland. *Energies*, 14(19), 6027.

300. Ecosystem services Valuing our natural capital [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551321/EPRS_BRI\(2015\)551321_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551321/EPRS_BRI(2015)551321_EN.pdf)

301. F. Seymour, M. Wolosin, E. Gra REPORT Not Just Carbon Capturing All the Benefits of Forests for Stabilizing the Climate from Local to Global Scales. 2022 P. 130 URL: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/2022-10/not-just-carbon.pdf>

302. FAO's methodology for damage and loss assessment in agriculture/режим доступу: [<https://www.fao.org/3/ca6990en/CA6990EN.pdf>]/ дата звернення 07.09.2022

303. Ferreira, J.J.; Fernandes, C.I.; Peres-Ortiz, M.; Alves, H. Conceptualizing social entrepreneurship: Perspectives from the literature. *Int. Rev. Public Non-Profit Market.* 2017, 14, 73–93.

304. Gary L. Ray. Habitat Equivalency Analysis: A Potential Tool for Estimating Environmental Benefits. TN-EMRRP-EI-02 January 2008. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA475708.pdf>.

305. Gawel, A. Entrepreneurship and sustainability: Do they have anything in common? *Poznań Univ. Econ. Rev.* 2012, 12, 5–16.

306. Gerlach, A. Sustainable entrepreneurship and innovation. In *Proceedings of the Corporate Social Responsibility and Environmental Management Conference, Leeds, UK, 29–30 June 2003*; pp. 38–49. [Google Scholar]

307. Gibbs, D. Sustainability Entrepreneurs, Ecopreneurs and the Development of a Sustainable Economy. *Greener Manag. Int.* 2009, 55, 63–78.

308. Gołos Piotr Private forests in Poland – the results of the questionnaire surveys covering the network of test forest holdings. *Folia Forestalia Polonica, series A*, 2011, Vol. 53 (1), 25–42.

309. Gulf War Reparations and the UN Compensation Commission: Environmental Liability Cymie Payne (ed.), Peter Sand (ed.) / режим доступу: <https://academic.oup.com/book/32517/chapter-abstract/270201200?redirectedFrom=fulltext> . дата звернення 07.09.2022

310. Hall, J.K.; Daneke, G.A.; Lenox, M.J. Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions. *J. Bus. Ventur.* 2010, 25, 439–448.

311. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/9.pdf

312. [https // forest.gov.ua](https://forest.gov.ua)

313. <https://brok.land/>

314. <https://pfts.ua/>

315. <https://si.capital/about-us/faq>

316. <https://www.kmu.gov.ua>

317. <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasza-praca>

- 318.** <https://www.openforest.org.ua/167894/> (управління державними лісами Польщі)
- 319.** <https://www.si.capital/what-we-do/funds/puaf/puaf-main-page>.
- 320.** https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
- 321.** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#top>
- 322.** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-%D0%BF#Text>
- 323.** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
- 324.** <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0153241-99#Text>
- 325.** Hudson, Manley O. Present Status of the Hague Conventions of 1899 and 1907 // The American Journal of International Law: journal. – 1931. – January (vol. 25). – P. 114-117.
- 326.** Iraq makes final reparation payment to Kuwait for 1990 invasion /режим доступу: [/https://news.un.org/en/story/2022/02/1111632](https://news.un.org/en/story/2022/02/1111632) дата звернення 07.09.2022
- 327.** Iraq makes final reparation payment to Kuwait for 1990 invasion // news.un. <https://news.un.org/en/story/2022/02/1111632>.
- 328.** Isaak, R. Globalisation and green entrepreneurship. Greener Manag. Int. 1997, 18, 80–91.
- 329.** Korcz, N., & Janeczko, E. (2022). Forest with the Use of Educational Infrastructure in the Opinion of the Public-Experience from Poland. *Sustainability*, 14(3), 1915.
- 330.** Korotetska, Elizabeth, Daryna Kochetyha, and Daria Kashkabash. Статистичний аналіз і прогнозування стану лісових ресурсів на прикладі Львівської та Харківської областей // Journal of Innovations and Sustainability. – 2022. - №6. – С. 5-15
- 331.** Lasy bez polis. Ale klęska jak w Australii nam nie grozi. // rp.pl. URL: <https://www.rp.pl/ubezpieczenia/art9073501-lasy-bez-polis-ale-kleska-jak-w-australii-nam-nie-grozi>

- 332.** Lasy i leśnictwo krajów Unii Europejskiej. Opr. pod red. E. Bernadzkiego. IBL, CILP Warszawa, 2006
- 333.** Lasy Państwowe w liczbach 2006, CILP, Warszawa, 2006.
- 334.** Lasy prywatne. Lasy państwowe. <https://www.lasy.gov.pl/pl/nasza-praca/lasy-prywatne>.
- 335.** Lazdinis, M., Angelstam, P., & Pülzl, H. (2019). Towards sustainable forest management in the European Union through polycentric forest governance and an integrated landscape approach. *Landscape Ecology*, 34, 1737-1749.
- 336.** Linnanen, L. An insider's experience with environmental entrepreneurship. *Greener Manag. Int.* 2002, 38, 71–80.
- 337.** López-Puga, J. Modelos actitudinales y emprendimiento sostenible. *Cuadernos* 2012, 8, 111–131.
- 338.** Lumpkin, G.T.; Moss, T.W.; Gras, D.M.; Kato, S.; Amezcua, A.S. Entrepreneurial processes in social contexts: How are they different, if at all? *Small Bus. Econ.* 2013, 40, 761–783. [Google Scholar] [CrossRef]
- 339.** Menon, A.; Menon, A. Environmental marketing strategy: The emergence of corporate environmentalism as marketing strategy. *J. Mark.* 1997, 61, 51–67.
- 340.** Miles, M.P.; Munilla, L.S.; Darroch, J. Sustainable corporate entrepreneurship. *Int. Entrep. Manag. J.* 2009, 5, 65–76.
- 341.** Moroz V., Abrazhevych D. Правові механізми стягнення шкоди, завданої бізнесу війною // Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal “Air and Space Law”, 4(65), 145-150.
- 342.** Ndubisi, N.O.; Nair, S.R. Green Entrepreneurship (GE) and Green Value Added (GVA): A conceptual framework. *Int. J. Entrep.* 2009, 13, 21–34.
- 343.** Nicolls, A. Social Entrepreneurship—New Models of Sustainable Social Change; Oxford University Press: Oxford, UK, 2006; ISBN 0199283877.

344. NP Paribas Asset acquires majority stake in Woodland Company // BNP Paribas. URL: <https://news.cision.com/bnp-paribas>

345. O'Neill, K.; Gibbs, D. Rethinking Green Entrepreneurship—Fluid Narratives of the Green Economy. *Environ. Plan. A* 2016, 48, 1727–1749.

346. Post-Disaster Needs Assessments Guidelines Volume A (2013) /режим доступу:

347. Prahalad, C.K.; Hammond, A. Serving the world's poor, profitably. *Harv. Bus. Rev.* 2002, 80, 48–59.

348. Preliminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts, Submitted by Marie G . Jacobsson, Special Rapporteur / International Law Commission, Sixty-sixth session, Geneva, 5 May-6 June and 7 July-8 August 2014, A/CN.4/674. – 61 p.

349. Price, A.R.G. (& 11 co-authors). 1994. The 1991 Gulf War: Environmental Assessments of IUCN and Collaborators. A Marine Conservation and Development Report. IUCN, Gland, Switzerland. 48 pp. <https://wayback.archive-it.org/9650/20200516080722/http://p3-raw.greenpeace.org/international/Global/international/planet-2/report/1994/4/the-1991-gulf-war-environment.pdf>.

350. Quinn J. B. Next Big Industry: Environmental Improvement // Harvard Business Review. 1971. September/ October. P. 120–131.

351. Raszkowski, A., & Bartniczak, B. (2019). On the road to sustainability: Implementation of the 2030 Agenda sustainable development goals (SDG) in Poland. *Sustainability*, 11(2), 366.

352. Referowska-Chodak, E. (2020). The Organization of Nature Conservation in State-Owned Forests in Poland and Expectations of Polish Stakeholders. *Forests*, 11(8), 796.

353. Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. COUNCIL OF EUROPE PORTAL. 2023. URL:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ab-2595&fbclid=IwAR0mtsVTR7TPayLGAHgMSuuk9LeZA7PLDbvgZv4RdmnW8DeXiTc7uU6xu98.

354. Responsible organization building a safe and sustainable future. URL: <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/zrownowazony-rozwoj#odpowiedzialna-organizacja>.

355. S&P Global Timber & Forestry Index (Електронний ресурс). URL: <https://www.spglobal.com/spdji/en/documents/brochure/brochure-spglobal-timber-and-forestry.pdf>

356. S&P Thematic Indices Methodology (Електронний ресурс). URL: <https://www.spglobal.com/spdji/en/documents/methodologies/methodology-spg-thematic-indices.pdf>

357. Santopuoli, G., Temperli, C., & Tognetti, R. (2021). Pan-European sustainable forest management for assessing Climate-Smart Forestry in Europe. *Canadian Journal of Forest Research*, 51(12), 1741-1750.

358. Schaltegger, S. A framework for ecopreneurship: Leading bioneers and environmental managers to ecopreneurship. *Greener Manag. Int.* 2002, 38, 45–58/

359. Schaltegger, S.; Wagner, M. Sustainable Entrepreneurship and Sustainability Innovation: Categories and Interactions. *Bus. Strategy Environ.* 2011, 20, 222–237.

360. Sopiński, M. (2022). Legal and political aspects of war reparations from Germany. *Kwartalnik Prawa Międzynarodowego*, 3(III), 59-79

361. Sprawozdanie o wypłacalności i kondycji finansowej na 31 grudnia 2022 roku i za rok obrotowy zakończony tego dnia / pzu.pl // URL:file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/Downloads/Raport_SFRCR_PZUG_2022.pdf

362. Staber, U. An ecological perspective on entrepreneurship in industrial districts. *Entrep. Reg. Dev.* 1997, 24, 37–48.

363. Sustainalytics (Електронний ресурс). URL: <https://www.sustainalytics.com/>

364. The Economic and Social Role of Small-Scale (Private) Forest Holdings in Poland. Economic Sustainability of Small-Scale Forestry EFI Proceedings No. 36, 2001. P. 71–81.

365. The global crisis and financial intermediation in emerging market economies. BIS Papers No 5, December 2010. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap54.htm>.

366. Tilley, F.; Young, W. Sustainability entrepreneurs. Could they be the true wealth generators of the future? *Greener Manag. Int.* 2009, 55, 79–92.

367. Ubezpieczenia rolnych w Polsce – wyniki badań empirycznych. *Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia*, 2020. 2(74). P 197–217.

368. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/874581.html>.

369. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/news> (дата звернення: 21.11.2022).

370. Wenning, Richard J., and Theodore D. Tomasi. "Using US Natural Resource Damage Assessment to understand the environmental consequences of the war in Ukraine. *Integrated Environmental Assessment and Management*. 19.2 (2023): 366-375.

371. World Commission on Environment and Development (WCED). *Our Common Future*; Oxford University Press: Oxford, UK, 1987; ISBN 019282080X.

372. Wrzaszcz, W., & Zieliński, M. (2022). Sustainable Development of Agriculture in Poland–Towards Organization and Biodiversity Improvement? *European Journal of Sustainable Development*, 11(1), 87-87.

373. Wysocka-Fijorek E. Społeczne, prawne i ekonomiczne aspekty rozwoju gospodarki leśnej w lasach prywatnych. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Problemy Rolnictwa Światowego* tom 14 (XXIX), zeszyt 3, 2014: 216–225.

374. Zahra, S.A.; Gedajlovic, E.; Neubaum, D.O.; Shulman, J.M. A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. J. Bus. Ventur. 2009, 24, 519–532.

MAIN POSITIONS

The monograph researched the principles of economy in the field of nature management, which provide for the possibility of differentiation by sources of capital (state and private) with a distinction of levels of business in the context of strengthening the market positions of natural resources. Taking into account this scheme, the parameters of business functioning for each level are researched, taking into account the economic indicators of the functioning of market entities and their ability to adhere to the principles of ecology.

The principles of research into the system of parameters for the functioning of entrepreneurial activity in the field of nature management in the scheme of spatial transformations were formed, which separate differentiations according to the levels and possibilities of generating economic and ecological effects.

Within the framework of the study: methodological principles of using sustainability benchmarks for enterprises implemented from the environment of generating a sustainable business model (sustainable orientation of business, the possibility of forming an extended profit and sustainable value of products, systemic approaches to the organization of functioning, taking into account the positions of stakeholders) were researched, which were used for assessment of compliance with the sustainable orientation of enterprises in the field of nature management; provisions for the system of assessing the effectiveness of business with the participation of state and private capital, which showed their industry specificities, which is caused by the influence of a complex of processes.

For scientists whose activities are related to the economics of nature management, public specialists, non-governmental organizations, university students and other stakeholders.

[illegible]

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА ПРОБЛЕМ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

**ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Редактор

Комп'ютерна верстка

Дизайн обкладини

Підготовано до друку

Формат 60х84/16. Умов.друк.арк.

Наклад прим. Зам №

Віддруковано з оригіналів замовника.